

2/26

~~25~~
30p

NOVUM GLOSSARIUM

5

COMITÉ DE RÉDACTION

FR. ARNALDI J. H. BAXTER H. HAGENDAHL P. LEHMANN
M. ROQUES C. VAN DEYCK P. VAN DE WOESTIJNE

FRANZ BLATT,
DIRECTEUR DE L'ENTREPRISE

NOVUM GLOSSARIUM

MEDIAE LATINITATIS
AB ANNO DCCC USQUE AD ANNUM MCC

EDENDUM CURAVIT
CONSILIUM ACADEMIARUM CONSOCIATARUM

HUIC FASCICULO CONFICIENDO PRAEFUIT

FRANZ BLATT
UNIVERSITATIS ARHUSIENSIS PROFESSOR

Meabilis—Miles

HAFNIAE

EJNAR MUNKSGAARD
MCMLXI

Ce volume a été publié avec le concours financier de l'UNESCO

PRINTED IN DENMARK BY AARHUUS STIFTSBOGTRYKKERIE

L. S.

Le présent fascicule est, comme le précédent, le fruit d'une collaboration, réalisée sous la direction de M. Franz Blatt. Les articles en *Me* ont été rédigés par l'équipe du Comité français Du Cange (MMmes Bautier et Gilles, collaboratrices techniques du Centre National de la Recherche Scientifique, assistées de MMmes Duchet-Suchaux et Quéguiner et placées sous l'autorité de MM. M. Roques et Y. Lefèvre) et par les spécialistes non lexicographes qu'elle a estimé devoir consulter (MM. André, Beaujouan, Gilles, Higounet, Michaud-Quantin). A collaboré en outre au présent fascicule M. B. Dalsgaard Larsen, qui a rédigé les articles *mi-mijarexus* et préparé l'article *miles*, que le comité français a achevé. Tous ces articles ont été revus par les membres du Comité de rédaction. Le Comité tient à remercier M. Hubschmid, à qui ce fascicule doit de nombreuses citations, et de même M. Smiraglia, qui a fait bénéficier le Comité de ses suggestions.

Les Comités nationaux continuent leur travail de dépouillement; des éditions récentes fournissent de nouveaux documents. Les articles du présent fascicule ont une base déjà plus large que celle qui a servi aux articles en *L*. La liste des sigles publiée dans l'*Index Scriptorum Mediae Latinitatis* est dès à présent insuffisante. Un *Index* complété et refondu sera publié après le dernier fascicule des articles en *M*.

ABRÉVIATIONS

ALMA	Archivum Latinitatis Medii Aevi
FEW	Französisches etymologisches Wörterbuch
REW	Romanisches etymologisches Wörterbuch
NED	New English Dictionary
EHR	English Historical Review
NA	Neues Archiv
A. F.	Ancien français
A. S.	Anglo-saxon
A. H. A.	Ancien haut allemand
DuC	Du Cange Glossarium mediae et infimae latinitatis

cf.	confer
f.	femininum
i.	id est
interpr. dub.	interpretatio dubia
m.	masculinum
metr.	metrica
n.	neutrum
n. pr.	nomen proprium
orth.	orthographica
orig. inc. (obsc.)	origo incerta (obscura)
p.	post
q. v.	quod vide
s. d.	sine dato
t. t.	terminus technicus
v.	vide

meabilis, -e *accessible, qui donne passage*: SAXO p. 126,39: -es effecisse paludes. ib. p. 132,33. p. 382,30. p. 495,34.

meaia, -e *f. v. medalia*.

meala, -e *f. v. medalia*.

mealada, -e *f. v. medaliata*.

mealia, -e *f. v. medalia*.

mealis, -is *f. [cf. medalia] forme: mezales*: CARTUL. S. Cucuph. III 1231 p. 357 (a. 1200). *maille (monnaie)*: CARTUL. Aurel. p. 181 (XIIe): duos denarios et unam 10 -em. *v. medalia*.

mealla, -e *f. v. medalia*.

meander, -ri *m. forme: meandrus*: UGUTIO. 1) *méandre d'un fleuve*: UGUTIO: hic -r vel meandrus, -ri i. flexuositas cuiuslibet amnis.

2) *détour (au figuré)*: VITA Siffred. Carpenteratens. (éd. Surlus, Vitae Sanctorum IV p. 624): per innumeros -ros cordium. VITA Bove p. 284: per mille -ros et innumera-
merabiles anfractus. 3) *ruse, tromperie*: ALCUIN carm. str. 11 p. 349: demonum vafros abigat -ros sive rapinas. 20 THEODULF. carm. p. 551,29: sponte pependit, hebes cunctis viduata -ris, / fraudibus et variis undique finis erat.

meandrinus, -a, -um [macander] *qui fait des méandres, des détours (au figuré)*: PETR. CANTOR verb. abbrev. III col. 29^c: ne acquiescas in gyris -is et anfractibus verborum.

meandrus, -i *m. v. meander*.

1. **meatim** [meus] *à ma manière*: HROTSV. Sap. 3,5: nolite, mee filie, serpentinis huius satane lenociniis cor apponere, sed -m fastidite.

2. **meatim** [meo 1.] 1) *en s'écoulant doucement*: PAUL. ALB. carm. IV 20 p. 129: cum suavi -m philomela ducite carmen. ib. XI 16 p. 138: facunde -m currunt per margine rivi. 2) *à pied*: EPIST. Tegerns. I 102: non adeo 35 aptum mihi videbatur... id itineris -m arripi.

meatio, -nis *f. [meo 1.] 1) marche, voyage (cf. ALMA V [1929] p. 61): RUOP. MED. ? Adalb. 17,4: periculosa -o. 2) fig., marche d'un récit*: GERARD. MORES. delib. f. 50: intuenda... sunt... eloquia... ad rationem... indisiungibilis -nis, que in... opulentissimis narrationibus pol-
lere nitidissime consuevit.

meatus, -us *m. orth. miatum*: COD. Amalf. I 107 p. 177 (a. 1107). I) *mouvement, circulation*: A) *en général*: WANDALB. martyr. compr. 1: per varios orbem 45 rerum natura -us / distinxit. JOH. SCOT. glos. Mart. Cap.

16,10 (éd. Lutz p. 26,2): -us siderum subterraneos cognoscit. AGIUS comput. 1,13: solis varios luneque -us. BRUNO QUERF. Adalb. (rec. A) 3: rudisque lingue -us ad loquelam extenderet. B) *cours d'un fleuve, courant*: 5 EIGIL Sturm. 13: propter -um fluminis Fulda vocari inchoaverat. ANNAL. Fuld. II a. 883: mons quidam... in Athesim fluvium cecidit eiusque -um interclusit. ADAM BREM. 2,22 p. 80,15: diverso currunt -u flumina. C) *au figuré*: WANDALB. martyr. 777: errorum curvos spernit cecosque -us. PAUL. FULD. Erh. 1,6: corporis indignans cavernulas, in ethereos -us liber ire spiritus optat. METELL. Quir. 19,8: sententie -ibus.

II) *passage, voie*: A) *en général*: BULL. Cas. II 37,32 (a. 896): alia apposita via, per quam publicus -us discurrat. CARM. var. III 46,1,3: fons... secans sese per quattuor undas, / unde per occultos terre sua vena -us / cuique patet fonti. CARTUL. S. Alb. Andegav. II 849 p. 319 (a. 1127-46): difficilem -um de domo sua ad ecclesiam... habere. ALEX. NECK. utens. p. 117: ut possit fumus per cunctos -us evaporare. B) *en particulier*: 1) *passage d'un cours d'eau, gué*: ANAST. chron. 199,31: fluvius -ibus carens. 2) *canal, conduit d'eau*: EPIST. Hildegard. 26 p. 406,29: aque -ibus deductis. CARTUL. S. Ger-
man. Prat. I 157 p. 229 (a. 1175): omnes querelas quas super usuario pratorum, clusa, vennis, -ibus et anne moverat. ACTA Henr. Leon. 105 p. 160,10 (a. 1175): tribus molendinis, aquis earumque -ibus ac decursibus. ACTA pont. Rom. Gall. IV 187 p. 329 (a. 1177): aque -um usibus eorum necessarium. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 134 p. 629,13: per vias et -us aquarum hic illic prona nando.

3) *sortie, issue*: a) *en général*: OTTO FRIS. gesta 1,20 p. 33,29: nullum cubiculi -um sciens, fuge presidium non invenit. ib. 2,39^{ex}: -u reverti se putantes interceperent. b) *en parlant d'un liquide*: VITA Magni 3: tracto... serraculo -us cervisiam in tiprum currere sinit. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 83 p. 599,28: cum... impulsa liberum in mare non habens -um stagnaret aqua. 4) *(en anatomie) conduit, ouverture*: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 285,14 (éd. Lutz p. 132,4): iterum septem -us sunt in capite, oculorum, aurium, narium atque oris. divis. nat. II 24 col. 581^c: per occultos venarum nervorumque -us, quos Greci poros vel arterias appellant. HROTSV. Pafn. 1,15: aurium... intrare -us. RUOTG. COL. 43 p. 46,19: intercluso faucium -u. RECEPT. B. LXXVII p. 61 (IXe): ad pruriginem circa anum... cerotum inponis in -um. SIGEH. Maxim. 9: inimicus... per pudendos corporis -us

... est egestus. 5) (*en astronomie*) *tracé d'une constellation*: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 42,3 (éd. Lutz p. 55,14): sicut enim bubulcus sequitur plaustrum, ita bootes duos arctos tortuoso draconum -u labitur.

meçarolia, -e f. v. *mezarola*.

mecelema, -e f. [*orig. inc.*] *esclave musulmane*: CARTUL. S. Cucuph. II 332 (a. 1067): et ipsa mea -a simili modo dimitto quod fiat vendita.

meçena, -e f. [*cf. ital. mezzina*] *vase à eau en cuivre*: OBERT. SCRIBA a. 1190, 78 p. 32: s. dr. jan. L implicatos in septem -is.

meçenus, -a, -um [*cf. ital. mezzano*] *mitoyen*: OBERT. SCRIBA a. 1190, 321 p. 127: refutationem omnium rationum et iuris que habemus in medalio -o domus olim Oberto Laçari... et in vinea que est ante medalium -um.

mecha, -e f. v. *moecha*.

mechania, -e f. [*μηχανία*] *technique, connaissance pratique*: HRABAN. univ. XV I col. 413^D: dividitur autem physica in septem partes, hoc est, arithmetica, astronomiam, astrologiam, -am, medicinam, geometriam et musicam... -a est peritia fabricae artis in metallis et in lignis et lapidibus. HUGO S. VICT. dif. 127: -a est scientia ad quam omnium rerum fabricam concurrere dicunt. epit. Dind. 112,210—211: quarto loco in philosophia -a constat, quod interpretatur adulterina quia extra naturalia in solis operibus hominum admissa peregrina, et velut adventitia participatione, in numerum earum que naturalem possident dotem disciplinarum pene culpanda accessit. UGUTIO s.v.: hec -a, scientia humanarum rerum necessitati corporis obsequium preparans.

mechanica, -e f. v. *mechanicus*.

mechanicum, -i n. v. *mechanicus*.

1. mechanicus, -a, -um I) *adj. (forme: metchanicus*: ANNAL. regni Franc. p. 123 note m): A) *technique, mécanique*: GODEFR. S. VICT. microcosm. 1,57 p. 74: -e quidem scientie species, cum sint multe, septem nobis enumerare sufficiat. COD. Bamberg. Q VI 30 (Grabmann, Gesch. der scholastischen Methode II 38): dicitur hoc opus hominis -um, i. e. adulterinum, quia secundum considerationem operis nature et factum est et fit. *expression ars mechanica ou artes mechanice, la technique, la mécanique*: EPIST. var. III p. 184,24: dixit michi Manno ex nostri consultu, quid esset mechani, unde -a ars, sed excidit a memoria. ANNAL. regni Franc. p. 123,30: horologium ex auricalco arte -a mirifice compositum. THANGM. Bernw. I p. 758,43: in levioribus artibus quas -as vocant. GUILL. TYR. hist. rer. transm. col. 337^B: eis negotiationi et aliis -arum artium officiis vacantibus, solis Turciis et infidelibus militare licebat. DOM. GUNDISS. div. philos. p. 139: fabriles autem sive -e artes vocantur secundum quas fabri de materia proposita aliquid utile humanis usibus operantur. B) *relatif à l'astrologie*: GLOSS. X^os. (ALMA XXII [1953] p. 230): -um i. astrologeticum. MIRAC. Adalh. II p. 367: non magica, non ars ibi operata

est -a. C) *constitué par des machines de guerre*: EPIST. Hann. 78a p. 127,16: -is apparatus.

II) *subst.*: A) *masc.*: 1) *qui pratique l'ars mechanica, artisan, travailleur manuel* (GLOSS. Nov. 220,45: primates -orum, i. qui edificant, qui construunt): WALTH. MAP nug. cur. 41,20: Albi monachi... ad laborem exeunt, manibus agriculturam omnimodam exercentes propriis intra septa, -i extra, runccatores, opiliones... in singulis officiosissimi. 2) *astrologue*: HILDEB. vita Hugon. Clun. col. 871^A: respondentem se -um esse, et necromantie prestigiis inquinatum. B) *fém., pour ars mechanica, technique, connaissance pratique*: HUGO S. VICT. didasc. II 20 col. 760^C: -a est scientia ad quam fabricam omnium rerum concurrere dicunt. COD. Bamberg. Q. VI 30 (Grabmann, Gesch. der scholastischen Methode II 37): -a i. e. adulterina, in omne opus hominis dividitur. RADULF. ARD. (ib. I 252): -a est scientia ministrandi ea que sunt necessaria corporee fragilitati. C) *neutr.*: 1) *appareil, échaffaudage*: LEGES Henr. I c. 90,7 p. 606: si homo cadat ab arbore, vel quolibet -o super aliquem. 2) *système*: QUADRIP. Ded. 34 p. 532: novum declamationis genus deliberando, iudicando subortum est; status causarum varios, rationale vel legale supergressos, -um multiforme non caperet.

mechanice *mécaniquement*: EUGEN. VULG. syll. 24,20: [de motu astrorum] hec omnia -e per trimatus.

2. mechanicus, -a, -um v. *moechanicus*.

mechanitia, -e f. [*mechanicus*] *mécanique, partie des sciences physiques*: ERMENR. ad Grim. 7: item physica dividitur in arithmetica, astronomiam, astrologiam, -am, medicinam, geometricam, musicam. VITA Amantii Eng. II p. 333: -a, quedam doctrina vel peritia ad quam subtiliter rerum omnium fabricam concurrere dicunt.

mechatio, -nis f. v. *moechatio*.

mechia, -e f. v. *moechia*.

mechita, -e f. v. *mezquita*.

mechonites, -is f. [*meconitis*] *méconite*: UGUTIO s.v.: -es gemma est que papaver exprimit.

mechor 1. v. *moechor*.

mechus, -i m. v. *moechus*.

mecior 4. v. *metior*.

mecopium, -i n. v. *metopium*.

mecuchium, -i m. [*hébr. medecoth, mesure de liquide, un cyathus*] *mesure de capacité*: CARTUL. Terr. sanct. p. 27 (a. 1114): CC libras piscium unoquoque anno et C -a salis et unum casale.

1. meda, -e f. [*faute pour medela?*] *remède*: PAPIAS: -a, curatio, remedium.

2. meda, -e f. [*cf. Esp. médano*] *banc de sable côtier*: 50 DIPL. Loth. Franc. 50 p. 118,14 (a. 982): ad iam dictam -am que est intus in mare.

3. meda, -e f. v. *medo*.

medacula, -e f. [*forme refaite sur A.F. meaille sur le modèle macula donnant maille*] *formes*: medecula:

CARTUL. Gellon. 499 p. 418 (a. 1140). *megacula*: CARTUL. Magalon. 137 p. 266 (a. 1168). *maille* (*pièce de monnaie valant un demi-denier ou monnaie de compte de la même valeur*): CARTUL. Conch. p. 173 (a. 1065–87): unum denarium pro guaddio et -am pro poenitencia. CARTUL. Clun. IV 3432 p. 542 (a. 1070): si quando vero denarii fiunt et ibi, si quando ibi -e et ibi. CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 103 (a. 1080): relinquo... illas -as quas in mercato de V. faciebant. CARTUL. Anian. p. 209 (a. 1120): -a et VI denarios de oblias. CARTUL. Gellon. 490 p. 398 (a. 1134): hec apennaria donat per unumquemque annum... tres -as de obliis. CARTUL. Magalon. 137 p. 265 (a. 1168): percipere... tres medzaculatas panis vel tres -as. MON. hist. Port. Leges 1,488: IIII -as. v. *meracula*.
medaculata, -e f. [medacula] *valeur d'une maille* (*forme*: medzaculata): CARTUL. Magalon. 137 p. 265 (a. 1168): possint... percipere de singulis sextariis tres -as panis vel tres medaculas.

medagia, -e f. v. *medalia*.

medala, -e f. v. *medalia*.

medalada, -e f. v. *medaliata*.

medalata, -e f. v. *medaliata*.

medaleixus, -i m. [cf. meda] *île ou dune côtière?*: DIPL. Catal. I p. 242,29 (a. 982): stagnum de Castilione cum ipso gradu et -o et omnibus piscationibus suis.

medalia, -e f. *sive medala*, -e f. [cf. A.F. meaille, Ital. medaglia] *formes*: mealia: DOC. hist. Port. reg. I 264 p. 330 (a. 1157). meala: CARTUL. S. Martial. p. 21 (XI–XIIe). CARTUL. S. Mar. Santon. 161 p. 115 (a. 1104). CARTUL. S. Andr. Vienn. p. 315 (XIIe). CARTA a. 1159 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 519 col. 1228). DOC. hist. Port. reg. I 284 p. 365 (a. 1162). CARTUL. Artig. p. 316 (a. 1190). CARTUL. Coron. p. 51 (a. 1195). mealla: HIST. Compost. III 33 (Esp. Sagrad. 20 p. 534). DOC. hist. Port. reg. I 263 p. 327 (a. 1157–69). mealla: CARTUL. S. Steph. Lemovic. 149 p. 156 (XIIe). medagia: BONVILL. 162 p. 81 (a. 1198). medalla: CARTUL. Conch. 38 p. 41 (a. 1060–62). CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 173 (a. 1120), p. 8 (a. 1154) *et passim*. CARTUL. Mont. Pessul. p. 117 (a. 1130). medallia: ib. p. 210 (a. 1103–4) et p. 106 (a. 1125). mesalla: ib. p. 223 (a. 1139). mesallia: ib. p. 114 (a. 1128). mezala: CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 393 (a. 1135), p. 12 (a. 1147) et p. 384 (a. 1182). mezalla: CARTUL. Mont. Pessul. p. 117 (a. 1130). CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 73 (a. 1159). mezallia: CARTUL. Mont. Pessul. p. 144 (a. 1146).

1) *maille* (*monnaie de compte valant un demi-denier ou une obole*): CARTUL. Camaler. p. 21 (c. 1014): exitus est mai II. denarii e -a. CARTUL. S. Martial. p. 21 (XI–XIIe): duos denarios et meala. CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 393 (a. 1135): de pignore cuiusque solidi I mezalam. ib. p. 12 (a. 1147): reddat I denarium et I -am. CARTUL. S. Andr. Vienn. p. 315 (XIIe): servicium III mealas et I emina de civada. DOC. hist. Port. reg. I 252

p. 310 (a. 1155–57): D solidos et una -a de auro. CARTUL. Artig. p. 316 (a. 1190): quatuor denarios et meala reddendos. 2) *maille* (*pièce de monnaie réelle d'alliage d'argent correspondant à un demi-denier ou une obole*): CARTUL. Mont. Pessul. p. 114 (a. 1128): monetam... monetari non faciam, nisi denarios de quinque denariis argenti fini et -as de quinque denariis argenti fini, pogesiam minos, et XXIII^{or} denarios in una uncia, et XXV de mesalliis in uncia. ib. p. 117 (a. 1130): mezallas ad III denarios argenti fini. ib. p. 150 (a. 1132): XII denarios -arum ad III denarios argenti fini... et XX et quinque denarios -arum ad pondus unius uncie, et ut in XX^{ti} solidis sint tantum III solidi -arum. CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 389 (a. 1129): unam -am Tolosanam. ib. p. 384 (a. 1182): unam mezalam Tolosanam. CARTA. a. 1159 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 519 col. 1228): licentiam operandi... in moneta mea de Carcassona... de XXIV solidis in libra et de XXVI solidis mealas in libra et sexta pars sint de mealas. Item... habeatis licentiam minuendi unam mealam et non plus. CARTUL. Biter. 283 p. 387 (a. 1180): -a Biterrensis pro sinodis. 3) *maille* (cf. Esp. meaja), *petite pièce d'or (valant la sixième partie du maravedis)*: CARTUL. Sahagún 1590 (a. 1138) (V. Vignau, Glosario... de voces sacadas de los documentos del monasterio de Sahagún). HIST. Compost. III 33 (Esp. Sagrad. 20 p. 534): bonum panem... de nummo uno vel mealia per pesum a Concilio eis datum. v. *mealis*, *medacula*, *menalia* et *mallia*.

medaliada, -e f. v. *medaliata*.

medaliata, -e f. [medalia; cf. Prov. mezalada] *formes*: mealada: CARTUL. Aurel. p. 260 (a. 1190). medalada: CARTA a. 1101 (F. Monsalvatje, Noticias históricas XI p. 250). CARTUL. Ruscinon. 17 p. 34 (a. 1101). CARTUL. Celsiniac. 689 p. 498. medalata: CARTUL. Belliloc. Lemov. 122 p. 174 (a. 1028). CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 186 (a. 1060). medaliada: CARTUL. Conch. p. 146 (a. 997–1031), p. 143 (a. 1007) et p. 206 (XI^{ex}). CARTUL. Belliloc. Lemov. 154 p. 214 (a. 1005), p. 122 et p. 174 (a. 1028). medallata: CARTUL. Conch. p. 229,21 (a. 1032–60). CARTUL. Magalon. 90 p. 178 (a. 1154). medialada: CARTA c. 1030 (Baluze, Hist. Tutel. col. 421) (DuC). medialata: CARTUL. Anian. 272 p. 399 (a. 997–1031). mezalada: CARTUL. Berd. p. 174,245 (XII–XIIIe).

1) *mesure de superficie valant originariamente une maille* (*par la suite mésalrée = un quart d'arpent ou deux pogesées*): CARTUL. Conch. 352 p. 271 (a. 902): tres dinariatas de vinea et una -a cedo. ib. p. 146 (a. 997–1031): unus mansus in Aquafrigida... cum vineas, V denariadas et -a. ib. p. 143 (a. 1007): hoc est demedius aripendus et una -a de vinea. CARTUL. Belliloc. Lemov. 122 p. 174 (a. 1028): tres -as de vinea. CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 186 (a. 1060): donaverunt a fevo duos aripentos de vineas et una -a. CARTUL. Biter. 118 p. 164 (a. 1118): aliam -am laudo tibi in ipsa mea parte.

CARTUL. Berd. p. 174,245 (XII—XIII°): tres mezaladas de terre. 2) *valeur d'une maille*: CARTUL. Magalon. 90 p. 178 (a. 1154): de saumata porrorum, unam -am ledda dabit.

medalium, -i n. [*orig. inc.*] *corps de bâtiment?*: 5
 OBERT. SCRIBA a. 1186, 44 p. 17: medietatem unius pecie terre et unius -i domus posite super ea. ib. a. 1190, 134 p. 54: vendo vobis unam terram, unum -um domus super habentem, positam in Rapallo. ib. 321 p. 127: refutationem omnium rationum et iuris que habemus 10
 in -o meçeno domus olim Oberto Laçari... et in vinea que est ante -um meçenum. ib. 428 p. 169: in duabus peciis terre et uno -o domus sestam.

medalla, -e f. v. *medalia*.

medallata, -e f. v. *medaliata*.

medallia, -e f. v. *medalia*.

medalum, -i n. v. *metallum*.

medecina, -e f. v. *medicina*.

medecula, -e f. v. *medacula*.

medeilum, -i n. v. *metallum*.

medela, ou **medella**, -e f. *forme*: medilla: DOC. Luc. V 2,79,25. 1) *médicament, remède, guérison*: WANDALB. mens. 293: claraque predulcem servant sic vina saporem / ieiunis demum facilem prebentque -am. MON. Phil. p. 36: nec inparem eadem die consecutus est -am quidam vir. CARM. IX°—X^o s. (Analecta Hymnica LI p. 29 str. 2): vulnerum... -am omnium. RICHARD S. VICT. stat. int. hom. col. 1154^C: in nostra potestate est sanitatem nostram recuperare, si studeamus morbis nostris huiusmodi -am modo congruo adhibere. pot. lig. col. 1175^C: egrotanti servo qualem corruptela sua exigebat -am adhibere. 2) *au figuré, remède spirituel, guérison spirituelle*: ERMOLD. NIGEL. Ludow. 743: tu mihi confer opem immerito, conferque -am. WALAHFR. Wett. 871: confessor fratrum, gnarus conferre -am. 30
 WETT. Gall. 25 p. 270,18: legalibus illis gestis ad animarum -am cunctis redactis. HRABAN. carm. 82,5: verbo curant ac -am egris prebent artubus. VITA Leud. p. 33,350: exultat genitrix tantis ditata -is. FOLC. cartul. Sith. p. 143 (éd. Guérard): contemptis huius seculi -is. 40
 ODO CLUN. occ. p. 163: qui ruit, ergo citam Christi sciat esse -am. COD. Amalf. I 84 p. 135 (a. 1090): per mercedem et -lle anime nostre. THOM. MONEM. Willelm. p. 157: celestem -am paulatim membris sensit infundi.

medelifer, -a, -um *qui apporte la guérison*: SEDUL. carm. 31, 22 p. 198: Monti oliviferi supremo limite dona / mixta -is flavescunt nectare sucis.

1. **medella**, -e f. v. *medela*.

2. **medella**, -e f. [*medo*] *mesure pour les liquides et notamment le miel*: CARTA a. 1163 (Lib. virid. episc. Mass. p. 11) (DuC): -am de melle. v. *medollalius et medualia*.

medema, -e f. v. *medena*.

medemnus, -i m. [*medimnus*] *médimne, mesure pour les solides*: LIB. pont. I p. 173,17: metretas III... portantes -os X. ib. p. 178,4: piper -os L, crocum lib. C. v. *medimna, mezina et mezinus*.

medemptolim, v. *meditullium*.

medena, -e f. [*Vieux-saxon mēdhom, A. H. A. madmas* (Steinmeyer-Sievers II 746, 34: *exenia madmas*)] *forme*: medema: CARTUL. Rhen. med. I 150 p. 214 (a. 902) et 198 p. 258—59 (a. 1084). *redevance foncière*: CARTUL. Rhen. med. I 150 p. 214 (a. 902): ut Treverice civitatis mone-
 tam, theloneum, censalis, tributum atque medemam agrorum cum fiscalibus hominibus... restitueret. ib. 252 p. 308,31 (a. 979): orta contentione de quodam tributo ex subscriptis eorum silvis, quod vulgo -a vocatur. ib. 15
 378 p. 436ⁱⁿ (a. 1084): de iis tributum et -a s. Marie sicut antea persolvantur. Est autem -a septena de agris, tributum vero census statutus de vineis.

medeor 2. *formes*: medeo: LUDOW. GERM. epist. ad Nic. p. 213,17. MIRAC. Ursm. 16 (MGH. SS. XV) p. 833,9. EGBERT. LEOD. rat. II 407. mediore: WALTH. ANGL. Esop. (App. alt. fab. 7,55). 1) *soigner, guérir* (UGUTIO: -or, -eris... i.e. medicari): a) *avec datif*: GLOSS. medic. 18,6: sucus eius... oculis -eri dicitur. WALAHFR. Gall. 1,27: dentium doloribus. hort. 391: vitio pestis. b) *trans.*: HRABAN. epist. 41 p. 479,40: qui volentes sanum -eri, vim medicine nescierunt. WALAHFR. Wett. 52: interiora -ens atque exteriora reformans. c) *abs.*: THEODULF. carm. I 289 p. 451: sic medicus hic per contraria sepe -etur. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,52: quia totius natura -endi / appendet fidei. DOM. GUNDISS. div. philos. 18 p. 135,11: per assiduitatem -endi, ... que dicitur practica *medicina*. 2) *réparer*: HARULF. chron. Centul. p. 54: dum redirent artifices, excogitaturi quonam modo ipsi fracture -erentur, viderunt columnam stantem super basim suam nihil lesure habentem.

3) *remédier, venir en aide (au figuré)*: a) *avec datif*: WALAHFR. Mamm. orat. 7: vitiis. b) *trans.*: LUDOW. GERM. epist. ad Nic. p. 213,17: si enim huiusmodi lamentabilis cessasset ambitio et venena pullulantis invidie saltem apostolico antidoto -rentur (REGINO chron. a. 866 p. 89,44). BERNOLD. chron. p. 394,24: sunt quidam qui inquisiti prefatis embolismorum controversiis hac ratione -entur.

45 **medens**, -tis 1) *adj., curatif*: CHRON. Rames. p. lxii (c. 1090): unda sancti Yvonis -tissima. 2) *subst. m., le médecin de l'âme, le Christ*: WARN. BASIL. paracl. 65 (cf. ALMA IX [1934] p. 39): Magdala peccatrix, devota -tis amatrix.

medialada, -e f. v. *medaliata*.

medialata, -e f. v. *medaliata*.

medialis, -e *placé au milieu*: WALTH. MAP carm. p. 24,96: domus rutilat gemma -i. BERNARD. SILV. univ. mundi p. 34,69: solem quem linea -is exportat.

mediamina, -e f. [medius et hemina] *mesure de capacité, une demi-hémine*: UGUTIO: item medius componitur cum mina et dicitur hoc modium quasi -a mensura modia dicta.

mediamna, -e f. [medius et amnis] *île*: GIRALD. topogr. I VIII p. 32: lacus quoque plurimos... hec terra profert. Qui et -as, aliquantulum elevatas, et valde amoenas, intra se continent. SVENO AGG. hist. p. 102,13: fluminis. ib. p. 102,20: in medio -e. ib. p. 104,26. v. *megana*, 2. *mediannus et metianum*.

mediannus, -a, -um [medianus] *adj.*, qui est à mi-hauteur: GUILL. FIL. STEPH. Lond. 10: in arbore siquidem -a scuto fortiter innexo.

mediana, -e f. v. *medianus*.

medianetum, -i n. [medius] *forme*: medianedo: FOR. Sepulv. a. 1076 p. 45. a. 1143 p. 177. Doc. hist. Port. reg. I 252 p. 310 (a. 1155–57). medianeto: Doc. hist. Port. reg. I 252 p. 312 (a. 1155–57). *tribunal d'arbitrage*: FOR. Sepulv. a. 1076 p. 45: et quales homines pecierint contra illos iudicium, aut illos ad alios, in Ribiella Consegera habeant medianedo sicut ante fuit. FOR. Sepulv. a. 1143 p. 177: concedo habendum medianedo cum tota Castella in eo loco quem dicunt Duron. Doc. hist. Port. reg. I 252 p. 310 (a. 1155–57): et homines de Fresno habuerint iudicio aut iuncta cum homines de alias terras habeant medianedo in Parada Vela de Vales. ib. p. 312: qui filia aliena levaverit rabida et illa non fuerit de sua voluntate adducant illa ad medianeto. BENED. PETR. gesta I p. 143: ad -um veniant.

mediannus, -i m. [arabe mâhūdāna] *épurge (plante: Euphorbia Lathyris L.)*: ALFR. ANGL. plant. I 13: quedam vero plante sunt totum cortex, ut -us.

medians, -tis v. *medio*.

medianum, -i n. [medianus ou medius et amnis; cf. *mediamna*] *ilot, quartier (urbain)?*: CARTA a. 1190 (Gallia christ. noviss. Arel. 676 col. 263): de possessione -i, pronunciatum fuit, quod illi de burgo in omnibus habitatoribus et incolis -i haberent firmancias. In militibus vero habitantibus in -o. v. *mediamna et metianum*.

1. **medianus**, -a, -um *forme*: mīanus: LIB. feud. maior I 286 (a. 1178). ib. I 287 (a. 1178). 1) (*dans l'espace*) qui se trouve au milieu: COD. trad. mon. Lunael. 62 p. 37 (IX^{ex}): illam petram, qui stat in -a Agra. CARTUL. Avenion. 114 p. 135 (a. 1017): rupta -a et subteirana. CARTA a. 1057 (Devaux, Essai sur la langue vulgaire du Dauphiné p. 78, n° 1): via -a. DIPL. Conr. II 291 p. 413,13 (XI^{med} faux): curtem Villaliolo -o.

II) *moyen (en dimension ou en poids)*: CARTUL. S. Joh. in Vall. 128 p. 64 (a. 1196): percipiet a nobis singulis diebus duos panes quos vocamus -os.

III) *de valeur moyenne*: GLOSS. Vat. 1469: talentum minus vel -um hoc est secundum Romanos librae LXXII maius libre sunt C.

IV) (*dans le temps*) *cadet (pour un enfant entre l'aîné*

et le benjamin): ADAM BREM. 2,24 p. 82,4: cui filius Otto -us succedens.

V) *médian*: A) (*porte médiane, principale*): LIB. pont. I p. 323,4: investivit regias *ianuas* in ingressu ecclesie maiores, qui appellatur -a, ex argento, qui pens. lib. DCCCCLXXV. CARTA Angilberti (*dans Hariulf, Chronique de l'abbaye de S. Riquier, éd. Lot p. 297*): per ostium -um. B) *veine médiane (veine de l'avant-bras)*: 1) *adj.*: HILDEGARD. caus. p. 121,36: in cephalica plures humores habundant, quam in -a aut quam in epatica vena. 2) *subst. f.*: ARNOLD. LUB. 7,12 (MGH. SS. XXI p. 244,8): quia -am in utroque brachio inciderat.

VI) *moyen (de la classe moyenne)*: CARTUL. Cupersan. 60,22: omnibus abitantibus, maiores, -i et cuncto populo.

VII) *en parlant*: A) *du dimanche de Laetare*: 1) *adj.*: FOLC. gesta Laub. 36 p. 72: factum est hoc ante dominicam quam vocant -am sexta feria. id. Ursm. 14: sexta feria ante dominicam quam vocant -am octavam. OTTO FRIS. gesta 1,58^{ln}: -e quadragesime ebdomada. 2) *subst. f.*: JOH. SARISB. hist. pont. 73: ordinatus in -a. B) *de la semaine Mediana, ou semaine du dimanche de Laetare (cf. Revue bénédictine t. 36,1924)*: 1) *adj.*: OTTO FRIS. gesta 1,45: dominica -e quadragesime. 2) *subst. f.*: SUGER. Ludov. VI 27 p. 212: sabbato -e me ordinavit presbiterum.

VIII) *méteil (cf. DuC s. v.)*: CARTUL. Bituric. 131 p. 236 (c. 1100): ex barinnis, unum denarium, ex quadrigaria -is unam, ex corbeliis unam. CARTA episc. Suess. a. 1185 (DuC): -a annona. v. *meianus, mezanus*.

2. **medianus**, -us m. [medianus] *partie intermédiaire*: COD. Cavens. I 107,15 (a. 880): terra cum arbusto bitatu teniente de ipso -u. v. *metianus*.

mediaria, -e f. [medius] 1) *contrat de métayage*: CARTUL. Biter. 280 p. 398 (a. 1181): sciendum est quod... habent in pignore laboranciam ad -am predicti honoris. ib. 299 p. 427 (a. 1184): -am totius honoris. 2) *métairie*: CARTUL. Richar. 129 p. 123 (a. 1156): dono eis dimidiam partem -e ex Fontibus quam tenebat Petrus Martinus. v. *medietaria*.

mediarius, -a, -um [medius] 1) *qui est au milieu*: UGUTIO: -us, -a, -um, i.e. medius. 2) *demi*: CARTUL. Domin. 233 p. 235 (c. 1200): debet quatuor denarios et -um.

[**mediarticus**, -a, -um [medius] *qui est au milieu*: UGUTIO: -us, -a, -um, in medio existens (*faute pour mediastinus*)].

mediarulum, -i n. [*orig. inc.*] *bâtiment d'un seul étage?*: COD. Bar. 3,87,39 (a. 1151): et cum voluntas eiusdem Laurentii, fratris mei, vel eius heredum fuerit, mittamus -um cum petris et craita inter ipsas quattuor scolas suas et alias octo scolas meas ipsius domus. cf. *medalium*.

medias, -tis f. [*cf. medietaria*] *métairie*: CARTUL. S.

Joh. Ang. p. 14 (a. 951,968 ou 1123): curtam unam... cum ecclesia et omnia que ad -tem pertinent.

mediastenus, -a, -um *v. mediastinus*.

mediastinus, -a, -um 1) *adj.: formes*: mediastenus: EKKEB. HERSF. Haimer. 7 p. 600,48. mediastinus: ODO CLUN. occ. p. 84. MIRAC. Lamb. I p. 515. a) *qui se trouve au milieu, d'où principal*: UGUTIO: -us, -a, -um, in medio stans vel medium tenens, vel quasi in media civitate existens. TRANSL. Eugenii p. 31,16: dedicavit in honore beati Petri... altare -um. LAMB. TUIT. mirac. Herib. 2,4 p. 1247,55: sanctum Heribertum reperientes pontificalibus vestitum... -o sublimant subsellio. b) *intermédiaire*: ALEX. NECK. nat. rer. II 56 p. 164: inter hos colores (*albedinem et nigredinem*) -us est viror. c) *médiateur (sens spirituel)*: MIRAC. Lamb. I p. 515: -e reparationis acceleratu. d) *qui appartient à la classe moyenne*: GUILL. FIL. STEPH. Lond. 14: patre Gileberto... matre Mahalt, civibus Londonie -is.

2) *subst., masc., médiateur (pour mediator)*: ODO CLUN. occ. p. 84: nemo Deo atque homini -us esseque possit. ADAM BREM. 3,20 p. 163,4: quorum sacerdotum -us princeps Goteschalcus. RADULF. TORT. memorab. II 6,47 p. 56: quem -um pacis Carthaginiensis constituere. CHRON. Reinh. a. 1193 p. 551,16: seque -um ad lites dirimendas affuturum. *v. mediarticus*.

mediastino *en second lieu (dans une énumération à trois éléments)*: RATHER. coniect. col. 525^A: se primum, se -o, se... postremo figere non desinit.

mediata, -a *f. v. modiatia*.

mediate *v. mediatius, -a, -um*.

mediateria, -e *f. v. medietaria*.

mediatim [medius] *par moitié*: CARTUL. S. Cucuph. III 280 (a. 1180): -m pisces dividamus.

1. **mediatio**, -nis *f. [medio]* 1) *médiation, intercession*: AGOBARD. fid. ver. col. 274^B: -o mediatoris dei et hominum domini nostri Jesu Christi. CONCIL. Paris. a. 825 p. 493,14: in illo synodo Grecorum -nem imaginum sibi necessariam esse dicere presumpservunt. RADULF. ARD. homil. col. 1568^A: tertia gratia est -o. RICHARD. S. VICT. trin. col. 952^C: ad mutuam concordiam sua -ne duo extrema componit. ib. col. 953^D: mediata processio... habet et tertiam in qua -o consistit. HERIB. BOS. Thom. col. 1236^D: qui et ex -ne hac multam adeptus est coram Deo et hominibus gratiam. 2) *intermédiaire*: GERARD. CREM. transl. Arist. anal. post. I 23 p. 47,24: propositiones... quarum -ne declarantur questiones. 3) *division par moitié*: ADELARD. BATH. alchor. I p. 20: de -ne integrorum. 4) *médiation, repos sur la dominante dans le chant liturgique (mus. term. techn.)*: GUIDO CIST. mus. p. 164b: nihilque supra volunt addere propter mediatrices dispositionum quas ita volunt esse in medio, ut quantum inferius, tantum habeant superius quam -nem in novem vocibus invenis.

2. **mediatio**, -nis *f. v. modiatio*.

mediator, -is *m.* 1) *qui se trouve au milieu*: VITA Magni 59: iste locus... in medio constat inter monasterium... et cellulam tuam;... quatenus quasi -r sit locus iste... inter monasterium tuum et civitatem sancte Augustensis ecclesie. GODEFR. VINT. carm. p. 148: postposita pompa turbe -r egentis.

2) *médiateur, intermédiaire*: a) *en général*: HRABAN. epist. 36 p. 472,4: quod quidam homo rogaverit ipsum -em nostrum. CARTUL. Roton. p. 217,1 (a. 814—825): ipsius tyranni tunc -es erant. ib. 242 p. 192,2 (a. 869): requisivit R. abbas... per suos -es. SENT. Cod. Vat. Reg. 241 (Rech. Théol. anc. méd. 11, 1932 p. 141) no 27: -r aliquid debet habere commune cum his quorum -r est. b) *négociateur (pour une paix)*: POETA SAXO 2,280: obnix rogans, idem -r ut esset / inter se et Carolum pacis fideique sequester. CONST. Frid. I 293,35 p. 416,6: pacem per -es pacis. c) *arbitre (pour une cause judiciaire)*: DIPL. Ludow. Germ. 72 (a. 855): -e rege interrogante causam terminandam quid legis fuisset. STEPH. TORN. summa I cap. 14: ex quibus (*sc. pensis auri*)... X... arbitris et -ibus condonentur. CARTUL. Belliloc. Lemov. 111 p. 164 (a. 1107): Torrennensium vicecomite -e. CARTUL. Celsiniac. 297 bis. p. 240: querelam unam habent, ego -r existam. CARTUL. Saviniac. p. 480 (c. 1121): archiepiscopus sese -em inter eos posuit. CARTUL. Erf. 47 (a. 1143): tante litis -r fuit archipresbiter. GERHOF. edific. 40 (108) p. 180,1: secularis autem iudex, inter nocentem et innocentem personam -r existens. ACTA a. 1190 (Actes concernant les vicomtes de Marseille. éd. H. de Gérin-Richard et E. Isnard [Monaco, 1926], 288 p. 82): -es sive arbitros elegerunt. GUILL. CAS. II 1395 p. 111 (a. 1191): -em iudicem nec alium petent -em, nisi comuni voluntate. d) *sens religieux, en parlant du médiateur entre Dieu et les hommes, c. à. d. le Christ* (UGUTIO: -r dicitur qui inter aliquos medius est ut eos pacificet, unde Jesus Christus fuit -r Dei et hominum vere quia inter Deum et homines fuit medius constitutus ut homines ad Deum perduceret): ALCUIN cant. col. 655^D: solus -r Dei et hominum. AGOBARD. priv. sac. col. 127^B: Domini nostri Jesu Christi, -is Dei et hominum. imag. sanct. col. 202^C: inter Deum et homines nullus sit alius -r querendus, nisi ille qui Deus et homo est. HRABAN. inst. cler. 1,4 p. 13,16: Moyses vero huius facti -r Christum significat. PASS. Petri et Pauli p. 355,56: *Paule* -r et dux salutis iustorum. ODO CLUN. epit. Job col. 134^A: ipsa -is incarnatio. ib. col. 167^A: per fidem -is vivimus. ib. col. 236^B: ante adventum -is hominis. CHRON. Ved. p. 685: per unigenitum eundem -em et redemptorem. ADAM S. VICT. I p. 19: -r nobis datus / in salutis pretium.

3) *garant*: a) *en général*: COD. Cav. I 12,16 (a. 821): guadia nobis dedit... et -em nobis posuit Petrus. CARTUL. Cupersan. 10 (a. 904): ipsi -i nostri. COD. Bar. 1,1 (a. 952): unde ipse -r vester tribuit vobis licentiam.

JOH. AMALF. mirac. 3,3: in loco qui pro causa cognominatur Antiphonitis id est -r. ib. 10,31: da michi antiphonitum id est -em vel fideiussorem. CARTA a. 973 (DuC s. v. 3. mediator): Marcus clericus gadium mihi dedit et posuit -em Milem fratrem suum. COD. Bar. 10,4: -es. DOC. comm. Ven. 22 p. 26 (a. 1095): signum manus suprascripti Vitalis Voltani -is *vuadimonii*. ACTA Henr. Leon. 71 p. 105,11 (a. 1166): Heinricus de Ubingen, qui -r huius rei fidelissimus extitit. b) *témoïn privilégié devant qui est passé un accord entre les parties et qui leur délivre un mediator* epistolarius: COD. Amalf. I 244 p. 472 (a. 1200): Sum -r ego Bartholomeus... inter dom. Johanne Pisano et dom. Pandulfo veri germani... et inter Constantinum... propter quod predictus Constantinus cum... filio suo venderunt.

4) mediator *ou* mediator epistolarius, (*diplom.*) *acte écrit consignat un accord intervenu entre les parties et destiné à être confirmé par une charte en forme publique*: COD. Amalf. I 239 p. 462 (a. 1198): *retdedimus a creditores nostris... et recolleximus ab eis ipsi -is quod inde facti habuimus.* ib. I 244 p. 472 (a. 1200): *faciatis nobis scribere et firmare de manu curialis ipsum predictum -em epistolarium secundum usum et consuetudinem istius civitatis.*

5) *colon partiaire, métayer (pour medietarius)*: CARTUL. Mai. Mon. Vindoc. p. 32,9 (a. 1060): Hermoinus -r. CARTUL. S. Vinc. Cenom. 373 col. 222 (a. 1103—1110): Ebrardus -r de Allaudria. ib. 612 col. 353 (c. 1060): Odo -r consulis.

6) *garde*: LIB. Domesd. I 47: -r caprarum.

mediatoria, -e f. v. medietaria.

mediatorium, -i n. [mediatorius] *garantie d'un témoin privilégié en vue de la rédaction en forme publique d'un mediator epistolarius*: MON. arch. Neap. V 457 p. 147 (a. 1092): *ita firmavimus per memorati mediatores et taliter istum -um scribere rogatus Petrum curialem.* COD. Amalf. I 244 p. 473 (a. 1200): *fir(ma)verunt a illos per ipsa -a mea ut ipse predictus Constantinus cum predicto filio suo debeant exinde facere chartulam per ipsa curia.*

mediatrix, -cis f. 1) *médiatrice*: a) *en général*: VITA Bald. 23 p. 733: *inter me et episcopus, -x, federa pacis componite.* PAUL. BERNR. Greg. 59 p. 506,21: *que quidem inter... Papam et regem -ices fuerant.* b) *sens religieux*: OSBERT. CLAR. sermo 1 p. 14,53: *pro peccatis meis sedula -x et propicia interventrix.* CARTUL. Mog. B 23 p. 26^{ex} (a. 1142—3): *Heinricus divina gratia -ce sancte Mogentine sedis humilis minister.* *en parlant de la Vierge Marie*: GERARD. SUSS. Rom. metr. col. 178^c: *prima Deo presens -x esto tuorum.* EPIST. ad Hildegard. 144 p. 380^B: *apud Deum -cem habere speramus.* HILDEGARD. scivias 3,13 p. 733^D: *o suavissima -x, libenter veniemus.* NIGEL. WIREK. mirac. S. Mar. (Vesp. D. xix f. 19², *manusc.*): *queque mee fidei spes est, caput et -x.* 2) *garante*:

COD. Cav. II 235,12 (a. 986): *se ipsa posui -ce ut si taliter omnia suprascripta non adimpleverit componere mihi.* 3) *sens mathématique, médiatrice*: GERBERT? astrol. II 1 p. 118: *lineam equalitatis vel -cem sphere et est illa que a Meridie ad Septentrionem protenditur* (cf. HERIM. DALM. util. astrol. I 2 col. 391^c). 4) *médiante, note intermédiaire de l'échelle musicale (term. techn. mus., sous-dominante et dominante)*: ARIBO FRISING. mus. p. 54: *quod superius sunt -ces autentorum diatesseron et diapente convincientes.* RUD. TRUD.? mus. 1,20 p. 55: *quod secundus modus in sua transpositione diapason autentici deuteri possidet ab E in e, sed sub alia -ce quam ille id est a.* GUIDO CIST. mus. p. 162^a: *in prescripta formula septem habes species diapason sufficientes includere octo modos secundum initiales et -ces.*

mediatura, -e f. v. medietaria.

mediatus, -a, -um 1) *médiat, indirect*: RICHARD. S. VICT. trin. col. 953^A: *tam Jacob quam Isaac de substantia Abrahe processit, sed unius processio -a tantum, alterius autem tantummodo immediata fuit.* ib. col. 969^A: *-a processio est illa quam videmus in solo hominis alicuius nepote, que non fit nisi mediante ipsius prole.* 2) *qui admet un intermédiaire, un troisième terme (en logique)*: ABELARD. gloss. Porph. p. 267,7: *ostensis immediatis contrariis, ostendit -a... non est determinatum alterum eorum inesse omni corpori.* 3) (*monnaie*) *de valeur équivalente*: CARTUL. Aurel. p. 92 (a. 1138): *ut Aureliensis ecclesia deinceps singulis annis barbarinensis monete, vel si illa caderet, -e monete decem solidos... censualiter redderet.* v. *medala et medietas (VII).*

mediate médiatement, indirectement: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 3,5 (éd. Lutz p. 4,18): *eas mediatas, hoc est -e copulatas.* ier. Dion. 7 col. 188^A: *-e, hoc est, veluti superiori natura interposita.* RICHARD. S. VICT. trin. col. 953^A: *procedit namque persona de persona quandoque quidem tantummodo immediate, quandoque vero tantummodo -e, quandoque autem -e simul et immediate.* HERIB. Bos. mel. col. 1370^A: *huiusmodi enim manifestationis divinas semper per signa aliqua vel per similitudines -e fieri existimandum.*

1. *medica, -e f. v. I. medicus. II. B.*

2. *medica, -e f. cédratier (Citrus Medica Risso)*: UGUTIO: *-a est arbor quedam prius ablata a Medis unde et dicta est sic; hanc enim Greci cydromellam, Latini cydrum vel cydria dicunt quia eius folia et poma cedri odorem referunt... hec arbor omni tempore plena est pomis, partim maturis, partim immaturis, partim adhuc in flore positus.*

medicabilis, -e salutare, qui guérit: 1) *au propre*: LUDOW. JUN. epist. ad Ludow.: *unguenta et pigmenta -ia, quorum odore, delibutione et sapore delectati, diu vivere... debeatis.* 2) *au figuré*: UFFING. Ide 1,8: *-is glebe consortium.* EPIST. Worm. I 37 p. 71,23 (a. 1025—44): *salutaris utique mihi facta est increpatio verbo-*

rum tuorum et lingua nimium -is. METELL. Quir. 43,4: fons patuit -is omnibus.

medicalis, -e [medico 1.] 1) *qu'on peut guérir, guérissable*: HERIC. vita Germ. metr. 253 p. 459: invalidos mira semper pietate refecit / desperata diu nec iam -ia multa / ulcera dum fovit. 2) *du médecin*: DAN. BECC. Urb. Magn. p. 21: morbi mole iacens medicos tibi consule fidos; / illis consultis -ia iussa sequaris.

medicamen, -inis n. 1) *remède, médicament*: WALAHR. hort. 260: dinoscere vires / magnificas huiusce datur -inis ultro. ib. 329: plura tamen propriis -ina viribus. SEDUL. carm. XXI 5 p. 197: salutiferi -inis accipe letus / munera. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1154^C: vulnus itaque et livor et plaga tumens que non est circumligata neque curata huiusmodi -ine. 2) *au figuré*: a) *remède spirituel*: WALAHR. Wett. 710: vulnus avaritiae -ina sancta repellant. Gall. 1,15: ut eam -ine orationum a furoris vesani languore sanarent. COMM. Boet. phil. p. 65: huius levioris -inis erit una pars rhetorica, alia musica. SMAR. reg. Bened. col. 742^A: spiritalia -ina neglexerit ministrare. ODO CLUN. occ. p. 109: non tamen egroto dederant -ina mundo. CARM. pro schola Wirz. 155: primum solamen tibi profer vel -n. EPIST. Hann. 108 p. 183,25 (a. 1074): o quotiens adhibui tibi -ina scripturarum. b) *spéc. la Rédemption*: WALAHR. Mamm. 20,34: humili virtute animi, -ine Christi / suscepto. WARN. BASIL. synod. 264 (cf. ALMA IX [1934] p. 39): cuius *Rahab* solamen pendebat ibi, -n / presignans nostrum Christo. c) *secours, soutien*: MIRAC. Agrippini 323,31: cepit ad sepulchrum beatissimi Agrippini deflere postulans sibi specialis -ine subveniri. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,141: expulsus nostro -ine nevis. PETR. RIG. Eustac. p. 74: nascimur inde duo, matris patrisque levamen / matris amor, speculum patris, amborum -n.

medicamentum, -i n. GLOSS. X^s. (ALMA XXII [1951] p. 230): -a i. curatura. 1) *remède, médicament*: WALAHR. Gall. 2,38: cum corporale -um... nihil illi prodesset. HRABAN. epist. 42 p. 486,38: imperiti medici est etiam utile -um sic alligare, ut arte non possit absolvi. AGO-BARD. div. sent. col. 257^B: a -o quod vulnerato iacenti coelestis Samaritanus... infudit. HADR. II epist. 714,31: si te scandalizat diversitas -orum. ODO CLUN. epit. Job col. 182^A: -um vulnere non apponit. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1154^C: morbis suis congrua curatio -um -a. DOM. GUNDISS. div. philos. 8 p. 85: pharmacia est -orum curatio. 2) *au figuré, remède spirituel*: SMAR. reg. Bened. col. 756^D: velut anime -um, sic debet amare ieiunium. VITA Magni Fauc. 1: ad penitentie -a (cf. CALIXT. II serm. Jacob. col. 1378^A). EPIST. Ratisb. app. 1 p. 370,32: contra spiritalis morbos remedium et -um. ib. app. 6 p. 381,2: tuo sanctissimo medicatus -o. 3) *pharmacie (science des remèdes)*: DOM. GUNDISS. div. philos. p. 85: pharmacia grece, latine dicitur -um, ... pharmacia igitur est -orum curatio. 4) *guérison*: PRIMORD. Windb.

2: quam *cappellam* super eum comes Adelbertus in somnis admonitus pro -o gravis infirmitatis edificavit.

medicaria, -e f. v. *medietaria*.

medicatio, -nis f. [*forme fautive*: meditacio: THIETM. 1,20.] *application d'un remède, traitement*: RUOP. MED. ? Adalb. 22: cum locus hic sit fecundus incomparabili languentium -ne. THIETM. 1,20^{ex}: succurras michi -nibus necessariis.

medicator, -is m. *celui qui guérit, médecin*: FLODOARD. hist. col. 82^D: debitas -i suo celebrat excubias. DOM. GUNDISS. div. philos. 18 p. 135,11: medicus qui non fit perfectus -r nisi per cognitionem regularum universalium que dicitur theorica et assiduitatem medendi.

medicatura, -e f. *médecine*: GODEFR. S. VICT. microcosm. 1,57 p. 74,5: mechanice quidem scientie species ... septima -a... medicorum adinventio est. LEGES Henr. I 93,37 p. 610: quicquid in -a fuerit erogatum, nisi sapientum estimacio amplius indicaverit.

medicina, -e f. *forme*: medicina: ANAST. chron. 243 v. 1.31. 1) *médecine, art médical*: ERMENR. ad Grim. 7: physica dividitur in arithmeticam... mechanitiam, -am, geometricam. CARM. Hibern. exul. XX⁸,2 p. 410: si -a tibi est opus. ANAST. chron. 243, v. 1. 31: pretia de -a nulla sumerent. VITA Amantii Eng. II p. 133: -a, scientia curationum, ad temperamentum corporis vel salutem inventa (cf. HRABAN. univ. LX, I col. 413^D). RICHER. I p. 224: in arte -e peritissimus. HELM. 93 p. 183,19: sera quidem -e consultacio est, quando eger desperatus est. DOM. GUNDISS. div. philos. p. 83: -a est, que corporis humani vel tuetur, vel restaurat sanitatem. ib. p. 84—85: partes theorice *medicine* due sunt, sc. scientia conservandi sanitatem et scientia curandi infirmitatem... partes vero practice sunt tres: pharmacia, chirurgia et dieta. HUGO S. VICT. didasc. 2,26: -a dividitur in duas partes, occasiones et operationes.

2) *médecine, remède, médicament*: a) *au propre*: WETT. Gall. 27^{ex}: qui perverso humore fatigati dentium dolore quatiuntur... -am capessunt. VITA Leud. 292 p. 32: optatam meruit gaudens plantis -am. RIMB. Ansc. 39: venire solebant egrotantes, -am salutis ab eo poscentes. RUOTG. COL. 17^{ex}: ultimam cauterii differens -am. GEBEH. Udalr. p. 595,21: ut olei... attactus caligantibus visu, obtusis auditu ceterisque diversa infirmitate gementibus diceretur -a perhabilis. ACTA Henr. Leon. 114 p. 171,34 (a. 1180): contra diversitates morborum diversas expedit parari -as. b) *au figuré (contre un mal moral ou une situation difficile)*: ACTUS pont. Cenom. p. 260 (IXe): -am invenientes. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,214: ultima que rabido superest -a furori. LEGES Henr. I 6,4 p. 552: tanta quippe rerum perversitas et malorum affluentia est, ut definita legis veritas vel stabilis -e providentia raro possit inveniri. c) *sens religieux*: RUD. FULD. Leob. 17: gentem... infidelitatis morbo decubantem celesti -a visitare. ATTO VERC. epist. Pauli col. 181^B:

gratia Dei vulneribus nostris adhibuit -am. THIETM. 4,72: accipies de amore continuo salubrem -am. CARM. pro schola Wirz. 150: dicens divinam se ferre feris -am. JOH. FISCAMN. conf. theol. II 7 p. 132,364: per ipsam -am vulnerum nostrorum, que pependit in ligno et sedet ad dexteram tuam. CALIXT. II serm. Jacob. col. 1397^D: melius hic generi humano -e divine studiis subvenit salutaribus. *personnification de la Vierge*: SEQ. ined. (Anal. hymn. XXXVII) 76,76,8a: ave, pia peccaminum -a Maria.

3) *guérison*: a) *au propre*: HILDEG. EPISC. Faron. p. 198,19: me etenim auctor -e tibi misit. b) *sens religieux*: GERH. AUG. vita Udalr. 16^{ex}: ille aliis ad -am et ad indulgentiam peccatorum preparavit. CARTUL. Nobiliac. 194 p. 303 (a. 1115—1140): necesse est omni christiano anime sue querere -am.

4) *santé*: TRANSL. Calixti p. 422,22: eis iam omnis de recuperanda filii -a desperaretur.

5) *pharmacie*: DIPL. Caroli II, II p. 62,12 (a. 862): cella novitiorum atque coquina fratrum et hospitem simulque infirmorum... et -a fratrum.

6) *onguent*: a) *fard*: RAHEW. gesta 4,45 p. 285,8: preciosa ipsum quasi munuscula laturum, -as, anulos, gemmas... adeo... toxicata. b) *sens liturgique*: HRABAN. carn. 69,2,2: hic sal et corpus sanctorum, hic pignora sacra, exorcismi oleum, -a, hic chrisma salutis.

medicinalis, -e I) *adj.*: A) *médical*: THANGM. Bernw. 36^{ex}: species quoque -es diversas. VITA Mathild. II 25: -em accipiens potionem. B) *chirurgical*: ADALB. BAMB. Heinr. 1,24 p. 806,21: partem illam corporis, ubi calculus herebat, -i ferro... aperuit. VITA Liutb. 14: struma -i ferro sedata. C) *médical*, *qui concerne la médecine*: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 3,5 (éd. Lutz p. 3,28): -is physica (cf. DOM. GUNDESS. div. philos. p. 83: phisica -is est sciencia sanorum). RECEPT. B. p. 40: excarpsum de libris -ibus. WALAHR. Gall. 2,36: -i scientia non ignobiliter instructus. CHRON. Besuens. p. 157: -i arte... edoctus. (CHRON. Ved. p. 702. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 304,18). D) (*maison*) *de santé, hôpital*: WOLF-HARD. Waldb. 3,10,6: sciens interea -em prope se consistere domum. E) *au figuré, qui apporte une guérison spirituelle*: WOLF-HARD. Waldb. 4,18,12: -i confessione. VITA Udalr. Cell. II 62,32: -em omnipotentis misericordiam. VITA Severini 1,3: -ibus sanctarum scripturarum poculis. BALD. BURG. visit. infirm. I 6 (inter S. Augustini Opera omnia ed. Monach. ord. s. Ben. e Congr. S. Mauri. Paris, 1837, t. VI col. 1676): infirmitatem -em a Deo debueras votis omnibus expetere, et ne sanitas corporis infirmitas esset anime metuere. JOH. FORD. vita Wulfrii c. 50: verbum -e.

II) *subst.*: A) *masculin*, *annulaire*: LEGES Henr. I 93,18 p. 610: anularis vel -is, XVII sol. v. *medicus*. B) *neutr.*, *réceptuaire*: CARTA a. 915 (éd. F. Monsalvatje, Noticias históricas XXI p. 330): ad visitandum infirmum quater-

niones II, ad ordinationes ecclesiasticas quaternione I, -e I. C) *neutr. plur.*: 1) *remèdes, médicaments*: FRECULPH. chron. col. 1192^A: de -ibus versus compositi exstant. EPIST. Ratisb. 19 p. 341,38: quam aliis affero medicinam, qui omnia ignoro -ia. 2) *au figuré, remède spirituel*: RUOTG. COL. 36 p. 37,14: postquam -ia sermonum et exhortacionum suarum antidota... sensit.

medicinaliter 1) *médicalement*: HERIB. BOS. Thom. col. 1204^B: a latronibus vulneratum per Samaritani curam -r secare, ut ferro abscondatur vulnus quod fomentum non sentit. 2) *au figuré, pour obtenir une guérison spirituelle*: HINCM. REM. epist. col. 408^D: hac regula atque hoc regulari iudicio canonicoque ordine, ab ecclesie communione -r, usque dum convertantur et ad penitentiam redeant, separatos constat. JOH. SARISB. polier. 4,8 (éd. Webb) I p. 262,9: fratres diligit, quod errores eorum -r corrigit.

[medicinalius, -a, -um?] [*par erreur*] *médical*: CAPIT. reg. Franc. I 121 § 7: -a arte (*pour medicinali[a] arte*).

medicino(r) 1. [*medicina*] *guérir*: 1) *trans.*: SEQ. ined. (Anal. Hymn. XXXVII) 53,50,5a: hec est nebula festinans universa -ans. LIB. Landav. p. 6: timentes... ne sua hereditas nullo posset medicamine -ari. 2) *avec datif*: HERIM. ARCH. Edm. 30 p. 69: sic -atur puero virtus deifica.

medicinus, -a, -um [*medicina*] *médical*: AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 112: Petro -e artis perito. CHRON. Hild. 6 p. 851,44: episcopus... -e artis peritissimus.

mediclinium, -i n. [*medius et clinare*] *alidate (indicateur de l'astrolabe)*: ANON. geom. I p. 317: sumatur ab altimetra astrolabium, et in medietate quadrati in postica eius planitie exarati constituatur -um. ib. p. 330: post hec extremitati oppositi lateris -um, (*ut in*) horoscopo, sic copuletur. HUGO. S. VICT. pract. geom. 196: -um ab axe medio levatum eiusdem proportionis trigonum constituit. HERIM. DALM. util. astrol. II 2 col. 408^B: ubi prius, polo cum utroque -i foramine stetit ipsum -um altius unius gradus numerositate.

medico 1. 1) *guérir, soigner*: a) *au propre*: ANSCAR. mirac. Willeh. 2 (1): singuli ex propinquis vel vicinis suis eius subsidio -atis. VITA Liutg. II 1,40: qua gratia incommoditatibus et infirmitatibus corporum plerumque -atus est. EUGEN. VULG. syll. 4,1,3: lividas mentes -ans alyptes. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1079 p. 316,9: Deo ipsum -ante satis desiderantes reconvalescens. VITA Norb. II 111^m: ad -andum vulnus. b) *au figuré*: RIMB. Ansc. 19 p. 41,23: divina eum -ante gratia. 2) *donner un médicament*: COLL. Salern. II p. 371 (XIIe): oportet... cum -are voluerimus primum purgare illos chimos.

medicans, -tis *médecin*: VINC. KADL. chron. p. 160: consilium in suadela iniqui est toxicum in pixide -tis. ib. p. 233: -tis operam expectas, necesse est ut vulnus detegas.

medicatus, -a, um 1) *qui guérit*: SAXO p. 71,31: -a

potione utendum asseruit. 2) *drogué, empoisonné*: CARM. de Tim. 141: ille parum providus -as attigit escas. 3) *auquel on a ajouté une substance, traité (en parlant du cuir)*: AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 22: subacta coria, vel -a, vel confecta, getannede hyd.

I. **medicus**, -a, -um I) *adj.*, a) *salutaire, qui apporte la guérison*: WANDALB. mens. 121: -a... cura. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,139: -a succisa manu contagia morbi. GUILL. MALM. gesta reg. II p. 174: ut transacti laborem diei temperaret -i quietis voluptas. b) *ars medica, médecine*: VITAL. BLES. Aulularia 127 p. 79: exitus hic artis -e.

II) *subst.*: A) *masc. formes*: mediquus: COD. Cavens. I, 10,21 (a. 821). mendicus: CARTUL. Clun. IV 3703 p. 53 (a. 1094).

1) *médecin*: a) *au propre: α) en général*: ADNOT. cod. Iustin. 79,1: miles... et grammaticus et -us. LIUTG. Greg. 14: ea molestia... quam paralisis -i vocant. MEGINH. Alex. 14: -os inquirebant, qui eum foverent et sanarent. HRABAN. epist. 42 p. 487,15: sapiens autem -us primum explorat egritudinem infirmantis. HINCM. REM. annal. Bertin. (éd. Waitz) p. 136: febre correptus, pulverem bibit, quem... medicus suus... transmisit. REMIG. mus. p. 80: hec species ad -os pertinet, ut ex digitis exploramus venarum indicia. VITA Bonif. I 6: velud prudens -us copiam collegit herbarum. GLOSS. Pist. 52,9: salaria que accipiunt -i. DOM. GUNDISS. div. philos. 8 p. 85: artifex huius artis est -us, qui sc. artis officium artificiose complet, sanos in statu suo conservando, et egros curando. β) *en parlant d'un praticien (par opposition à physicus)*: JOH. SARISB. polier. II 29 p. 168,3: quid de -is practicus dicam? Absit ut de eis quicquam perversum loquar: in manus eorum nimis frequenter incido. b) *médecin des âmes: α) pour les prêtres et les saints*: CONCIL. Cabillon. a. 813 p. 280,19: non corporum, sed animarum -i. EXAUCT. Ludov. p. 367: iidem pontifices, utpote -i spiritalis. VITA Rigob. (MGH. SS. rer. Merov. VII) p. 61,13: curati ab hoc -o celesti. HROTSV. Bas. 205: anime -us languiscentis bene doctus. MIRAC. Eupli 329,30: Sanctus levita Euplus -usque almus. EPIST. Ratisb. app. 1 p. 370,31 (a. 1073—1085): spiritalis -i. β) *pour l'ange Raphaël*: HRABAN? hymn. 15,4,1 (ed. Dreves): angelum nobis, -um salutis, mitte de celis Raphael. HRABAN. carm. 53,14: Michael archangelus ipse et Gabriel fortis et Raphael -us. γ) *pour Dieu*: HRABAN. epist. 24: apud omnipotentem -um. ODO CLUN. hymn. col. 515^A: a morbo multiplici / verbo curatur -i. THIETM. 4,65: auxilio summi -i. ib. 7,14: morbum interius latentem -o celesti aperite. SEQ. ined. 42,39,6b: Iesu clemens et celestis -e. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1117^B: novit Dominus figmenton suum nec latere potest summum -um multiplicitas, seu magnitudo morborum.

2) *annulaire (doigt dont se sert le médecin)*: AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 44: -us vel annularis, gold-finger.

LEX SAXON. 13: medius et -us. ib.: tres articuli medii medietate compositionis -i et medii digitorum componantur. LEX Thuring. 21: si -um et minimum, similiter. v. *medicinalis*.

B) *fém., femme médecin*: 1) *au propre*: WOLFARD. Waldb. 2,13,7: venit et ipse ad -am puellam secum perferens cecam. 2) *au figuré, médecin des âmes*: OTTO FRIS. chron. 5,18 p. 248,3: in ecclesia ... sanctimonialium... humata... omnibusque advenientibus tamquam celestis -a inter manus virginum deportata adhibetur.

2. **medicus**, -i m. [μῆδικός] *luzerne (plante originaire de Médie, Medicago sativa L.)*: UGUTIO s. v.: -us... genus leguminis sic dictum quia a Medis translata est in Greciam tempore quo Xerves rex eam invasit et hoc semen seritur et decem annis permanet in terra vel ter vel quater recidi et hec herba habundat in Venetia et est trium foliorum et semper viret.

medidies, -ei m. v. *meridies*.

mediens v. *medio* I.

medies, -ei m. [medi-dies, v. meridies] *midi, sud*: CARTUL. Clun. II 1468 p. 522 (a. 978): terminat a -em similiter, a sero.

mediestinus, -a, -um v. *mediastinus*.

medietaria, -e f. v. *medietarius*.

medietarius, -a, -um [medietas] I) *adj. (formes: medietarius: CARTA a. 877 [L. Lex, Doc. antér. à l'an 1000 des Archives de Saône-et-Loire dans Mém. Soc. d'hist. et d'archéol. de Chalon-s/-Saône, 1888 p. 255]. CARTUL. S. Martin. Augustod. 5 p. 12 (a. 879). meitarius: CARTUL. Domin. 162 p. 138 [c. 1100]): A) tenu à mi-fruit, en métayage: DIPL. Caroli II, II p. 148,11 (a. 866): in Montelio vineole -e modiorum LX et relique vineole similiter -e. CARTA a. 877 (cf. supra): in ipsa villa, mansi V, terra medietaria modiorum XIII. CARTUL. S. Martin. Augustod. 5 p. 12 (a. 879): mansi -i quinque et medius. CARTUL. Domin. 162 p. 138 (c. 1100): massus tertiarus undecim libras de porco...; massus meitarius octo libras de porco. v. *medionarius*. B) qui est colon partiaire: CARTUL. S. Alb. Andegav. I 113 p. 138 (c. 1117): habuit in eadem terra... suos rusticos -os proprios.*

II) *subst.*: A) *masc. (formes: medietarius: CARTUL. Talmund. 354 p. 259 [a. 1140]. medietarius: CARTA a. 1037 [D. Morice, Mém. Bretagne I col. 374]. CARTUL. Vindoc. I p. 322 [a. 1068]. CARTUL. S. Nicol. Pictav. p. 43,7 [a. 1075]. CARTUL. S. Cyt. Pictav. p. 179,13 (a. 1090). CARTUL. Roton. p. 267,13 [a. 1100] et passim. CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 21 [a. 1158]. CARTUL. S. Vinc. Cenom. 820 col. 462 [XII¹⁴]. mediterius: CARTUL. Tiron. I p. 210 [a. 1133] et p. 230 [c. 1135]. metearius: 45 CARTUL. Mai. Mon. Andegav. p. 11,9 [a. 1070—80]. medetarius: CARTUL. S. Trin. Rotomag. p. 453,22 [XI⁶]. metereius: ROB. TORIG. chron. IV p. 332 app. meteries: CARTA a. 1095 [D. Morice, Mém. Bretagne I col. 486]. methereus: CARTUL. Novigent. p. 227 [a. 1187]. metie-*

rius: CARTUL. Mai. Mon. Vindoc., VII p. 11 [a. 1064]. *métayer, colon partiaire*: CARTUL. Cormeriac. p. 50,15 (a. 860): exceptis tribus -is his nominibus... de istis tantum medietatem de cetero cum integritate (cf. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 167 p. 192 [c. 1060]. CARTUL. Roton. p. 270,9 [c. 1070]. CARTUL. Mai. Mon. Andegav. p. 20,20 [a. 1070–80]). CARTUL. S. Cyr. Nivern. p. 19 (a. 903): ex -is medietatem. CARTUL. Talmund. 20 p. 43 (a. 1080): de terra sua quam colebat Hunebertus -us. (cf. CARTUL. S. Florent. Pictav. p. 68,19 [a. 1100]). CARTUL. S. Martin. Camp. I 115 p. 181 (a. 1106): de omnibus bestiis quas... in dominio haberent et eorum propriis usibus deservirent decimam eis... concederemus. De his vero que ad -os darent, sine contradictione reciperemus. CARTUL. Tiron. I p. 210 (a. 1133): omne quod monachi ... per se cum propriis carrucis absque mediteriis elaboraturi, quietum a decimis... possidebunt. CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 8 (a. 1142): duos autem hospites in prenomatis agripennis infirmi recipient, et mei quidem coloni sive -i erunt, sed ad infirmos tam in censu quam in iusticia penitus pertinebunt. CARTUL. Vindoc. II p. 336 (a. 1146): concessit... presbitero et -o. CARTUL. S. Vinc. Cenom. 276 col. 165 (1082–1102) et passim. B) *fém. (formes: mediaetaria*: CARTUL. Vindoc. II p. 346 [a. 1146]. *mediaria*: CARTUL. Biter. 280 p. 396 [a. 1181]. *mediataria*: CARTUL. S. Vinc. Cenom. 412 col. 285 [a. 1085–1086]. *mediateria*: CARTA XI° [D. Morice, Mém. Bretagne I col. 401]. CARTUL. Novigent. p. 23 [a. 1078] et p. 27 [a. 1080]. *mediaterra*: CARTA a. 1193 [Hist. Harcur. IV p. 1637]. *mediatoria*: CARTUL. Clun. IV 3517 p. 637 [a. 1078], 3563 p. 700 [a. 1081] et 3586 p. 741 [a. 1081]. CARTUL. Novigent. p. 136 [a. 1100]. CARTUL. S. Joh. Vall. 37 p. 23 [c. 1125]. *mediatura*: CARTA c. 1015 [Martène, Ampl. coll. I 376]. CARTUL. S. Vinc. Cenom. 180 col. 110 [a. 1028–31]. CARTUL. S. Mar. Santon. I p. 2 [a. 1047]. ACTA Phil. I p. 101 [a. 1067]. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 377 p. 438 [a. 1067–1109]. CARTA a. 1084 [D. Morice, Mém. Bretagne, I col. 459]. *medicaria*: CARTUL. Lerin. 162 p. 157 [a. 1048–90]. *medietatura*: CARTUL. S. Mar. Santon. 227 p. 148 [a. 1100–07]. *meditaria*: CARTUL. S. Nicol. Pictav. p. 30,19 [c. 1060]. CARTUL. S. Cypr. Pictav. p. 178,9 [a. 1085]. CARTUL. Roton. p. 319,9 (a. 1101). CARTUL. S. Vinc. Cenom. 492 col. 285 [a. 1085–1086]. *meiteeria*: ACTA Henr. II, I p. 518,16 [a. 1160–73]. *meiteria*: CARTUL. S. Maxent. 273 p. 300 [a. 1121]. *mesteria*: ACTA Henr. II, II p. 396,3 [a. 1183–89]. *metaria*: CARTUL. Novigent. p. 4 [a. 1160]. *metearia*: ACTA Pont. 45 p. 69,22. *meteeria*: CARTUL. S. Maxent. p. 153,17 [a. 1068]. CARTUL. Tiron. I p. 26 [c. 1117]. *meteria*: CARTUL. S. Maxent. p. 231,2 [a. 1098]):

1) *métairie, terre ou exploitation rurale cultivée à mi-fruit*: a) *abs.*: CARTUL. S. Vinc. Cenom. 180 col. 110 (a. 1028–31): tribuit... II medieturas, unam cum

III arpennis pratorum, alteram cum IV^{or}. CARTUL. Redon. p. 109 (a. 1032): ecclesiam quoque Sancti Siginnuni cum una -a. CARTUL. Lerin. 162 p. 157 (a. 1048–90): hoc donum... cum statione et mansionibus suis et nominatum cum medicaria quam Raimbaldus dedit. CARTUL. Talmund. 6 p. 16 (a. 1051): decimam dedit de -a sua in parrochia. CARTUL. S. Nicol. Pictav. p. 30,19 (a. 1060): meditarias quas in Alnisio dederat. CARTUL. Novigent. p. 81 (a. 1080): accipio vero pro hoc dono -am eorum. CARTUL. Talmund. 71 p. 80 (a. 1100): dedit... quandam suam -am. CARTUL. Cormeriac. p. 101,15 (XI^{ex}): vel sit de -a sive de dominicatura. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 315 p. 355 (a. 1104): -am... que appellatur terra Hugolini. CARTUL. Vindoc. II p. 346 (a. 1146): -am meam de Villeriis. CARTUL. Pontis. 122 p. 96 (a. 1151): -as vero quas habetis apud Beleilum. ACTA Pont. 84 p. 122 (a. 1163–71): totum dominium meum... preter homines et -as. ROTUL. cart. 25b (a. 1199): in -is et omnibus aliis rebus que ad ballivam predicti loci pertinent. b) *avec gén.*: ACTA Phil. I p. 101 (a. 1067): terre (CARTUL. S. Vinc. Cenom. 492 col. 285 [a. 1085–1086]. CARTUL. Novigent. p. 136 [a. 1100]). 2) *métairie (bâtiment)*: CARTUL. Novigent. p. 23 (a. 1078): dedi... terram quoque de Bremerii curte cum medietaria (cf. ib. p. 27 [a. 1080]). CARTUL. Clun. IV 3517 p. 637 (a. 1078): dono terram... cum medietaria (cf. ib. IV 3563 p. 700 [a. 1081] et 3586 p. 741 [a. 1081]). CARTUL. Roton. p. 319,9 (a. 1101): duas meditarias, id est duas domos quas... habebat. v. *mediaria, medias, medietatura, mediterraria, metaritia et meterium*.

3) *contrat de culture à mi-fruit*: CARTUL. S. Maxent. 273 p. 300: *terram* ad meiteriam... Tali convencione... ut... habeant ad agricolandam in meiteriam et habeant omnium annonarum medietatem, alliam habeat sanctus Maxencius; tradidique in primis eis duos boves et duos asinos et XL oves... nec eis... aliquid traditurus, nisi medietatem seminum. ACTA Pont. 32 p. 55,10 (a. 1145): concedo quod tradant grangias, loca et possessiones suas... ad -am redditum vel ad firmam. v. *meiaria*.

4) *métayère*: CARTUL. S. Joh. Ang. p. 83 (c. 1100): ut esset -a Sancti Joannis ipsa et filii sui. v. *medietarius*.

5) *moitié (= medietas)*: CARTUL. Clun. IV 3413 p. 522 (a. 1066): de possessionibus -am.

medietarie en métayage: CARTUL. S. Julian. Brivat. 35 p. 63 (a. 887–89): petens ut terras incultas sancti Juliani sibi ad complantandum -e concederemus. CARTUL. Brivat. 233 p. 243 (a. 922): cedimus sestariatas quatuor de campo ad complantandum -e.

medietas, -tis f. formes: mediaetas: CARTUL. Mica Aurea 34,9 (a. 1015). *medietate*: CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 553 (a. 1080). *meditas*: REGINO chron. p. 24, n. v. *metietas*: COD. Cavens. I. 7,6 (a. 816). *midiestas*: DIPL. Karlom. II 10 (a. 877).

I) *moitié*: A) *au propre*: 1) *avec gén.*: LEX SAXON. 12:

supradicte compositionis. DE CIV. Namn. capta (éd. Bouquet VII p. 51): telonei Nannetice civitatis. ASTRONOM. Ludov. p. 644: imperii. ANNAL. Bertin. I p. 1 (éd. Waitz): rerum. ERMENT. mirac. Philib. p. 22: pretii. DIPL. Ludow. Germ. 96 (a. 859): prenominati fisci. RIMB. Ansc. 30 p. 60,26: populi Danorum. DIPL. Arnulfi 123 p. 182,31: camere nostre. FOLC. gesta Laub. 15 p. 61: abbatie. WIDUK. 3,45: militum. CARTUL. Stabul. p. 149,2 (a. 933—36): ecclesie. ODO CLUN. rhythimachia col. 798^B: hemiolus est, cum de duobus numeris maior habet minorem et insuper eius -tem. CARTUL. S. Ben. Divion. II 235 p. 33 (a. 1006): auri. ib. II 323 p. 103 (a. 1038): patrimonii. ACTA Phil. I 3 p. 10 (a. 1060): terre sue. CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 182 (a. 1061): castelli. LIB. Domesd. I 182b: molinorum. OSBERN. lib. mirac. p. 140,1: totius corporis. CARTUL. Clareval. I 17 p. 38 (a. 1147): duorum iugerum. MON. Strig. I p. 60 (a. 1075—1217): regie camere et -tem monasterio. 2) *avec prép.*: CARTUL. Rhen. inf. I (Werd.) 39 (a. 820): de silva. CARTUL. Conch. p. 232 (a. 930): de ipso manso. AGAPIT. II epist. col. 922^B: de uno filo Saline. DIPL. Henr. III 292 p. 396,38 (a. 1052): de placito et omni districtu... de curatura et omni publica exactione. CARTUL. Nic. 10 p. 14 (a. 1064): de censura. ENCHIR. p. 102 (a. 1091): in LX vineis. CARTUL. Conch. p. 52 (XIe): de decima. CARTUL. Biter. 112 p. 155 (a. 1108): de ipsa ecclesia... de ipso ecclesiastico... de ipso preveirile... de ipso decimo. ACTA Phil. Aug. I 1 p. 2 (a. 1179—80): in nemore. 3) *avec inde*: SYNOD. Strig. I c. 13: inde -tem auferre. 4) *abs.*: ANNAL. Mett. I p. 83: altera -te secum retenta in loco iam nominato. CARTUL. Biter. 12 p. 10 (a. 900): est autem hec mea ablatio in villare Clairaco... omnem -tem quam ibi possideo. ACTA Ludov. VII a. 1155 (Bouquet, Recueil des Ord. France, XI, p. 203): non liceat suam -tem donare. per -tem *par moitié*: CARTUL. S. Mar. Lat. 56,37 (a. 1021): coequaliter per medietatem dividatis. GUILL. CAS. II 1400 p. 113 (a. 1191): prato quod est comune per -tem cum Jacomo. -te *par moitié*: COD. Cav. 4,9 (a. 799): tivi qui supra in integrum -te dedi possidendum. TRAD. S. Petri 20c p. 263 (a. 987—1025): mancipiisque -te partitis equali simili donatu. usque ad -tem *jusqu'à la moitié*: WETT. Gall. 38 p. 278,23: candela super pallam sepulchri cecidit, quam ignis usque ad -tem consumpsit. HRABAN. epist. 28 p. 443,10: pene usque ad -tem voluminis prophetici. B) *au figuré*: EPIST. Tegerns. I 60: -tem cordis nostri.

II) *milieu*: A) *en parlant de l'espace*: 1) *avec gén.*: WALAHFR. exord. 4 p. 478,1: templi. DUNGAL. sol. ecl. col. 452^C: hemispherii. MIRAC. Winn. I p. 780,14: ecclesie. ANON. geom. I p. 317: quadrati *astrolabi*. ODO CLUN. mus. col. 761^A: monochordi. HILDEGARD. phys. 5 pref. p. 1265^C: ipsorum *maris et fluminum*. ib. 6,9: eris inter -tem. *entre, à mi-chemin*: TRAD. Frising.

1166 (a. 957—72): actum est inter -tem Helphindorf et Ysine in loco Louppach. 2) *abs.* a) *milieu*: HOGER. ? mus. ench. p. 206: -tem autem dicimus, ubi due extremitates duorum vel minus limitis nexu concordiam vincuntur. b) *espace intermédiaire, d'une matière intermédiaire*: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 3,5 (éd. Lutz p. 4,11): caliditas ignea terrene ariditati copulata, nulla -te interposita. CARTUL. Ultraiect. I 374 p. 337 (a. 1139): mansos quinque... post triginta mansos episcopi nulla -te proximos. B) *en parlant du temps*: GERBERT. astrol. p. 141: minorum, que est -s hore (HELP. comp. col. 22^C). BRUNO MAGD. bell. 128 p. 121,25: usque ad -tem Junii. LANFR. decr. col. 486^B: circa -tem secundi nocturni.

III) *en mathématique*: A) *moitié d'une figure géométrique, demi-cercle, hémisphère*: GERBERT. geom. p. 67: minor -te circuli pars. RICHER. II p. 62: ut a polo ad polum XXX partes spere -tem dividerent...; nam de XXX dimidie spere partibus. B) *moyenne (géométrique ou arithmétique)*: EUGEN. VULG. syll. 24,16: diameter dicitur -s mesure, id est opere. GERBERT. geom. p. 94: unam inter eos geometricam -tem, que utrumque una proportione coniungat. RICHARD. S. VICT. trin. col. 960^C: illa autem superiori proprietatum dispositione, iuxta unam considerationem -s arithmetica, iuxta considerationem aliam -s geometrica, iuxta trinitatis et unitatis collationem -s harmonica specie tenus occurrunt. OCREAT. Helceph. p. 134: descendamus ad secundum ordinem, ubi per geometricam -tem perpenditur quod in primo limite per arithmetica, scilicet unius saltus. JOH. SARISB. policr. 1—5 (éd. Webb) I p. 36,3: armonica arismetica... trium terminorum -te exultat.

IV) *concession d'une exploitation à mi-fruit* (= ad ou per -tem): A) *en général*: POLYPT. Irm. 12,10 p. 124: omnes isti laborant ad -tem. ib. p. 125: arat eam ad -tem. CARTUL. S. Ben. Divion. II 276 p. 68 (a. 1021): tenet idem clericus et monachi etiam tres campos in eodem loco ad -tem. CARTUL. Rhen. med. I 400 p. 456^{med}. (a. 1100): habet *ecclesia*... vineas in diversis locis positas que ad -tem coluntur. CARTUL. Molism. I 100 p. 104 (a. 1085—1111): furnum... abbas Molismensis concessit per -tem cuidam Widoni. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 364 p. 422 (c. 1090): vineas dedit mihi ad faciendum et accipiendum ad -tem. ACTA Pont. 62 p. 94,30 (a. 1159—60): terram... sub terragio vel sub annuo censu, vel ad -tem excolendam accepit. B) *spéc.*: *mi-plant, complant* (cf. medium plantum): CARTUL. S. Cyr. Nivern. p. 102 (a. 969): arpentum unum... ex nostra hereditate... ad -tem plantationis concederemus. ib. p. 97 (a. 1005): de terra ad -tem plantationis.

V) *en droit: moyen, mode de preuve* (cf. DuC s. v. medietates): LEX Frision. 1,18: si litus erat, ipse -tem sacramenti cum uno lito iuret. ib. 2,9: si litus de nobili homine eodem scelere fuerit incriminatus, iuret -te maiori sacramento, quam liber de nobili iurare debeat.

VI) *pour une monnaie* (v. *mediatus* 3. *de valeur équivalente*)?: CALIXT. II libell. mirac. (PL 163) col. 1371–2: equum suum, qui xx solidos -tis monete non valebat apostolo obtulit. CARTUL. Marciniac. 194 p. 114 (a. 1123–1130): tringinta sex solidis monete -tis. v. *dimidietas*.

medietate v. *medietas*.

medietatio, -nis f. [*medietas*] *moyenne*: ROB. ANGL. algebra f. 116: in -ne radicum.

medietatura, -e f. v. *medietaria*.

medietarius, -i m. v. *medietarius*.

medietum, -i n. [*pour medietas*] *moitié (d'un bien)*: CARTUL. Talmund. 3 p. 11 (a. 1054): -orum abbatis... decima sua erit.

medijans v. *medio* 1.

medilla, -e f. v. *medela*.

medimna, -e f. *forme*: *medipna*: HUGO S. VICT. dif. p. 136. *medimne*, *mesure de capacité pour les solides*: PAPIAS: -a, *mensura est quinque modiorum*, dicta quod medietur quinque modiiis, qui sunt perfecti numeri, id est decem, medietas. HUGO S. VICT. dif. p. 136: *medipna*, modii quinque. v. *medemnus*, *mezina* et *mezinus*.

medio 1. 1) *diviser par le milieu, partager* (UGUTIO: -o, -as... per medium dividere): HILDEG. EPISC. Faron. p. 195,3: cum quodam tempore festa paschalia per octonarium dierum numerum -assent. CARTUL. Naumb. 316 (c. 1182): ut... fratres... dimidietatem clausure reparare debeant, que iam -ata est, reliquam partem ipsi canonici... firmare teneantur. 2) *placer au milieu* (UGUTIO: -o, -as... in medium ponere): HERIM. AUGIENS. mus. p. 11,28: hypodorius disponitur ab A in a, -atur et finitur D. 3) *intervenir, être placé entre*: BURG. PIS. transl. Joh. Damasc. orth. fid. p. 31: in Filii quidem generatione impium est dicere tempus -are, vel post Patrem Filii existentiam generatam esse. 4) *enlever ou ajouter la moitié*: UGUTIO: -o, -as... medietatem auferre vel coniungere. 5) *distinguer*: LEGES Cnuti II 68 l. b. p. 355: unde -are debemus et distincte discernere senium et iuventutem, libertatem et servitutem. WALTH. ANGL. Esop., (App. alt. fab. 2,45): impedimenta solent crebro -are propinqua. 6) *servir d'intermédiaire*: UGUTIO: -o... pacificare. 40 7) *faire un arbitrage*: CARTUL. Paracl. 74 p. 91 (XIIe): -avinus pacis compositionem. 8) *règler (trans.)*: EPIST. Hann. 47 p. 92,16 (a. 1074): comite Godescalco... omnia iuxta legem et mores -te.

medians, -tis part. *présent*. *formes*: *medijans*: FLOBOARD. annal. p. 105 n. u. *mediens*: CARTUL. Parm. 290,3 (a. 1021).

I) *employé ou à l'abl. absolu ou comme adjectif*: A) *qui est à son milieu, à moitié écoulé (en parlant d'une division du temps)*: 1) *d'un mois*: NITHARD. hist. (éd. Müller) 50 p. 9: -te Septembrio. PRUD. annal. Bertin. p. 18 (éd. Waitz): -te Augusto mense. ANNAL. Ved. p. 43: ipsoque mense fere -te. CHRON. Floriac. p. 254: -te Maio. CARTUL. Mont. Pessul. p. 376 (a. 1135): -te Augusto. GUILL.

MALM. gesta pont. IV p. 303: *Januario -te*. 2) *d'un jour ou d'une partie du jour*: PAUL. DIAC. homil. temp. col. 1316^B: -te iam die festo. POETA SAXO 1,75: -te die (WALTH. SPIR. Christoph. II 2,186). WALTHARIUS 431: iam vespere tum -te. THIETM. 6,12: nocte -te. 3) *de la course du soleil*: THIETM. ? 5,26: sole iam -te. 4) *d'une heure*: COD. SAX. 361 (a. 932): hora -te tertiam missam percelebrent. 5) *en parlant de la mi-carême*: CAPIT. reg. Franc. I p. 88,34 (c. 800): -te quadragesima (cf. 10 ANNAL. Fuld. II a. 872 p. 75,26. HONOR. II epist. xx col. 1237^B). CARTUL. Long. Pont. p. 192 (c. 1136): *dominica die XL° -te*.

B) *intermédiaire, qui se trouve au milieu*: UFFING. Ide 1,15: iam vero -tis vie terminum transgressi. MON. Strig. 15 I pp. 56–57 (a. 1075–1217): -te via.

C) *personnage intermédiaire (dans une lignée)*: RICHARD. S. VICT. trin. col. 953^A: -te Isaac, Jacob de lumbis Abrahe exivit. ib. col. 969^A: *mediata processio est illa quam videmus in solo hominis alicuius nepote que non fit nisi -te ipsius prole*. GIRALD. descr. Kambr. I 7 p. 178: Brutus enim ab Enea, -tibus avo Ascanio et patre Silvio, descendens.

D) *par l'intermédiaire de, sur l'intervention de, grâce à*: 1) *pour les personnes*: PASS. Kil. I 15: -te Bonifatio archiepiscopo. CAPIT. reg. Franc. II p. 255,2 (a. 843): *Domino -te*. ANAST. chron. 98,22: Marutha episcopo -te. CARTA a. 1007 (B. Bacchini, Storia del monastero di S. Benedetto di Polirone 29,22): nobis -tibus. DIPL. Henr. IV 215 (a. 1069): *Deo -te fimita est seditio*. GUIBERT. Nov. gesta Franc. VIII 1 col. 800^C: -te sorore. VITA Bonif. II 8 p. 100,11: *me inter vos -te*. CARTUL. S. Ben. Divion. II 448 p. 218 (a. 1114): -te Lingonensi episcopo. DIPL. Loth. III 25 (a. 1130): -te et efficiente piissima et christianissima regina Richiza. CARTUL. Saviniac. I 913 p. 488 (a. 1128): *sigillum* Girberti... quo -te hoc factum est. 2) *pour une chose concrète ou abstraite*: WETT. Gall. 28 p. 272,33: dulcedine dilectionis -te. BENED. VIII epist. col. 1632^C: -te decreto. VITA Hild. I 8: *caritate -te*. CHRON. Namn. p. 6 (XIe): *his contentionibus -tibus*, Francia est devastata. GUILL. MALM. gesta pont. I p. 13: -te apostolice sedis pietate. GUILL. CONCH. phil. III 21 col. 84^C: quia tota medietate *luna* accensa est, -te ere, calefacit humorem. ALAN. INS. art. fid. II 16 col. 608^B: -te descriptione iustitie dignus est premio. ib. 1,6 col. 599^D: -te theoremate precedenti probatur. RICHARD. S. VICT. trin. col. 889^A: -te spe et caritate. JOH. SARISB. policr. 2,14 (éd. Webb) I p. 87,24: *animo, cuiuscumque rei specie -te, ... verum falsumve ingerunt*. REG. Malm. (éd. Brewer) I p. 373: *causam... audiatis, et... -te iusticia terminetis*. GUILL. CAS. II 1364 p. 99 (a. 1191): *appellatione remota, iusticia -te diffinire* (cf. Muratori, Antiquit. Italice VI 59^D). GIRALD. gemma II p. 118: *videntur itaque nullo -te vel absolute conscii perfectionis vel plecibilis presumptionis*.

E) *méteil*: CARTA (Arch. Nat. L. 1145; v. L. Delisle, *Études sur la condition de la classe agricole en Normandie au Moyen Age* p. 320, n. 14): bladum -ans.

II) *employé comme subst. neutr., moyen terme, intermédiaire (term. techn. log. dans le raisonnement)*: GERARD. 5
CREM. transl. Arist. anal. post. I 23 p. 47,10: quod si B
inest A per -s, tunc ostensio eius non declaratur nisi per
illud -s.

mediatus, -a, -um *part. passé, qui est au milieu*:
ALAN. INS. Anticlaud. I b, ii (éd. Wright, II p. 282): 10
aurea cesaries, sed acus -a refrenat litigium crinis.

mediocriculus, -a, -um *très moyen*: UGUTIO: -us, -a,
-um, aliquantum mediocris.

mediocris, -e *formes*: mediochris: COD. Cav. I 22,26
(a. 842). mediogrii: DOC. Luc. V 2, 189,5 (a. 804). 15
I) *adj., moyen, modeste* (GLOSS. Rivipoll. [ALMA IV 1928
p. 151]: -is: plenus temperamento. UGUTIO: -is, -e, cui
modicum sufficit, qui non vult excedere, sed in medio,
id est virtute, consistit). ANON. transl. Alfarabi lib. exerc.
§ 11 [Rech. théol. anc. et méd. 12, 1940 p. 39,13]: cibus, 20
cum -is fuerit, prestabit sanitatem; labor, cum -is fuerit,
prestabit fortitudinem; similiter et actiones, cum -es
fuerint, prestabunt honestum morem):

A) *en parlant de la taille*: THEGAN. Ludow. 19: statura
-i. CARTUL. Stabul. I p. 216,15 (a. 1040): muralis ambi- 25
tus... in modum -is oppidi compositus. DIPL. Loth. III
92 (a. 1136): de duabus -ibus navibus. CHRON. Neapol.
p. 416,43: crucem auream -em. OTTO FRIS. gesta 2,46 p.
153,35: silvas non -es. B) *en parlant du nombre ou de ce
qui s'évalue*: HROTSV. Prim. 297: -is etatis. THIETM. 6,44:
-i precio. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 286,16: 30
non -i sue confederationis cetu. C) *en parlant de la qualité
(physique ou morale), de l'importance*: CARM. Cant. 9,1
b, 4: rebus cunctis -is. ANON. inst. mor. c. 7: consilia a...
-ibus... non valent componi viris. BRUNO MAGD. bell. 35
126 p. 119,20: voce -i. WIPO gesta 39 p. 59,6: -i dolore
correptus. ib. 19^{ex}: non -e dampnum. ib. 2 p. 15,2: de -i
re consulendum fuerat. BERTHOLD. CONST. annal. a.
1075 p. 281,4: indignatione non -i succensus. D) *en par-
lant de la gravité d'une maladie*: PHILAGR. transl. p. 94,11 40
-i igitur existente causa fomentabis cum vino austero et
tenui. E) *en parlant du rang social*: 1) *d'un rang moyen
(par opposition aux classes supérieures et inférieures)*:
DIPL. Otton. I 414 p. 566,30 (a. 972): prepotens, -is aut
parva persona. DIPL. Otton. III 265 (a. 998): nullaque 45
maior, -is vel minor persona nostri imperii. DIPL. Henr.
II 95 (a. 1005): nullaque nostri regni magna, parva, -is
minima persona. CARTUL. Carinth. 3,205 (Mon. hist.
ducat. Carinthie III p. 87) (a. 1002—18): asstantibus
clericis ac laicis, nobilibus, ignobilibus et -ibus. 2) *de
basse condition, d'une naissance médiocre*: SALOM. II
epist. 25: -ibus apud nos natalibus ortus. DIPL. Bereng.
I 325,3 (a. 920): per -es personas... rei veritas inquiratur.
RICHER. I p. 40: personam -em sibi equari magnatibus-

que preponi. WIDUK. 3,32: a -i loco ad summum
gradum summumque honorem provexi. LAMB. HERSF.
annal. a. 1075 p. 221,4: duos -i loco natos. VITA Walar.
p. 161,2: -is quidem genere, sed nobilissimus fide.
Ps. CNUT. For. 2 (éd. Liebermann p. 620): quatuor
ex -ibus hominibus quos Angli laesthegenes nuncupant.

II) *subst. m.*: A) *homme d'un rang moyen (par oppo-
sition aux classes supérieures et inférieures)*: ANAST.
chron. 326,18: primoribus, -ibus et exiguis. CARTA a. 976
(J. Ficker, Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte
IV p. 39, n°29): ad omnem populum Veneticorum, maio-
res, -es et minores, a maximo usque ad minimum.
B) *homme de basse condition, pauvre*: 1) *en général*:
RIMB. Ansc. 37 p. 72,17: admirandus erat, ita ut...
-es vero quasi fratrem complecterentur. RATHER. prel.
I col. 184^A: de hominibus fortune -is. -is es? audi
apostolum. RUOTG. COL. 2 p. 3,29: habent enim in
illa -es et humiles. Ps. CNUT. For. 19: si quis -ium
aliquem ictu cum ira percusserit, emendetur. 2) *par
opposition aux nobles*: DIPL. Ludow. Germ. 85 (a. 857):
tam principes quam -es iudicaverunt iustissimum
iudicium. RICHER. I p. 38: ex -ibus potentem effe-
cerat. ib. I p. 74: maiores... prediis et edibus... dona-
bat, -es autem auri et argenti talentis... illiciebat. AN-
SELM. LEOD. gesta episc. Leod. 2,30 p. 206,10: potentibus
venerabilis, -ibus amabilis. EKKEH. URAUG. chron. univ.
a. 1066 p. 199,34: nobiles vero morti destinavit, -es
autem suis militibus in servitutem. C) *dans les ordres
ecclésiastiques, pour un clerc mineur*: CARTA a. 1016
(G. Tiraboschi, Memorie Modenesi, Modena, 1793, t.
IV 7,47): primicerius regebat omnes pueros et -es ibi
famulantes Christi dogmate.

mediocriter 1) *modérément, avec mesure*: WALAHER.
Wett. 181: moribus in castis vitam -r egit. WALTHARIUS
282: -r utere vino. HROTSV. Pafn. 7,16: ut et corpus deli- 35
catum -r foveas necessariis. 2) *moyennement, ni bien ni
mal*: HENR. ARIST. transl. Plat. Phed. p. 81,9: qui-
cumque videbuntur -r vitam transegisse, ... dantes penas
absolvuntur. 3) *médiocrement, faiblement (le plus souvent
précédé d'une négation par litote)*: LIUTG. Greg. 8: ipsos
reges religiosos sale sapientie divine non -r condierunt.
RICHER. I p. 40: non -r... regnum invidebat. HROTSV.
lib. I prol. 2: me haut -r errasse. RUOTG. COL. 9: servus
autem Dei non -r in incepto profecit. BERTHOLD. CONST.
annal. a. 1077 p. 289,5: totum undique regnum non -r 45
perturbaverit. OTTO FRIS. I 13 p. 28,29: monte -r in
altum sublato. 4) *médiocrement, humblement*: VITA Wil-
leh. 7: non -r vivens. VITA Math. II 16 p. 294,17: ad
sepulchrum regis Heinrici gressum -r tendit.

mediocritas, -tis *f.* 1) *mesure moyenne, juste milieu*:
a) *pour les choses*: EINH. Carol. 22 p. 66 (éd. Halphen):
naso paululum -tem excedenti. SALOM. II epist. 24 p.
410,8: victus et somni parcitatem, -tem vestitus. THIETM.
6,21: cibi potusque -te. HILDEGARD. phys. 6,21: ardorem

eris devitat, nec altitudinem ipsius, sed -tem, et inferius eum volat. b) *en mus. pour le rythme*: ARIBO FRISING. mus. p. 49: in antiquioribus antiphonariis... reperimus persepe, que celeritatem, tarditatem, -tem innuunt. 2) *équilibre*: a) *du corps, santé*: DOM. GUNDISS. div. philos. p. 86-87: medicina dicitur a -te: hoc enim debet facere medicina, sc. aut -tem i. sanitatem servare, aut lapsam in aliquo reparare. b) *au figuré aurea mediocritas, la médiocrité dorée, l'équilibre parfait des facultés*: THIETM. 2,44: in cunctis delectabat aurea -s. BRUNO QUERF. frat. 31 p. 738,34: inter adversa et prospera... auream utique -tem plus possideret. ADAM BREM. 3,9 p. 150,8: floccipendens auream decessorum -tem. 3) *insignifiance, petitesse (terme de déférence vis-à-vis d'autrui)*: CONCIL. Paris. a. 825 p. 483,7: visum est nostre -ti. GERBERT. epist. p. 76: sub vestris alis nostra -s requiescere possit. GERARD. MORES. delib. p. 75: nostra -s diutius postulata. GUILL. MALM. gesta reg. I p. 63: ad nostre -tis conspectum non moreris dirigere. 4) *rang social inférieur*: RICHER. I p. 40: Haganonem... nisi in -tem redigat, sese eum crudeli suspensio suffocaturum.

medioclime v. *medioximus*.

mediodie v. *medius*.

mediogrius v. *mediocris*.

mediolum, -i n. *jaune (d'auf)*: RECEPT. B. XXXVIII p. 49 (IXe): farina de fava cernis, cum -o de ovo miscis. ib. B. LXXVII p. 61: -o de ova. ANTIDOT. Glasg. p. 121 (A. Thomas, Notes lexicographiques, ALMA V [1930] p. 139): -a ovorum. THEOPH. sched. 1,15: super quem colorem, cum siccus fuerit, ponatur in suo loco lazur tenuis cum ovi -o abundanter aqua mixto temperatus. v. *meditullium et medius II B 10*.

medionarius, -a, -um [medius] *cultivé à mi-fruit, en métoyage*: DIPL. Caroli II, I p. 473,24 (a. 855): mansos -os II in Basilica et Vidiliaco. v. *medietarius*.

mediotenus adv. *jusqu'à la moitié*: SAXO p. 355,32: gladium -s destrinxerat.

medioterraneus, -a, -um v. *mediterraneus*.

medioximus, -a, -um *formes*: medioclime: SVENO AGG. lex p. 88,1. medioxinus: UGUTIO. I) *intermédiaire, qui se trouve au milieu*: A) *dans l'espace*: 1) *adj.*: RADBERT. Adalh. (AA SS Ben. IV, 1) p. 340: sepulta sunt autem decenter membra carissimi senis in basilica beati Petri Apostoli sub fastigio inter eiusdem -e quatuor ecclesie centra. HERIC. vita Germ. metr. 248 p. 467: insula cunctarum constat -a. UGUTIO: -us, -a, -um, quod est inter medium et extremum ut due zone habitabiles que sunt inter extremas zonas et torridas. 2) *subst. fém. plur. (sc. partes)*: PRUD. annal. Bertin. (éd. Waitz p. 29): Hlotharius -is regni Francorum immoratur. B) *en âge, puiné*: TRAD. Ratisb. 929 p. 461,22 (a. 1179): petitione Friderici filii eius, qui -us fratrum suorum erat. C) *par ses qualités (entre deux choses)*: MARB. lapid. col. 1744^B: Chalcedon lapis est hebeti pallore refulgens, / inter iacin-

thum -us atque beryllum. cives p. 195: Jacinthus est ceruleus, / virore -us. D) *au figuré*: ODO CLUN. Ger. p. 305: -um discretionis callem in neutra parte pronior agebat. occ. p. 3: dum minima affectu magna et -a dulci.

II) *qui sert d'intermédiaire, qui participe à*: ADAM BREM. 3,34 p. 177,8: per omnes... conspirationes semper erat -us.

medioxinus, -a, -um v. *medioximus*.

medipna, -e f. v. *medimna*.

medipso v. *ego*.

meditabundus, -a, -um *qui pense à (avec acc.)*: SAXO p. 389,25: Suetica bella. ib. p. 398,26: fugam.

meditamen, -inis n. 1) *pensée, projet*: TRANSL. Martial. (éd. Sackur, Cluniacenses, I) p. 392: optate sospitatis -ine fulciretur. ARNULF. MON. del. cleri 609 p. 237: mentis ab archano -n turpe fugato. 2) *méditation religieuse*: WALAHFR. Mamm. 23,33: dicentemque deo laudes -ine forti / perspexit. ECBAS. capt. 401: an quis deficiat, crebro -ine pensat. THANGM. Bernw. I p. 758,22: in sancto -ine. MIRAC. Fid. p. 216: hoc pia virgo iugi -ine mente retractans.

meditaneus, -a, -um [medius] *méteil*: CARTUL. Compend. I 84 p. 154 (a. 1157): sub annuo censu quinque modiorum annone -e et trium avene.

meditanter v. *meditor*.

meditaria, -e f. v. *medietaria*.

meditarius, -i m. v. *medietarius*.

meditas, -tis f. v. *medietas*.

1. **meditatio**, -nis f. 1) *méditation, action de réfléchir (s'applique le plus souvent à la méditation religieuse)*: a) *abs.*: HRABAN. univ. XIV, IX col. 387^B: nam gymnasium grece vocatur, quod latine exercitium dicitur, hoc est -o. HEITO Wett. 28: fratres -ne nocturna occupati. ACTUS pont. Cenom. p. 47 (IXe): puer Victurius sanctis -nibus florebat. AGIUS vita Hath. 2: infatigabunda -ne addidit. RIMB. Ansc. 2^{ex}: lectioni et -ni ceterisque utilitatibus artius se occupare. GERARD. MORES. delib. p. 12: cum summa -ne diem expectantes mortis. PETR. VENER. epist. I 20 col. 97^A: oportet ut orationem -o sancta sequatur. GUIGO II parad. col. 997^D: -o est studiosa mentis actio, occulte veritatis notitiam ductu proprie rationis investigans. JOH. SARISB. metal. I 23 p. 52: -o etiam ad incognita protenditur... et tam manifesta rerum quam abdita rimatur. HUGO S. VICT. dif. p. 127: -o est assidua ac sagax retractatio cogitationis aliquid vel involutum explicare nitens, vel scrutans penetrare occultum. b) *avec gén. de la chose sur laquelle on médite*: CAND. FULD. Eigil. I 1^{ex}: Sanctarum Scripturarum (cf. HRABAN. epist. 13,34,35 et 36). SMAR. diad. col. 631^B: divine legis (HRABAN. epist. 23 et 36). HRABAN. epist. 10 p. 397,10: sapientie sue. ib. 34 p. 469,10: legis Dei. RUD. FULD. mirac. 1: legis Domini. c) *avec in et abl.*: EIGIL Sturm. 2: in lege Domini. 2) *disposition d'esprit, dessein*: a) *abs.*: EINH. Carol. 17 p. 50 (éd. Hal-

phen): quamquam in ea -ne esset ut pro ligneo lapideum restitueret. b) *avec gén. de l'intention*: RUFIN. summa decret. 23.8.33 p. 414: sine odii -ne se suaque liberavit, eum occidendo. 3) *machination, ruse*: ANAST. chron. 147,12: insidias meditati sunt... -o eorum erat huiusmodi. 4) *pratique*: JOH. SARISB. policr. II 4 II p. 15,3: huius tanti exercitii assidua -o conferebat, ut in tumultu bellico utiliter versarentur intrepidum.

2. *meditatio*, -nis *f.* v. *medicatio*.

meditativus, -a, -um 1) *désideratif (term. techn. gramm. d'une catégorie verbale)*: SEDUL. Eut. p. 9: alie coniugationes que sunt prima, tertia, quarta unaqueque suum proprium in derivatis verbis habet, cum inchoativa tertia, -a quarta, frequentativa prime sint coniugationis. HUGO S. VICT. gramm. p. 282,2: forme verborum quatuor sunt: perfecta, ut lego; -a, ut lecturio; frequentativa, ut lectito; inchoativa, ut ferveresco. v. *melicativus*. 2) *prémédité*: LEGES Genuens. col. 7 (a. 1157): non faciam... specialem et -um assaltum.

meditative avec préméditation: LEGES Genuens. col. 7 (a. 1157): non percuiam eum specialiter et -e ullo ferro neque macia.

meditator, -is *m.* *celui qui médite*: HRABAN. epist. 8 p. 394,13: lege ergo veterum libros, et legis Dei intentus -r existe.

meditatorium, -i *n.* *cabinet de travail*: HRABAN. epist. 28 p. 444,5: ad scribendum vel ad legendum in -o sedeo.

meditatus, -us *m.* *décision méditée*: HERIM. ARCH. Edm. 24 p. 59: spontanee voluntatis -u (*opp. suorum instinctu*). BERTHOLD. CONST. annal. pref. p. 269,6: prepara te semper toto nisu et -u in id ipsum iter.

meditellus [*medius et tellus*] *méditerranéen*: GLOSS. AA 465,1,14: -um medioterraneum.

mediterius, -i *m.* v. *medietarius*.

mediterraneus, -a, -um *forme*: medioterraneus: GLOSS. AA 465,1,14. I) *adj.*: A) *qui se trouve au milieu des terres, continental*: LUPUS epist. II 84 p. 70 (ed. Levillain): ecclesiam in monasterio nostro, quod est -um, et Ferrarias appellatur. REG. Werd. B 16 p. 24: in meditaerraneo Ubinghem una virga... in excellentissimo Ubinghem. B) *central (pour une région géographique)*: ORD. VIT. hist. IV 15 p. 270 (éd. Le Prévost, II): est in -eis Anglie partibus immense magnitudinis acerrima palus. C) *méditerranéen*: GESTA Serv. Tung. p. 26,22: cum Arrius orbem polluit -um. D) *méditerranée*: 1) *au sing.*: GESTA Serv. Tung. p. 14,19: -i pericula maris. BERNARD. SILV. univ. mundi II 1 p. 34,5: fontem humoris -um mare medio telluris infudi (*cf. PAPIAS s. v. mare*). HERIM. DALM. util. astrol. I 19 col. 404^A: venit usque ad mare -um et insulam Sardiniam. 2) *au plur.*: EPIST. var. II p. 639,22: -a maria.

II) *subst.*: A) *masc., habitant de la région méditerranéenne (plus spéc. de la Méditerranée orientale)*: HUGO

S. VICT. gramm. p. 270,30: omnes vero -i in palato sermones feriunt sicut Asiani et Greci, omnes autem occidentales verba in dentibus frangunt, sicut Itali et Hispani et Galli. B) *neutr., souterrain*: MIRAC. Leonardi p. 156: catenam... quam fecerat configi in cippo stante in -o sue turris.

mediterraria, -e *f.* [*media terra, fausse étymologie régressive faite d'après le français métairie*] *métairie*: CARTUL. S. Alb. Andegav. II 898 p. 372 (a. 1143): -am etiam eorum que dicitur le Hericon, in hac perdonacone mitto, ut videlicet sit quieta et libera ab omni vicaria et exactione. v. *medietaria*.

meditollium, -i *n.* v. *meditullium*.

meditor I. *forme*: medito: DOC. Luc. V 3,93,23 (a. 916—917). EPIST. var. II p. 338,12. PIRMIN. scar. 28b p. 68,16. ABELARD. epist. p. 70. 1) *méditer, réfléchir à*: a) *abs.*: HRABAN. epist. 50 p. 505,5: quam cathedra tenet -antem aut docentem. WALAHFR. Wett. 838: solito fratres -antur in ordine noctis. EIGIL Sturm. 17: cumque in tali discordia degerent et fratres semper -arentur. b) *avec acc.*: TRAD. Frising. 547 (a. 827): divina eloquia -antes et tractantes. HRABAN. epist. 55: si legem Domini intente -antur. WALAHFR. carm. 5,66,1: legesque... -are paternas. RUFIN. summa decret. 3,2 pr. p. 263: faciat iudex, quod suo consilio providentius fuerit -atus. GERARD. MORES. delib. p. 11: alta mysteriorum dei... -antur. c) *avec génitif ou datif*: LEO NEAP. versio Ps. Call. pr. 2: sacre scripture -abatur. d) *avec in et abl.*: HRABAN. epist. 46: in sacris scripturis -ando et disserendo. RUD. FULD. mirac. 15 p. 340,20: lectionem divino librorum... adamavit atque in his sepius -atus est. PIRMIN. scar. 28b p. 68,16: in lege Dei -ate. BERNARD. serm. in cant. I p. 3: in lege Dei -ati die ac nocte. GILBERT. carm. (ed. L. Tross 1849) p. 68: in his pausa iugiter, in his -are. e) *avec de et abl.*: REGINO chron. a. 860: nihil... aliud nisi de fuga -atur. f) *avec qualiter*: ACTUS pont. Cenom. p. 69 (IXe): semper -abatur qualiter Deo anima lucraret. THIETM. 4,1: astuciis occultis -abantur, qualiter hoc numquam fieret. g) *avec si et le subj.*: ACTA Henr. Leon. 47 p. 67,3 (a. 1161): abbas... cepit -ari, si quomodo posset tanta res perdita recuperari.

2) *méditer, projeter*: a) *trans.*: THIETM. 7,29: imperatrix... defensionem patrie... -abatur. WALTH. SPIR. Christoph. I 7: requiem -ans (*cf. ib. I 8*). b) *avec prop. infinitive*: EINH. Carol. 3 p. 14 (ed. Halphen): eos etiam bello committere. POETA SAXO 1,435: invadere terras Saxonum. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,3: prelium applicari. FROUM. carm. 11,32: tollere vellus. HROTSV. Sap. 9,3: agere. THIETM. 2,23: mala regi suo... restituere. ADAM BREM. 3,26 p. 168,12: Hammaburgensem munire... toparchiam. DIPL. Henr. IV 386 (a. 1086): alia superaddere. c) *avec ut et le subj.*: EPIST. Tegerns. I 98: ut aliqua... dicta... composuissem. MEGINH. FULD. Alex. pref.: ut... Waltperto... remitterem *opus*.

-a nocte transacta. b) *spéc.*: α) *medius dies*: 1°) *midi*: THIETM. 5,34: -i fervore diei. 2°) *sud*: CARTA a. 907 (Hist. Patr. Mon. VI 25 b): a -o die fluvio Saila. CARTUL. Clun. II 2 p. 3 (a. 954): termina a -um die de terra. CARTUL. Ins. Barb. suppl. 6 p. 226 (c. 978): a mane et a -a die terra Sancti Martini. BULL. Cas. II 54,56 (a. 981): da -o die tenente in ipso fluvio Padi. CARTA a. 992 (G. Tiraboschi, Memorie Modenesi, Modena, 1793, t. IV, 150,16): finis da mane et da mediodie de canonica Sancti Prosperi. CARTUL. S. Marcel. Cabil. 16 p. 19 (a. 993): a -o die terra Sancti Petri. β) *medius mensis*, *le 15 du mois*: COD. Amalf. I 43 p. 66 (a. 1036): -o mense nobenbris. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1063: in -o mense Aprilis. GUILL. CAS. I 442 p. 176 (a. 1191): ad -um Madium proximum. γ) *media nox*, *minuit*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1080 p. 325,41: ad usque -am noctem. δ) *media pentecostes*, *mercredi après la Pentecôte*: ANAST. in Max. col. 622^B: solemnitas agebatur sancte -e Pentecostes. ε) *media quadragesima*, *mi-carême*: GERH. AUG. vita Udalt. 4 p. 392,39. FOLCARD. Joh. Ebor. 71 I p. 313. CARTUL. Mont. Pessul. p. 536 (a. 1170). ROTUL. cur. reg. I 261 (a. 1200). 4) *faite pour moitié de (en parlant d'une monnaie)*: CONSUEt. Norman. 1. 1091 (Haskins, E. H. R. XXIII, 1908 p. 508): nulli licuit in Normannia monetam facere... et illam -am argenti et ad iustum pensum.

C) *situé à mi-chemin entre*: CARTUL. Paris. I p. 220 (a. 1123): ab aresta illius macerie que -a est inter maiorem domum et illam in qua cellarium continetur. GIRALD. itin. Kambr. II 7 p. 127: -o inter Hibernicam Ultoniam et Scoticas Galwedias libramine iacens.

D) *moyen, mûr* (media etas = *la maturité*): WETT. Gall. 4: cum ad -am etatem perveniant. VITA Firm. I 5 p. 25,32: quomodo enim in -a etate vixerit.

E) *second (de trois)*: 1) *en général*: HELM. 14 p. 30,9: eo quod Magnus Otto... decessisset, -us quoque necnon et tercius Otto bellis Italicis essent occupati. (Otton. II). 2) *spéc. en parlant de l'ordre des enfants: cadet, puîné (entre l'ainé et le benjamin)*: HRABAN. univ. VII 3 col. 187^C: quadripartitus est autem ordo filiorum ita: unigenitus, primogenitus, -us, novissimus. Primogenitus, ante quem nullus; unigenitus, post quem nullus; -us, inter omnes. CARTUL. S. Ben. Divion. 455 p. 225 (a. 1117—23): -um natu filiorum Mauricii cum tenemento eius... maiorem natu et posteriorem natu cum tenemento eorum. CARTUL. S. Waldetr. Mont. 27 p. 46 (a. 1195): filios... Balduinum scilicet primogenitum, Philippum -um, Henricum tertium.

F) *moyen, modéré*: 1) *en dimensions*: DIPL. Otton. II 191 p. 218,32 (a. 979): quinquaginta mansos -e mesure. 2) *en qualité*: WALAHFR. Wett. 240: -a quem fors in sede locavit. HENR. ARIST. transl. Plat. Phed. p. 49,25: bonos quidem et malos quam paucos esse utrosque, -os autem plurimos. LIB. trad. S. Petri Bland. p. 131: unum

stopum melioris cervisie et unum -e. 3) *pour les couleurs*: ALEX. NECK. nat. rer. I 40 p. 94: in istis coloribus, sc. veneto et viridi, quia -i sunt, multum delectantur sensus humani. 4) *au figuré, médiocre, mitigé*: MIRAC. Begge (éd. Ryckel) p. 20,2: dum -um silentium tenerent omnia.

G) *moyen*: 1) *dans la hiérarchie sociale*: WALAHFR. carm. 5,88,21: ut proceres, -os, minimos discernere sensu. DIPL. Henr. II 281 p. 333,7 (a. 1014): nulla persona publica vel privata, maxima, -a vel minima. DIPL. Conr. II 238 (a. 1037): quevis publica vel privata, maxima vel -a persona. BRUNO MAGD. bell. 46 p. 45,20: cum nostris ex partibus ex summis principibus Gevehardus comes, ex -is vero Folmarus et Suidgerus cecidissent. 2) *dans la hiérarchie morale (terme de la mystique)*: GERARD. MORES. delib. p. 2: in hoc primo versiculo prima ponuntur generalissime -a. ib. p. 4: ultima... demonstrantur in operibus primis, et -is divinitatis cunctis preter hec que mendacio... utuntur.

H) *term. techn. gramm.*: 1) *moyen (qui appartient à la conjugaison moyenne [en grec])*: JOH. SCOT. ier. Dion. VII 3 p. 285: quoniam apud Grecos -a verba sunt que ab eis μέσζα vocantur, passivorum verborum formam sepiissime optinent. 2) *mixte, hybride*: HUGO S. VICT. gramm. p. 276,21: nomina notha vel -a que ex parte greca sunt, ex parte latina, ut Alexandros grece, Alexander latine.

I) *en musique*: 1) *d'un son intermédiaire (par opposition aux sons aigus et graves)*: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 10,22 p. 18,7 (éd. Lutz): inter gravissimos et -os et acutissimos sonos (ib. p. 18,11). 2) *de l'intervalle d'une quinte*: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 10,22 p. 18,16 (éd. Lutz): si vero extreme voces sesquialtera proportione, ut sunt tria ad duo, sibimet copulentur, -am simphoniam, que diapente dicitur, reddunt.

K) *expressions spéciales*: 1) *medium plantum*: a) *complant, contrat de culture pour les vignes (formes: media plantaria)*: CARTUL. Brivat. 233 p. 243 [a. 922]. *medium plantarium*: CARTUL. Anian. 319 p. 438 [a. 831]. *medius planus*: CARTUL. Conch. 7 p. 10 [a. 910]. *meiplant*: CARTUL. Celsiniac. 424 p. 325); CARTUL. Anian. 319 p. 438 (a. 831): excepto -o uno plantario, quem frater meus... in me et se complantavit. CARTUL. S. Julian. Brivat. p. 65 (a. 907): vinea Benedicti de -o planto. CARTUL. Conch. 208 p. 176 (a. 932): vinea mea quem ego data habeo a -o planto. CARTUL. Clun. II 926 p. 37 (a. 954—94): dono ad -um plantum aliquid de terra. CARTUL. S. Andr. Vienn. 113 p. 81 (a. 966): totum in locum -um plantum vobis dono et post VI annos unam medietatem ego recipiam, aliam vero medietatem... vobis dono. CARTUL. Brivat. 234 p. 244 (a. 969): cedo... vineam unam que per conquistum de -o planto mihi obvenit. CARTUL. Clun. II 1707 p. 729 (a. 984): qui quisierat eam ex -o planto. CARTUL. Magalon. I p. 6 (a. 1010): omnes compnas de -is plantis que pertinent ad me. CAR-

TUL. S. Andr. Vienn. 186 p. 134 (XIe): concedit... aliquid de hereditate Sancti Andree loco -i planti sicut recta consuetudo est sine fraude dare -um plantum. CARTUL. Clun. IV 2804 p. 7 (a. 1027): dono meam partem de -o plantum quam cum A. parcior. CARTUL. Gratianop. p. 27 (a. 1036): aliquid de hereditate nostra, que nobis per -um plantum advenit. CARTUL. S. Vict. Mass. p. 539 (a. 1047—60): hoc... est de comparatione et -o planto, et duas pecias de terra arabili. CARTUL. Celsiniac. 224 p. 186: duas vineas quas habeo de -o planto. b) *terre cultivée en complant*: CARTUL. Clun. II 925 p. 36 (a. 954—94): terminat... ab occidente -um plantum quem L. et O. edificant. CARTUL. S. Andr. Vienn. p. 162 (a. 1025): ipsum -um plantum alicui homini vendere. CARTUL. Clun. IV 3243 p. 364 (a. 1049): dono... -um plantum quod in terra Sancti Petri feci. CARTUL. Celsiniac. 73 p. 91: habet fines... de tertia parte -um plantum Asterii. 2) medius terminus, *le moyen terme (d'un syllogisme)*: ABELARD. dialect. p. 235 (éd. Rijk): -um vero terminum illum dicimus, qui ad conclusionem eorum, que probare volumus, interponitur: utrique quidem antecedentium propositionum communis, cum in conclusionem numquam veniat. ALAN. INS. Anticlaud. III 51: cur liget extremos -us mediator eorum / terminus et firmo confibulet omnia nexu. 3) medium vestum, *contrat de culture à mi-fruit*: CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 159 (c. 1010): dederunt ei ad -um vestum. 4) medium vinum, *contrat de culture à mi-fruit pour les vignes*: CARTUL. Celsiniac. 241 p. 201: vinam... teneamus ad -um vinum.

II) *subst.*: A) *masc.*: 1) (*doigt*) *médius*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,22: ut vel vix vel non grossitudo eorum potuit pollice et -o circumdari. CARM. conc. mens. 15,1: primam tibi prodit index ac secundam -um. LEX SAXON. 13: -us et medicus, uterque 120 solidis componantur... tres articuli -i medietate compositionis medici et -i digitorum componantur. LEX FRISION. 22,30: si -um abscedit, uno tremisse... componat. 2) *médiateur*: HRABAN. epist. 29 p. 447,29: inter Gregorium et Isidorum -us incedens. RIMB. Ansc. 42 p. 77,20: inter celum et terram -us, inter Deum et proximum sequester. FLODOARD. annal. p. 40: inter Rodulfum regem et Heribertum comitem sequester et -us fuit. CARTUL. S. Mar. Magd. 75 (a. 1195): dux Bernardus... -um se interposuit et inter ecclesiam et prefatum Conradum hanc transactionem fieri decrevit. PAPIAS: -us, internuntius, pacificator et actor concordie.

B) *neutr.* (*formes*: mesum: CARTUL. Parm. 231,5 [a. 921], *abl. plur.* medis: CARTUL. Mon. de S. Cruc. 269 [a. 1185], miga: CARTUL. S. Cucuph. II 483 [a. 1021]). 1) *milieu*: a) *dans l'espace*: ANAST. pass. Acacii (AA. SS. iun. IV) 187,14: sanctorum -o perstans. ANNAL. Xant. a. 868: in -o plebis. POETA SAXO 3,60: in -o fluvius cunctis alimenta vehebat. CHRON. Salern. 12: in eorum residens -um. THIETM. 3,11: in -o ecclesie. GUIBERT. NOV.

gesta Franc. V 2 col. 755: in -o duorum fluminum. OTTO FRIS. gesta 2,20 p. 123,12: cuiusdam amniculi per -um transeuntis. MON. Strig. I f. 56 (a. 1075—1217): in -o ville. b) *dans le temps*: WALTHARIUS 161: si sero aut -o noctis mihi tempore mandas. 2) *expressions spéciales*: a) in medium, *en public*: HRABAN. carm. 23,16: quicquid sapientia mundi / protulit in -um temporibus variis. CAND. FULD. Eigil. II 10,6: prorupit in -um res dissona. RUOTG. COL. 47: processerunt in -um episcopi Theodericus et Wucfridus. WALTHARIUS 465: letior in -um prompsit de pectore verbum. BULL. Cas. II 66,9 (a. 1002): prolatis in -um privilegiis Ioannis pape. PASS. Ursul. I 12: hac de re in -um consulentes. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 148,25: quid facto opus esset, in -um consulere hortabantur. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 124 p. 622,22: iactabat et in -um proclamabat. COD. Hung. II p. 1 (a. 1199): sue *Laurentii comitis* strenuitatis insignia licet in -um producere. b) in medio, *en public*: DIPL. Otton. I 367 p. 504,12 (a. 968): precepta... eidem monasterio collata optulit in -o. c) in medio, *entre-temps*: WALAHFR. Gall. I 22 p. 300,19: non multis in -o revolutis diebus. d) in medio, *à portée*: WIPO gesta 39 p. 59,27: per cuncta cenobia illius civitatis atque Moguntie seu Wormatie sive illorum que in -o fuerant. e) *e ou de medio tollere, faire disparaître*: WALAHFR. Mamm. 24,4: e -oque magnum sevo cruciamine tollant. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 285,37: ut tolleretur de -o vestrum. COD. Croat. II p. 2 (a. 1097?): omne prius de -o ambiguum auferatur. ACTA pont. Rom. Gall. I 55 p. 246 (c. 1148): scandalum de -o tollere. f) e medio secedere, excedere *ou* decedere, *disparaître, mourir*: RUOTG. COL. 16: id circo e -o secedere. ib. 36 p. 37,29: robur regni tutissimum e -o excessit. THIETM. 1,5: geminis filiabus suis e -o decedens. MIRAC. Greg. et Sebast. 8,940: rege... de -o sublato Egiva regina viduata remansit. g) de medio fieri, *disparaître, mourir*: HARIULF. chron. Centul. p. 44: Aldrico quoque de -o facto, Centulo monasterio prefuit Symphorianus. OTTO FRIS. chron. 8,2: mysterium iam operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet nunc teneat, donec de -o fiat. h) ad medium, *à la vie paisible*: DHUODA lib. man. p. 103: nam ipse David, conversus ad -um. 3) *moitié*: a) *en général*: DIPL. Arnulfi 34 p. 50,25 (a. 888): dividere in -um. ANAST. chron. 296,29: per -um omnes recidit. COD. Caiet. 127,6 (a. 974): passus octoaginta ed -o. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. I p. 590 (a. 1002 *faux*): quod qui fecerit, componat centum libras auri optimi, -um camere nostre, ac -um prefato monasterio. DIPL. Loth. II 74 p. 115,10 (a. 1135): unum chorum salis cum -o. CARTUL. S. Cucuph. III 118 (a. 1138): ut habeant per -um (CARTUL. Mon. S. Cruc. 304 [a. 1188]). OBERT. SCRIBA a. 1186, 12 p. 5: proficuum et capitale... debent per -um dividere. CARTA (E. Gattula, Historia abbatie Cassinensis, Venezia 1733 p. 140,42): ipsa res inter vos per -um dividatis.

GERARD. CREM. transl. Arist. anal. post. II 11 p. 79,10: sit -um duorum rectorum, super quod sit nota B. *notez l'expression medium per medium (par moitié)*: CARTUL. Mon. de S. Cruc. 370 (a. 1193). CARTUL. Popul. 121 (XIIe). b) *per medium avec gén. d'un terme géographique: par, à travers*: DIPL. abb. Tihan. p. 23 (a. 1055): per -um aque que vocatur culun. MON. Strig. I p. 53 (a. 1075—1217): terram per cuius -um transit flumen. 4) *intermédiaire, qui se trouve entre deux extrêmes ou opposés: a) en général*: DOM. GUNDEISS. transl. Ibn Gebirol. fons vite III 2 p. 75,15: omnia distantia -um habent... si inter distantia non esset aliquid -um... non essent distantia. ib. III 51 p. 194,1: spissum non coniungitur subtili nisi per -um conveniens utriusque extremorum. ABELARD. gloss. Porph. p. 267,29: determinatur illud, quod est -um, per remotiorem utrorumque summorum, i. e. utrorumque extremorum. ALFR. ANGL. cord. I: mors vero et vita -um non habent. b) *spéc.*: α) *nullo medio, sans intermédiaire, par le privilège ecclésiastique de l'immédiateté*: CARTUL. Cupersan. 1,15 (a. 815): ad S. Sedem nullo -o pertinentis. β) *medium sensoriel, par lequel se transmet la sensation*: DOM. GUNDEISS. transl. Avicen. an. II 2 C f° 7b: dixerunt... quod possibile est ut anima... sentiat sine -is et sine instrumentis... sed -a sunt, aer e. g. visus. γ) *moyenne*: COMM. Boet. phil. p. 163,13: si vis autem scire quomodo duo solidi numeri non nisi duobus -is coniunguntur, aspice in contrariis numeris, sc. in planis, qui tantum uno -o copulari possunt. ib. p. 164,25: eodem enim modo debet se habere -um ad ultimum, quo modo primum ad -um. 5) *moyen, procédé*: RATHER. phren. col. 386^c: cuiuscumque -o resolidare gestientes factam... fracturam. CARTUL. Mon de S. Cruc. 263 (a. 1185):trado... omnem illum honorem et census... quos Petrus de Cervaria frater meus habebat... pro donatione patris eius vel avuncolorum suorum vel aliis quibuscumque -is. 6) *milieu du corps, abdomen*: GIRALD. expugn. II XI p. 327: -o vero, quod plerisque sine lege turgescere solet, naturaliter et modeste substricto. 7) *term. techn. gramm., pause (dans le débit): désigne les medie distinctiones, équivalentes des cola, intermédiaires entre la subdistinctio (comma) et la distinctio pleine (periodus; cf. HUGO S. VICT. gramm. dans Arch. hist. doct. lit. M. A. 14, 1943-5 p. 302)*: ALBOIN. incont. 4 p. 19,17: si earum thesin, distinctionem, subdistinctionem, -ave, vel periodos, cola et commata, quod absit, carere perspicierem. 8) *term. techn. logique, moyen terme autour duquel s'articule le raisonnement*: JOH. SARISB. metal. III 9 p. 152: cum de inherentia dubitatur, necessarium est aliquod inveniri -um, cuius interventu copulentur extrema. ANON. transl. Arist. anal. post. I 6 p. 17,16: per -um necessarium oportet habere demonstrationem. GERARD. CREM. transl. Arist. anal. post. I 19 p. 39,8: inquirimus de -is, an possibile sit, ut ipsa sint infinita et duo extrema determinata. 9) *en musique, médium, son inter-*

médiaire de l'échelle musicale: DOM. GUNDEISS. div. philos. 10 p. 99,6: melica est, que discernit in sonis acutum et gravem et -um. *cf. medius I) 1)*. 10) *jaune d'œuf*: ANTIDOT. Sangall. p. 92 (A. Thomas, Notes lexicographiques, ALMA V [1930] p. 139): cataplasma ad oculorum fervore... -u obi elixi..., tundis cum -o obi. *v. meditullium et mediolum.*

medie 1) *médiocrement, moyennement*: ERMOLD. NIGEL. Ludow. II 525 p. 39: qui bene, quive minus, -eque, nihilque. GLOSS. medic. p. 20,14: carnem albam -e temperatam. 2) *pour ἀμέσως, de façon immédiate; erreur de traduction (la traduction de Scot Erigène donne 'immediate')*: HILDUIN. transl. Dion. p. 25,17: inde -e fieri aliquibus sanctorum divinas appariciones.

2. medius, -i m. v. maius.

medo, -nis f. [*germ. mede; cf. all. met et angl. mead*] *formes*: meda: ROTUL. pip. 31 Henr. I p. 73 (a. 1130). medum: CAPIT. reg. Franc. I p. 86,12 (c. 800). ib. I p. 89,10. EPIST. var. II p. 338,17. CARTUL. S. Vit. Virdun. p. 444,15 (a. 1038—40). medus: CAPIT. reg. Franc. I p. 249,26 (a. 810). AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 27. ALEX. NECK. utens. p. 98. mito: CARTUL. episc. Halb. I 55 (a. 968—96).

1) *hydromel, boisson à base de miel* (AYNARD. p. 621: -o est potus qui fit ex melle. UGIJO: -o, -nis... est confectio ex aqua cocta et melle, idem quod ydromelum, ib. s. v. mel: -o ex aqua cocta et vino): CAPIT. reg. Franc. I p. 249,26 (a. 810): abstineant se... a cervisa, mülshida et -o. CARTUL. Roton. 129 p. 98,5 (a. 832): presentavit... duas serenas de -ne. ANNAL. Xant. a. 845: a carne et -ne abstinuit. DIPL. Henr. II 357 p. 460,42 (a. 1016): urna vini vel -nis (DIPL. Conr. II 140 [a. 1029]). DIPL. Conr. II 10 (a. 1025): situle XX de -ne. (DIPL. Henr. III 5 [a. 1039]). CARTUL. Dinant. I 2 p. 4 (c. 1060): mensura vini, -nis et cervisie. GUILL. MALM. Glast. eccl. p. 119—120: -nem habuerunt in iustis. CONSUET. Novi Porti 17 p. 40: quicumque extraneam cervisiam vel extraneam -nem venderit. CONSUET. thelon. Tornac. I p. 35,2: si braszaverit, 3 sextarios -nis dabit. CARTUL. Mansf. I 17 p. 14 (a. 1190): amphora mellis, unde -o paretur.

2) *unité de mesure*: a) *pour l'hydromel*: DIPL. Otton. I 105 (a. 948): in una quoque eorum tres -nes duasque cervisas, sex modios tritici. CARTUL. Mog. A 365 (a. 1083—4): VI casei et C ova et -o unus et XXX situle cervisie. REG. Werd. B p. 288 (XII^{med}): dabitur ei... I bonus porcus, I -o. b) *pour le miel*: REG. Helmst. § 13 p. 42 (XII^{med}): dabit... -nem unum de duabus amphoris mellis.

medolia, -e f v. melodia.

medollalius, -i m. [*medo cf. 2. medella et medualia*] *mesure pour les liquides*: BULLA Anast. IV a. 1153 (Gallia Christiana I p. 112): VII sol. et duos -os de melle. **medua, -e f.** [*cf. angl. meadow*] *prairie*: CAL. rotul.

cart. IV 483 (c. 1157): cum duobus pratis, Wdemedua et Gosepolle -a.

medualia, -e f. [medo, cf. 2. medella et medollarius] *mesure pour les liquides*: CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 240 (a. 1070): colaresum unum cum sextario legarii de octo -is de oleo olive.

medulla, -e f. 1) *moelle des os* (UGUTIO: hec -a, -e, quasi in medio latens vel quasi madeficiens ossa): LEX Frision. add. 3a,33: si quis alium ita percusserit, ut osse inciso -a decurrat, ter IV solidos componat. RECEPT. A. LXXXI p. 21 (IXe): -a cervina. HILDEGARD. caus. p. 140,3: -a autem in ossibus hominis firmamentum est totius corporis eius, et ipsa -a aliquantum spissa est et ... tante fortitudinis et roboris in ossibus hominis ut cor in reliquo corpore. ib. p. 140,35: -a hominis toto corpori calorem tribuit. 2) *cerveau*: ANAST. chron. 258 v. 1.1: evacuatam -a eius *capitis* aceto lavant. HILDEGARD. Disib. prol. 3^{med}: -e ipsius *hominis* omni scientia plene sunt. 3) *moelle ou plutôt tissus nerveux*: JOH. SARISB. sept. 4 col. 953^A: spiritu quoque per -as diffuso utitur anima pro instrumento. 4) *au pluriel, les entrailles*: WALAHFR. carm. 5,24,15: dum sopor internis animalia fessa -is solvit. VITA Phil. 11: pristinam sanitatem, ut optavit, dulcem in -is recepit. MIRAC. Nicol. Brunw. 8 (7): ossa in me siccabantur, -e torquebantur. HELM. 64 p. 121,25: gladios... mergite prius in -is eorum. MATTH. VIND. ars vers. I 40 p. 119: si agatur de amoris efficacia... Iovis -as tot et tantis insudasse deliciis. 5) *en botanique, médulle, moelle des végétaux ligneux*: WALAHFR. carm. 5,27: arboris est altrix quondam vagina -e. RECEPT. A. CLXIII p. 33 (IXe): cauli -a. CARM. Aug. 3,1: que fueram quondam tenere vagina -e, / altrix nunc rigidi roboris esse. HILDEGARD. scivias 2,6 p. 523^D: nec in culmo suo succum aut -am ut cetera arbores habens *granum*. EPIST. Worm. I 65 p. 110,13: siquila est genus fructus, qui crescit in magnis arboribus, quas vulgo buxos vocant, et nigram -am intus habens. 6) *intérieur d'une graine*: HRABAN. hom. II 121 p. 377^C: hordei et enim -a tenacissima palea tegitur. 7) *fine fleur de farine*: HILDEGARD. phys. 1,1: -am *tritici*, id est similem griesz, ab eadem farina excutit, et de eodem donft panes facit, panis ille infirmior... est. 8) *mie (de pain)*: RECEPT. C. LII p. 73 (IXe): appii folia cum sale et -a panis inponitur. ib. C. LXVII p. 76: panis -a coquis in aqua. 9) *au figuré*: a) *forces*: LUDOW. GERM. epist. ad Hadr. 2 p. 251,40: Deo... debitam laudem corde atque vocibus ex omnibus -is reddimus. COD. Udalt. 40 p. 84,30: totis precordiorum -is gratias agimus Deo. ACTA Valerian. Foroliv. 56,10 (éd. »La madonna del Fuoco«, periodico forlivese, 1924): salva facta est murier (*i. mulier*) et -am corporis recepit. b) *moelle, intimité, ce qu'il y a de profond dans un être*: HRABAN. epist. 21 p. 427,15: in superficie quoque et in -a virtutem tenet scientie et pietatis. DHUODA lib. man. p. 247: ad

-a intimi intellectus. PASS. Ursul. I 18: erat... quedam... virgo Cordula, quasi fidi et puri cordis -a. ACTA pont. Rom. Gall. III 176 p. 232 (a. 1189): animarum -is affectantes. BERNARD. serm. in cant. XII col. 1076^B: de abditis pectoris eius quamdam intime sapientie sacrosanctam eruisse -am. GUILL. S. THEOD. contempl. Deo 26 p. 17,4: omnibus anime mee venis et -is... vitalem quemdam succum... transfundere. c) *sens profond*: JOH. SCOT. divis. nat. V 38 col. 1014^D: intuere itaque huius parabole -am. STEPH. TORN. epist. p. 52: literarum superficiem attendens, non -am. 10) *bonne partie (d'une terre)*: BERTHOLD. ZWIF. chron. 18 p. 202,26: in optima terre -a VI mansus. (cf. ib. 27 p. 228,11).

medullatus, -a, -um 1) *rempli de sève*: HILDEGARD. scivias 2,6 p. 524^A: de -o stipite. 2) *excellent*: MIRAC. Bav. p. 591: -a devotione. EPIST. Ratisb. app. 1 p. 369,2: exordiar igitur, non elatione, sed -a karitate (cf. COD. Udalt. 268 p. 454,9). PETR. VENER. epist. 1,13 col. 83^A: holocaustum -um Deo offeras (cf. HERIB. Bos. Thom. col. 1272^B). HILDEGARD. epist. II 13,2 p. 371,23: holocausta -a... offerebat Deo. (cf. HIST. mart. Trev. prol. 3. VITA Burch. Worm. 17^{ex}). 3) *venu du cœur*: CARTA c. 1180 (BECKET Materials I 416): -is suspiriis beatissimum martyrem Thomam... invocare cepi.

medulletenus [medulla] *du fond du cœur*: ANNAL. Qued. a. 999 p. 76,47: ad eum quem -us sitiverat... migravit.

medullinus, -a, -um [medulla] *de moelle, ou concernant la moelle*: UGUTIO: -us, -a, -um, ad medullam pertinens vel de medulla existens.

medullitus adv. 1) *jusque dans la moelle des os*: ABBO FLOR. Eadm. col. 514^D: -us asperitate tormentorum dilaniatus. 2) *au fond du cœur, du fond du cœur*: HRABAN. hom. II 143 p. 423^C: qui bonum, quod ore profert -us corde retinet. ERMMENT. mirac. Philib. p. 51: intercessionem quoque huius sancti -us flagitans. ODO CLUN. occ. p. 21: quem cherub atque seraph spectare -us ardent. epist. Job col. 163^D: sancti enim viri quia divine se formidini -us subdunt. GUIBERT. Nov. gesta Franc. II 5 col. 708^D: presbyter optimus complectensque Dei sacra -us. PETR. VENER. epist. I 20 col. 89^C: me mundo expositum -us ingemui. ADAM EYN. Hugon. V 7 p. 263: quorum ille precibus... specietenus potius quam -us flexus (cf. ib. V 18 p. 362).

medullosus, -a, -um *qui appartient aux entrailles*: CHRON. Reinh. a. 1190 p. 546,37: evisceratis eiusdem principis visceribus... quicquid carneum, quicquid -um fuerat, in quodam Cypri sacello sepultum est.

medum, -i n. v. *medo*.

1. **medus**, -i m. v. *medo*.

2. **medus**, -i m. [μῆδος] (cf. ALMA IV [1928] p. 77) *pierre précieuse originaire de Perse*: MARB. lapid. col. 1760^B: in Medorum regione lapis reperitur / quem -um vocitant mortis dator atque salutis.

medzacula, -e f. v. *medacula*.

mefacio 3. v. *misfacio*.

meffium, -i n. [*orig. germ., cf. all. miete. v. 2 meta*] *formes*: memphem: COD. Bar. 8,44 p. 74 (a. 1139). methium: PAPIAS. mithio: BENED. ANDR. 67,5.

1) *donation du mari à la femme le jour des noces*: CONCORD. 257,26: nulli sit licentia coniugi sue de rebus suis amplius dare nisi quantum in die votorum et in -o dederit. COD. Cav. 77,16 (a. 972): tradidit tibi uxori mea iusta legem in -o abendum septe tari aurei. COD. Bar. 4,18 p. 37,13 (a. 1028): pro -o iamdicte Maralde sorori. ib. 8,74 (a. 1139): -um meum et morgincaph. ib. 10,18 (a. 1142): pro -o... uxoris. ib. 6,4 p. 10,20 (a. 1197): dotes et -um. 2) *donation*: CARTUL. Cupersan. 63,12 (a. 992): dedi ad filio meo per -um solidi decem. v. 2. *meta*.

mega, -e f. [*orig. Slav.*] 1) *territoire*: COLOM. decr. I c. 12: ducis ministri, qui in -a regis sunt, et regis, qui in -a sunt ducis. 2) *département*: COLOM. decr. c. 37: in quamcumque civitatis -am rex digrediat. 20

megacosmus, -i m. [*μέγας κόσμος*] *univers*: ALEX. NECK. nat. rer. 1,7 p. 41: septem igitur planetas -um decenter ornantes. GODEFR. S. VICT. microcosm. 1, 2 p. 31,14: -i nomine hanc visibilem mundi machinam, microcosmi vero nomine hominem significans.

megadomesticus, -i m. [*μέγας δομesticός*] *grand sénéchal (dans l'empire byzantin)*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. col. 255^D: -i dignitate, quem nos maiorem senescalcum appellare consuevimus, fungeretur officio.

megalinus, -a, -um v. *mygalinus*.

megalis, -e [*mega*] *départemental*: COLOM. decr. I c. 36: quando rex vel dux in comitatum aliquem intraverit, tunc -is equus... prestetur. ib. c. 37: in quamcumque civitatis megam rex digrediat. ibi iudices II -es cum eo commigrent.

megalogramos, -a, -on [*μεγαλόγραμματος*] *à grandes raies*: EPIST. Wibald. 325: missum est tibi examitum -on diplarion.

megaltriarcha, -e m. [*μεγαλοταριάρχης*] *chef des milices palatines de Byzance*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. col. 829^B: domini imperatoris nuntii... Johannes vir magnificus, -a.

megalus, -a, -um [*gr. byz. μέγας*] *grand*: ODO CLUN. occ. p. 3: ut micros, -os quoque vel quasi mesos.

megana, -e f. [*peut-être pour mediana*] *île?*: CARTUL. Anian. 165 p. 302: altera pars est la mezana pars de oliveta, cum -a de riparia, cum oliveta de Salve.

megarellus, -i m. [*megarus cf. A. F. makerel*] *maquereau*: ACTA Henr. II I p. 529,10 (a. 1163—73): de harengis et -is et mulluellis et omnibus aliis piscibus. v. *maquerellus*.

megaris v. *megarus*.

megarus, -i m. [*orig. inc.*] *forme*: megaris: ALEX. NECK. laus sap. div. III 450 p. 405. *maquereau*: ALEX. NECK.

utens. p. 98: (*glosé makerel*). laus sap. div. III 450 p. 405: elixa -is plus placet assa caro.

megeira, -e f. v. *meiaria*.

megera, -e f. [*Μέγαιρα, une des furies*] *fureur*: UGUTIO: 5 -a, furia infernalis et interpretatur mal contentio, mal operatio.

megeria, -e f. v. *meiaria*.

meggildo 1. [*gildum, geldum; sax. gild*] *payer la rançon pour la mort d'un homme*: LEGES Henr. I 70,5 b p. 588: non cogitur liber cum servo -are nisi velit ei satisfactionem facere, nec servus cum libero.

megis, -tis *orig. et sens inc.*: UGUTIO: -s, -tis, dicitur facies spinarum.

mehercule *assurément (juron familier)*: SAXO 245,7: non -e incomptiorem naribus familiam pervidisse commemini.

meia, -e f. [*meta; cf. all. miete*] *meule*: LIB. Domesd. S. Paul. 130 (c. 1160): in curia est... una -a feni habens XXII pedes in longitudine et XVI in latitudine et totidem in altitudine. v. *meta*.

meianus, -a, -um [*medianus; cf. prov. meyan*] 1) *intermédiaire (en parlant d'une route placée entre deux autres parallèles)*: CARTUL. S. Rufi p. 2 (a. 1039): iter magnum -um. 2) *mitoyen*: POLYPT. Aqu. p. 369: iuxta ortum -um.

meiaria, -e f. [*medietaria*] *formes*: megeira: CARTUL. Biter. 175 p. 237 (a. 1152). megeria: CARTUL. S. Andr. Vienn. 240 p. 184 (c. 1060). CARTUL. Biter. 365 p. 351 (a. 1130). meiatra: CARTUL. Biter. 72 p. 91 (a. 1061). meieria: CARTUL. Biter. 313 p. 452 (a. 1192).

30 1) *contrat de culture à mi-fruit*: CARTUL. Nemaus. 51 p. 89 (a. 936—54): unam semodiatam de vinea ad -am. CARTUL. S. Andr. Vienn. 240 p. 184 (c. 1060): terram que fuit adiuncta ipsi manso per megeriam quod vocamus medietatem laboris. CARTUL. Nemaus. 190 p. 304 35 (a. 1107): eandem terram... ad -am... dare. CARTUL. Gellon. 516 p. 436 (a. 1155): campum quem Raimundus... laborat pro medietate, id est ad -am. 2) *terre cultivée à mi-fruit*: CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 122 (c. 1045): donavit nobis in Toramina -am suam, que tenet 40 Teuda. CARTUL. Lerin. 89 p. 82 (a. 1110—24): dono... omnem decimationem, pertinentem in -is et in omnibus. CARTUL. Biter. 365 p. 351 (a. 1130): dono... duas sextariatas megerias quod bene laboretis. ib. 175 p. 237 (a. 1152): sit manifestum quod tu possis dare in sponsalicio... bordariam quas tenemus megeiras de S. CARTUL. Richar. 129 p. 123 (a. 1156): in territorio de la Garda, unam -am. v. 2. *maioria, mediaria et medietaria*.

meiatra, -e f. v. *meiaria*.

meiculum, -i n. [*meo*] *couloir, passage d'une pièce à l'autre*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. p. 597,7: gradalia superedificans -a. p. 640,30: gradalia et -a de area in aream gradalia curvata.

meieira, -e f. [*catal. mitgera, dérivé de mig, lat. medius, fr. mégère*] *forme*: meieria: CARTUL. Templ. 295 p. 133

(Perpignan). *mesure de capacité pour les liquides*: CARTUL. Templ. 295 p. 133 (1142—43); cum meieria de oleo. CARTA a. 1152 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 585 col. 1130): mensuram ipsam, que vocatur emina, et -am olei.

1. **meieria**, -e f. v. *meiaria*.

2. **meieria**, -e f. v. *meieira*.

meinada, -e f. v. *mainata*.

meinburgensis, -is m. *pour burgensis minor*: LIB. Domesd. II 117 (Norwich).

meinprisa, -e f. [manus et prendere] *engagement*: CARTA a. 1174 (DuC): absoluti ab omni iuramento et -a.

meio 1. *uriner* (v. *W. Heraeus, Kleine Schriften* 175): ANTIDOT. Augiens. (ALMA XXIV [1954] p. 222): ad eos qui sanguinem -ant. RECEPT. C 72 p. 77 (IXe): in sinulas gavatas singillatim -ent.

meiplant v. *medium plantum s. v. medius*.

meiremium, -i n. v. *mairemium*.

meirinus, -i m. v. *merinus*.

1. **meisa**, -e f. [germ. *meise* 'tonne'] *forme*: mesa. *mesure de capacité*: EPIST. Wibald. 449ⁱⁿ: constitutum erat, ut villicus ecclesie singulis annis daret ad prebendam fratrum unam mesam fabe. ACTA Henr. Leon. 60 p. 88,43 (a. 1163): 15 mese frumenti.

2. **meisa**, -e f. [germ.; cf. all. *meise*] *forme*: meysa. *mésange*: HILDEGARD. phys. 6,42: meysa calida est, et sicca et mansueta, et in puro ere libenter volat.

meisis, -is m. v. *mensis*.

meisnullum, -i n. v. *maisnile*.

meitarius, -a, -um v. *medietarius*.

meitatus, -i m. v. *metatus*.

meiteeria, -e f. v. *medietaria*.

meithodium, -i n. *orig. et sens inc.*: MEM. Amalf. 222,10 (a. 1007): -um unum cum tote tres facie ad aurum conciate.

meitterium, -i n. v. *meterium*.

mekallum, -i n. [pour metallum?] *monnaie?*: CARTUL. Clun. V 4072 p. 423 (a. 1142): elemosinam duo milia -orum quam ipsi... reddi statuerunt.

mel, -lis n. 1) *miel*: CAPIT. reg. Franc. I p. 89,9 (c. 800): de -le et cera. RECEPT. A. CLXVI p. 33 (IXe): miscis ibidem -l dispumato sestarium I. ib. C. XXXVI p. 72: -lis atici scripulu tres. HILDEGARD. caus. p. 171,33: tantum puri liquoris -lis. THEOD. TREV. Liutr. 150,1: ipse locustas edebat et -la silvestria. VITA Willib. I p. 18,42: apis... prius favos, dein natos, postea dulcia -la congerminat. EPIST. Worm. I 65 p. 110,18 (XIe): locusta... herba est saporem -lis habens. GUILL. TYR. hist. rer. transm. col. 444^D: ut usque ad nauseam satiati, -la fastidirent et placenta. 2) *fourniture en miel (pour l'impôt)*: DIPL. Otton. I 303 (a. 965): donavimus omnem censum -lis... et... totam decimam -lis. DIPL. Otton. III 384 p. 813,25 (a. 1000): tres mansos... unde -l publicum reddi solet. ANNALISTA Saxo a. 969 p. 623,1: omnem decimam -lis de provincia Sclavorum. MON. Strig. I p. 55 (a. 1075

—1217): servitus sit dare... XII modios -lis. REG. Helmst. § 2 p. 25 (XII^{med}): XII sol. solventes, quorum IIII pertinent ad -l fratrum. 3) *au fig., miel, douceur*: HRABAN. carm. 14,3: sit tibi lex domini dulcis super omnia -la. COZROH. pref.: quasi de rivolo fontis sanctarum scribularum dulcia -la fluens. HROTSV. Pel. 201: verbula rethorice circumlita -le loquele. THEOD. AMORB. Mart. epil. (vs.): promere celsum / voce canora / hunc iuvat herum / organizando / -le camene.

1. **mela**, -e f. [μεῖλον; cf. ital. *mela*] *pomme*: GLOSS. X^{os}. (ALMA XXII [1952] p. 230): -as: mazanas vulgares. ANTIDOT. Augiens. p. 49: sucum de -a silvatica (*pomme sauvage*).

2. **mela**, -e f. [cf. A. F. *melle*] *forme*: mella: DuC. *mesure de poids ou de capacité*: CARTUL. S. Andr. p. 43 (c. 1126—59): cum XX -is casei et IIII -is de breis, XX -is ordeï. LIB. eccl. de Scon. p. 7: viginti... -as casei. CARTA S. Medardi Suession. a. 1190 (DuC): habeat duodecim denarios et -am frumenti et avene.

melacca, -e f. [orig. inc.] *épice? melange?*: CARTUL. Cupersan. 95 (a. 1054): balsama et -a. [pour mel, lacca?]

melagium, -i n. [cf. A. F. *mélage*] *formes*: melaium: CARTA (DuC). melayum: CARTUL. Ins. Norm. p. 183 (c. 1030). mellagium: CARTUL. Ins. Norm. p. 230. *redévance*: CARTUL. Ins. Norm. p. 183 (c. 1030): concedo... omnes consuetudines quas in meos usus retinebam, hoc est -um, melayum et omnia quecumque ex ipso beneficio meo proveniunt. ib. p. 230 (a. 1087): omnem decimam ecclesiarum eiusdem insule et omnes eciam ecclesias et totum -um et omnes leges episcopales. ACTA Henr. II, II p. 188,18 (a. 1177—78): quietas... de passagiis, et theloneis allectium et makerellorum et mulenorum et de -is et de botagio et de omnibus consuetudinibus. CARTA Richard. a. 1189 (DuC): habeant libertatem et quietantiam de consuetudine et exactione halecum... de -o, de botagio et galinagio.

melagogum, -i n. [μέλας et ἀγωγός] *médicament qui régularise l'atrabile, les humeurs noires*: MAURUS glos. (COLL. Salern. IV p. 522): si enim materia fuerit sanguinea danda sunt emagoga, si colerica, colagoga, si flegmatica, flegmagoga, si melancholica, -a.

melaium v. *melagium*.

melaminus, -a, -um *orig. et sens inc.*: COLL. Salern. II p. 284: folia que adherent pomis -is, coquantur in aqua. **melana**, -e f. [μέλας] *vêtement noir*: UGUTIO: hec -a, vestis nigri coloris.

melancholia, -ef. *formes*: malencolia: ADELARD. BATH. alchor. p. 17 n. melancholia: RICHER. I p. 122. GUILL. MALM. gesta pont. v. p. 433 (c. 1125). HILDEGARD. caus. p. 90, 94, 124 etc. HILDEGARD. phys. 1,49 et 1,64. meloncolia: CARM. temp. rat. 601.

bile noire, atrabile: HRABAN. univ. XVIII 5 col. 501^A: -a dicta, eo quod sit ex nigri sanguinis fece, admista abundantia fellis. COMM. Boet. phil. p. 336: -a id est

cholera nigra que est in iuvenibus frigida et sicca. RICHER. I p. 122: cum autumnali tempore -a in patientibus redundaret. BRUNO CARTHUS. epist. col. 212^c: quendam enim peccata sunt... ex vitio sanguinis, ut ira ex -a. GUILL. MALM. gesta pont. v. p. 433: ex humorum pessima -a procedit. ADELARD. BATH. alchor. p. 17 n.: in isto quatuor: -a, flegma, sanguis et colera. HILDEGARD. caus. p. 90,19: febres -am interdum tangunt, et illa sic tacta aquosum fumum ad... cerebrum hominis mittit. ib. p. 143,17: in quorum sanguine -a multotiens surgit, que sanguinem illum nigrum facit et que aquam, que in illo est, aridam parat. ib. p. 38,27: de -a morbo. Et hec -a nigra est et amara et omne malum efflat. HILDEGARD. phys. 1,49: homo in quo -a furit, ille acrem animum habet, et semper tristis est; et iste vinum cum radice Aaron coctum sepe bibat, et -am in eo minuit. COLL. Salern. II p. 124: -a est infectio medie cellule capitis cum privatione rationis... -a est suspectio dominans anime quam timor et tristitia generaverunt, et differunt hec passione secundum diversitatem lesionis operationem, quia in mania principaliter leditur imaginatio cuius sedes immutatur, in -a ratio cuius sedes inficitur. ib. III p. 40: nigra ycteritia seu melanchiron.

melancholicus, -a, -um *formes*: malancolicus: DAN. MORL. nat. p. 38. malincolicus: COLL. Salern. II p. 247 et III p. 26 (XII°). 1) *adj.*: a) qui tient de la bile: RICHER. II p. 122: cum... intestini squibaldas ex -o humore pate-retur. TRANSL. Huneg. p. 224: fit autem morbus iste ex -o humore, id est ex abundantia fellis fusi per membra. JOH. HISP. transl. Costa-Ben-Luca spir. et an. 2 p. 129: in -a infirmitate, que est commictio vel conturbatio rationis et destructio cogitationis. b) *en parlant d'une couleur*: PHILAGR. transl. p. 78,26: lenticula -a est colore, qui proprius est melancholia laborantium. ib. 88,14: color-us. 2) *subst. masc.*, *mélancolique, d'humeur noire*: a) *malade (par suite de l'excès de bile)*: FULB. epist. col. 267^c: medicorum enim est -is sive maniacis, seu qualibet alia valetudine laborantibus... sue artis experimenta impendere. b) *personne dans le tempérament de qui prédomine la bile noire*: HILDEGARD. caus. p. 38,18: de -is. Sunt vero alii homines, qui tristes ac timidi ac vagi in mentibus suis sunt. ib. p. 73,20: de -is. Alii autem viri sunt, quorum cerebrum pingue est, et pellicula eiusdem cerebri et vene eius turbide. id. phys. 1,64 p. 1155^B: qui -us est melius habebit, cum eam *rutam* post alios cibos comedit. DAN. MORL. nat. p. 34: si in aliquo animali plus habundabat... terra, -a *facta sunt* ut bos. UGUTIO: -i conversacionem hominum fugiunt et etiam sunt suspecti amicis suis caris. ARNO REICHERSB. apol. p. 38,36: -os esse instabiles metris componendis aptos.

melanchron [μελάγχρου] *couleur noire*: GLOSS. medic. p. 91,22: in totum corpus profunditur *fel* et est pallidum et sublividum, quod -on dicunt.

melancholia, -e *f.* v. *melancholia*.

melancolicus, -a, -um v. *melancholicus*.

melandetum, -i *n.* [mela] *pommeraië*: COD. Bar. 3,47 (a. 1098): et duas baccas et unam stracariam et -o, conzso, unus terrapitos.

melaneum, -i *n.* [μελάιον] *sulfate de cuivre?*: MAPPE Clav. XXXVIII p. 199: aurum solvere. -i partem I. auripigmenti partes III. auri partem I tollis.

melanos [μέλας] *noir*: GLOSS. medic. p. 57,18: pipe-reus -os i. piper nigrum.

melanteria, -e *f.* v. *melantiria*.

melantiria, -e *f.* [μελαντηρία] *forme*: melanteria: MAPPE Clav. LV p. 202. *noir de cordonnier (en général, sulfate de cuivre)*: PAUL. AEGIN. cur. 8,8: aut -am cum aceto inunge. ib. 53,17: Ygrocollirium anodinum. -as sutoris, mellis, attici, suci tileos aquiliter coque, donec mellis habeat spissitudinem. MAPPE Clav. LV p. 202: mittis in aqua -e (i. aqua caligaliorum qua denigrantur coria).

melantium, -i *n.* [μελάνθιον] *forme*: melantum: COLL. Salern. II p. 214. *nigelle (Nigella sativa L.)*: ANTIDOT. Augiens. (ALMA V [1930] p. 139): trociscos asmaticis... castoreum..., -um. COLL. Salern. II p. 214: si asma fuerit... valent troscici... castoreo, -is.

melanurus, -i *m.* *bar, poisson de mer* (v. Diefenbach s.v.): ALEX. NECK. utens. p. 97 (c. 1200): -us, bar de mer.

UGUTIO: hic -us, quidam piscis nigras spinas et in corpore nigras lineas habens.

melarius, -us *m.* [mela] 1) *pommier*: CARTUL. Bund. I p. 31,13 (a. 768–800): quatuor nogarius et quatuor -us. 2) *fruitier (Archiv. glottol. italiano XV p. 318)*: COD. Cav. a. 1029, V p. 169: mela reponant in -um.

melatus, -i *m.* *orig. et sens inc.*: COD. Bar. 5,19 (a. 1088): debemus vobis integri et toti ipsi solidi septem michalati voni alcrei -i sine aliqua minuatione.

melayum, -i *n.* v. *melagium*.

melchisedechianus, -i *m.* [Melchisedech *n. pr.*] *melchisedecien (hérétique)*: GERARD. MORES. delib. p. 16: igitur aliter errant Simoniani... aliter -i, aliter angeliani. UGUTIO: hinc quidam heretici dicti sunt -i, qui Melchisedech sacerdotem Dei non hominem sed virtutem fuisse Dei arbitrantur.

melcodiata, -e *f.* v. *mancaidata*.

1. **melda**, -e *f.* [*cf. all. melden*] *annonce*: QUADRIP. p. 194: pecoris tinnitum et canis hoppa et blauhornum unumquodque reputatum est -a (id est manifestatio).

2. **melda**, -e *f.* [*A. all. melda, all. mod. melde*] *arroche (Atriplex hortensis L.) (plante)*: HILDEGARD. phys. 1,85: Wiszgras... sicci sunt, atque sanis et infirmis sunt quasi -a et latichen (quasi medela, *ed. pr.*; medela i. lachdum, G) ad comedendum. ib. 1,104: De -a. -a (*atriplex, ed. pr.*) autem frigida est magis quam calida sed tamen aliquantum temperata,...; ..., cum -a et prieselauch minus quam -a,..., mus sepe parat,...; sed et -a in aqua coquatur, et aqua expressa eiusdem orfime calida superponatur.

melebeicus, -a, -um [Melibeus] *de Mélibée, en faisant parler un interlocuteur dans son propre récit* (cf. Ganshof dans *Mélanges F. Lot, Paris, 1925*); LAMB. ARD. hist. Ghisn. 147 p. 636,45: Ardensem historiam... -o more inseruimus.

melechinus, -a, -um [*orig. inc.*] *forme*: mequinus: ORDO ROM. § 4 (Liber Censuum. éd. Fabre I p. 291¹) *en parlant d'une monnaie espagnole*: CARTA a. 1141 (Estudios Edad media Corona de Aragón 3,599): morabetinos -os. CARTUL. Templ. 270 p. 178 (Douzens) (a. 1142): dedistis michi XIII morabitanos marinos et -os et X sol. morlanos.

melechus, -a, -um [*pour melechinus*] *en parlant d'une monnaie espagnole*: CARTUL. Templ. 432 p. 304 (Madrid) (a. 1148): illo precio... scilicet 4 morabetinos bonos -is et meris.

meleficia, -e f. v. *maleficium*.

melega, -e f. [cf. *ital.* meliga; *tosc.* melaghetta; *lob.* melga; *du lat.* medica] *sorgho (espèce de blé)*: CARTUL. Regien. 92 p. 235 (X^e): invenimus seligine modia CCXC; fava modia I; allega modia XXXV; -a modia XXIII; todo insimul modia CCCC. CARTA a. 1180 (Hist. Patr. Mon. Chart. 2,1076): dare -am ipsi hospitali.

melene [μελίνη] *sorte d'emplâtre*: ANTIDOT. Glasg. p. 119: emplastrum qui dicitur -e qui facit ad omnes vulnera et percussuras.

melequinus, -i m. v. *melechinus*.

meles, -is f. *vêtement de fourrure de martre*: BONIF. ANAST. p. 285,12: cum -en sanctorum tetigisset. v. *I. melus*.

meletum, -i n. [mela] *pommerie*: MEM. Spolet. 293,27 (a. 834): in -o de suptus usque ad aquam currentem.

melgariensis, -e v. *melgoriensis*.

melgorensis, -e v. *melgoriensis*.

melgoridius, -a, -um *de Melgueil, (Mauguio, monnaie)*: CARTUL. Lerin. 251 p. 267 (a. 1100): III^{or} solidos -orum persolvant.

melgoriensis, -e *formes*: melgariensis: CARTUL. Popul. 188 (a. 1175). melgorensis: CARTUL. Lerin. 88 p. 82 (XIIe). CARTUL. Biter. 189 p. 254 (a. 1157). melgurensis: CARTUL. Biter. 93 p. 125 (a. 1093). melguriensis: CARTUL. Anian. 70 p. 208 (a. 1173). mercoriensis: CARTUL. Conch. p. 339,25 (a. 1100). mergoliensis: CARTA a. 1169 (Germain, Hist. du commerce de Montpellier p. j. II p. 181). merguliensis: CARTA a. 1148 (Bol. Universidad Santiago de Compostela 7 n° 25, 85). milguiris: CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 357 (a. 1074). mulgorensis: CARTUL. Biter. 132 p. 183 (a. 1129). 1) *adj. de Melgueil (Mauguio) (monnaie)*: CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 161 (c. 1060—1108): et unum porcum de duobus solidis -ium et una spalta o X denariis -ibus. CARTUL. Nemaus. 180 p. 291 (c. 1080): XII denarios -es. CARTUL. Magalon. 15 p. 21 (a. 1091): mille CCC solidos -is mo-

nete. CARTUL. Biter. 93 p. 125 (s. 1093); dederunt... solidos mille bona de moneta -e. CARTUL. Sord. 244 p. 340 (a. 1173): si tunc moneta -is fuerit abatuda. 2) *subst. m., monnaie de Melgueil*: CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 161 (c. 1060—1108): de duobus solidis -ium. CARTA a. 1148 (Bol. Universidad de Santiago de Compostela 7 n° 25, 85): XV soldadas fortissimorum -ium. CARTA a. 1169 (Germain, Hist. du commerce de Montpellier p. j. II p. 181): de -ibus denarii duodecim. CARTUL. Anian. 2 p. 135 (a. 1181): CCCC solidos -ium. v. *malguresa, mergulinus et milguiris*.

melgurensis, -e v. *melgoriensis*.

melia, -e f. [μελία] *frêne (Fraxinus Ornus L.)*: MAPPE clav. CXCHII p. 225: ciline cortices, -e cortices, ulmi cortices.

meliatus, -a, -um v. *melioratus*.

melibeus, -i m. [Meliboëus] *chant alterné*: ARIBO FRISING. mus. p. 15: secunda vero et tercia propter innominati tritoni raucedinem -is et ululis delegantur.

melica, -e f. v. *melicus*.

melicaciuncula, -e f. [*faute pour meditatiuncula?*] *méditation*: UGUTIO: item melicari id est putare, excogitare, deliberare, unde hec -a.

melicatio, -nis f. [*faute pour meditatio?*] *méditation*: UGUTIO: item melicari... unde hec -o.

melicativus, -a, -um [*faute pour meditativus?*] *désideratif*: UGUTIO: -us, -a, -um, id est meditativus, unde verba dicuntur -a que designant meditationem. v. *meditativus*.

melicerida, -e f. [μελικηρίς] *sorte de tumeur*: ANTIDOT. Sangall. p. 82: facit autem arteriacis, ad percussuras vel cironia, que in genua vel in pedes et -as rumpit et sanat.

melicor 1. [melos] 1) *chanter, moduler*: UGUTIO: item a melos, -or, -aris, modulari et quibusdam melodiis decantare. 2) *penser, méditer*: UGUTIO: item -ari, id est putare, excogitare, deliberare.

melicratum, -i n. v. *mellicratum*.

1. melicus, -a, -um 1) *adj., harmonieux, poétique*: HERIC. vita Germ. metr. 461,20: hic Germanus, hic est, cui -o carmine plaudimus. JOH. SARISB. metal. I 21 p. 50,19: nam et pronuntiationis lex... alia -a, alia metrica, alia significativa est. 2) *subst.*: a) *masc., poète lyrique*: ODO CLUN. occ. 62: nam libripens -us solita pietate redundans. b) *fém.: partie de la science musicale*: DOM. GUNDISS. div. philos. 10 p. 99,6: species vero theorice sunt: -a, rithmica, metrica. -a est, que discernit in sonis acutum et gravem et medium.

melice poétiquement?: GIRALD. descr. Kambr. p. 190: ut nihil hic simpliciter, nihil nisi multipliciter... -e proferri consueverit.

2. melicus, -a, -um v. *mellicus*.

melifluus, -a, -um v. *mellifluus*.

meligor [μελιγόρος] *sonore*: FRITHEG. Wilfr. (DuC):

Fistula rurestris cecinit prothemata cavis, / Callosas cani -or velut excola sannas.

mellotum, -i n. v. *mellilotum*.

melimelum, -i n. v. *malomellum, malimela*.

melimendrum, -i n. *pour milimendrum jusquame* (genre *Hyoscyamus* L.): AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 39: crustumie, vel volemis, vel insana, vel -um, healf reade peran.

melinus, -a, -um *forme*: melnus: HARIULF. chron. Centul. p. 88. *jaunâtre* (AELFR. glos. col. 117,32: -um vel croceum, geolu): MAPPE clav. CLX p. 218: minus tincta -i coloris. HARIULF. chron. Centul. p. 88: -e serice III. GLOSS. medic. p. 89,7: viola... purpurea, albida et subnigra, id est -a.

melior, -us v. *bonus*.

melioradus, -a, -um v. *melioratus*.

melioramentum, -i n. [melioro] *formes*: melioramenti- bus: CARTUL. Mon. de S. Cruc. 355 (a. 1192). meliora- mentu: DOC. Luc. V 3,686,24 (a. 1151). 1) *amélioration matérielle, réparation ou accroissement*: CARTUL. Ruscinon. 11 p. 23 (a. 966): hanc donationem vobis facio pro -o illius commutationis. CARTUL. Piner. 87,5 (a. 983): de -o facto in tota domo. CARTUL. Nemaus. 205 p. 326 (a. 1115): tali convenientia ut ipsi canonici habeant medietatem molendini et quicquid -i molendino acciderit. CARTUL. S. Cucuph. III 851 (a. 1120): sic facierit -um de ipsas casas. CARTUL. Mont. Pesul. p. 76 (a. 1140): totum territorium et castrum quod ibi con- struitur, cum -is que ibi fient. CARTUL. S. Cucuph. III 1044 (a. 1162): domus de Gallifa cum omni -o atque omnibus ipsi domni pertinentibus. GUILL. CAS. I 369 p. 146 (a. 1191): quos denarios confitetur expensarum in -o domus de Ponte. 2) *augmentation en valeur, plus-value*: CARTUL. Saviniac. I p. 355 (1013): omnia dona- mus... excepta franchisia, tali convenientia ut quisquis ex nobis quatuor primus obierit, sepulturam corporis sui accipiat et ipsam franchisiam in -o reddat. CARTUL. Ruscinon. p. 46 (a. 1162): omnes istas costumias... dono eis per -um ville predictae et hominum. GUILL. CAS. I 199 p. 81 (a. 1191): reddente precium et -um si fuerit.

melioratio, -nis f. *amélioration*: 1) *en général*: a) *sens qualitatif*: HENR. HUNT. hist. p. 233: -ne legum et consu- etudinum optabili repromissa. THEODOR. PALID. annal. a. 1149 p. 84,34: via trans paludem pene depravata erat, cuius insistens -ni, circa manentes ad hoc opus incitavit. CARTUL. Naumb. 294 (a. 1170—75): pro nullo amniculo sue indigencie vel suarum rerum -ne hanc curam... affectavit. b) *sens quantitatif (profit, enrichissement)*: CARTUL. Stabul. I p. 72,26 (a. 825): utrequae res cum omni -ne ad proprium revertantur dominum. CARTA a. 1035 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 206 col. 415): voluerunt pontem fieri... ad communem -nem ville. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 82 p. 97 (a.

1040): capellam... causa -is et loci edificationis quesitam. CARTUL. Conch. p. 53 (a. 1076): cupidusque futura -ne loci. CARTUL. S. Maxent. p. 166 (a. 1077): in -ne sacrosancti sanctuarii. CARTUL. Conch. p. 345 (a. 1105): abbas et monachi qui tunc ibi erant me vel filios meos cum -ne quam eis vellem facere accipere debent. HIST. Welf. 5: que omnia ecclesie sue Constantiensi, partim fratribus maioris ecclesie ad -nem prebende... contra- didit. COD. Bar. 8,94 p. 134,35 (a. 1163): pro -ne pre- scribe commutationis. CARTUL. Ruscinon. priv. p. 65 (a. 1181): respectu utilitatis domus et augmentationis et -nis totius ville. 2) *emplois spéciaux*: a) *amélioration apportée à une terre, aménagement du sol*: CARTUL. Stabul. I p. 102,14 (a. 881): recipiant... cum integritate et cum -ne. CARTUL. Sithiens. I p. 128 (a. 883): post nostrum omnium obitum ambe res superius nominate, cum omni -ne et superpositione, ad opus fratrum... recipiantur. CARTUL. Brivat. 131 p. 147 (a. 883): dictam vineam cum omni -ne canonicis reverti faciamus. CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 507 (a. 921): post obitum vero illorum ipse mansus cum omni -ne, absque ulla tarditate, parti- bus ecclesie Sancti Victoris revertatur. MON. eccl. Flor. 231,46 (a. 987): dupla tanta... terra... cum... -nibus. CARTUL. Avenion. p. 147 (a. 1027): quas vineas iam- dictas ex genitori meo vel genitrice mee quinqve mo- diate ex meis per -em legibus obvenit. Alie vero quinqve et media per comparisonem. ACTA Phil. I p. 106 (a. 1067): post mortem autem meam cum tota edificatione et tota -ne rediret terra ad monachos et ad ecclesiam. CARTUL. S. Cucuph. II 718 (a. 1084): dimito... filio meo Domeneg ipsa(m) -ne(m). CARTUL. Conch. p. 236 (a. 1065—1087): dono et guirpio... illum mansum de Podio cum sua integritate et -ne et pertinentia. CARTUL. Matic. 10 p. 9 (a. 1074—78): ad suum opus edificet, quia non est respiciendum ad -nem terrarum sed ad quantitatem. CHRON. Rames. p. 83 (c. 1170): terram... cum instauratione quod in ea invenerit et omne -ne qua eam... meliorare potuerit. OBERT. SCRIBA a. 1190 332 p. 132: lb. dr. ian. CCCXX quarum spendidisti in emptionibus et -nibus terre mee de Albario lb. LX. b) *amélioration de l'état d'un malade, soulagement*: HERIM. ARCH. Edm. 37 p. 76: cum his verbis disprens infir- moque -nem ingerens. c) *amélioration (de l'état moral), amendement*: CONSUET. Trev. 22 p. 22,22: si quis in hoc vicio deprehenditur..., publicatur, sevissime verberatur, et, si ad -nem non mutatur, de monasterio expellitur. THIETM. 6,41 p. 326,3: quia nostra fragilitas in proximis dissimulanda et ob -nem est castiganda. ib. 6,64: vicia in cunctis ob -nem aspere carpebat. EPIST. Tegerns. 1,24: liceat eos remittere vobis causa -nis. HELM. 78 p. 147,16: confessus est culpam iuxta sermonem viri Dei promi- sitque -nem. d) *augment de dot*: CARTUL. Ruscinon. 64 p. 95 (a. 1086): advenit prefatam ecclesiam ad supra- nominatum Petrum per -nem paternam sive per alias

voces. LIBELL. divort. a. 1135 (DuC): donec *Beatrix* in vita sua medietatem omnium dominicarum et staticam S. Martialis per -nem cum laboratione boum. e) v. *melioratus* I c s. v. *melioro*: CARTUL. Ruscinon. 10 p. 22 (a. 959): componat in duplo quod superius resonat cum omni sua -ne. CARTA a. 1030 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 193 col. 394): componat aut componamus isto malolo cum suos casales in duplo cum sua -ne. CARTA a. 1091 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 381 col. 725): componat in duplo cum omni -ne.

melioratus, -us m. [melioro] *amélioration*: CARTUL. Rhen. inf. I 87 p. 48 (a. 927): hec... cum omni -u et superaugmentatione illuc... reverterentur. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 37 p. 61 (c. 996): ad locum Sancti Aubini cum omni -u veniet.

melioritas, -tis f. [melior] *supériorité, plus grande valeur morale*: HERIM. ARCH. Edm. 14 p. 44: sed tumor arrogantie talis in modum vertitur -tis, Deo et sanctis peccatori propitiatoribus. ANDR. CAPELL. amor. I 6 p. 198: nullius -s debet preiudicium bonitati generare.

melioro 1. *formes*: melioro: COD. Ver. 286,8 (a. 853). melioro: COD. Cav. I 28,2 (a. 844). I) *actif, rendre meilleur*: A) *en général*: HRABAN. epist. 17a: si in bono cepto perseverare atque semetipsam semper -are contenderit. RICHARD. S. VICT. trin. 903^B: omne quod crescit, qualecumque boni augmentum suscipit unde -ari possit. RADULF. DIC. I p. 235: sub optentu reipublice -ande. UGUTIO: -o, -as, meliorem facere.

B) *emplois spéciaux*: 1) *corriger*: CAPIT. reg. Franc. I 92,5 (a. 802): ubi autem aliter quam recte et iuste in lege aliquit esse constitutum, hoc diligentissimo animo exquirere iussit et sibi innotescere: quod ipse donante Deo -are cupit. DIPL. Ludow. Pii a. 815 (Bouquet, Recueil VI p. 472 no 22): nos vero alia ei facere iussimus, sive -avimus. GODESC. BENED. Anast. 20: ut hanc compositionem quam ego indoctus composui, tu literatus studeas -are. 2) *réparer*: CARTA a. 1040 (Vaissete, Hist. Languedoc V 219 col. 441): ad construendam ecclesiam... vel ad -andam basilicam. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 138 p. 166 (c. 1039—1055): pactione -andi ea ac defecta reficiendi. DIPL. Henr. III 212 (a. 1048): cum per nostram liberalitatem contingit defectus monasteriorum aliquo modo -ari. CARTUL. Conch. 74 p. 69 (c. 1070): ut habeant potestatem inde edificandi, -andi, vestiendi, tenendi, possidendi. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. p. 596 (a. 1137): ecclesia... reparata, -ta et amplificata. BENED. PETR. gesta I p. 141: in toto quantum rex Aldefonsus tenet de rege Navarrae, -et cum suo proprio avere quantum voluerit et potuerit. ABELARD. hist. Calam. p. 201: de lapidibus et lignis constructis -averunt. 3) *enrichir, gratifier*: LIUTG. Greg. 5: episcopatum... -avit et custodivit. CARTUL. Rhen. med. I 41 p. 47,6 (a. 804): undecunque aliquid augmentare aut -are potuerint, ad prefato monasterio in elemosinis...

monachorum... proficiat. WANDALB. Goar. 2,1 p. 364,1: ut eius studio et locus -aretur. DIPL. Arnulfi 151 (a. 897): ut pars domus dei ex parte eius -aretur dedit ibidem iuchos XX. CARTUL. Stabul. I p. 131,10 (a. 915—923): quicquid ibidem augere vel -are poterimus. FOLC. gesta Laub. 5 p. 58 (a. 974): non tacuit tamen locum Lobiensem eos tenuisse et gubernasse, sed... locum -asse. DIPL. Henr. II 184 (a. 1008): si ecclesias dei alicuius doni incremento -are studuerimus. DIPL. Henr. IV 100 (a. 1063): forestum Liuzhard nuncupatum... locis infra subnotatos terminos sitis adauximus ac -avimus. BERNOLD. chron. a. 1092 p. 455,5: ne hoc utique fecit ea intentione ut ad seculum rediret, set potius ideo ut predictum monasterium eisdem bonis -aret. QUADRIp. p. 177—8 (c. 1114): sit de communi pecunia nostra -atus duodecim denariis. 4) *améliorer une terre ou un bien, en accroître le rendement ou la valeur*: CARTUL. Ruscinon. p. 123 (a. 923): tantum quantum eo tempore ipse res -ate fuerint valere potuerint. CHRON. Rames. p. 83: terram... cum instauratione quod in ea invenerit et omni melioratione qua eam... -are potuerit. OBERT. SCRIBA a. 1186, 59 p. 22: -are et non peiorare terram. 5) *améliorer une monnaie, augmenter son titre*: DIPL. Conr. II 131 (a. 1028): denarios ipsius monete ex puro argento firmiter precipimus fieri et Veronensis monete denariis equiparari, nisi prenominate patriarcha sua spontanea voluntate velit -ari.

II) *mediopassif*: A) *s'améliorer (en parlant de l'état d'un malade)*: VITA Liutg. II 2,36: de die in diem -ari et pedetemptim in ambulandi usu proficere cepit. LANFR. decr. 509^B: ab hac die nisi -etur infirmus carnem non comedat. HILDEGARD. phys. 1,15 p. 1136^A: pulverem istum... sumat... et -abitur. ib. 1,28: cristianam semper comedat et -abitur. ib. 1,65: yssopum... comedat et -abitur. MIRAC. Bernw. 6: vovit ut si infra triduum -ari cepisset, sepulchrum beati Bernwardi gratias acturus visitaret. HARTV. legend. Steph. p. 438: se -ari sensit. B) *devenir meilleur (avec quam)*: QUADRIp. p. 181: si totum hoc complere volumus, tocuis populi res -abitur contra fures quam antea fuit. C) *s'améliorer, s'amender (au moral)*: CONSUET. Trev. 15: si nichil adiuvat quod eis *fratribus* silencium iniungitur, vini abstinentia precipitur, si adhuc non -antur sed in vicio eius usitato persistere conantur, leviori culpe subdantur. GESTA Serv. Tung. p. 80 (XIe): ipse quoque multum per hec -atus brevi post ad ethera est assumptus. CHRON. Merseb. 2 p. 168,34: Giselherus qui hactenus Merseburgensi ecclesie iniuste prefuisset, ut -etur, archiepiscopatum conscendere posse iudicatur.

melioratus, -a, -um *formes*: melioratus: CARTUL. S. Vict. Mass. I 408 (post 1060). *faute de copiste*: meliatum: COD. Bar. 4,53,25 p. 23 (a. 1036). 1) *adj.*: a) *meilleur* (= melior): MEM. Moden. IV 32,2 (a. 842): de propriis expensis nostris nominatas res -as faciamus.

REG. Mantovan. 21,1 (a. 962): estimaverunt ut -a causa (= *-am causam*) reciperet quam daret. b) *amélioré*: CARTUL. Conch. p. 183 (a. 950): quantum ipsa vinea tempore -a valere potuerit. CARTUL. Athanac. 4 p. 553 (a. 969): quantum predictae res -e valuerint. GUILL. CAS. II 1456 p. 134 (a. 1191): sicut pro tempore valuerit vel -a fuerit hec vendita. c) *dans les clauses pénales des contrats, l'adj. melioratus est employé pour indiquer que la composition pécuniaire prévue en cas de non-réalisation de l'obligation portera non sur un multiple de la valeur actuelle de la chose, mais, en cas d'amélioration, sur un multiple de sa valeur au moment du paiement de la composition* (v. *melioratio B 5*): CARTUL. Clun. II 1047 p. 141 (a. 958): insuper componat tantum et alium tantum quantum impignoracio ista -a valuerit. CARTUL. Interamn. 90,16 (a. 959): duppla et -a pena vobis componere obligamus. CARTUL. Nemaus. p. 122 (a. 978): qui contra hanc donationem... venerit... componat vobis ista omnia -a dupla. DIPL. Otton. III 411 p. 845,48 (a. 1001): dublis ipsis rebus omnibus tam ic intra hanc urbem quamque et foris sicut pro tempore fuerint -is aut valuerint sub extimacione. CARTUL. Conch. 18 p. 24 (a. 1013): sed componat tibi istum alodem supra scriptum duplum et -um. CARTUL. Nemaus. 202 p. 321 (a. 1114): componat vobis istum honorem duplum vel -um. CARTUL. Celsiniac. 177 p. 159 (s. d.): componat... duplum quantum ipsas res -as valuerint.

2) *subst. neutr.*: a) *sing.*: ADNOT. cod. Iustin. 282,31: fundum quem pignus posuisti, de -o dicere potis. b) *plur.*, *améliorations apportées à un immeuble et qui en accroissent la valeur*: DIPL. Ludow. Germ. 151 (a. 874): ut postea omnia -a ad sanctum Emmeramum constarent. TRAD. Ratisb. 164 (a. 892—3): ut... post obitum eius omnia -a ad supradictum sanctum... redigantur. COD. trad. mon. Lunael. 88 p. 53 (IXe): post obitum vero meum... omnia -a ad ipsum monasterium adiuuante deo consistent. v. *melioratio B 1*.

meliosus, -a, -um [melior] *amélioré*: CARTUL. S. Vict. Mass. 1 p. 407 (a. 1060): vinea... media quartarada -a. v. *melioratus*.

melipepo, -nis *m.* [pour melopepo] *melon* (*Cucumis Melo L.*): UGUTIO s. v. pepo: -o, id est quoddam genus melonis.

melisa, -e *f.* v. 2. *melissa*.

1. **melissa**, -e *f.* *prêtresse*: SCHOL. Is. Vall. (ALMA II [1925] p. 73): sacerdotes femine que in templo Bercynthie erant, -e dicebantur, a Melissa quadam que prima sacerdos fuerat.

2. **melissa**, -e *f.* [μελίσσα] *formes*: melisa: COLL. Salern. II p. 341. *mellissa*: Diefenbach s. v. *milisia*: ANTIDOT. Glasg. p. 143. *mélisse (plante)* (*Melissa officinalis L.*): ANTIDOT. Glasg. p. 143: herba milisia. HILDEGARD. phys. 1 capit.: -a binesuga. COLL. Salern. I p. 345: herbam -am tere.

melius, v. *bonus*.

meliusculus, -a, -um *un peu meilleur*: ODO CLUN. occ. 66: per -a. LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 1255,17: reficientes eum per anni medium, si quomodo respirare valeret ad statum vite -um. UGUTIO: -us, -a, -um, aliquantum vel parum melior.

meliuscule *un peu mieux*: ODO CLUN. occ. 64: disquirunt quiddam -e moribus aptus. WIDUK. 2,16: post hec vero verba legatum -e cepit habere et cum honore transduci fecit. LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p. 747,39: quibus finitis, intime compatiendo ei revertitur et -e valentem inueniens consolatione attoletur. BERNARD. serm. in cant. I 30 p. 214,2: -e coepi, fateor, custodire, non tamen prout oportuit.

1. **mella**, -e *f.* *micocoulier*: UGUTIO s. v. mellese: hec -a quam Greci lace... vocant vel vulgus fabia siriana propter formam et colorem. Est enim arbor magna fructum ferens comestibilem, unde et -a dicta est de qua in laude sapientie dicitur: et super -am dulcis est.

2. **mella**, -e *f.* (*au fig.*) *miellée (exsudation sucrée de certaines feuilles, butinée par les abeilles)*: ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,30: roscida -a manat, cuius tu corda titillas. EPIST. var. II p. 620,27: quod salutaria dicta et -a animarum sedula meditatione ut prius inhibere non licet.

3. **mella**, -e *f.* v. 2. *mela*.

mellagium, -i *n.* v. *melagium*.

mellarium, -i *n.* *réceptier*: UGUTIO: hoc -um, vas in quo servatur mel, vel in quo ponitur vinum, vel in quo calcantur uve.

mellarius, -i *m.* v. *messarius*.

mellata, -e *f.* [mel] *eau miellée*: COLL. Salern. V p. 294 (XIIe): -a est que fit de melle. v. *mellita*.

mellaticus, -a, -um [mella] *d'une douceur de miel*: VERS. cant. p. 629 str. 46: ego pusillus, qui Sicfredus nuncupor, / adfixi dulce -o carmine.

melle, -is *f.* [mel] *abeille*: AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 23: de nominibus insectorum... Apis vel melle, beo.

mellea, -e *f.* v. *meslea*.

mellearius, -a, -um [melleus] *d'une douceur de miel*: EPIST. var. III p. 206,7: qui nobis verba quasi arcuarum folia cum spineo vel fraxineo sapore volentes -a esse proferunt.

mellecrisis, -is *f.* [melichrysos, melichrus] *forme*: mellecris: UGUTIO. *Pierre précieuse*: UGUTIO: item a mel, -is vel mellecris per hec, gemma sic dicta quia velut sincerum mel translucet.

mellentes, -is *m.* [μελιτήτης] *espèce de pierre*: UGUTIO: hic -es, -is, lapis melleum et dulcem succum emittens.

melleco 3. [mel] *s'adoucir*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,164: hec dulci -it poena sapore.

melleta, -e *f.* v. *meslea*.

melleus, -a, -um 1) *sucre avec du miel*: HERBORD. Otton 2,1 p. 725,29 K: vinum... nec querunt, sed -is poculis

et cervisia curatissime confecta vina superant Falernica. 2) *qui a la couleur du miel*: UGUTIO s. v. mellentes: hic mellentes, mellentis, lapis -um et dulcem succum emittens. 3) *qui a le goût du miel*: HINCM. REM. epist. p. 22,18 (MGH, epist. VII): si veneficus etiam saporem -um mortifero veneno commiscet. 4) *(au fig.) qui a la douceur du miel*: GUILL. MALM. gesta pont. I p. 126: -o quodam lapsu ex eius ore fluit oratio. PETR. VENER. epist. col. 447^D: -as litteras a te mihi... missas.

mellicatus, -a, -um [mel] *séduit, attiré*: VITA Vinc. (DuC): prefati viri procul dubio -i dulcedine.

mellicraton v. **mellibratum**.

mellibratum, -i n. *formes*: melicratum: PAUL. AEGIN. cur. 146,4. mellicraton: ib. 172,2. *sorte d'hydromel employé en médecine* (UGUTIO: -um i. e. vini et mellis commixtio): 1) *comme potion*: PAUL. AEGIN. cur. 19,13: cibus vero primum quidem sit -um deinde vero sucos ptisane. ib. 90,6: cibus autem -um sit usque ad tertiam deinde et ovorum vitella mollia. ib. 105,8: aqua vero, quam bibunt, pluvialis esto, et -um ex ea. ADELARD. BATH. cur. acc. p. 10: accipe -um et vinum. 2) *en injection*: PAUL. AEGIN. cur. 122,11: per -i iniectionem abstergere. ib. 123,18: prius abluto intestino -o. ib. 137,12: in vesicam vera infundentes per clistere -um aquosum aut lac. 3) *dans la préparation de médicaments*: PAUL. AEGIN. cur. 31,10: deinde cataplasmare cum pane cocto quidem in -o. ib. 62,4: sordidis vero ulceribus existentibus -o mediocriter aquoso et fenogreci elixatura utamur. COLL. Salern. II p. 223: cum -o in quo coctum est ysopus yreos et liquiritium, cataplasmetur.

melliculum, -i n. *miel (terme de tendresse)*: UGUTIO: hoc -um, diminutivum.

mellicus, -a, -um *forme*: melicus: ODO CLUN. occ. p. 55. 1) *sucré avec du miel*: HILDEGARD. phys. 1,210: eis scrofulis ackeleiam primo superponat et desuper -am massam farine. 2) *qui a le goût du miel*: ODO CLUN. occ. p. 55: lambit id ut -um; tamen est hoc gluten amarum. 3) *(au fig.) doux*: WALTH. MAP. carm. p. 21,12: a pulsu -o tota resultabat.

mellidus, -a, -um [mel] *qui a la douceur du miel*: PAULIN. AQUIL. carm. 9,41 p. 146: in paradiso... -os modo possidetis rivulos.

melliferax, -cis [mel et ferax] *qui produit du miel*: VERS. BIBL. ad Carol. Calv. 120 p. 246: hic, paradyse, tuus nitida ratione patescit / multimodus fructus -xque locus.

mellifex, -icis m. [mel et facio] *apiculteur*: VINC. KADEL. chron. p. 158: ab eadem fera -es tuos demembratos.

mellificium, -i n. *ruche*: VINC. KADEL. chron. p. 158: ab eadem fera... absorpta -a.

mellifico 1. I) *au propre, faire du miel* (UGUTIO: -o, -as, mel facere): DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 77: mel -are. HERIB. BOS. Thom. col. 1127^D: -antium apium.

VINC. KADEL. chron. p. 90: sic -ant mel dulce Syrenes. II) *au fig.*: A) *travailler diligemment*: ARIBO ad Bern.: orationibus vestris et sancti examinis, sub vestro regimine -antis, recreari optamus. GUILL. S. THEOD. cant. 25 p. 54: congregat scientia sed non sibi, -at ut apes, sed alii. B) *composer, écrire*: 1) *en parlant de musique*: SIGEBERT. GEM. eccl. 171 col. 587: arte autem musica antiphonas et responsoria... -avi. 2) *en parlant de littérature*: PASS. Coron. 1 p. 780^B: quidquid ineptum ibi esse decernitis nectare fontis vestri -are dignemini. C) *flatter*: AGNELL. RAV. lib. pont. 121 p. 537,14: tales dissensiones ante eos nequissimus serebat sator et utrumque -abat.

mellificatus, -a, -um *sucré avec du miel*: 1) *au propre*: VITA Liutb. 35 p. 43,9: consolatoriis sermocinationibus ceu -is epulis depasta. 2) *au fig.*: RADBERT. epitaph. Arsen. p. 80: monachorum alvearium virtutibus -um.

mellificus, -a, -um *qui produit le miel*: FRECULPH. chron. col. 961^C: apum ibi turba -a ob nimium frigus nusquam reperitur.

mellifluus, -a, -um *forme*: melifluus: BRUNO QUERF. Adalb. (rec. A.) 32^{ln}. 1) *qui contient ou donne du miel* (UGUTIO: -us, -a, -um, i. e. dulcis, melle habundans): VITA Edw. p. 398: per -os montes. THEOD. AMORB. (?) Tryph. et Resp. prol. p. 292,32: -as pro illis inseramus herbas. 2) *doux comme le miel (au fig.)*: a) *en parlant des personnes*: FORM. Augiens. C 4: pio magistro ac -o patri. TRANSL. Viti 3 p. 30,15: -o Christi nomini. EPIST. var. II p. 326,19 (c. 835): -um nomen domni Dionisii. EPIST. Tegerns. I 105: petimus... -am paternitatis vestre dulcedinem. OSBERN. Dunst. p. 149,34: -um Dunstani nomen frequentans. NIGEL. WIREK. mirac. S. Mar. (Vesp. D. XIX f. 17b col. I): vulnera -a matris medicante mamilla. b) *en parlant du langage*: WALAHFR. Wett. pref.: urbane facundie -is floribus. WETT. Gall. p. 260,29: rigabat corda eorum -is verbis. EPIST. var. II p. 621,32 (a. 840—50): locutione -a. HROTSV. Theoph. 274: -e dulcedine lingue. gesta 1178: -i verbis oris. RATHER. prel. 3 col. 241^B: dummodo -am illam Domini merear audire vocem. ADSDO Frod. p. 83,20: voces -as. c) *en parlant de la musique*: WALAHFR. carm. 5,2,28: -is modulibus. MILO ELN. Amand. II p. 468,33: laudibus canunt -is. RADBERT. Adalh. p. 322: -am musice symphoniam. ADAM EYN. Hugon. 5,18 p. 361: erat enim sonus canentium -us. d) *en parlant d'un écrit*: FORM. Salisb. 15 p. 444,1: -as litteras. VITA Sadalb. p. 52,6: -a... scripta. WETT. Gall. 1: -am doctrinam. ib. 29 p. 273,17: -is dogmatibus. VERS. Glonn. p. 147,2: carmina -a. ODO CLUN. mus. p. 293: flosculos -os legentes. RATHER. conf. col. 428^A: illa hymnorum -a carmina. e) *en parlant d'une qualité ou d'une action intellectuelle ou morale*: LIUTG. Greg. 10^{ex}: larga et -a eruditione. EINH. epist. p. 142,15: -is optemperare mandatis. DOC. Luc. V 3,29,23 (a. 904): apud vestram -am probitatem. AIMOIN. SANGERM. mirac.

Germ. p. 107: ad -a Sanctorum deprecanda suffragia. REGINO chron. p. 95: -a benedictione. ODO CLUN. epit. Job col. 109^B: -o gustu cuncta redolentia vincens. TRANSL. Wandr. I p. 212: -a suavitate defluxit. CHRON. Ved. p. 707: -o Christi devotus amore. LEGEND. Emer. p. 449: per -am beati Stephani... prudentiam. AELR. Edw. reg. col. 785^D: salutem -am et benedictionem apostolicam. CARTUL. archiep. Magd. 315b p. 404: -am earundem dominorum caritatem.

mellilota, -e f. v. *mellilotum*.

melliloton v. *mellilotum*.

mellilotum, -i n. [mellilotum] *formes*: mellilotum: COLL. Salern. II p. 277. mellilota: RECEPT. A. CLXXXVIII p. 37 (IXe). melliloton: PAUL. AEGIN. cur. 145,9. mellilotu: ANTIDOT. Augiens. p. 59. *mélilot* (genre *Mellilotus* Adans.): PAUL. AEGIN. cur. 145,6: et -um flore et absinthii et camomelino et universaliter malactis admiscendum. RECEPT. A. CLXXXVIII p. 37 (IXe): petriniola aquatica, -a, camimola. COLL. Salern. II p. 277: cardamomi, meliloti, anisi.

mellinio 4. [mel] *adoucir*: ALAN. INS. planct. nat. col. 475^C: natura... salutationis sue ferculum osculorum -iens condimento.

mellio 4. [mel] 1) *adoucir en mêlant du miel*: JOH. ALT. arch. VII 93 p. 345: quos -iverat ante / edidit fellire favos. 2) (*au fig.*) *adoucir*: ALAN. INS. planct. nat. col. 431^C: -irent oscula succo. col. 476^D: precibus -iens. WALTH. ANGL. Esop. 15,9: fellitum patitur risum quem -it inanis gloria. DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 52: -it successus, ditat, amenat. ib. p. 77: occurrens properes illi -ire salutes. MILES GLORIOSUS 163 p. 202: nos Veneris -ivit opus. ib. 171 p. 202: michi -iet aurem vox tua.

mellitus, -a, -um 1) *adj.*: a) *adouci avec du miel*: DIPL. Ludow. Germ. 178 p. 256,36 (a. 853): XX situle de medone, XX de -a cervisia. DIPL. Otton. I 154 (a. 952): XX situle de medone, XX de -a cervisa, LX de non -a. b) (*au fig.*) *qui a la douceur du miel*: JOH. DIAC. ROM. Greg. col. 64^A: -o declamaret gutture. WOLFARD. Waldb. 4,14(10): -is labiis. HROTSV. Pel. 214: -am... loquelam. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 137 p. 630,42: in verbo -o et salutifero. 2) *subst. f., eau miellée, sucrée, avec du miel*: WANDALB. mens. 231: -a atque epulis gustare absinthia sumptis. ADAM BREM. 2,69 p. 131,6: duplex -e copia. v. *mellata*.

mellioro v. *melioro*.

mellisonus, -a, -um [mel et sonus] *d'une sonorité douce*: PAULIN. AQUIL. carm. II 4 p. 131: olim quod nomen amisisti celebre, / hoc ego tibi reddidi -um.

mellisophyllon, -i n. [μελισσόφυλλον] *mélisse (Melissa officinalis L.)*: MACER herb. p. 96 v. 1641: herbam, quam Greci dixerunt -on, / barrocum nostri dicunt vulgariter.

mellita, -e f. v. *mellitus* s. v. *mellio*.

mellitarius, -i m. [mel] *apiculteur*: LIB. Domesd. f. 656 (Wilts): ibi (*in Westberie*)... IX -i.

mellitor, -is m. [mel] *apiculteur*: DOC. hist. Port. reg. I 189 p. 234 (a. 1142): -r det per unum annum unum almude de melle et unam libram de cera.

mello, -nis m. v. *melo*.

melloflos, -oris f. [melopos, *Solin*; melofos, -flos mss. d'Isidore] *férule d'Afrique (qui donnait la gomme amoniaque. Ferula communis L. var. brevifolia)*: UGUTIO: hec -s, arbor in Affrica quia habeat florem in similitudinem malorum.

mellum, -i n. [*orig. inc.*; cf. fr. mellet] *redevance sur la pêche d'un poisson indéterminé*: ACTA Henr. II, II p. 334,26 (a. 1172—89): tallagio, multuello, -o, maquerello, harengis.

melinus, -a, -um v. *melinus*.

1. melo, -nis m. *forme*: mello: COLL. Salern. II p. 168. *melon (Cucumis Melo L.)*: HRABAN. univ. 8,1 col. 226^A: -o, vel quod sit rotundissimo membro, vel quod favos petat, et assidue mella captet. DIPL. Richenze 3 p. 231,6 (a. 1136): unum mansum in Canole laboratum per -nes. COLL. Salern. II p. 168: fiat siropus ex aqua mellonis pallestini et zuccara.

2. melo, -nis m. v. *1. melus*.

melochites, -is f. [μελοχίτης; A. prov. melochites] *malachite*: MARB. lapid. col. 1767^B: infantum curas virtute sua -es / protegit et casus abigit quoscunque sinistros.

melocineus, -a, -um [molochinus] *de couleur mauve*: ANGLIB. CENT. carm. 231 p. 372: tecta -o fulgescit femina amictu.

melocris, -is f. [melichrus] *Pierre précieuse, topaze ?*: UGUTIO: hec -is, gemma bicolor, ex una parte viridis et ex alia melli similis.

melodema, -tis n. [μελωδῆμα] *formes*: melodiam: ALAN. INS. planct. nat. p. 435. UGUTIO. melodigma, -e: PROSAR. Lemov. 190 p. 210 str. 12b. melodima: TROPI GRAD. 262 p. 118 str. 1. melodioma: ALAN. INS. planct. nat. p. 512. *métr.*: melodima: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,188. *chant*: JOH. SCOT. versio Dion. Ar. II 2 col. 1076^B: sacrum Deo acceptabilium prophetarum inspiratione -a. TROPI GRAD. p. 36, v. 2 (IXe—X^e): concinat Andree sancti plebs festa colendo, / celica quod psallit iugiter -a chorea. ib. 262 p. 118 str. 1: sacra -ta recinendo clangite cuncti. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,188: filiole resonare -a docte. GERARD. MORES. delib. p. 6: divinisimum pre manibus -a... habetur. PROSAR. Lemov. p. 100 n. 85 str. 7a (X^e—XIIe): ubi semper concanamus / angelorum nimis grata / -ta. ib. p. 118 n. 104 str. 1a: claris vocibus inclita / cane turma / sacra -ta. ib. 190 p. 210 str. 12b: angelorum melodigmas iugiter resonant celi. ALAN. INS. planct. nat. p. 512: iussit ut... organica instrumenta... ad harmonici -tis modululos invitarent.

melodia, -e f. *faute de copiste*: ORDO eccl. Mediol. 81,2: medolia. 1) *chant*: A) *en général*: 1) *au sens actif (l'action de chanter)*: REGINO chron. p. 128,36: psalm o-

rum -is (WOLFARD. Waldb. 2,5,3. JOH. METT. Joh. 63 p. 354,46). WIDUK. 3,74 p. 150,15: divinorum carminum. THANGM. transl. Epiph. 6: ymnorum. HOMIL. Prosp. 125,4: letaniarum. 2) *au sens passif (ce qui est chanté)*: WETT. Gall. 32e: -is celestibus resonantibus. ib. 38 p. 278,34: confestim auditi sunt ethrales -as resonuisse. VITA Ermel. p. 691,27: avium diversarum circa eam audiuntur -e. VITA Gang. p. 156,5: supernam possit concinere -am. HROTSV. Agn. 100: -is canoris. GERH. AUG. vita Udalt. 15 p. 405,1: cum laudibus et -is congruis. BRUNO QUERF. frat. 13 p. 732,39: -am et vocem cantantium intus sonantem audierunt.

II) *chant liturgique*: A) *en général*: REGINO harm. inst. 3: in quibus octo tonis non solum omnis harmonia spiritualis -e, verum etiam omnis naturalis cantilena continetur. ADAM BREM. 2,68 p. 129, 1—2: musicum Guidonem adduxit Bremam, cuius instantia correxit -am et claustralem disciplinam. GESTA abb. Lobb. c. 18 (MGH. SS. IV 62): armoniam... dulcissimam -e... composuit. B) *chant liturgique particulier, en opposition avec psalmodia*: WALAHFR. Gall. 1,33: psalmos et -as concinentes. QUEST. gramm. Bern. p. 173: ut 'melodia', 'psalmodia', 'prosodia'. ABBO FLOR. quest. 531: unde producta penultima dicimus psalmodia, -a.

III) *mélodie (terme musical)*: ERMENR. ad Grim. 19 p. 557,31: quando singule chorde habent proprium sonum, et tamen concorditer sonant, fitque vox duplicata, sed -a una. EPIST. Hildegard. 164,17: quod et calamus quasatus... non -am cantus... emittat. WILH. HIRS. mus. 34 p. 68: quod autenticus tetrardus et subiugalis eius per eandem speciem diatessaron -am suam componunt. REMIG. mus. p. 68: μελοποιία id est -e factura. Ps. HUCBALD. mus. p. 128: -a primi tropi. ib. p. 138: a paranete diezeugmenon -a huius tropi inchoans in lichanos meson, que est sua finalis, definit. ODO CLUN. mus. p. 288: que autem vocatur in numeris sesquitertia, diatessaron in -a. RADULF. DIC. I p. 148: composuit... hystoriam duodecim responsoriorum cantu et -a luculentam.

IV) *musicalité, caractère mélodieux*: ERMENR. Har. 8: angelica -a antiphonam »Quem vidistis pastores, dicite etc.« primo didicit. EPIST. Hildegard. 8 p. 346,21: ubi tunc vox inaudite -e. WOLFHER. HILD. Godeh. II 24 p. 209,36: propter dulcisonam predicandi -am Bardo Christostomus diceretur. MILO ELN. Amand. II p. 483,18: inexplicabilis -e cantilenam. RADULF. NIGER II p. 160: eo quod vocis eius -a delectaretur.

melodialis, -e [melodia] *musical, qui a rapport à la musique*: HERIM. AUGIENS. mus. p. 21,8: si dorium, phrygium... vocavero, secundum quod quis ab illa vel illa gente magis amatus vel frequentatus est, non secundum -em habitum vocabula applicui.

melodiama, -tis n. v. melodema.

melodice [melodicus] *mélodieusement*: BONIF. ANAST. 633,11: -e canere.

melodifico 1. [melodia et facio] *chanter, psalmodier*: MONAST. Angl. I p. 289,59 (c. 1075): comitantur eum celestes chori celestem -antes armoniam.

melodigma v. melodema.

5 *melodima, -tis n. v. melodema.*

melodioma, -tis n. v. melodema.

melodio 1. [melodia] *chanter mélodieusement*: SMAR. carm. p. 619 v. 11: cuius in platea semper / dulciter -ans / hymnum dicit angelorum / pacifer concordia.

10 *melodius, -a, -um* [melodia] *mélodieux*: WALAHFR. exord. 12 p. 487,3: in cantilenarum -a dulcedine.

melodum, -i n. [μελωδός] *chant*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,263: perpetuum tibi sit, rex Christe, -um. RADBOD. ULT. carm. Swib. col. 558^C: hic tibi suavissonum pangit, vir sancte, -um.

15 *melodus, -a, -um* 1) *adj.*: a) *mélodieux, harmonieux*: THEODULF. carm. 25,133 p. 486: quique sophista potens est, quique poeta -us. HRABAN. hymn. 25,4,1: gloriam patri -is personemus vocibus. HOGER? mus. ench. p. 196:

20 -as voces suavi concordatione disponit. b) *qui chante*: GUILL. MALM. gesta reg. II p. 494: in clericos bene -os inconsiderate provida. 2) *subst., masc., chanteur*: MILO ELN. Amand. I 121, p. 581: in caulisque iubes sacris astare -os. GERARD. SUESS. Rom. metr. col. 183^C: cantat dulcisonus pro virginitate -us.

25 *melographus, -i m.* [μελογράφος] *psalmiste*: BONIF. ANAST. 641,3: que procedunt per labia mea non faciam irrita, eum -o clamans.

meloncolia v. melancholia.

30 *melopeius, -i m.* [μελοποιός] *chanson douce, celui qui la chante*: UGUTIO: -us, i. dulcis cantus fictus vel canens fitor.

melopoiea, -e f. mélopée, facture de la mélodie avec sa modulation: REMIG. mus. p. 69: de modulatione, quam -am vocamus, id est melodie facturam. ib. p. 79: -a, id est melorum factura, est habitus, id est dispositio ut habeatur, modulationis affecte.

1. *melos n. ou m.* [μέλος] *acc.*: melos ou melum, *gén.*: melotis ou meli, *dat. et abl.*: melo ou melode; *plur.*: mela, -orum. *formes*: melum: HOGER? mus. ench. p. 156 et 183. melus, -i: LIB. pont. I p. 506,19. HERIB. Bos. mel. col. 1293^A. Thom. col. 1075^A. 1) *chant*: HRABAN. carm. 23,26: dulce -os tibi sit, dulcis amice, suum. WALAHFR. Wett. 105: musa soror, maiora refer celerique volatu / pange -os. MILO ELN. sobr. II 164, p. 650: organicumque -os aptabat filia mortis. ANGILB. MIL. carm. p. 53: laude pugna non est digna nec canatur -ode. EPIST. var. II p. 627,18: dulci cantilena -os afflando attonitis auribus suaviter reddunt. ODO GLAN. mirac. Mauri p. 464,16: tantum -os ita se animo captavisse astruunt. LIB. pont. I p. 506,19: reddentes Domino glorificos -os. MIRAC. Lamb. I p. 516: alte personabat -os ymnidicus. REMIG. p. 92: -os grece cantatio. ODO CLUN. mus. col. 793^C: euphonia est suavitas vocis: hec est -os a suavitate

et mele dicta. RATHER. concl. col. 360^A: dulcissimum -os. RICHER. II p. 142: funebre -os... proferebatur. BRUNO CARTHUS. psalm. col. 1069^D: psalmus enim est -os quod fit in psalterio, ex superiori resonans. REGINALD. CANT. Wal. IV 478: clarumque -os reboabat. ib. V 404: dulce -os pulset modulatio celos. HERIB. BOS. Thom. col. 1075^A: nomine -orum. mel. col. 302^A: harmonie -us... adeo suavis, adeo dulcis. ADAM S. VICT. p. 138: triumphale pange -os. 2) *son musical*: REMIG. mus. p. 79: -os autem est actus acuti aut gravioris soni, id est, ipse cantus cum agitur, et acutus aut gravis sonus. HOGER? mus. ench. p. 178: in novam vocem vel acutionem -os mutamus. ib. p. 165: per diatessarum organici -i ponatur exemplum. WALTH. MAP. nug. cur. 204,25: usula piscis est Danubii qui per tela hostium musice petit -a. 3) *mode musical*: HUCBALD. mus. p. 109: in quolibet -o huiusmodi reperies intervallum. ib. p. 114: ut vix aliquod -um in eis... reperiat. ib. p. 133: -a eiusdem tropi. Ps. HUCBALD. ton. p. 221: -o dorio canens. REMIG. mus. p. 79: sunt... alie distantie que et tropica -a, id est -a tropis apta XV, dicuntur. DOM. GUNDISS. div. philos. 10 p. 99,14: -s inventum est ad proporcionandas partes acuitatis et gravitatis. 4) *chant religieux, prière*: HADR. II epist. p. 743,26: has *lesiones* oleo consolationis per -os dulcissime caritatis fovere. MIRAC. Pirm. 3: subsidio tui perfruebar -otis. SAXO p. 427,30: -os quod in divini natalis pervigilio rite recini assolet.

2. melos v. I. melus.

melosonus, -a, -um [melos et sonus] *mélodieux*: 30 UGUTIO: -us i. dulciter sonans.

melota, -e f. [μῆλωτῆ] *formes*: melotes: AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 40. UGUTIO. melotis: VITA Mauri p. 280. GURDEST. Winvval. p. 226. ADAM PONT. utens. p. 135. AYNARD. p. 621. CARTUL. Landevennec. p. 75,18. ANNAL. Rod. a. 1122, p. 702,38. 1) *vêtement ou partie du costume fait de poils ou de peau de brebis ou de chèvre, vêtement monastique ou de pèlerin*: RADBERT. corp. dom. lib. col. 1265^A: -am patris supra verticem. VITA Mauri p. 280: super caput meum abbatis -em videbam. GURDEST. Winvval. p. 226: una tantum tunica cum -e. REMIG. hebr. col. 915^D: -am dicunt quidam genus esse vestimenti ex pellibus caprinis, ex uno latere dependens, quo genere vestimenti, propter asperitatem, in Egypto monachi dicuntur uti. AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 40: vestium nomina. -... -es vel pera, gaeten vel broccen rooc. CARTUL. Landevennec. p. 75,18: una... tunica cum -e. CHRON. Reinh. a. a. 1034, p. 518,33: indutus -is quasi peregrinus. RADULPH. ARD. homil. col. 1547^B: dicit enim quidam -am esse vestis genus, facte ex pellibus caprinis, qua, propter asperitatem, Elias, Joannes Baptista et adhuc aliqui eremite utuntur. ANNAL. Rod. a. 1122, p. 702,38: falso peregrino, qui palma insignitus erat et -e. WALTH. MAP. carm. p. 41,51: nullus circuit orbem in -is. UGUTIO: hec -a, vestis

de pilis vel pelle illius animalis facta, pendens a collo usque ad lumbos quo monachi utuntur et est habitus iste necessarius ad operis exercitium. 2) *peau de blaireau (par confusion avec I. melus)*: AYNARD. p. 621: melos est bestia que vocatur tasio, hinc -es pelles dicuntur. BRUNO CARTHUS. epist. col. 555^A: -a est (ut aiunt) vestimentum de pilis camelorum. Vel melus animal est quod dicitur taxo, et a melo -a dicitur. 3) *blaireau (v. aussi I. melus)*: GIRALD. topogr. I 25 p. 58: est et hic taxus, qui et -a dicitur; animal mordax et immundum, mollia frequentens et montana. ALEX. NECK. nat. rer. II 127 p. 207: revertentes -e... domum... predoni relinquunt.

melotes v. *melota*.

melotidus, -a, -um [melus] *de brebis*: COLL. Salern. II p. 162: lana -a.

melotina, -e f. v. *melotinus*.

melotinus, -a, -um [melota] 1) *adj., de laine de brebis*: ADAM PONT. utens. p. 133: vestes... fibrinas, -as, quas manellas barbari vocant. 2) *subst. f.: petite peau de mouton*: ORD. VIT. hist. IV p. 539 (*cf. DuC s. v.*): Guthlacus luterio -e in quo solebat orare ipsum circumdedit.

melotis, -is v. *melota*.

melscadus, -a, -um [*cf. All. Malz de malt*]: EPIST. var. II p. 338,17: abstinentes vos a vino et carne et medo et -a cervisa.

melseia, -e f. [*cf. peut-être All. Meltzbaum, épine-vinette (Berberis vulgaris L.)*]; cf. HILDEGARD. phys. 1,45: heylsa] *plante*: RECEPT. A. LXXXII p. 22 (IXe): -a trita cum flos in ovo pastello coquis.

melum, -i n. v. I. *malum*.

1. melus, -i m. [meles] *formes*: melo: UGUTIO. melos: AYNARD. p. 621. AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 22. *martre, blaireau*: AYNARD. p. 621: -os est bestia que vocatur tasio, hinc melotes pelles dicuntur. AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 22: taxus, vel -os, cuniculus, broc. BRUNO CARTHUS. epist. col. 555^A: vel -us, animal est quod dicitur taxo, et a -o melota dicitur. UGUTIO: hic -us et hic -o, -nis et hec melota alias scilicet taxus. v. *melota*.

2. melus, -i v. *melos*.

3. melus, -a, -um [melos] *mélodieux*: UGUTIO: item a melos, -us, -a, -um, id est cantus dulcis, dulciter sonans, vel pertinens ad melodias, vel quod consistit in melodiis, vel tractat de melodiis.

membellum, -i n. [membrum] (*au plur.*) *l'ensemble des membres*: ARNULF. MON. del. cleri 563 p. 235: commodet incolomi vegetus -a labori. ENGELH. WIRZ. Burch. 2,8 p. 32,14: si veraciter de digne membris utpote -a congloriamur.

membra v. *membrum*.

membraculum, -i n. [*pour membranulum*] *enveloppe*: ADALBERO LAUD. rythm. sat. p. 85 str. 20: promissionis scissio / presentatus in subdolo / verborum sub -o / in mendoso volutabro. (*faute pour umbraculo?*).

membralis, -e [membrum] *physique, des membres* (?):

DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 44: sepe ferire solebat / passio -is sic solum, mors subitalis.

membramen, -inis n. [membrana] *parchemin*: COD. Ver. 277,12 (a. 846): -en... cum calamo... de terra levavit.

membrana, -e f. *forme*: membrana: VITA Gang. p. 171,1. 1) *membrane qui enveloppe le cerveau, méninge*: LEX Frison. 22,7: si -am, qua cerebrum continetur, gladius tetigerit, XVIII solidos componat. ib. 22,8: si ipsa -a rupta fuerit, ita ut cerebrum exire possit, XXIV solidos componat. RECEPT. B. XXX p. 47 (IXe): -a ovium detracta et exinde unguis fissuras labiorum aut in faciem si opus fuerit. 2) *parchemin, peau préparée en vue de l'écriture*: CONR. HIRS. didasc. p. 23,2: liber pergamenum appellatur cum notulis, ductus a libro arboris cortice in quo ante usum -e scribebatur. ALEX. NECK. utens. p. 116: ad abradendum sordes pergameni sive -e. 3) *feuille de parchemin et par extension (généralement au pluriel) volume ou rouleau formé de feuilles de parchemin cousues ensemble*: FRECULPH. chron. col. 1228^D: bibliothecam Adamantii et Pamphili in -is instaurare conatus. LUDOW. GERM. epist. ad Nic. p. 214,7: quod non iuxta morem antiquum in tuncardo conscripta cernitur *epistola*, sed in -is. WOLFHARD. Waldb. 4,1 (prol.): non enim -is annotata essent si mirabilia non fuissent. JOH. METT. Joh. p. 409: nec prius ori dicenda defecerunt quam scriptor impleta -a nihil superesse confessus est. GERBERT. epist. p. 85: quandam figuram edidi artis rethorice, dispositam in VI et XX -is sibi invicem conexis et concatenatis in modum antelongois numeri qui fit ex bis XIII. CARTUL. Gemet. VI p. 16 (a. 1006—7): notitiam in hac cartulari -a descriptam. CARTUL. Nobiliac. 179 p. 284 (XI—XIIe): necesse est ut queque digna laude et memoria facta fuerint -is scribantur. 4) *acte sur parchemin, charte*: EINH. epist. 61: charta sive -a. HRABAN. epist. 24: accipite ergo fenus vobis commissum et per scriptores strenuos iubete illud citius in -a excipere. CARTA a. 858 (F. Monsalvatje, Noticias historicas IV p. 174 cap. I): hec -a concessionis seu confirmationis. ADO Desid. p. 647,36: sicut in -is antiquioribus insertum vidi. DIPL. Arnulfi 75 p. 113,7 (a. 890): Engildes comes, Odelrich comes... et alii quamplures, quorum nomina alteri -e inscripta, presenti auctoritatis nostre precepto iacent involuta. VITA Aldeg. III p. 1040: moriatur inter manus vestras odiosa et inepta -a. DIPL. Otton. I 367 p. 504,24 (a. 968): tum iudicio tam episcoporum quamque comitum seu iudicum fracto sigillo scissaque -a per manum Huberti episcopi et archicancellarii nostri. CARTA a. 1079 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 344 col. 645): laudatores atque procuratores huius -e. 6) *parchemin préparé pour l'obturation des fenêtres*: ALEX. NECK. utens. p. 117: fenestrella panniculo lineo vel -a viridi colore vel nigro distincta munitur. 5) *couleur chair*: THEOPH. sched. 1,1: color qui dicitur -a, quo pinguntur facies et nuda corpora, sic

componitur. COMP. Pict. 44 p. 133: color qui dicitur -a, i. carmin, quo pinguntur facies et nude partes corporis et ipsa nuda corpora sic fit.

membranilla, -e f. [membrana] *charte (sur parchemin de petite dimension)*: CARTUL. Magalon. I p. 14 n. 10 (a. 1079): procuratores huius -e.

membranitas, -tis f. [membrana] *obscurité*: GERARD. MORES. delib. p. 188: quinta benedictio non destituitur nimis tegmine, quadamque symboli -te.

membranula, -e f. 1) *membrane organique*: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 3,5 (éd. Lutz p. 3,27): si autem vis nosse ethimologiam nominis hymenei, cognosce tres -as in corporibus esse animantium, quarum quidem duas esse in virili sexu, tres vero in femineo, medicinalis physica comprobatur. ib. p. 3,29: -a quippe cerebri. ib. p. 3,32: item -a que dividit inter ilia. ib. p. 4,1: -a autem ventris in qua puerperia concipiuntur. 2) *parchemin fin*: HERIB. BOS. mel. col. 1381^A: cuius libri est -a pellis ovina et mortuina. 3) *parchemin de très petite dimension*: HARIULF. chron. Centul. p. 266: invenit in repagulo narium brevem -am... paginula... dicens hoc esse Corpus sancti Angilberti abbatis. 4) *feuille de parchemin; au pluriel, registre ou rouleau formé de feuilles de parchemin cousues ensemble*: EPIST. var. II p. 620,21: in -is meo stilo digerere. FOLC. gesta Bert. p. 608,17: nunc tantummodo codicem de -is in unius libri cumlavimus corpus. CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 82 (a. 1035): in cartis et in -is scribere. CARTUL. Nobiliac. 178 p. 283 (XIIⁱⁿ): inscribere faciant -is. 5) *acte sur parchemin, charte*: VITA Hilar. conf. p. 106: in quibusdam vetustis -is. VITA Silvin. p. 295: prefata abbatissa eam investigans reperit in corruptis -is.

membranulum, -i n. *parchemin*: VITA Aicardi p. 964: accelerate velut in quodam -o scribebat.

membranum, -i n. *forme*: membranum: MON. hist. Neap. 88,11 (a. 961). 1) *parchemin*: VITA Anseg. p. 633: quatuor evangelia in -o purpureo ex auro scribere iussit romana littera. 2) *feuille de parchemin*: VITA Magni 75: inventum est corpus eius totum illesum et vita eius ad caput posita, sed -a tantum fuerunt tabida ut vix a quoquam legi potuissent (cf. EPIST. var. II p. 339,12).

membranus, -a, -um [membrum] (*en parlant d'une église filiale, succursale*): CARTA a. 1000 (F. Monsalvatje, Noticias historicas II p. 253 ap. XV): concedo ad... ecclesiam... cum suis -is ecclesiis, scilicet sancta Maria... qui est omnibus istis -a et suffraganea iamdicti sancti Vincentii.

membratim 1) *dans ses membres, physiquement*: TRANSL. sang. dom. in Aug. 33: qui ab ipsis cunabulis... -m erat debilitatus. THIETM. 4,63: fuit ceteris matronibus... longe dissimilis, quarum maxima pars -m inhonesta circumcincta turpitudinem suam, quasi eam venalem habeat, cunctis amatoribus suis aperte monstrat. 2) *en quartiers, découpé membre par membre*: a) *au propre*:

MIRAC. Genes. 2 p. 170,41: diaconus vero, corporibus sanctorum martyrum a patriarcha susceptis, -m cesa propter insidias gentiliū, in duobus cophinis ad hoc ipsum preparatis ossa sanctorum condidit martyrum. CHRON. Moissiac. I p. 286 (IXe): -m disruptur. ANNAL. Senon. a. 868 p. 103: onestam feminam... -mque dividens sale condidit. EPIST. Tegerns. I 15: servuli... quendam clericum nostrum -m detraverunt. HELM. 50 p. 99,19: divisoque -m corpore. OTTO FRIS. gesta 2,40 p. 148,33: ex collisione hinc inde saxorum contractus -mque dis- 5cerptus. OTTO SANBLAS. chron. 42 p. 69,9: quassatoque -m corpore. RAHEW. 4,55 p. 293,5: captivos nostrorum ... -m discerpando miserabile prebebant spectaculum. b) *par métaphore*: OTTO FRIS. chron. 2,26 p. 98,34: Alexandro mortuo... principes eius coadunatum ab ipso 10 imperii corpus... veluti predam nobilem a magno sibi leone preparatam, -m per 14 annos avidi discerpere catuli. 3) *pour chacun des membres en particulier, par opposition à generaliter*: DIPL. Henr. III 313 (a. 1053): si sancte Dei ecclesie tam generaliter quam -m per nostre 20 munitionis preceptum supplementum conferimus.

membratus, -a, -um [membrum] *doté de membres*: AUDRAD. carm. p. 114 v. 208: omnes, quos gentibus intulit error, / esse deos non esse docet nec vivere, cum sint / ventre metalla cava a fabris -a per ignem. 25

membris, -is *m. v. membrum*.

membrusosus, -a, -um *aux membres bien découplés (membru)*: THEODULF. carm. XXV 205 p. 488: audiat hanc forsā -us Wibodus heros. GIRALD. itin. Kambr. II 12 p. 143: equi... tam -a sui maiestate, quam in- 30 comparabili velocitate, valde commendabiles reperiuntur.

membrum, -i *n. formes*: membra: MON. hist. Neap. 120,16. EGBERT. LEOD. rat. I 1203. membris: CARTUL. S. Cucuph. II 441 (a. 1011). membrus: CARTUL. Conch. 38 p. 41. CARTUL. S. Cucuph. II 431 (a. 1010). menbrum: 35 ALCUIN carm. p. 217. ANNAL. Xant. a. 857 et a. 861. GESTA episc. Virdun. p. 42. VITA Rimb. 8 p. 87,7. ERLUIN. epist. frg. p. 388,14. GERH. AUG. vita Udalt. 26 p. 412,16. CARTUL. S. Alb. Andegav. II 855 p. 328 40 (a. 1111) etc.

1) *membre, partie du corps*: A) *de l'homme (au plur. l'ensemble des membres, le corps humain, e.g.* WETT. Gall. 11ⁱⁿ: agitantur igitur -a iam lassa. WALAHFR. Wett. 206: -a suo componit languida lecto. JOH. FIS- 45 CAMN. lament. p. 195,242 [éd. Leclercq]: posuisti in moribus et in -is meis... virginalem verecundiam). 1) *en général*: a) *bras ou jambe*: LEX SAXON. 12: si movere ipsum -um possit, quartam partem componat. WETT. 50 Gall. 31ⁱⁿ: sic erat conpage -orum ac nervis contractus. EINH. Carol. 20 p. 26,1: partim luminibus orbatim, partim -is incolomes. FLODOARD. annal. cont. p. 49: -is truncaverant. ERLUIN. epist. frg. p. 388,14: servos ecclesiasticos detruncatos, -is abscisis depopulatos. Wi-

DUK. 1,34 p. 47: fractis omnibus -orum motibus. WALTH. SPIR. Christoph. 1,17: iussit ... manibus et pedibus con- 5strictis in catasta suspendi atque, ut -orum tota compago difflueret, magni lapidis pondus calcibus eius annectitur. GERH. AUG. vita Udalt. 26 p. 412,16: mobilitate -orum carenti nisi de brachiis sursum. THIETM. 2,27: abscisa suimet auricula et ceteris sauciatus -is. COLOM. 10 decr. I c. 84: de obcecatione oculorum seu aliorum detruncatione -orum liberetur. LEGES Henr. I 79,3 p. 595: si capiatur, de -is culpa sit. b) *doigt*: STEPH. TORN. summa dist. LV p. 84: inter principalia autem -a et tres 15 primi digiti manus computentur, scil. polles, index et medius. c) *phalange*: LEX Frision. add. 2,2: si indicem ad imum -um preciderit, VI solidos componat. LEX Saxon. 13: si unum digiti -um, 80; si duo -a, 160...; si index, 180; et per singula -a tertia pars totius multe componatur. d) *term. techn. méd., partie constitutive du corps, organe, siège d'une fonction vitale*: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 285,14 (éd. Lutz p. 132,5): vitalia quoque -a sunt septem, lingua, pulmo, cor, lien, epar, 20 duo renes. GERARD. CREM. transl. Johan. isag. I 2 f°2 b: sunt de -is alia propriam virtutem habentia... ossa et cartilagines... et musculi et pinguedo et caro. Alia sunt que... principium habent et vigorem a principalibus fundamentis, ut est stomachus, renes, intestina, omnesque lacerti. transl. Avicen. canon. 1,1,6,1 f°77 vb: multis quidem philosophis et medicis omnibus et pre- 25 cipue Galieno videtur, quod unaqueque virtutum -um habet principale, quod eius existit minera et a quo eius procedunt operationes (cf. ALFR. ANGL. cord. p. 12,8). ib. 1,1,6,4 f°85 va: ex humorum spissitudine secundum aliquam complexionem, substantia generatur spissa, que est -um aut pars -i. JOH. HISP. transl. Costa-Ben-Luca spir. et an. 3 p. 136: si est animal, inerunt ei -a vite, ut est cor et cerebrum et quicquid iungitur eis. NIGEL. WIREK. stult. p. 85: nescia braccarum, genitalia -a... libera semper erunt.

2) *emplois spéciaux*: a) *ossements, dépouilles, surtout en parlant des reliques d'un saint*: VITA Winn. p. 774,29: beati viri -a levantes in predicto posuerunt ortulo. WALAHFR. carm. 5,87: mole sub hac terre Bernaldi presulis almi / -a iacent tumulis insinuata suis. JONAS AUREL. Hugb. col. 391^B: indignumque locum quo sancta -a iacebant tanto confessore iudicavit. AIMOIN. SANGERM. Georg. p. 50: urbem ex... presulis -is illustrem. ANNAL. XANT. a. 861: multis sanctorum -is monasterium quod dicitur Frikkenhurst adornavit. MEGINH. FULD. Alex. 10: martyris -a. HROTSV. Pel. 321: -a sacrata sancti. Mar. 121: inclita condigno committens -a sepulchro. FLODOARD. hist. col. 314^B: sancta deposuere -a. FROUM. carm. 24,1: hoc requies tumulo -orum facta Rikkerō. ABBO FLOR. Eadm. col. 520^A: manifestant -a incorrupta. EPIST. Tegerns. I 27 p. 30,12: que sancta tamen -a illic... inventa in regionem Baivuarice gentis... sunt deportata. b) *inté-*

grité du corps (par rapport à une peine de mutilation): EINH. epist. 48: rogantes ut eis liceat solvere illum weregeldum pro fratre suo et ut ei -a perdonentur. RICHER. II p. 260: pro vita et -is... postulabat. HELM. 93 p. 183,33: dederunt manus, ut, quicumque Slavorum dedisset se in potestatem ducis, -is et vita potiretur. c) *en droit féodal:* ACTA a. 1146 (Actes concernant les vicomtes de Marseille. éd. H. de Gérin-Richard et E. Isnard 234 p. 63): barones Provincie... iuraverunt ei fidelitatem de corpore suo et de omnibus suis -is et de omni honore suo. CARTUL. Magalon. 187 p. 342 (a. 1186): iuramus fidelitatem et vitam et -a que corpori vestro iuncta sunt. ib. 254 p. 449 (a. 1200): iurabis michi vitam meam et -a mea et plenam fidelitatem. CARTUL. Ruscinon. priv. p. 83 (a. 1197): iuramus corporaliter... vitam et -a et fidelitatem domino regi.

B) *des animaux:* 1) *pièce de viande (en général):* CARTUL. Gratianop. p. 111 (c. 1100): accipimus octo -a carnum. CARTUL. Domin. 233,10 p. 209 (c. 1200): debent... viginti duo -a de carne et triginta duos panes. 2) *jambon, gigot ou cuisseau:* CARTUL. Conch. p. 123 (a. 997—1031): per censum... quatuor -os de porcōs. ib. 38 p. 41 (a. 1060—62): in alia apendaria in Valencca de censum IIII denarios pōgesos et I -um et I emina de vino. CARTUL. Gratianop. p. 110 (a. 1100): et I agnum et I -um et I panem. CARTUL. S. Andr. Vienn. p. 314 (XIIe): dat servicium... IIII panes et I -um. CARTUL. Domin. 233,32 p. 217 (c. 1200): *debet* duos solidos de -is in Nativitate Domini.

C) *d'un fruit:* HRABAN. univ. VIII, I col. 226^A: melo, ... quod sit rotundissimo -o.

II) *partie, aile d'un édifice:* VITA Rom. Jur. p. 136,31: si bene cubilia nostra aut orationis vel exenodochii -um sollicita inquisitione respicias. ACTUS pont. Cenom. p. 55 (IXe): in quodam -o ipsius ecclesie, altare... mutavit. MON. hist. Neap. I 120,16 (a. 970): integras duas -as qui sunt inferiores, una ante alia constitutas, una qui est cooperta cum tuculis et alia qui est cooperta cum scandolis. CARTUL. S. Cyr. Nivern. 59 p. 103 (a. 1029): ipsique totum -um basilice edificarent. COD. Amalf. I 39 p. 60 (a. 1033): ipsum -um de domum nostram quem habuimus intus ipso castello. CARTUL. Cormeriac. 35 p. 70 (a. 1054): altare de dextro -o... altare de sinistro -o. ACTUS pont. Cenom. p. 415 (XIe): altare quod est in dextro -o ecclesie. *spéc. étage d'un édifice:* COD. Amalf. I 169 p. 304 (a. 1161): tertio -o maiore de supra superiore de ipsa domo... secundo -o de subtus. ib. I 190 p. 355 (a. 1176): ipso -o terraneo cum ipso orto de ante. ib. I 238 p. 459 (a. 1197): sallire per ipse grade nostre et intrare per ipsum tertium -um nostrum de domo.

III) *dépendance d'une église ou d'une abbaye (chapelle, succursale, prieuré):* CARTUL. Rhen. med. I 127 p. 133^{ex} (a. 888): unusquisque presbiter unam solum-

modo habeat ecclesiam, nisi forte antiquitus habuerit capellam vel -um aliquod adiacens sibi quod non expedit separari. CARTUL. S. Alb. Andegav. II 855 p. 328 (a. 1111): Sanctus Albinus de Loconaco cum -is suis. ACTA Pont. 31 p. 51 (a. 1145): in orationibus et operibus charitatis que fiunt in dicto monasterio et -is eius. CARTA a. 1150—53 (Lawrie, Early Scottish Charters p. 209): nos dedisse... ecclesiam S. Leonardi de Perth ecclesie S. Trinitatis de Dunfermelyn... ut -um ecclesie S. Johannis Baptiste eiusdem ville.

IV) *partie, dépendance d'un domaine foncier:* CARTA a. 899 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 24 col. 104): villam... cum omni sua integritate ac -is sibi pertinentibus atque farinariis. FOLC. gesta Bert. p. 67: in villa que dicitur Arcas, que erat una de principalibus abbatie -is. DIPL. Hugon. Capet. a. 988 (Bouquet, Rec. Historiens de France X 554 n. 5): seu in adiacentiis, -is, maisnilis constructis. ADSO Waldeb. p. 1173: vicum... cum -is adiacentibus... tradidit. CARTUL. S. Mar. Carnot. I p. 86 (a. 1014—17): ecclesiam de Sancto Iuliano cum duobus -is appendentibus. LIB. Domesd. (Somerset) fol. 86 a. 2 (a. 1086): de hoc manerio tenet Giso episcopus unum -um Westmore, quod ipse tenuit de rege. ib. (Leic.) fol. 230 a. 2: huic manerio pertinent subsequencia -a. ACTA pont. Rom. ined. I 139 p. 123 (a. 1123): altare de Concii cum -is suis. CARTUL. Paris. I p. 307 (a. 1147): terre mee, quam in Anglia possideo... que est -um de Hichen. CARTA a. 1155 (Register of Daniel Rough éd. Murray p. 37): baronibus nostris de Lide et Ingemareis que sunt -a portus nostri de Bomenale.

V) *membre d'une collectivité dont le chef est appelé la tête:* A) *en général:* THIETM. 4,56: caput suum et seniore dilectum -a populi hactenus debilia subsequuntur. OTTO FRIS. gesta 1,14^{ex}: contra hostes decertando tam diu sustentaret, donec -a a capite suo dissidentia ad gratiam principis veniendo ad cor redirent. ib. 1,60 p. 87,1: ne vel summa -a a capite suo dissiderent vel tantus religiosarum et discretarum personarum numeros Gallicane ecclesie... a sede Romana reportans scismatis non parvi occasio esset. COMM. PORR. ep. Cor. p. 75 (éd. Landgraf): qui meretrici adheret, -um meretricis efficitur, subdendo se eius voluntati. B) *chrétien:* 1) *membre du corps mystique du Christ (cf. I Cor. 12,26; Eph. 5,30):* WALAHER. exord. 6 p. 480,7: summi regis et sacerdotis. carm. 5,36,14: unius... capitis. HRABAN. epist. 10ⁱⁿ: domino sancto atque beato Patri multumque in Christi -is (ib. 14ⁱⁿ. ib. 18 p. 423,6. CONCIL. Paris. p. 621,28 c. 14. RICHARD. S. VICT. pot. lig. col. 1171^B. ib. col. 1172^B. ACTA pont. Rom. Gall. I 27 p. 211 [a. 1131]. GUILL. S. THEOD. epist. frat. M.D. 55 p. 105,1). 2) *membre de Dieu:* GERH. AUG. vita Udalr. 9 p. 397,24: illis autem hec neglegentibus et Deo in suis -is non ministrantibus. DIPL. Henr. III 393 p. 546,11: sicut laus, honor et gloria Domino patri omnipotenti

semper ab omnibus decet, ita eius -a, quod est ecclesia, sine intermissione augeri et honorari convenit. 3) *membre de l'Eglise*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1075 p. 277,37: si quis hic contumax refragari presumpserit, a -is ecclesie omnino alienus sit. *ib.* a. 1076 p. 284,47: a -is ecclesie in perpetuum separavit. *ib.* p. 280,44: si autem ecclesiam non audiret, ipse eum quasi ethnicum et publicanum a -is eius omnino separaret. C) *suppôt de Satan, damné*: DOC. Ar. 134,16 (a. 1009): ne cum Sathana et -is eius mittatur in stag(n)um sulfuris et ignis eternis. CARTUL. march. Misn. II 10 (a. 1106): eterne maledictionis penis cum diabolo et -is eius, ipse -um illius effectus subiacebit. COD. Croat. II p. 97 (a. 1163): que... -is Sathane destructa reperis. OTTO FRIS. chron. 6,32 p. 298,16: pauperibusque ea que -is diaboli subtraxerat large distribuit.

VI) *proposition, membre de phrase*: A) *en grammaire*: HUGO S. VICT. gramm. p. 302,9: secunda positura media distinctio vocatur que et ipsa colum dicitur quod interpretatur -um quia partem complectitur sententie perfecte. MATTH. VIND. ars vers. III 45 p. 178: scesisonomaton et -um orationis, sive articulus. B) *en métrique*: WANDALB. ad Otric. p. 571,15: ita efficiuntur in uno versu tres versus pariles et -um heroicum, que complexio in supradicto ymno VIII maiores minores versus reddit XXIII comata nihilominus addens VIII. C) *en logique (d'un syllogisme)*: ATTO VERC. epist. Pauli 513^c: assumpsit apostolus hanc particulam syllogismi cui addendum est -um. OTTO FRIS. gesta 1,55 p. 77,34: ex quo patet alterum -um, quare videlicet singularem individuaem vel particularem dixerim proprietatem.

VII) *catégorie*: LEGES Henr. I 76,3 p. 593: servi alii natura, alii facti... et si que sunt alie species huiusmodi, quas tamen omnes volumus sub uno servitutis -o constitui, quem 'casum' ponimus appellari.

VIII) *au plur. (arithmétique) unités (dont est composé un nombre)*: JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 44,17 p. 57,23 (éd. Lutz): -a dicuntur omnes numeri, qui ab uno sunt usque ad summum numeri.

IX) *pièce de monnaie*: CARTUL. S. Cucuph. II 431 (a. 1010): concessit ad prefato Salomon presbitero XV -os argenteos. *ib.* II 441 (a. 1011): membres.

membrus, -i m. v. *membrum*.

memetipse, -a, -um v. *ego*.

memini, -isse *formes*: *inf.* meminere: COD. Ver. 264,6 (a. 846). WALAHFR. carm. 5,18,45. HRABAN. hom. II 3 p. 140^B. EPIST. Hildegard. 1 p. 330,14. FORM. Ratisb. II 20. CARTUL. Clun. I p. 743 (X^e). memit (*i.* meminit): GLOSS. Pist. 37,1. *imp.* meme: BENED. ANDR. 53,19.

1) *se souvenir*: a) *abs.* (*dans le sens de savoir*): WALAHFR. carm. 5,8,5: si -istis enim quia nam -isse potestis. POETA SAXO 5,207: quod scire decet homines -isseque cunctos. HROTSV. Bas. 39: indignum se coniugio -it. b) *avec gén.*: WALAHFR. carm. 5,50,2,25: nostri. RIMB. Ansc. 41 p.

76,28: mei. HROTSV. Sap. 7,2: matris. WALTH. SPIR. Christoph. I 16: pulcritudinis vestre. WIPO gesta 8 p. 31,18: regis. EPIST. Hildegard. I p. 330,14: memoris tui.

c) *avec datif*: FORM. Ratisb. II 20: ut nobis -ere dignemini. d) *avec circa et acc.*: TRAD. Frising. 437 (a. 820): referre sicut circa illam causam rectissime -isset. e) *avec prop. infinitive*: WALAHFR. carm. 5,79: assignare... id Domino. HRABAN. carm. 39,100: pro me... orare. epist. 19^{ln}: me... tecum habere sermonem. VITA Liutb. 27: te... excubias agere? FROUM. epist. 3: -i numquam vos tam inculto stilo ulla verba composuisse. WIPO gesta 1^{ex}: qualem me vidisse antea non -i. MARIAN. SCOT. chron. a. Chr. 254: 5000 librorum eius se legisse. f) *avec prop. complétive à l'indicatif, introduite par quod*: HRABAN. hom. II 3 col. 140^B: quod apostolus... ait (CARTUL. Clun. I p. 743 [X^e]). g) *avec prop. interrogative introduite par cum (pour quam), quam ou quatinus*. α) *avec le subjonctif*: WALTH. SPIR. Christoph. I epist. ad Haz.: cum acerbe... infirmitatis molestia... languesceres. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1075 p. 280,10: quatinus, quid et cui promiserit, recogitando -erit. β) *avec l'indicatif*: CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,5: quam sepe... querimonia... nostras aures inquietabat. g) *impers.*: PETR. BLES. col. 1011^A: -it me summi pastoris illius qui dixit.

2) *rappeler*: a) *avec acc.*: RUOTG. COL. 38^{ln}: libet -isse quoddam huius pii patris pium et laudabile factum. b) *avec de et abl.*: ADAM BREM. 1,3 p. 6,14: de antiquitate... -it Gregorius. *ib.* 1,8 p. 10,7: de quo... Heinhardus brevi epilogo -it. c) *avec quod*: HROTSV. Abr. 3,11.

3) *mentionner*: REGINO chron. a. 905: Ludowicus... quem supra -imus imperatoris nomen esse sortitum. VITA Emm. I 31: ut superius -imus, quod ei urbis Radaspone conplaceret amenitas.

meminitus, -a, -um *susdit, dont on a fait mention*: CARTA a. 858 (Vaissete, Hist. Languedoc II pr. 150 col. 307): patre istius -i Dicemiri. CARTA Adefonsi (Martène, Ampl. Coll. I 548 cf. *DuCs. v.*): offero ad ipsum atrium iam -um. ARCH. comit. Barc. 104 (a. 887): ecclesiam sancti Ioannis Baptiste -i. *ib.* 119 (a. 998): hec omnia superius -um. CARTUL. S. Cucuph. I 208 (a. 987): alias vestras terras supra -as. *ib.* II 464 (a. 1017): supra -i monasterii.

memithes, -is f. [*arabe syrien mamita*] *forme*: *menuthes*: ROG. SALERN. chirurg. p. 192. *pavot cornu* (*Glau-cium flavum*, Crantz): ROG. SALERN. chirurg. p. 162: habere non poteris -em.

memor, -is 1) *qui se souvient*: a) *abs.* (UGUTIO: hic et hec -r, -is, qui memoriam retinet vel quod memoria tenetur): HROTSV. asc. 38: -es persistite, que vestri causa passus fuerim. HENR. ARIST. transl. Plat. Men. p. 10,14: haud omnino sum -r. b) *avec gén.*: WALAHFR. carm. 5,11,12: tui. EIGIL. Sturm. 6^{ln}: eremite. HRABAN. epist. 5 p. 388,20: precepti. POETA SAXO 2,180: scelerum. WIDUK. 1,29: beneficii sui. DIPL. Steph. II p. 8 (a. 1074

—82): mei servicii. HIST. Ord. Bened. S. Mont. Pannon. I p. 602 (a. 1153 ?): mei. c) *avec acc.*: ANON. gesta Hung. c. 8: initium viarum vestratum. d) *avec ut et subj.*: VITA Liutb. 7. e) *avec quod et subj.*: COD. Mai. Polon. I p. 6 (a. 1075) quod in missione discipulorum per evangelium veritas dicat. 2) *dont on se souvient*: UGUTIO v. supra. 3) *qui tient compte de*: WALTHARIUS 1439: fidei antique. RIMB. Ansc. 30 p. 61,25: doctrine et institutionis domni episcopi. DIPL. Karoli III 38 a p. 66,3: servitii ipsius. FROUM. carm. 17,18: meriti. WIDUK. 2,17ⁱⁿ: iurisiurandi precedens exercitum... regi sese presentavit. 4) *reconnaissant (qui se souvient en bien)*: TRAD. Ratisb. 202 (a. 975—80): hanc... benivolentiam -r quidam nobilis... tradidit. THIETM. 6,75: epitaphium... non lapide aliquo sed -i corde inscribendum. METELL. buc. prol. 7: cui Augusto vivo -es prematurantur honores. 5) *rancunier (qui se souvient en mal)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,209: -em Iunonis ob iram. 6) *qui rappelle*: VITA Math. II 8 p. 288,40: ob -em causam huius facti ipsi impetravit episcopalem dignitatem.

memoriter 1) *de mémoire, par coeur*: SMAR. reg. Bened. col. 732^D: ea que a magistris audiunt, velociter capiunt, -r retinent (VISIO Carol. M. p. 702. GESTA Aldrici p. 11. JOH. CLUN. Odon. p. 152. ODO CLUN. epit. Job col. 108^C). HELP. comp. col. 44^C: lectionem istam -r tenere debes. (HINCM. REM. epist. [Zeitschr. f. Kirchengesch. X] p. 122. RICHARD. S. VICT. dub. apost. col. 677^B. ib. decl. script. col. 263^A). HERIC. mirac. Germ. p. 123: eamden -r didicit modulationem (RIMB. Ansc. 18 p. 39,24). AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 83: scripturis in tantum eruditus divinis, ut genealogias veteris testamenti plerumque -r recenseret. 2) *avec des souvenirs précis, sans rien oublier*: DIPL. Otton. I 340 p. 464,38 (a. 967): eo quod omnia que gesta esse videntur e prolixis temporibus -r retineri non possunt. TRANSL. Conr. 2 p. 444,49: si vera esse agnoscerentur miracula... scripturis et lectionibus -r deinceps tenerentur. COD. Bar. 5,98 (a. 1110): recte et -r loqui (ib. 8,14 p. 31,4 [a. 1051]). 3) *avec soin, zèle*: THIETM. 6, 63: cum septima atque tricesima in uniuscuiusque fidelis exitu est -r ob misterium in se continens celebranda. ACTUS pont. Cenom. p. 328 (XIe): sanctorum corpora, quorum nomina -r retinentur, sicut in consequentibus declarabitur. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. I p. 599 (a. 1146): notum sit... me Fulconem... Vespersensis ecclesie pontificibus... -r iocundeque servivisse. CASUS Petrish. 6,21: ut, quando obirent, utrumque anniversarius in suo tempore cum officio defunctorum -r celebraretur. (CARTUL. Ins. I 23 p. 32 [a. 1143]).

memorabilis, -e 1) *adj.*: a) *mémorable, digne d'être raconté (pour une qualité ou une action)*: LIUTG. Greg. 9ⁱⁿ: dignum et -e opus ab eo evangelice peractum intimandum existimavi. ANNAL. Mett. I p. 38 note: de hoc sancto viro exemplum -e. WIDUK. 1,13: -is fama est.

HROTSV. Mar. 464: -e signum. RUOTG. COL. 46: -is prohibitatis et industrie diaconus. WALTH. SPIR. Christoph. I 1: -is vite sublimatus exemplo. MARIAN. SCOT. chron. a. 513: -e certamine superatur. WIPO gesta I p. 12,26: summa ope et industria -i nitebantur. TRAD. Teg. 36 (a. 1042—46): generalitati... fidelium hoc sit notum atque -e. b) *illustre, vénérable (pour une personne ou un groupe de personnes)*: ANNAL. Lugd. p. 110: -e atque insigne opus, quod forum vetus vocabatur. TRAD. Frising. 389 (a. 817): sacrum et -e concilium. ib. 424 (a. 819): beatum et -em conventum. DIPL. Karoli III 145 p. 233,17 (a. 886): -is Hugo abba. THANGM. Bernw. prol.: gesta -is viri, domni scilicet Bernwardi nostri episcopi. RICHER. II p. 44: -is metropolitanus. c) *qui peut être fait de mémoire, mental*: CHRON. Ben. Cas. 480,15: ex brevi -ique calculo.

2) *subst., écrit digne de mémoire, acte écrit*: CARTUL. Mog. B. 91 p. 95ⁱⁿ (a. 1181): scripti -ibus annotanda esse decernimus ea que in nostra presentia vel venditione transferuntur vel locatione conducuntur.

memorable *d'une manière mémorable*: TRAD. Frising. 914 (a. 875): ut eo firmius nullo contradicente -iusque... traditio ad eandem permaneret ecclesiam inconvulse. WALTH. MARCHT. hist. (chart.) 35 p. 670,36: ut... solatium confraternitatis et orationum suarum mihi -ius inpendant.

memorabiliter *d'une manière mémorable*: GALL. ANON. chron. p. 418: proelio -r superata.

memoralis, -e 1) *illustre, mémorable*: NIGEL. WIREK. mirac. S. Mar. (Vesp. D. XIX f. 15 col. 2): assidue nomen -e Marie invocatur. 2) *dans la terminologie diplomatique, qui conserve le souvenir de*: CARTUL. Gellon. 499 p. 408 (a. 1140): ec est -is carta census parrochie Sancti Paragorii. v. *memoralis*.

memoraliter *de façon à rappeler un souvenir*: CARTUL. Eichsf. 87 p. 51: annuatim quoque ad comprobandum -r hanc traditionem, stolam... constituimus offerendam. TRANSL. sang. dom. 32: ne unquam oblivioni tradatur, sed in perpetuum -r habeatur.

memoramen, -inis *n.* [memoro] 1) *mention dans un écrit*: TRANSL. Calixti p. 422,52: non ideo plura non scribimus, quasi alia multo de illo -ine digna ignoremus. 2) *souvenir*: CARM. imag. 21,6,1: est leo signatus heremi -ine Marcus.

memorandum, -a, -um 1) *adj., fameux, illustre*: HROTSV. Mar. 526: virginei modum partus narrat -um. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,165: in illis / errorum nevis -e religionis. RUOTG. COL. epil. 49: regia progenies terras -a per omnes. DIPL. Otton. III 120 (a. 993): cleri -us presul. EXORD. Caracens. 27 p. 182,28 (a. 1183): pontificis vestri Suenonis diu -i devotione considerata. ADAM BREM. 2,43 p. 103,8: diu -us rex Danorum. 2) *subst. neutr. plur.*, 1) *les choses dont il faut se rappeler*: ALEX. NECK. laus sap. div. 9,353 p. 494: vis memorans in puppe *capitis*

sedet, -a reservans. 2) *mémorandum, note écrite pour garder le souvenir d'un fait*: RICHARD. LOND. EP. dial. scac. p. 115,29: quedam -a que frequenter incidunt a clerico thesaurarii seorsum tunc scribuntur ut soluto scaccario illius termini de hiis discernant maiores, que quidem non facile propter numerosam sui multitudinem nisi scripto commendarentur occurrerent. ib. p. 151,34: causa vero hec seorsum in -is scaccarii precepto thesaurarii diligenter annotata in finem scaccarii reservabitur.

memoratio, -nis *f.* 1) *mention, rappel*: HRABAN. carm. 42,1,3 (vs.): pars montis Sinai, Moysi et -o digna, / hic Christi domini est et genitale solum. ANDR. SUN. hex. 6402: cinis est -o mortis. 2) *notice, consignation d'un acte dont on veut perpétuer le souvenir*: CARTUL. Mont. Pessul. p. 111 (a. 1103): hic brevis -o, que est inter Raimundo comite... et Guillelmo... pistellario, de ledda. ib. p. 271: brevis -nis de dono que fecerunt G... et R. 3) *donation consignée par une notice*: COD. Amalf. I 55 p. 87 (a. 1043): adducere vobis debeamus in pascha resurrectionis domini nostri Jesu Christi agnum unum pro -ne. CARTUL. Anian. 212 p. 343 (a. 1075): dono post mortem meam ecclesiam sancti Johannis... in vitaque mea dono appendariam et porcum de sex denariis in -ne.

memorativus, -a, -um 1) *adj.*, qui sert à rappeler un fait (ici en parlant de lettres de rappel): AMALAR. epist. p. 246,27: epistolas, quas gloriosissimus imperator -as misit nobis. JOH. SCOT. versio Dion. Ar. II 3 col. 1085^D: divina memoria non humanitus -a phantasia declarante. 2) *subst. neutr., faculté générale du souvenir*: BURG. Pis. transl. Joh. Damasc. fid. orth. p. 129: -um... est memorie et rememoracionis promptuarium et causa.

memoratorium, -i *n.* v. *memoratorius*.

memoratorius, -a, -um [memoro] 1) *adj.* (*formes: nom.* memoratorio: CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 100 [a. 1045]. CARTUL. Conch. p. 108 [XIe]. CARTUL. Nemaus. 204 p. 324 [a. 1115]. *nom.* memoratorio: DOC. Amiat. 305,1 [a. 823]). *qui garde le souvenir de*: a) brevis -um, brevis -us, brevis -a: *notice, aide-mémoire*: CARTUL. Cupersan. 9, 2-3: brevis -um facta a nos. MEM. Spolet. 288,38 (a. 821): brevis -um qualiter venit Teudipertus castaldius. DIPL. Otton. III 278 p. 703,22 (a. 998): post solutam penam hunc brevem -um in omni robore firmitatis permaneat. ib. 339 p. 767 (a. 999): hanc brevem -am de precepto supradicti imperatoris... fecimus abbati Hugoni (cf. ib. p. 769,15). CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 100 (c. 1045): brevis -o de gadio de Guillelmo (cf. ib. p. 218 [c. 1050]). CARTA a. 1077 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 328 col. 635): brevis -um de placito. CARTUL. Conch. p. 108 (XIe): brevis -o que Arlenus fieri et scribere iussit (cf. ib. p. 237 et 279). CARTUL. Nemaus. 204 p. 324 (a. 1115): brevis -o de acapto quod fecit Aganeldis. b) notitia memoratoria: *notice, aide-mémoire*: DOC. Amiat. 305,1 (a. 823): notitia -turio facio ego immo, filius occini ga-

staldio. c) carta memoratoria: *charte*: COD. Amalf. I 125 p. 214 (a. 1125): unde nobis abet facta chartula -um de solidi XXIV.

2) *subst.*: a) *neutre: notice, aide-mémoire* (pour breve memoratorium): CAPIT. reg. Franc. I p. 134,25 (a. 807): -um qualiter ordinavimus propter famis inopiam, ut de ultra Sequane omnes exercitare debeant. COD. Cav. I 11,12 (a. 821): -um factum a me domno Arnaldo diacono. COD. Bar. 8,1 (a. 897): -um factum a me. LIB. cens. s. Petri Gand. p. 37: -um qualiter domnus... abba instituit stipendia fratrum. CARTUL. S. Petri Gomei 71 p. 222 (a. 1080): -um facio ego... de terris, que sunt a Sekyriza. b) *masc. (même sens)*: COD. Amalf. I 36 p. 56 (a. 1020): in cuius manibus paruerit iste -us, ipsum expedicemus.

memoratus, -us *m.* [memoro 1.] *action de rappeler, récit*: REGINO chron. p. 1: si res digne -u geste sunt. ARIBO ad Worm.: nisi vestra eruditio veridica proderet, quod tam enorme et incredibile -u foret. PAUL. FULD. Erh. 2,6 (4) p. 19,22: quamquam plura digna vel -u vel memoria dicere potuerimus. VITA Bard. 3 p. 324,22: quiddam admirabile, omniumque -u probabile.

memoria, -e *f.* *formes*: maemoria: COD. Caiet. I 186,26 (a. 998) et 217, 13 (a. 1008). *memorium*: VITA Barn. II p. 563. *momoria*: REG. Gen. 28,7 (a. 989).

1) *mémoire, faculté de conserver et d'évoquer les connaissances passées* (UGUTIO: -a est firma comprehensorum mora in mente. ib.: -a tenet preterita, mens futura previdet, cogitatio presencia complectitur):

A) *emploi général*: EINH. Carol. 13: humana potest -a recordari. COD. Lauresh. 21,8 (a. 819): advertat obsecro fidelium tam sequentium quam presentium -a. BULL. Cas. II 38,17 (a. 898): nullo modo in -a nominetur apud deum (*i. memoretur*). EPIST. Ratisb. I p. 274,7: quasi ea possim in -e sinum revocare. JOH. SARISB. metal. 1,11 p. 29: -a est quasi mentis archa, firmaque et fidelis custos perceptorum. GERARD. CREM. transl. Isaac defin. p. 321: -a est apprehensio rerum existentium in animarum indagatione et inquisitione. transl. Johan. isag. L. 11 f° 2 b: de ordinativa virtute... -a in occipitio. BERNARD. SILV. univ. mundi II 13 p. 65,125: in occipitis reduciore / thalamo -a conquescit. DOM. GUNDISS. an. 9 p. 74,35: thesaurus... intellectus -a est, que retinet intentionem. transl. Avicen. an. 4,3 f° 19 b: precipue virtus sue -a valet multum ad scientias, eo quod confert nobis experimenta que retinet -a... -a autem est etiam apud animalia. GUILL. S. THEOD. epist. frat. M.D. 72 p. 94,7: animus se facile expediat... absque contagio -e imaginantis. B) *dans des locutions ou memoria est complément d'un verbe exprimant l'idée de tenir, donner ou venir au-devant*: 1) *au dat.*: EINH. Carol. 6: eventus -e mandare. EIGIL. Sturm. 2: psalmis tenaci -e traditis (cf. WIDUK. 1 pref. DIPL. Conr. II 228 a p. 310,22 [a. 1036]). CHRON. Salern. 32: -e non retinemus. HROTSV. Gall. 1,3: -e fixum teneo.

THIETM. 1,1: viventique semper -e commendare (cf. GERARD. MORES. delib. p. 256. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1071 p. 275,27). DIPL. Loth. III 53 (c. 1133): cum -e occurrit. 2) à l'accusatif précédé de ad: CAND. FULD. Eigil. 1,10 p. 228,44: fragilitatem tuam tibi met ipsi ad -am revocare (cf. MIRAC. Begge [éd. Ryckel] p. 26,10. DIPL. Arnulfi 174 [a. 899]. RIMB. Ansc. 40 p. 74,41. THIETM. 4,38). TRAD. Frising. 903 (a. 870): ad -am cunctorum fidelium perveniat... quia. MEGINH. Alex. 13: cuius nomen nobis modo ad -am non occurrit. THIETM. 6,36: ad -am eiusdem expedire. DIPL. Loth. III 107 (a. 1136): ad -am reducimus, quia tempus breve est. ANON. gesta Hung. c. 34: in -am duxit, ut... construeret. 3) avec in et acc.: RIMB. Ansc. 41 p. 75,30: ut hec in -am haberent. 4) avec in et abl.: RUOTG. COL. 32^{ex}: habebit illud... in -a. ADAM BREM. 2,43 p. 103,9: gestas res in -a tenuit. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. VIII p. 267 (a. 1086 fals. c. 1135—71): in -a posteris... reservandum. COD. Croat. II p. 224 (a. 1111): nomina... in -a non habeo.

II) *sens philosophique, faculté cognitive supérieure:*
 A) *en général:* ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,13: cui tamen accidit intelligentia, -a et providentia. PRUD. predest. col. 1051^B: hec enim tria, id est intellectus, -a, voluntas, sic insunt naturaliter animo humano, ut tamen non dicantur esse ipse animus, sed in animo. LIBELL. astr. p. 370: ad ipsa divinitatis celsa penetrabilia conscendere et quibusdam naturalibus -arum gradibus, quasi ab activis ad contemplativa, unde sit quove redeundum, conicere potest. EPIST. Ratisb. 30 p. 363,29: -a que est animi anima. PETR. LOMBARD. sent. I 3,7 col. 531^A: hic quedam apparet trinitas, -e, intelligentie et amoris, hec ergo tria... una vita. GUILL. S. THEOD. epist. fratr. M.D. 102 p. 142,14: -a efficitur sapientia, cum suaviter ei sapiunt bona Domini. B) *emplois spéciaux:* 1) *connaissance:* NADDA Cyr. I prol. 17,68: ad ipsius rei vere -am... firmam mentis aciem adtendit. 2) *(dr.) lucidité, conscience:* CARTUL. Mont. Pessul. p. 189 (a. 1178): hoc suum fecit testamentum, in sua bona -a erat, et nescimus quod postea suum testamentum mutasset.

III) *mémoire, la quatrième partie de la rhétorique:* ADELARD. BATH. eod. et div. p. 19,34: in elocutione, -a et pronuntiatione uti.

IV) *souvenir:* A) *ensemble des souvenirs conservés par une personne ou un groupe (le plus souvent avec le génitif):* 1) *avec gén.:* EINH. Carol. prol.: posteritatis. PASS. Trudp. I 2: patrum. WIDUK. 1,12: maiorum. RUOTG. COL. 5 p. 7,4: hominum. EPIST. Tegerns. I 35: cunctorum. ADALB. BAMB. Henr. II 1,34 p. 811,21: futurorum. OTTO FRIS. gest. 1,12 p. 27,36: in multorum. ib. 1,47 p. 65,7: eorum qui adhuc supersunt. COD. Croat. II p. 176 (a. 1181): benefactorum. 2) *abs.:* WIFO gesta 40 p. 61,15: imperatoris gloria sit nobis in -a. B) *souvenir d'un fait ou d'un personnage:* 1) *avec le génitif de ce dont on se souvient:*

CAND. FULD. Eigil. I 2: iustitie Dei. EIGIL. Sturm. 4: huius cogitationis. ib. 5: Dei sui. WIDUK. 3,75 p. 152,15: prudentie ac iusticie. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 729,13: gloriose eternitatis, que est vita sapientis. EPIST. Tegerns. I 31: vestri. EPIST. Meginh. 6 p. 199,8: huius culpe. DIPL. Steph. II p. 8 (a. 1074—82): anime mee. ADAM BREM. pref. p. 1,14: rerum (WIFO gesta prol. p. 4,16). DIPL. reg. Bel. p. 345 (a. 1181): rerum preteritarum. 2) *avec dignus:* LIUTG. Greg. 11: hoc dignum -a esse videtur. (THIETM. 2,16. WIFO gest. 4^{ex}).

V) *tradition, histoire:* EINH. Carol. prol.: librum preclarissimi et maximi viri -am continentem. LIUTOLF. transl. Severi subscr.: explicit obitus et -a sancti Severi. RIMB. Ansc. 1 p. 20,5: huius itaque sanctissimi patris -am stilo exarare decrevimus.

VI) *mention:* A) *en général:* ANNAL. Xant. a. 847: -a apostolice sedis minime ad aures nostras pervenit. ACTUS pont. Cenom. p. 25: -as librorum quos Julianus edidit... nobiscum... hactenus habentur. B) *dans l'expression memoriam facere, faire mention de:* LIUTG. Greg. 10ⁱⁿ: cuius superius -am feci (cf. BENED. ANDR. 66,10). ANAST. chron. 142,2: hic -am Severi scelesti faciens ab episcopatu eiectus est (DIPL. Henr. II 121 [a. 1006]).

VII) *notice ou charte:* ANNAL. Camald. I 47,32 (a. 951): -am recordationis facimus. DIPL. Henr. IV 403 (a. 1089): omnibus Christi fidelibus... notificamus ac manenti -e committimus. DIPL. abb. Tih. p. 19 (a. 1055): litterarum -iis commendarent. CARTUL. Landevennec. p. 150,16 (c. 1050): hec -a retinet quod. CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 59 (XIe): -a sive notitia de diversis divisionibus sive partibus terrarum. OBERT. SCRIBA a. 1186 275 p. 103: nullam inquisitionem contra heredem faciam nisi heredes predicti de illa conpera -a staverint. CARTUL. Mont. Pessul. p. 417 (XIIe): hec est carta seu -a census Blancharie.

VIII) *souvenir d'un défunt:* A) *en général:* COD. trad. mon. Lunael. 139 p. 82: ob -am anime fecit. DIPL. Arnulfi 36 (a. 888): pro eterna ipsorum omnisque gloriosissimi generis eorum -a, defensione et tuitione. ib. 72 (a. 889): in -am antecessorum nostrorum beatissimorum regum. ib. 83 (a. 891): ob -am et remedium anime nostre. ib. 136 (a. 895): pro... anime remedio ceterorumque regum antecessorum... diva -a. THIETM. 3,10: pro huius -a soror eius... et coniux eius... monasterium... construentes. GUARIMP. 220,11: coleres utique illorum sapientium ac philosophorum -as. DIPL. Otton. III 120 (a. 993): in -am nostri nostrorumque parentum. DIPL. Henr. III 312 (a. 1053): ecclesia... in -a sancti martiris et episcopi Leodegarii consecrata.

B) *au génitif accompagné d'un qualificatif, expression élogieuse accompagnant le nom d'un défunt (de bonne, de sainte mémoire); la formule devient stéréotypée et finit par signifier simplement 'défunt' dans les actes officiels:* beate memorie: ANNAL. Mett. II p. 100: obiit beate -e Hildegardis regina (cf. DIPL. LUDOW. Germ. 66 [a. 853]).

CHRON. Moissiac. p. 257. ANNAL. Mett. I p. 44 et 59. RICHER. I p. 200. ABBO FLOR. apol. col. 471^A. CHRON. Ved. p. 687. CARTUL. S. Ben. Divion. II 312 p. 91 [a. 1032—35]. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. I p. 599 (a. 1150). COD. Arp. cont. VI p. 200 (a. 1199). HEX. PRIOR. I p. 3). bone memorie: ANNAL. Einh. p. 67: defuncta est bone -e mater regis Berhtrada (cf. VITA Aldeg. I p. 814. CHRON. Moissiac. p. 289. ANNAL. Mett. I p. 70. ANNAL. Engolism. p. 486. ANNAL. Marc. p. 170. CHRON. Floriac. p. 254. MARB. Rob. 1,16. LIB. rubeus p. 412 [a. 1166]. ALAN. TEWKES. scripta p. 36—37. ANON. gesta Hung. pref.). devote memorie: DIPL. Arnulfi 174 (a. 899): devote -e predecessorum nostrorum. digne memorie: DIPL. Ludow. Germ. 170 (a. 876): inter religiosos et digne -e viros (cf. RICHER. II p. 116. THANGM. Bernw. 17 p. 766,19. EPIST. Worm. I 40 tit.). dive memorie: DIPL. Ludow. Germ. 23 (a. 837): dive -e avus noster (cf. DIPL. Karoli III [a. 880]. WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad Coll. RICHER. I p. 2 et 126 etc.). felicis memorie: EPIST. var. II p. 301,5: felicis -e domni Caroli imperatoris. THANGM. Bernw. 11: felicis -e presul (cf. DIPL. Henr. II 121 [a. 1006]). COD. Croat. II p. 97 (a. 1163). flende memorie: DIPL. Karoli III 35 (a. 881): flende -e domni Hlotharii patruī nostri. gloriose memorie: RIMB. Ansc. 12 p. 33,22: gloriose -e pater suus Karolus augustus (cf. DIPL. Karoli III 145 [a. 886]). pie memorie: SYNOD. Ticin. 459,16 (a. 876): pie -e filii. HINCM. REM. annal. Bertin. p. 78: pie -e Hludowicus imperator (cf. DIPL. Karoli III 100 [a. 884]. DIPL. Otton. II 200 [a. 979]. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. VIII p. 267 [a. 1086 *faux* 1135—71]. COD. Arp. cont. VI p. 194 [a. 1198]. HEX. PRIOR. I p. 7 [XII°]). recolende memorie: COD. Hung. VII p. 2 (a. 1198): patris nostri recolende -e Bele regis (cf. MON. Strig. I p. 88 [a. 1138—1329]). recordande memorie: SYNOD. Ticin. 416 VIII 49 (a. 899). sancte memorie: ANNAL. regni Franc. p. 8: per manum sancte -e Bonifacii archiepiscopi (cf. ANNAL. Einh. p. 9. VITA Audomari p. 755,2. ANNAL. Lugd. p. 110. CHRON. Moissiac. p. 302). venerabilis memorie: HINCM. REM. epist. col. 585^C: ad petitionem virorum venerabilis -e Conradi et Rodolfi. venerande memorie: DIPL. Karoli III 131 (a. 885): ob remedium venerande -e videlicet avi et genitoris nostri (DIPL. Arnulfi 3 [a. 887]. ib. 18 [a. 888]) ENCHIR. hist. Hung. p. 123 (a. 1171).

C) *mémoire, commémoration, prières pour un défunt*: ANGILB. CENT. eccl. Cent. p. 178: *misse* in quibus -a sanctissimi pape Adriani et gloriosi domini mei augusti Karoli... teneatur. WANDALB. ad Otric. p. 570,4: ab eis, quorum -as celebrant, appellantur. DIPL. Arnulfi 64 (a. 889): obitusque vite nostre in evo -a celebretur. ANAST. chron. 337,22: celebratis eius -is. THANGM. Bernw. 5: nomina quoque fratrum quorum annualis -a instabat, cottidie recitari iubebat. THIETM. 5,41: celebrata pro defunctis -a (ib. 6,73). RICHER. II p. 36: ut... -a nostri servis Dei in cenobio habeatur (AIMOIN. FLOR.

gesta Franc. p. 133). DIPL. Conr. II 51 p. 59,12 (a. 1026): -a nostra atque coniugis nostre... in elemosinis et orationibus... celebretur. DIPL. Henr. III 218 (a. 1048): in anniversario eius et illorum quorum supra -a in missarum officiis ac vigiliis celebretur.

D) *mémoire d'un saint (pendant la messe)*: BRUNO QUERF. Adalb. (rec. A) 34: intra -am sanctorum martyrum Adalbertum vocat *presbyter missas faciens*.

IX) *fête d'un saint*: LIBELL. suppl. Fuld. 3: ceterorum *sanctorum*. ANAST. chron. 120,1: sanctorum apostolorum. ADALB. MAGD. chron. a. 967 p. 178,34: Sancti Michahelis. BRUNO QUERF. frat. 12: omnium sanctorum (THIETM. 6,47. LAMB. Hersf. annal. a. 949 p. 36,10. ACTUS pont. Cenom. p. 473 [XII°]). MIRAC. Bav. p. 301: Sancti Bavonis. HERIM. ARCH. Edm. 41 p. 81: sancti martyris. *par extension, fête liturgique*: THIETM. 4,6: dominice Passionis.

X) *tombeau*: A) *en général*: AMULO opusc. col. 163^A: defunctorum sepulcra -as appellamus. VITA Aviti p. 385,12: cui titulo superponitur vilissima ligni -a. WETT. Gall. p. 277,39: super illud -a... edificabatur. VITA Bertulfi p. 640: corpus beati Bertulfi ad -am... fidelium defunctorum deportare. CARTUL. Rhen. med. 1404 p. 461^{In} (a. 1101): ante -am quod nunc dicitur longa fossa. B) *tombeau d'un saint*: 1) *sing.*: VITA Cond. p. 649,15: sancti confessoris Walarici. VITA Desid. Cad. p. 597,29: beati Desiderii. MIRAC. Eparch. p. 562,9: Dei hominis. EINH. transl. Marc. p. 263,55: martyris. MILO ELN. Amand. II p. 481,14: eius. PRUD. annal. Bert. II p. 29: beati Quintini martyris. ib. p. 50: sancti Landberti. TRANSL. Regine p. 450: sancte Regine. HERIC. mirac. Germ. p. 167: gloriosi corporis. MIRAC. Medardi p. 85^C: egregii martyris Sebastiani. MIRAC. Remacli p. 697: sanctissimi confessoris Christi. TRANSL. Gorg. II p. 244,10: martyris Christi. VITA Urb. Ling. p. 493: sancti Urbani. VITA Bertulfi p. 638: beati Bertulfi. OSBERN. Dunst. p. 109,5: beati Odonis. 2) *au plur.*, *tombeau des saints ou des martyrs*: DUNGAL. resp. col. 496^C: sanctorum (AGOBARD. imag. sanct. col. 213^B. VITA Rigob. p. 72,2. FLODOARD. hist. col. 117^B. NOTK. BALB. martyr. [MGH, SS, ref. merov. V] p. 717,17). VITA Chrod. p. 569,43: -is... et reliquis. JOH. METT. Joh. p. 343,50: beatorum apostolorum. 3) *confession de Saint Pierre*: HINCM. REM. annal. Bertin. p. 67: clerus et populus Romanus... beati Petri -am adeunt. PRUD. annal. Bertin. II p. 35: ad beati Petri apostoli -am revehuntur.

XI) *reliques d'un saint*: RUD. FULD. Leob. 22: -as sanctorum per singula altaria orando circuivit. ADREVALD. mirac. Bened. p. 384: qui a longe -as sanctorum secuti fuerant. LETALD. Max. p. 606: cum venerandis sanctorum -is appensis collo. AD SO Aprī p. 520,5: post multorum vero sanctorum digne susceptas -as. ODILO CLUN. epitaph. Adalh. p. 643: Lausnam venit, ibique -am Dei genitricis devotissime adoravit. MIRAC. Ursm.

16 p. 833,11: cancellos ubi sanctorum erant -e orans tenerat.

XII) *châsse*: MIRAC. et TRANSL. Lamb. p. 71: urbana et venerabilis mirifica -a... composita est.

XIII) *autel dédié spécialement à la Vierge ou à un saint*: VITA Mauri p. 291: sicut sanctissimus Benedictus in oratorio eiusdem beatissimi Martini, in quo, destructa ara Apollinis, eius -am posuerat, se sepeliri iusserat. ACTUS pont. Cenom. p. 55 (IXe): -am sancte Marie... de predicta ecclesia non delevit. MIRAC. Quint. I p. 807: ad -am prefati archangeli prior veniens. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. p. 373: emptam ceram... ad -am inclite virginis Marie deferens. CHRON. Petr. Besuens. p. 346: ad -am beatorum apostolorum Petri et Pauli, in Besuensi loco se sepeliri rogavit. HARIULF. chron. Centul. p. 257: cum... altaria orando circumiens, venisset ad eandem sancti Salvatoris -am. CHRON. de Bello p. 60: ante -am apostolorum honeste tradiderunt sepulture.

XIV) *chapelle, église*: CARTUL. S. Mar. Paris. I p. 323 (a. 829): illud hospitale pauperum quod est apud -am beati Christofori. AMULO epist. p. 365,33: in ecclesiis Dei, in -is beatissimorum martyrum talia signa increbuerunt. WORMON. Paul. p. 234: -as necnon et basilicas in suis honoribus fabricatas habere. AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 118: quin Dei ac sanctorum -as, a predecessoribus structas, venerabiliter excoleret. MIRAC. Macar. p. 104: locum -e scilicet sancti Michaelis archangeli adire.

XV) *monastère*: VITA Clari p. 483: S. Petri monasterium... quingentos pene monachos continebat, Sanctorum Gervasii et Protasii venerabilis -a quinquaginta.

memorialia, -e f. [memoria] *chapelle*: CARTA a. 861 (Hist. Patr. Mon. I 50 a): forestem... cum -a et appendiciis suis.

memoriale, -is n. v. *memorialis*.

memorialis, -e I) *adj.*: A) *dont on se souvient, mémorable* (UGUTIO: -is, -e, quod dignum memorie): DIPL. Henr. II 420 (a. 1019): ut huius nostre donationis auctoritas -is habeatur et vera credatur. EPIST. Worm. I 32 p. 58,8: grates tibi in primis multiplices et -es, quia preces meas... fecisti acceptas. CARTUL. episc. Halb. I 225 p. 192,2 (a. 1149): notum et -e esse volens. B) *qui fait souvenir*: UGUTIO: -is, -e, ... quod reddit aliquid ad memoriam. GALL. ANON. chron. p. 399: eius gesta fortia... scriptis -ibus commendare. C) *qui contient ou qui exerce la faculté de mémoire*: HONOR. AUG. cogn. vit. I 5 col. 1009^D: anima... *est* -is, rationalis. GUILL. CONCH. phil. 4,24 col. 95^B: cellula cerebri... tertia -is dicitur quia in ea est vis retinendi aliquid in memoria. GERARD. CREM. transl. Arist. anal. post. II 19 p. 96,20: virtus -is, quando servat formas rerum. DOM. GUNDISS. an. 9 p. 71: vis -is sive reminiscibilis, que est sita in posteriori concavitate cerebri. D) *dans la terminologie diplomatique*:

1) *breve (-is) memoriale (-is), notice, simple consignation d'un acte dont on veut perpétuer le souvenir*: CARTA a. 972 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 122 col. 268): brevis -is quem fecit facere. GREG. CAT. reg. Farf. II 130,1: breve -e qualiter veniens in Spoleto Goderisius de Reate fecit querelam. CARTUL. Conch. 23 p. 29 (a. 1010—1053): breve -e que Austrinus de Conchas fieri rogavit (ib. 67 p. 65 et 231). CARTUL. S. Cucuph. II 430 (a. 1010): per suum -em brevem. CARTUL. S. Julian. Brivat. 427 p. 129 (XIe): breve -e de terra Wilelmi. CARTUL. Richar. 42 p. 44 (a. 1148): breve -e Poncii Giraudi. 2) *capitulum memoriale, capitulaire*: CAPIT. reg. Franc. II p. 277,20 (a. 854): hec -a capitula, que secuntur. 3) *carta memorialis, charte, acte authentique*: CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 161 (a. 1060—1108): hec est carta -is de illo honore sancti Nazarii de Medullio. (CARTUL. Anian. 170 p. 305 [a. 1175]. CARTUL. Mont. Pessul. p. 419 [XIIe]). 4) *cartula memorialis, charte*: Doc. comm. Ven. 12 p. 11 (a. 1072): de una -is cartula quam michi fecisti (ib. 40 p. 43 [a. 1118]. ib. 42 p. 45 [a. 1120] *etc.*). 5) *liber memorialis, livre de fondations*: GUILL. HIRS. const. II 17 (PL. 150) col. 1059^B: in libro -i, quemcunque vult, facit notari. 6) *notitia memorialis, notice*: TRAD. Frising. 1461 (a. 1053—1078): ad -em notitiam presentium ac futurorum subscriptum est qualiter placuit.

II) *subst.*: A) *masculin*: 1) *souvenir*: CARTUL. S. Cucuph. I 127 (a. 978): in -em apud Deum... non fiat. LIB. pont. I p. 506,20: in secula -em eius pangentes carminibus. 2) *archiviste*: BULL. Rom. 255,1, VII 39 (a. 954): hec testatur annosa -is sacri scrinii historia. SUMMA Paris. 25.2. d. p. c. 16 p. 232: -es dicuntur, qui scripta ad imperatoris dignitatem pertinentia conservant. 3) *testamentum*: CARTUL. S. Cucuph. I 136 (a. 980): antequam alium testamentum vel -em fecisset (ib. II 533 [a. 1034]). 4) *commémoraison, prières pour un défunt*: CARTUL. Lerin. 247 p. 263 (a. 840): post obitum nostrum volumus ut annis singulis ad constitutum diem... -em nostrum a cunctis celebretur fratribus. CARTUL. S. Vinc. Laud. p. 197 (a. 1068): post obitum anniversarius dies depositionis mee fiat -is cum refectione fratrum.

B) *fém. (sc. vis), la faculté de mémoire*: GERARD. CREM. transl. Algaz. metaphys. IV 4 p. 170 (éd. Muckle): -is vero est conservatrix intentionum, quas apprehendit estimativa.

C) *neutr.*: 1) *acte, parole ou chose mémorable*: THIETM. I 28 p. 34,37: spero -e eius in libro vite ascriptum. VITA Menel. p. 138,18: illud antiqui Abrahe obeditionis dignum -e debere sequi. HIST. prim. episc. Somers. p. 26 (éd. Hunter): restat vero quoddam -e digna dignum memoria. CARTUL. Saviniac. p. 447 (c. 1100): dignum duximus -e quoddam retinere et scribere. CASUS Petrish. 2,41: hoc -e ante obitum suum dixisse narratur. GIRALD. itin. Kambr. II 2 p. 113: tanquam tanti conventus -e, locum capelle... signavit.

2) *souvenir, mémoire d'un défunt*: GISLEM. Droct. p. 538,17: nostrumque -e commendetur in futuris generationibus. COD. Lang. col. 368^c (a. 862): pro -e nominis eius concedimus curtem turingam. CARTUL. Clun. I p. 145: ut -e mei semper haberent. ODILO SUESS. transl. Sebast. p. 405: ut sancti cresceret cultus et -e. AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 133: nomenque nostrum, quasi perpetuum tenentes -e. DIPL. Otton. III 279 p. 704,19 (a. 998): quatinus suum -e in eodem monasterio permaneret. DIPL. Henr. II 144 (a. 1007): ut et inibi nostrum parentumque nostrorum celebre haberetur -e. ACTUS pont. Cenom. p. 397 (XIe): religionis sue -e perpetuum derelinquens. NORB. IBURG. Benn. 27 p. 891,21: in sempiternum vestre fidelitatis -e. CARTUL. Saviniac. I p. 427 (a. 1097): -e sempiternum... transmittre disponens. RADULF. NIGER II p. 106: ut moriens superstiti -e deponam. HEX. PRIOR. I p. 55: deprecatus est, ut, huius rei gratia, perpetuum -e in ipsa ecclesia conservaretur. CARTUL. march. Misn. II 181 p. 127,33 (a. 1145): quatinus -e meum... in eadem ecclesia in perpetuum maneat. CHRON. Rames. p. 47: in devotionis sue -e eternum. ANNAL. Magd. II p. 143,34: volens non solum sue sed et future etatis generationibus relinquere nominis sui -e.

3) *commémoration d'un défunt dans les prières de l'Eglise*: DIPL. Karoli III 132 (a. 885): in annuali nostri transitus die -e nostrum sacris orationibus recitetur. ODO FOSS. Burc. 5 p. 14: eius -e in orationis precatibus semper haberetur.

4) *anniversaire, fondation pieuse en souvenir d'un défunt (prières ou pitance)*: BULL. Cas. II 33,16: decrevit ut... constitueretur eius -e sempiternum. ib. 33,20: per -e nominis eius. CARTUL. Belliloc. Lemov. 14 p. 34 (a. 1062): -e eius omni anno agatur. DIPL. Ultraiect. I 244 p. 221 (a. 1081): sit singulis annis idem census in festo S. Martini nostrum -e et remedium peccatrici anime. CARTUL. S. Ben. Divion. II 358 p. 137 (a. 1082–95): post obitum meum, quotannis, nostrum teneant -e. GUILL. PICT. gesta II 31 p. 224: mille ecclesiis... perpetuo celebre erit Guillelmi regis -e.

5) *tombeau*: BRUNO QUERF. Adalb. (rec. A) 12^{ln}: ad sanctam civitatem, ubi -e sanctum, ubi sepulchrum domini est. ORD. VIT. hist. VII 9 (ed. Le Prévost III p. 193): -e eius super ipsam ex auro et gemmis mirifice constructum est, et epitaphium huiusmodi litteris aureis comiter exaratum est.

6) *acte écrit*: a) *notice, simple consignation d'un acte dont on veut perpétuer le souvenir (cf. breve memoriale)*: GESTA Aldrici p. 130: si deinceps aliqua altercatio de eo orta fuerit, prefati -is exemplar in hac scedula conscriptum... appareat. ib. p. 143: propterea ergo hoc -e conscribere libuit. b) *charte ou acte notarié*: DIPL. Hugon. II 53,17 (a. 929): in perpetuum meum sit -e ut fruges ipsas in ipsorum monachorum... usu et sumptu

persistant. CARTUL. Athanac. 83 p. 615 (a. 1010): hec donatio firma et stabilis permaneat sicut scriptum est -e Gerardi, qui hoc donum fecit. DOC. comm. Ven. 12 p. 11 (a. 1072): ipsum -e tibi reddidi, si exemplum de illo aparuerit... persistat sine omni vigore. CARTUL. S. Bened. Floriac. I p. 227 (a. 1077): -e istud inde fieri... precipimus. CARTA a. 1080 (Boletín de la R. Academia de Buonas Letras VIII 116 p. 528): signum Rocholf qui demonstratorio -e hoc scribere iussi. CARTUL. S. Mar. Paris. I 448 (a. 1101): litterario -i precipimus eternari. FUND. Nic. Prat. Torn. p. 1116: quem in calce -is nostri ponimus ut tenacius memorie imprimatur. b) *diplôme royal ou impérial*: ACTA Phil. I p. 226 (a. 1077): ut donatio ista et concessio nostra firma et inconvulsa permaneat, -e istud inde fieri precepimus eternari. DIPL. Loth. III 102 (a. 1136): precipimus... ut nullus... hoc nostrum -e scriptum infringere presumat.

7) *mémorandum, rapport*: CAPIT. reg. Franc. II p. 331,23 (a. 865): in suis -ibus adnotent, de quibus comitibus commendaverunt. CARTA a. 1163 (Materials for the history of Thomas Becket V 59 Epp.): singula capita, sicut -e nostrum continebat, diligenter ei exposui.

8) *registre-mémorial*: NECR. Lund. p. 44,9: -e fratrum. CHRON. Goz. I 21 p. 148,48: plura sub eo huc collata sunt predia, que in -i nostro reperiuntur esse notata. CARTUL. Carthus. 23 p. 66 (a. 1155–56): post fratres nostros defunctos in -i defunctorum scribantur. v. *memoralis*.

memorialiter 1) *pour rappeler un souvenir, de façon mémorable*: ALCUIN epist. col. 145^A (PL 100): meque, obsecro, in sanctis tuis orationibus habeto -r. CHRON. S. Petr. Besuens. p. 315 (a. 1023): ut hec restitucio et satisfactio -r permaneat. EPIST. Tegerns. I 22: statuimus nomen vestrum... precaminibus -r perpetuare. GALL. ANON. chron. p. 473: Caesar... luctum pro gaudio, mortuorum cadavera pro tributo -r reportavit. 2) *de mémoire*: CARTUL. Molism. II 173 p. 322 (a. 1108): que -r scribi non potuerunt. 3) *en souvenir*: CARTA Radulf. dom. de Couciaco in CARTUL. Mont. S. Mart. 15 (a. 1187) (DuC s. v.): pro anima mea sollempne servitium celebrabunt et anniversarium meum -r perpetuo facient.

memoriatus, -a, -um v. *memoro(r)*.

memorie [memoria] *de mémoire*: GLOSS. X^{os}. (ALMA XXII [1953] p. 230): -e i. memoriter.

memoriosus, -a, -um 1) *qui a bonne mémoire* (GLOSS. AA 465,1,25): -us qui memoriam retinet. UGUTIO: -us, -a, -um, bone memorie); SMAR. reg. Bened. col. 732^D: capacibus dixit, id est, -is, accommodatis, vel intelligibilibus, qui ea que a magistris audiunt velociter capiunt, memoriter retinent et operibus complent. 2) *qui se rappelle*: GERARD. SILV. Adalh. p. 355: sermo quemque audientem qui faciebat -um. PAPIAS: qui memoriam habet; memor vero, beneficus vel qui defensionis memor est.

memoriter v. *memor.*

memoro(r) 1. *dép.*: EIGIL. Sturm. 25. ATTO VERC. epist. Pauli 302,1. TRANSL. sang. Dom. 11. FROUM. carm. 13,11. BERTHOLD. CONST. annal. pref. p. 268,15. ADAM BREM. 2,24 p. 82,19. ib. 2,43 p. 104,10. GUILL. 5 CAMP. dial. col. 1070^c.

I) *mentionner, raconter, dire*: A) *abs.*: LIUTG. Greg. 10: sicut superius -avi. AGIUS vita Hath. 18: aliquid... utile ad -andum invenisse dicebat. THIETM. 2,23 p. 66,8: ut supra -avimus. B) *avec acc.*: WALAHFR. hort. 296: vires 10 speciesque et nomina. Wett. epil. 2,31: annales... dies. DIPL. Ludow. Germ. 68 (a. 854): que supra (RIMB. Ansc. 19 p. 39,33. THIETM. 6,25^{ex}). HROTSV. Gong. 165: hec. C) *avec de et abl.*: THIETM. 4,41: de qua superius -avi. D) *avec prop. subordonnée*: 1) *infinitive*: WIDUK. 15 3,75 p. 153,9: populus... -avit eum paterna subiectos rexisse pietate. 2) *complétive introduite par quod, quia ou ut*: POETA SAXO 3,17: sic veteres -are solent, quod... terras... vastarint. COD. Amalf. I 88 p. 142 (a. 1092): -amus quia tota suprascripta capitula... nobis obbenerunt per 20 chartulam donationis. ib. I 81 p. 131 (a. 1087): verum tamen -amus ut post ovitum vestrum debeat se fare presbiter Sergio clerico. OSBERN. lib. mirac. p. 157, 17: -ans... quod frequenter patrem Dunstanum tuis rationibus extollere consueveris. 3) *interrogative indirecte*: RUOTG. 25 COL. 48: certatim -ant quid fecerit, quid docuerit, qualis vixerit, qualis obierit.

II) *rappeler quelque chose à la mémoire de, remettre en mémoire (avec acc.)*: ERMENR. Sval. 2: illam... domini sententiam -ans. CHRON. Rames. p. 84: novissima sua 30 crebro -ans et vite humane conditionem... Deo... terram... dedit. III) *se souvenir de*: A) *avec gén.*: ERMENR. ad Grim. 30 p. 568,10: mei. EUGEN. VULG. syll. 3,21: nostri. B) *avec infinitif*: WALTHARIUS 833: hoc ictu -ans semet finire duellum. DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 37: 35 si ructare velis, -es spectare lacunar. IV) *revenir à la mémoire*: ERMOLD. NIGEL. Ludow. III 313 p. 50: non -at iurata fides, seu dextera Francis sepe data. 5) *retenir par la mémoire*: MEM. Mediol. I 440,5 (a. 835): certe scio et bene -o hodie per annos XXV facientem talem conditionem. 6) *se souvenir (exercice de la quatrième partie de la rhétorique)*: BALD. BURG. carm. 196,1156 p. 226: artis 40 predictae rethorice pars est inventio prima / ... quarta quidem -at.

memorans, -tis *de la mémoire*: ALEX. NECK. laus sap. div. 9,353 p. 494: vis -s in puppe capitatis sedet, memoranda reservans.

memoratus, -a, -um *formes*: memoriatus: COD. Ver. 331,20 (a. 860). mentovatus: DOC. Long. 2,19 (a. 843). 1) *rappelé, mentionné, susdit (pour démonstratif, voir D. Norberg, Beiträge zur Spätlateinischen Syntax, 7)*: ANNAL. reg. Franc. p. 150: a -is comitibus. ANNAL. Einh. p. 101: cum -a civitate. HRABAN. epist. 10: -i auctoris lectione. EINH. Carol. 15: per bella -a. ACTUS pont.

Cenom. p. 23 (IXe): de subversione -i idoli. CHRON. Moissiac. p. 291: Clotarius quidem, -us rex. AGIUS vita Hath. 16: -um presbyterum. DIPL. Caroli III p. 20 (a. 898): ad deprecationem -i Heriberti. ANNAL. Mett. I p. 97: ut -us imperator suam reciperet uxorem. CARTUL. S. Ben. Divion. II 215 p. 17 (a. 1002—1016): contra -um huius loci priorem. HIST. Tornac. p. 327: -e civitatis nomen. DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 56: cum balliva potens floret, pomposa sequela plebis eum sequitur; cum ballive dominatus / interit, interierit subito -a sequela. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. X p. 501 (a. 1184): -i comites... causam librantes. CARTUL. Osen. I p. 337 (c. 1195): -a tenementa. *notez*: amplius memoratus: RIMB. Ansc. tit. 8: amplius -us frater Autbertus. iam memoratus: POETA SAXO 2,178: Widokindum iam -um. HROTSV. prim. 174: iam -us. sepe memoratus: THIETM. 1,7^{ln}: sepe -us iuvenis. ib. 6,4: ad municiones sepe -as nuncios probatos misit. superius memoratus: TRAD. Wizenb. 53 p. 57: res superius -as. THIETM. 4,28: ab Ochtrico superius -o litteris instructus. supra memoratus: EIGIL. Sturm. 6: in supra -is... habitaculis. CHRON. Til. p. 664: contra Carolum Pipini filium supra -um dimicavit. WIPO gesta I p. 12,24: supra -i episcopi. OTTO FRIS. gesta 1,27: captoque supra -o Alemannie oppido.

2) *qui se rappelle (cf. memoro II)*: VITA Vincentiani p. 125,23: Savinianus ergo de reliquiis... -us. CARTUL. Biter. 108 p. 148 (a. 1107): dum iacerem in lecto meo egrotus sed bene -us.

memorosus, -a, -um [memor] 1) *qui a bonne mémoire*: HINCMB. REM. epist. col. 68^B: aliquem de vestris -um hominem. 2) *reconnaisant*: UGUTIO: -us, beneficii memor.

memphim v. *meffium*.

memphis [orig. inc.] GLOSS. AA 465,1,26: -is turbo 35 rubus.

memsis v. *mensis*.

1. **mena**, -e m. *mendole (poisson de mer)*: AELFR. colloq. p. 94: quales pisces capis? Anguillas et lucios, -as et capitones. UGUTIO: hic -a, quidam piscis qui cum luna crescit et decrescit et ad modum lune se habet.

2. **mena**, -e f. [cf. ital. mena] *affaire, opération*: CARTUL. Imol. II p. 311 (a. 1099): ego Petrus Badovario da Spinale fuit (!) in ista -a manu mea subscripsi. STATUT. Pistor. 35 (a. 1107): et ut non compleant aliquam -am pro civitate... quamcumque -am pro negotio civitatis Pistoie habuero vel de qua credentiam fecero. ib. 102: item se quis civis Pistoie fuerit mihi accusatus quod aliquam -am teneat cum aliqua civitate.

3. **mena**, -e f. v. *mina*.

menaïda, -e f. [germ. *manaheit, FEW 16, 509] *forme*: menaita: COD. Wangianus p. 74 (a. 1188). *corvée de charroi et de conduite des troupeaux, redevance*: CARTA XIe s. (Jules Vuy, Revue savoisienne 18 [1877] 84): servitium qui vulgo dicitur menaïdas, quatuor et sex ligno-

- rum tractus cum bubus duobus. ib. de -is... XII numos de -is. CARTUL. Clun. V 4390 p. 692 (a. 1188): homines debent moisons, arietes, denarios et -as. COD. Wang. (Fontes rerum austriacarum II 5 [1852]) p. 74 (a. 1188): cum agno et cum menaita. CARTA XII^os. (Mem. Doc. Suisse Rom. 18,386): et VIII d. de -a. CARTA XII^os. (Domkapitel Chur 3): et octo carnes -a VI fratribus.
- menaiola**, -e f. [*neap.* menare, 'tirare, trarre, buttare, gettare'] *endroit où l'on fait glisser le bois?*; MON. arch. Neap. 6, p. 169 (a. 1099): et descendit ad -am que est subtus serre de capociari.
- menalia**, -e f. [*cf.* medalia] *espèce de monnaie*: MON. hist. Port. leges I 361 (a. 1123): de bove duos denarios ... de carnario una -a.
- menalius**, -a, -um [Menalus] *du mont Ménale*: UGUTIO: hic Menalus mons Archadie... unde -us, -a, -um, archadius.
- menamentum**, -i n. [2. mena] *accord*: CARTA Umbria a. 1198 (Ficker, Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens IV 201 p. 255): cum Panzo finem vel -um vel concordiam *non* faciemus sine consensu rectorum.
- menandrianus**, -i m. [Menander] *Ménandrien, disciple de Menander, hérétique Syrien*: UGUTIO: -i sunt quidam heretici dicti a Menandrio qui mundum non a Deo sed ab angelis factum asserunt. GERARD. MORES. delib. p. 16: aliter errant Simoniani, aliter -i, aliter Basilidiani.
- menaria**, -e f. *v. minaria*.
- menas**, -dis f. [*μνάς*] *bacchante, ménade*: UGUTIO: hec -as, -dis, id est sacerdotissa Bachi.
- menasgium**, -i n. *v. mesnagium*.
- menator**, -is m. *v. minator*.
- menatus**, -a, -um [= minutus? menata, 'usata', éd. CARTUL. Cupersan. 145] *orig. et sens inc.*: CARTUL. Parm. 579,19 (a. 908): inferere promitto tritico, secale, vel omnem malorimen in campo cappa septima -o. CARTUL. Cupersan. 145 (a. 1110): et una cala bellata et una -a cala et una mensa. MON. arch. Neap. 4 p. 317 (a. 1045): due pellicie serice et una bullosa -a... et tres pellicie et una camisa... et unu pannu de bullosa subtilis et -a et faccietergia tres.
- menbrum**, -i n. *v. membrum*.
- mencaldata**, -e f. *v. mancaldata*.
- mencaldea**, -e f. *v. mancolda*.
- mencaldum**, -i n. *v. mancaldus*.
- mencaldus**, -i m. *v. mancaldus*.
- mencatus**, -i m. *v. mancaldus*.
- mencales**, -ium [*orig. inc.*] *espèce de monnaie*: COL. dipl. Osma a. 1182 (Descripción hist. del obispado de Osma per D. Juan Loperraez Covalán t. 3. Madrid 1788, 40): et centum -es. *v. metcales*.
1. **menceps**, -ipis *privé de raison* (UGUTIO s. v. capio: -s id est mente captus id est insanus): EGBERT. LEOD. rat. I 740: diva in natura memoratur strutio -s. HENR. ARIST. transl. Plat. Phed. p. 12,1: -s homo fors autumaverit hoc.
2. **menceps** *v. manceps*.
- menclas** *orig. et sens inc.*: RUODL. VI 86: tot bene cribratos presentabo tibi panes... et piraturas aliquas lardo superunctas atque coronellos <mixti>s alios uti menclas (*v. Fr. Seiler, Ruodlieb 1882 p. 255 adn.; 'like twists', Zeydel*).
- mencolda**, -e f. *v. mancolda*.
- mencoldata**, -e f. *v. mancaldata*.
- mencoldus**, -i m. *v. mancaldus*.
- mencuro** 1. *v. mensuro*.
1. **menda**, -e f. 1) *faute morale, péché*: SEQ. ined. 75,75,6: ut exutos omni -a nos locet in gloria. 2) *faute dans un texte*: AYNARD. p. 621: -a vel mendum, mendatum in scriptura. UGUTIO: hec -a, macula, maxime illa que solet esse in libris nondum emendatis. HUGO S. VICT. gramm. p. 304,21: alogus nota: hec ad -as adhibetur. *v. 1. mendum*.
2. **menda**, -e f. [*pour amenda*] *amende*: CARTUL. Cormeriac. p. 92,2 (a. 1070): nullus... dabit ullam consuetudinem nisi iuxta -am (= *iuxta amendam*) in mercato domini Parthenaci. *v. 2. mendum*.
- mendacia**, -e f. [mendacium] *forme*: mendatia: ANNAL. regni Franc. p. 76. *fourberie*: ANNAL. regni Franc. p. 76: de instabilitate vel -a eorum. REG. Sublac. 54,31 (a. 958): in illorum malitia seu -a deprehensi.
- mendaciolum**, -i n. [mendacium] *petit mensonge*: UGUTIO: mendacium... unde hoc -um, diminutivum.
- mendaciosus**, -a, -um [mendacium] *menteur*: CHRON. Salern. 38: de -a eloquia.
- mendaciter** *v. mendax*.
- mendacium**, -i n. *formes*: mandatium: REGINO chron. a. 908 p. 139 n. K. mandatium: JOH. AMALF. mirac. 55,26. LIUTPR. antap. 3,1.
- I) *mensonge*: A) *expression contraire à la vérité, à la pensée de celui qui s'exprime*: JOH. AMALF. mirac. 55,26: veritas in vestro -o non credetur. WIBALD. epist. 153: nequaquam mentiti sumus, set -um dicere coegit non inprudencia, set necessitas. PETR. LOMB. sent. 3,5,8,2 col. 834: -um est, ut ait Augustinus, falsa significatio vocis cum intentione fallendi. SENT. Anselm. p. 99: -um est significatio falsi, i.e. oratio per quam ille qui loquitur, auditori falsum significare intendit et putat. HUGO S. VICT. dif. 130: -um est falsa significatio cum voluntate fallendi que vel presentialiter inest, vel postea adventit. B) *tromperie, trahison*: THEGAN. Ludow. 42: perrexit obviam eis usque in magnum campum... qui usque hodie nominatur Campus -i. DIPL. Otton. I 405 (a. 971): tunc ipse imperator... -a atque iniustitias prefati Hildebrandi providens.
- II) *propension au mensonge*: CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,38: liberate corda vestra timore Dei ut, fugato -o, dominetur veritas. THEGAN. 44 p. 599,42: propter

cupiditatem et -um magna te impietate perdidisti. GERH. AUG. vita Udalr. 9 p. 396,42: hoc est avaritia sive amor pecuniae, cum sua prole, -o, fraudatione, furto.

III) parole, acte, objet faux ou mensonger: A) en général: HENR. ARIST. transl. Plat. Men. p. 10,21: fortunatissimum -um mentitus fuerim. GERARD. MORES. delib. p. 4: que -o dimissa veritate utuntur. B) emplois spéciaux: 1) fausse nouvelle: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1078 p. 310,32: nichil aliud nisi -a... audierant. ib. p. 313,1: falsarii et -orum commentarii regis Heinrichi circum. 2) rêve, cauchemar: THEGAN. Ludow. 51: misit fideles legatos suos partibus Italie ut reducerent coniugem suam sepe -is afflictam. WALAHFR. Wett. 405: episcopus ille / esse ratur soliti -a inania somni / ludendo excepit. 3) idole, faux dieu: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 294,26: veritas rarissima erat, -orum myriades ubicumque regnabant. ib. a. 1078 p. 313,8: -orum destructor non defessus. 4) faux diplomatique: DIPL. Contr. II 285 p. 401,11 (a. 1034): si quis forsitan -is suis confidens hanc legitimam traditionem infringere... temptaverit.

mendaculus, -a, -um [mendax] *quelque peu menteur*: UGUTIO: -us, -a, -um, aliquantum mendax.

mendatia v. *mendacia*.

mendax, -cis I) adj.: A) en parlant des personnes: 1) qui ne dit pas la vérité: WALAHFR. Wett. 218: ille feroxque rapaxque, minax, -xque sagaxque. THIETM. I 24 p. 32,3: -x ille et veritatis inimicus. 2) qui cherche à tromper par ses mensonges: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,73: plures nenias, quas finxit Grecia -x. UGUTIO: -x, -cis, qui mentem alterius fallit, et differt inter -cem et vanum, quia -x est ille qui spe lucris et voluntate decipiendi mentitur, vanus est qui sine spe lucris mentitur. B) en parlant des choses: 1) mensonger: HROTSV. Theoph. 277: quod -ci demens sermone negasti. FROUM. carm. 32,45: veridicax minor est vobis quam ligula -x. THIETM. 4,48: verbis earum -cibus diffidens. 2) trompeur, fallacieux: HRABAN. carm. 37,15: tuque tuum credis quod -x commodat hora. THIETM. 2,39: in primo aditu dexteram -cem perdidit. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 295,30: post huiusmodi -cem assentationem se domum festinanter proripiens.

II) subst. masc., menteur: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 290,30: sic in primo pacto, quod ad invicem statuerant, papam artificiose delusum et deceptum, -ces abierant. ib. a. 1077 p. 295,34: et hac amentie metuenda cunctis passione aliquantisper ad exemplum -cibus et apostatis demoniace satis discruciatu, damnabili consummatione insanissimus expiravit. ADAM BREM. 3,38 p. 181,22: ita prevaluerunt apud nos -ces. RAHEW. apol. 11: curia -ces fovet, aspernatur honestos, odit veraces.

mendaciter fausement, mensongèrement: DIPL. Otton. III 304 p. 731,15 (a. 998): monasterium... penitus destitutum suisque usibus quasi iure proprietario -r

subiugatum. ABBO FLOR. epist. X col. 434^A: quid est -r iurare, nisi periurare? LANFR. corp. dom. col. 419^B: quidquid igitur ex mendacio te -r astruente colligitur.

mendicabulum, -i n. *lieu où l'on trouve des mendicants*:

5 UGUTIO: hoc -um, locus mendicantium.

mendicancia, -e f. *mendicantia*.

mendicantia, -e f. [orig. inc.] formes: mendicancia: CARTUL. S. Mont. p. 18 (a. 1062). mendigancia: ib. p. 17 (a. 1062) et p. 126 (a. 1070). mendiganza: ib. p. 35 (c. 1078) et p. 96 (c. 1090). redevance: CARTUL. S. Mont. p. 126 (a. 1070): dedit alium paisium... et -am et gallinam. ib. p. 96 (a. 1081): debet -am sicut consuetudo est in ista regione. CARTUL. Sord. 71 p. 57 (a. 1110): Aner Centullus, qui est vectigalis, debet dare VI concas frumenti -am. (cf. ib. 72 p. 58 [c. 1110]).

mendicitas, -tis f. 1) mendicité, action de demander l'aumône: DONAT. METT. Ermel. p. 705,22: cum alimonia publica -te qua sustentaretur... quereret. UFFING. Ide 1,12: quod pridem sub -tis obtextu... questum adipisci consuesceret. ACTUS pont. Cenom. p. 13 (IXe): stipem -tis. 2) misère: VITA Petri Abrinc. cap. 10 p. 487: sedentes... vinctos in -te et ferro. UDALSC. Contr. 17 p. 435,11: gemino misera, tum frustrate spei, tum -tis torquebatur dolore.

mendico I. forme: mandico: WIPO prov. 45. 1) intr., mendier: a) au propre (UGUTIO: -o, -as, cibum ostiatim querere vel quolibet alio modo, sed ponitur semper pro acquirere): WIPO prov. 45: melius est -are quam aliis nichil dare. DIPL. Henr. IV 476 p. 648,36: exire de patria et hereditate sua -andi coegerunt causa. OTTO FRIS. chron. 6,20 p. 284,11: miseram vitam -ando transigant. b) au figuré: ANON. hist. Bened. S. Mont. Pannon. I p. 590 (a. 1095): qui in his delectantur que huius mundi sunt, semper -ant. MATTH. VIND. ars vers. II 5 p. 152— 35 153: -at facundia. 2) trans., requérir quelqu'un (d'une aumône ou d'autre chose): EINH. transl. Marc. I 4,4: stipem. CONTR. HILD. ad Hartb. p. 193,24: nisi indigenarum didicissemus assertionem, eundem Rubiconem instar perhennis fluminis ymbrium et torrentium auxiliis sepe sepius intumescere -atis. GESTA abb. Lobb. 19 p. 322,22: magne res insolentie visa est, ut qui antehac aliquoties in ecclesiis alias promovissent suos, nunc de alienis sibi ecclesiis -arent extraneos. SVENO AGG. hist. p. 140,5: -ata non capesso suffragia. MILES GLORIOSUS 339 p. 40 209: vitam -at inhertis.

mendiculus, -a, -um mendiant: UGUTIO: -us, -a, -um, pauper tenuis.

I. mendicus, -i m. mendiant: CAPIT. reg. Franc. I p. 132,3 (a. 806): de -is qui per patrias discurrunt. WALAHFR. Gall. I 31: erat ibi quidam -us, tanta... debilitate contractus, ut penitus... incessu pedum careret. HELM. 108 p. 214,14: nec enim aliquis egens aut -us apud eos... repertus est.

2. mendicus, -i m. v. medicus.

mendigancia, -e f. v. *mendicantiā*.

mendiganza, -e f. v. *mendicantiā*.

1. mendo 1. *améliorer, guérir*: ANTIDOT. Bamb. (ALMA XXIV [1954] p. 222): facit ad stomachi dolere..., ad renum, et vessice vitia fortiter -at.

2. mendo [mendum] *d'une manière défectueuse, incorrecte*: UGUTIO: unde -o adverbium, id est maculose.

mendosus, -a, -um 1) *illégitime, mauvais* (UGUTIO: -us, i. spurium, turpis, infectus): CHRON. Ebersb. I p. 14,29: moderni... pro suo libitu et possibilitate -o iure quosque iuvant aut deprimunt per exlegem temeritatem. 2) *mensonger*: CARM. Cant. 15,1,1: -am quam cantilenam ago, / puerulis commendatam dabo, / quo modulos per mendaces risum / ... ferant. RUODL. VIII 38: me cum promissis -is decipiebas. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1079 p. 317,5: domnus papa legationes Heinrici regis -as esse professus est. CONR. HIRS. didasc. p. 34,2: auctor iste ex qualitate morum humanorum contextuit -a commenta fabularum suarum, res fingens insensibiles. 3) *faux (en musique)*: ARIBO FRISING. mus. p. 14: cogitemus eam *antiphonam* aut secundum alium modum iubilandum, aut penitus esse -am.

mendose *d'une manière fautive ou mensongère*: UGUTIO: -e adverbium, turpiter, maculose, mendaciter.

1. mendum, -i n. *faute (de copiste)* (UGUTIO: hoc -um et hec menda, macula, maxime illa que solet esse in libris nondum emendatis): SALOM. III carm. 1,2,264: fuco fallendi quorum lex traditur uni, / alter habet iuris poesim componere -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,66: hec maxima credulitatis / est species, hec orthographe penetrantia secte / incole septeni nexu velata sigilli / firmiter et nulli -orum pervia fuco. AYNARD. p. 621: menda vel -um, mendatum in scriptura. v. 1. *menda*.

2. mendum, -i n. [cf. *amenda*] *amende*: GUILL. CAS. II 1893 p. 306 (a. 1192): lib. III pro -o furci quod ipsa confitetur se fecisse ei, et lib. VIII pro -o sarde quam similiter furata fuit. v. 2. *menda*.

mendus, -a, -um *taché, souillé*: UGUTIO: a menda, -us, -a, -um, sordidus, maculosus.

mene *indécl.* [*forme obtenue par mécopure de amen*: α + mene: cf. *menda, défaut*] *défaut* (UGUTIO: -e id est defectus, unde apud Grecos luna dicitur -e quia singulis mensibus deficiat): ALAN. INS. dist. col. 698^B: amen dicitur ab a, quod est sine, et -e, defectus, unde: iam cito venio, amen, id est sine defectu.

menedidon *indécl.* [μηδὲν ἰδών?] *ignorant*: UGUTIO: -on, nil sciens.

menehi *indécl.* [*anc. bret. minihy*] *domaine rural*: CARTUL. Roton. CLXXXI p. 140,3: vendidi... dimidium -i Uuokamoe. ib. CLXXXIII p. 142,10 (a. 845-860): donavi eis illam partem que vocatur -i Uuokamoe. ib. p. 150,3 (a. 856): inter... terram pignorantie et confinium -i Sancti Petri.

meneres v. *minera*.

meneria, -e f. v. *minaria*.

menesfallio 4. v. *mesfallo*.

menestralis, -is m. v. *ministerialis*.

meneum, -i n. [managium] *domaine*: CARTA a. 1154-5 72 (Stenton, Gilbertine Charters p. 85): de nostro -o.

menficus, -a, -um [cf. *mefiticus?*] *sordide?*: COSM. IAPYG. MATER. carm. 882 B: bella magus agitat, dum -a duraque monstrat.

mengera, -e f. [pour *migera*] *mesure de capacité pour les céréales*: CARTUL. Templ. 304 p. 198 (Barcelone) (a. 1143): annuatim -am I ordei. v. *migera, migeria*.

menia, -ium sive -orum (*abl. -ibus sive -iis*) n. pl. (UGUTIO: hec -a, -ium quasi munia quasi muniant civitatem et nota quod menia sunt muri civitatis a muniendo sed abusive dicuntur menia edificia). 1) *remparts, enceinte fortifiée d'une ville*: CAND. FULD. Eigil. II 7,23: ad -a tendit / Fulde. WALAHFR. carm. 5,76,64: Romane -ibus urbis. SMAR. gramm. p. 244: intra -a urbis. EINH. Carol. 15: sub Dertose civitatis -a. DIPL. Arnulfi 24 (a. 888): cenobium... infra -a Argentarie civitatis... constructum. DIPL. Otton. III 429 (a. 973): ripam cum -ibus et turribus ipsius civitatis. GERH. AUG. vita Udalr. 26: -a autem Auguste civitatis. DIPL. Henr. II 284 p. 336,17 (a. 1014): haud procul a -ibus Ticinensis urbis. DIPL. Loth. III 40 (a. 1132): extra urbis -a. THEODOR. PALID. annal. a. 1162 p. 92,48: turribus deiectis, muris et -ibus conplanatis. 2) *murs extérieurs*: HRABAN. carm. 16,87: -a templi. POETA SAXO 4,225: -a nobilis aule. HROTSV. prim. 234: ecclesie construxit -a pulchre. HARIULF. chron. Centul. p. 61: reliqua vero -a ipsius monasterii... sicuti cernuntur omnia a fundamentis, studuimus cum turribus et cappellis reformare. 3) *édifices*: GEBEH. Udalr. p. 592,38: muros namque ecclesie dirutos dilapidata -a civitatis. THEOD. AMORB. Mart. 4: aurea Roma, que sicut omnes precellis urbes dignitate -orum, numerositate sapientium. 4) (*métaph.*) *menia vite, vertus (les remparts de la vie)*: WETT. Gall. prol. 15: vera sub ipso principio vite capiebat, / vertendo multos exemplo ad -a vite. WALAHFR. Wett. 622: omnibus exemplum revocans ad -a vite. v. *munia*.

menianum, -i n. [pour *moenianum*] *forme*: *menianum*: ADAM PONT. utens. p. 125. *terrasse* (UGUTIO: -um, id est solarium quia menibus solet addi, vel Menianus socius, collega Crassi, in foro proiecit materias ut essent loca in quibus spectantes sisterent que ex eius nomine -a sunt dicta; hec et soleria dicuntur quia patent soli et ideo inolevit consuetudo ut -a domibus addicerent): ALCUIN Ved. p. 426,12: post ymnos matutinos in -is consistens. ASTRONOM. Ludov. p. 643 n.r.: in -a huic domui contigua. MILO ELN. Amand. II p. 463,32: domus quippe spatiosa et excelsa... cum -is suis quasi fantastice somniorum imagines visibus illius paruerunt. ADAM PONT. utens. p. 127: in -is autem illis nihil egregie spectabile est preter celi et pinelle opu-

scula, quibus inspectis phalam ascendimus. COD. Cav. 8,94 (a. 1058): et caput iamdicte scale in ipso -o ponatur. v. *mezanus 2*.

menica, -e f. [pour meninga] *méninge*: JOH. SCOT. divis. nat. I 37 col. 480^C: visus radiorum instar ex -a, hoc est membranula cerebri, foras funditur, -a vero luminis naturam ex corde, ignis videlicet sede, recipit.

menico 1. [orig. inc.] *mettre ou avoir en commun?*: UGUTIO: -are id est communicare.

menime v. *minime s. v. parvus*.

meninga, -e f. *forme*: mininga: PAUL. AEGIN. cur. 17,18. *gén. plur.*: miningum: ib. 14,1. *méninge*: GLOSS. medic. 46,6: -am greci appellant membrana capitis. COLL. Salern. IV p. 632 (MAURUS gloss.): relaxando -as prolixitatem sompni inducit. v. *menica*.

menio 1. [pour munio] *fortifier, entourer d'une enceinte fortifiée*: UGUTIO: -o, -is, -ivi, menia constituere vel menibus circumdare, preparare.

meniatus, -a, -um *fortifié, entouré de murs*: UGUTIO: menia... unde -us, -a, -um, menibus circumdatus, constructus, habundans.

menitum, -i n. *faute pour monitum*: ANDR. FONTISEBR. Rob. Arbr. 1,5 col. 1060^A: sapientis iuxta -um, volo omnia cum consilio facere.

1. menna, -e f. *grand' mère (v. Tappolet, Die romanischen Verwandtschaftsnamen. Diss. Zürich 1895,35)*: CARTUL. Userc. 504 p. 277 (a. 1061): ego Guido de Turribus... et Ingalsias -a mea.

2. menna, -e f. *faute probable pour menua, patience sauvage (plante)*: HILDEGARD. phys. 1,102: de -a. -a calida et sicca et folium eius super fractum ulcus positum, venenum extrahit.

3. menna, -e f. [medemna ou mina] *mesure de poids*: CARTA a. 1158 (Mon. Hist. patr. Januae 2,514): Galange -as IV... tres -as de gariofolis.

mennada, -a f. v. *mainata*.

mennianum v. *menianum*.

meno 1. v. *mino*.

menoides, -es, -es *en parlant de la lune au début et à la fin de la lunaison*: BURG. Pis. transl. Joh. Damasc. fid. orth. p. 96: figure lune sunt... -es bis, cum distat particulis sexaginta. v. *monoides*.

mens, -tis f. 1) *âme, esprit, la partie spirituelle de l'homme*: HRABAN. carm. 6,14: -s tecum est, nulla / que cohibetur humo. ANSELM. CANT. monol. 32 p. 51,9: si enim -s humana nullam eius aut suam habere memoriam aut intelligentiam posse. ALBER. CAS. carm. 1 p. 128: ad perennis vite fontem -s sitivit arida. ABELARD. introd. ad theol. p. 49: animam quoque, cum -tem nominat, spiritualis eam esse nature, non corporee, insinuat. Ps. AUG. spir. et an. 11 col. 786: -s nunc caput summis inserit, nunc decidit in infima; nunc sese referens sibi veris falsa redarguit; modo ad corporalia regenda deflectitur, modo eternis rationibus inspiciendis

vel consulendis adherescit. GUILL. S. THEOD. cant. 59: in tempore aversionis -s affecta carni... in hora visitantis gratie -s affecta Deo, caro -ti. RICHARD. S. VICT. trin. col. 889^D: Christus ascendit corpore, nos ascendamus -te. DOM. GUNDISS. an. p. 88,15: hoc est -ti ratio, quod est aspectus oculo.

2) *raison, équilibre de l'esprit*: a) *en général*: WALAHFR. carm. 5,21,24: ad convivia -te saniori / pervenit (DIPL. Arnulfi 140 [a. 896]. RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,1. WALTHARIUS 530). POETA SAXO 5,366: quo vertunt -tis pocula multa statum. THIETM. 6,36: -tem eius in tantum abalienavit ut. b) *en parlant d'un état anormal, presque toujours d'origine mystique, extase (ou effroi)*: RIMB. Ansc. 9 p. 31,12: in excessu -tis raptus (WALTH. SPIR. Christoph. I 12. WIPO gesta 36 p. 56,10. RICHARD. S. VICT. Benj. min. 85 col. 61^C. GUILL. S. THEOD. nat. amor. 8 p. 80,13). GERH. AUG. vita Udalr. 1 p. 387,42: in extasi -tis videbatur.

3) *âme, vie, souffle de vie, esprits vitaux*: SALOM. III carm. 1,2,231: -s fusa foras ipsum me deserat intus. WALTHARIUS 968: munimen clipei obiectit -temque recepit. ib. 1068: gelidus sanguis -tem mihi ademit in armis. FROOM. carm. 2,8: si me dii perdunt, si -tem pectore pellunt. DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 87: sincerat fleubotomia, -tes et cerebrum. HILDEGARD. caus. p. 122,27: qui... oppressam -tem habet... in mediana sanguinem minuat.

4) *partie supérieure de l'âme*: ALCUIN. ? disp. puer. col. 1104^B: non anima sed quod excellit in anima, -s vocatur, tanquam caput eius vel oculus. RADBERT. Matth. col. 571^B: dicitur et eminentior pars anime -s, qua tota regitur vita hominis. SMAR. reg. Bened. col. 761^C: eo aciem -tis intendat quo pervenire desiderat. ROB. MELODUN. summa I 4,8 p. 110: ipsa experientia cognoscere possit simul animam esse, -tem et rationem, licet nec anima -s sit vel ratio. (cf. ib. p. 108: tria sunt differentia proprietate, que tamen sunt unum in essentia, i.e. -s, scientia et gaudium). GUILL. S. THEOD. nat. amor. 24 p. 100: -s que caput est anime et principale ipsius -tis sedes esse debet amoris Dei. BERNARD. serm. in cant. 85,13 col. 1194^B: -s ineffabilis Verbi illecta dulcedine... elabitur a se ut Verbo fruatur. ISAAC STEL. an. col. 1888^A: manens in Deo lux, que exit ab eo, -tem irradiat. PETR. LOMB. sent. I 3,18 col. 533^A: -s sic accipitur non pro anima sed pro eo quod est in anima excellentius ea. Ps. AUG. spir. et an. 10 col. 786: -s... dicta est quod emineat in anima, prestantior siquidem vis anime est, a qua procedit intelligentia.

5) *intelligence, réflexion, pensée, mémoire (la partie cognitive de l'âme)*: EPITAPH. var. II 46,1: -s hominum... / in promptu semper ultima secla videt. HRABAN. epist. 2b: quidquid boni -te teneam. carm. 20,8: quecumque docuerunt ore magistris, / ne vaga -s perdat, cuncta dedi foliis. WALAHFR. carm. 5,16,11: nec de -te cadat. ib. 5,72,3: ut docti monitis tenebras / -te fugemus. Ps.

AUG. spir. et an. 11 col. 786: rationale et intellectuale lumen, quo ratiocinamur, intelligimus et sapimus, -tem dicimus. BURG. Pis. transl. Joh. Damasc. fid. orth. 36,6 p. 134,46: -s diiudicans opinionem... iudicat veritatem, unde -s dicitur a metiendo et excogitando et iudicando. 5 DIPL. Lothar. III 63 (c. 1134): sperans... rudes illius gentis -tes ad agnitionem veritatis molliri et inflecti. GERARD. CREM. transl. Alex. sens. p. 89: *universalium* fixio est inter cogitationem et -tem. transl. Isaac defin. p. 324: -s est potentia incedens in possibilibus et utens 10 virtute animalii. DOM. GUNDISS. transl. Ibn-Gebirol, fons vite 5,43 p. 328,24: sequestrari a sensibilibus et -te infundi intelligibilibus. *notez* BULL. Cas. II 67,17 (a. 1007): dum... vite cursus peragitur, pleno animo -tis ratio vegetatur.

6) *sentiment, coeur, la partie affective de l'âme*: WALAHFR. carm. 5,18,41: pater fraterque, mee pars unica -tis. ib. 5,21,8: dux... hortatur stabilem tenere -tem. ib. 5,55,1: eheu merentem renuit dictatio -tem. ib. 5,59,5: -tis amore ligatos. POETA SAXO 5,154: -s humilis tanto 20 plus fuit ante Deum. ib. 5,570: dum Caroli trepidas dicere, -s, obitum. WALTHARIUS 630: hic quoque perpaidam gelido sub pectore -tem / gesserat. SUMMA Paris. p. 70: zelus vel emulatio est propter alienum statum motus -tis. ANON. gesta Hung. c. 44: -s Hungarorum... nichil aliud optabat.

7) *intention, projet, volonté*: EIGIL. Sturm. 11: malorum hominum -tes instigabat. WALAHFR. Mamm. 3,5: quodcumque tibi suadet -s sancta petendum. SYNOD. Tincin. 458,36 (a. 876): concordii -te et prompta voluntate. 30 ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,16: est mihi nunc -tis floscellos carpere quosdam. RUOTG. COL. 19ⁱⁿ: ille vero, quasi cuius -tem Erinis ad coeptum nefas instigasset. THIETM. 3,24ⁱⁿ: paululum michi nunc devianti -s est incepta perficere.

8) *disposition de l'âme*: THIETM. 5,2ⁱⁿ: in leciori -te et laciori stilo scribere.

9) *esprit créateur, hypostase divine inspirée du platonisme*: ABELARD. introd. ad theol. p. 36: -tem quam noun vocant, ex Deo natam atque ipsi coeternam esse perhibeat, i. e. Filium, quem Sapientiam Dei dicimus. ANON. sex rer. princ. 39 p. 250: -s divisa... seipsam atque mundum omniaque que intra mundum sunt, ... sustentare non desinit. HENR. AUGUST. planct. 19 p. 161: -te Dei mundus coit ante creata creatus.

10) *sens, signification (d'une texte)*: BRUNO QUERF. Adalb. (rec. B) 23: ipsi vero clam cartam alia -te, alia sententia misit. EPIST. anon. (Becket Materials VI p. 73): tunc etiam archiepiscopus -tem litterarum... regi coepit apertius explanare. JOH. SARISB. metal. 2,12 p. 84: virtus orationis est -s et sententia, sine qua nec 50 vigere nec movere potest oratio. policr. 8,21 p. 392,2: vim et -tem carminis huius interpretatur.

synt.: ablatif, mente accompagné d'un adjectif peut gé-

néralement se rendre par un adverbe correspondant à ce qualificatif: il exprime l'intention ou la disposition dans laquelle est accomplie l'action où se trouve le sujet: ADNOT. cod. Iustin. 201,2: sana -te. LIUTG. Greg. pref. 15: sincera -te. WALAHFR. carm. 5,31,1: amica -te. ib. 5,88,9: serena -te (Blaithm. 129). WETT. Gall. 35 p. 277,3: perversa -te. HRABAN. epist. 20 p. 426,27: benivola -te. AGIUS vita Hath. 7: mala -te. DIPL. Karoli III 5 (a. 877): integra -te. DIPL. Arnulfi 10 (a. 888): sollicita -te. POETA SAXO 3,269: devota -te (THIETM. 1,18: VITA Amalb. pref. p. 90^F). USAT. Barc. 5 (éd. d'Abadal y F. Valls p. 4): considerata -te. WALTHARIUS 242: simulata -te. ib. 1165: contrita -te. BRUNO QUERF. Adalb. (rec. A) 26: absconsa -te. ib. 27: certa -te. frat. 7 p. 724,8: vera -te. ib. 13 p. 730,49: 15 facili -te. THIETM. 2,45 p. 94,12: supplici -te. ib. 6,30: tacita -te (HERBORD. Otton. 2,36 p. 743,34). ib. 7,45 p. 452,32: leta -te. GERH. AUG. vita Udalr. 28 p. 418,32: placida -te. OTTO FRIS. gesta I 42: attonita -te. ANON. gesta Hung. c. 33: furiata -te.

1. *mensa, -e f. forme*: mansa: CARTUL. Athanac. p. 360 (XI°). CARTUL. Biter. 263 p. 370 (a. 1177). massa: HADR. IV epist. 106 col. 1473^A (a. 1156).

1) *table (meuble)*: LIB. pont. II p. 7,29: -a argentea cum pedibus suis. WALTHARIUS 473: -am pede percussit. 25 WIDUK. 2,2: -am marmoream regio apparatus ornatam. NECR. Lund. p. 24,14: ascendunt ad -am... in suo ordine. LIB. Domesd. S. Paul. 137 (XII°): in aula fuerunt duo bancha tornatilia et una -a dormiens et unum buffet.

2) *table, plaque métallique ornementale (pour tabula)*: 30 EINH. Carol. 33 p. 98: tres -as argenteas et auream unam...; una ex his que forma quadrangula descriptionem urbis Constantinopolitane continet... et altera que forma rotunda Romane urbis effigie figurata est... 35 tertiam... que ex tribus orbibus conexas totius mundi descriptionem subtili ac minuta figuratione conplectitur. THEGAN. Ludow. 8^{ex}: -am unam argenteam, que triformis est.

3) *table disposée pour le repas*: LIUTG. Greg. 2 p. 67,26: sederunt ad -am. EIGIL Sturm. 6: mox -a posita in presentia episcopi fuit (RIMB. Ansc. 35 p. 69,30). CAND. FULD. Eigil. I 12: -a reposita (cf. ib. II 14,66). 40 ib. I 15: post refectionem... surgentes a -a. AGIUS vita Hath. 13: in refectorio ad -am fuit. VITA Math. I 11: ter supra -am cotidie omnigenorum allatis ferculorum deliciis. GERH. AUG. vita Udalr. 4 p. 391,10: rediens ad -am pransurus consedit. ib. 25 p. 410,31: cum convivantibus cottidie ad -am sedebat. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,53: -am onerant dapibus. THIETM. 5,4ⁱⁿ: -a variis... 45 cibus referta.

4) *repas*: a) *en général*: CAND. FULD. Eigil. I 12: lectio plane legebatur ad -am secundum dispositionem sacerdotis, ut cibo scilicet corporali cibus subveniret spiritalis. BERTHAR. CAS. carm. Ben. p. 394,14: signacu-

lum -e. LEO III epist. 91,15: lectiones et ammonitiones anteipsa -a recitatas (cf. CARTUL. Bund. I p. 36,21 [a. 808]). PETR. VENER. epist. I 28 col. 114^D: -am quoque abbatis cum hospitibus et peregrinis esse semper iubet. b) *le repas pris en commun par les chanoines ou les membres d'un ordre religieux*: SMAR. reg. Bened. col. 848^C: a -a excommunicetur, non ab oratorio. AMALAR. inst. sanct. col. 967^A: separetur a -a, et a ceterarum sanctimonialium in choro psallentium societate. ADAM BREM. 2,69 p. 131,1: -am canonicis ipse primus instituit. ANNALISTA SAXO a. 1044 p. 686,32: choro, -e, dormitorio... adesse. RADULF. NIGER p. 135: -a canonica ibi a Baldewino episcopo Thuronensi statuitur.

5) *plât*: WANDALB. mens. 183: piris -as ornare secundas.

6) *table, approvisionnement de bouche, ravitaillement*: a) *en général*: CARTUL. Matic. p. 63 (a. 936—53): donamus ad ipsam casam Dei, ad -am fratrum et ad ministerium senescalli ibi ad refectorium servientis. BERTH. WERD. narr. 2: ingentem secum abduxerat pecuniam ne forte inopia faciente in alienam respicere cogereetur -am. LIB. mon. S. Cruc. 158 p. 159 (a. 1172): quantum habeo adductum de predictis locis dono ad predictum cenobium medietatem ad -am, medietatem ad operam. b) *produits alimentaires distribués entre les prébendiers d'un chapitre*: CARTUL. Xant. 45 p. 35^{ex} (a. 1176): ut prebendalis illa portio, quam ferculum vel -am vocant, defunctis fratribus non proficeret.

7) *table royale, office du 'dapifer' ou sénéchal*: EINH. Carol. 9^{ex}: Eggihardus regie -e prepositus. THIETM. 4,9: ubi quatuor duces ministrabant, Henricus ad -am, Conradus ad cameram, Hezil ad cellarium, Bernhardus equis profuit. HELM. 78 p. 146,29: sacerdos quidam... minister -e.

8) *maison, entourage*: ACTA Phil. Aug. I 40 p. 54 (a. 1181): prepositus noster adversus aliquem supradictorum hominum per hominem de -a et de cibo suo nihil probare poterit. CARTUL. Clun. V 4333 p. 697 (a. 1188): cum capellanus posuerit vicarios in ecclesiis castri Villani, debent facere fidelitatem priori cum clericis qui sunt in -a capellani. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 147 p. 636,1: servientem apud Montorium ad -am comitis residentem.

9) *disque du soleil*: GERARD. MORES. delib. p. 136: luna... erubuit, dum in solis -am impigit. ib. p. 137: festinavit luna occupare lucivomam solis -am.

10) *trésor (impérial)*: LEX Rom. can. 180,249,1: habeant iudices binas libras auri a -a prefecti pretorio. THEODOR. PALID. annal. a. 935 p. 62,25: Otto rex... ad cuius -am cotidie 30 libre argenti pertinebant.

11) *ensemble des biens constituant le domaine impérial, royal ou comtal*: CONST. I 440 p. 647,11 (a. 1064—65): iste sunt curie que pertinent ad -am regis Romani. CARTUL. Rames. I 149 (c. 1120): nemo ulterius valeat

dubitare de Bramcestre et de suis appendiciis, cum omnibus consuetudinibus quas ipse rex Anglie si esset de -a sua posset ibi habere. ACTA Pont. 91 p. 130,21 (a. 1176): semper de -a comitis Pontivi erit.

12) *mense, ensemble des biens d'une église affectés*: a) *à un évêque, à un abbé ou à un dignitaire ecclésiastique*: CARTUL. S. Mar. Paris. I 326 (a. 1026): domnus Rainaldus episcopus... dedit quasdam villas... de -a episcopi. DIPL. Henr. IV 461 (a. 1098): abbas de propriis rebus -e sue triginte solidos annuatim advocato Everardo delegavit. ACTUS pont. Cenom. p. 416 (XIe): huius donationis medietas episcopalem spectabit -am (ACTA pont. Rom. ined. I 211 p. 195 [a. 1147]). MEM. Autissiod. p. 36 (a. 1143): ecclesiam B. Peregrini, que de -a nostra est et ad episcopi nostri ius pertinet. CONST. I 146,1 (a. 1153): possessiones, que quorundam archiepiscoporum negligencia a -a seu elemosina episcopali alienata fuere. ib. 146,3 (a. 1153): iudicium requisivit super bonis a -a seu elemosina Coloniensis archiepiscopi alienatis. HADR. IV epist. 106 col. 1473^A (a. 1156): cum manifestum sit eandem plebem in massa S. Petri... situm esse. CARTUL. archiep. Magd. 367 (a. 1180): V mansos... ad -am nostram pertinentes... ad usus fratrum... contulimus. MON. Strig. I p. 156 (a. 1198): decimam tributum... archiepiscopo Strigensi... pro -a sua dono. b) *à une communauté ecclésiastique, à l'exclusion du dignitaire (mense conventuelle ou canoniale)*: CARTUL. Biter. 269 p. 370 (a. 1177): vinea sit de -a Sancti Nazarii. *notez les expressions*: mensa canonicorum: CARTUL. S. Ben. Divion. I. 20 p. 37 (a. 909). CARTUL. Compend. 1 p. 25 (a. 918). CARTUL. S. Andr. Vienn. p. 312 (a. 1034). CARTUL. Sithiens. I p. 243 (a. 1097). VITA Baudini p. 390. CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 138. LIB. mon. S. Cruc. 173 p. 176 (a. 1173). mensa fratrum: CARTUL. Matron. I p. 10 (a. 851). DIPL. Karoli III 9 (a. 878). CARTUL. S. Andr. Vienn. p. 18 (a. 903). CARTUL. Stabul. I p. 131,3 (a. 912). CARTUL. S. Steph. Divion. I 45 p. 68 (a. 972). CARTUL. Durbon. p. 7 (a. 1116—22). CARTUL. Catalaun. p. 40,22 (XIe). *etc.* mensa monachorum: DIPL. Ludow. Germ. 96 (a. 859). CARTUL. Athanac. 5 3 p. 593 (c. 1000). CARTUL. Saviniac. 97 p. 72 (1004). CARTUL. Blandin. I p. 107 (a. 1087—1100). mensa sororum: DIPL. Otton. I 318 (a. 966). c) *par extension, bénéfice attaché à une cure*: CARTUL. Paracl. 78 p. 95 (a. 1190): totam -am que pertinet ad presbiterium Sancti Albinus in perpetuum possidendam... concessit.

13) *table (ou banc) de changeur*: BULLA Innoc. II a. 1143 (Hugo, Sacri et canonici ordinis premonstratensis annales I pr. col. 274): domum... et duas -as forenses. CARTUL. Paris. I p. 288 (c. 1143): statuimus Templi nos militibus Ierosolimitani... in -is nummulariorum Parisius, libras viginti septemque... tribuisse. CARTA a. 1174 (Arbois de Jubainville, Histoire des comtes de

Champagne III 464): decem libras in annuis redditibus assignari Treccis in -a cambitoria.

14) *table à calculer, abaque*: PS. BOET. abac. p. 157: quam ob honorem sui preceptoris -am Pythagoream nominabant, quia hoc, quod depinxerant... cognoverant, a posterioribus appellabatur abacus. COMMENT. Gerb. reg. p. 250: vocatur ergo abacus -a geometricalis. ALAN. INS. Anticlaud. III p. 320 (éd. Wright): -am Pythagore... sustinet una manus.

15) *dans la langue religieuse*: a) *table de la Cène*: HRABAN. carm. 41,10,3: presepis partem continet ara dei hec. Syndonis, -e, pelvis partemque sepulchri. ib. 77,1,4: presepis hic pars est, et portio sancta sepulcri, / montis Oliveti -aque grata manet. b) *l'autel où se célèbre la messe*: ANAST. chron. 113,34: imperiali deposita in divina -a corona. REGINO chron. p. 97: invitavit summus pontifex eundem regem ad -am Christi. ODO CLUN. serm. col. 743^C: quod tunc fit cum negligenter dominice -e ministratur. JOH. CAN. Adalb. p. 584,15: tunc convenerunt ministri dominicalis -e. GERH. AUG. vita Udalr. 4 p. 393,19: et hac caritate expleta, ad alteram -am congregatio sancte Afre similiter fecit. EPIST. Hann. 87 p. 149,26 (a. 1059): panem in -a dominica non superesse. LANFR. corp. dom. col. 435^C: innotescit quod vera Christi caro verusque eius sanguis in -a dominica immoletur. c) *par métaphore, la messe ou l'eucharistie*: HRABAN. carm. 64,4,1: crux hec sancta dei consignet munera -e, / divino dono pocula cum dapibus. ODO CLUN. occ. p. 112: dum sacra sacrate peragit misteria -e. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,235: curramus sacre celeres ad fercula -e / que superant omnem devicto melle saporem. SEQ. ined. 112,120: deducat ad prandium angelice -e. d) *par métaphore, la vie éternelle*: PASS. Gratin. 30,5: surgite, ad -am meam invitati. e) *la table du Temple sur laquelle on déposait les pains de proposition*: CONCIL. Aquisgran. a. 836 c. 24 p. 755,23: auferens inde... -am propositionis (CARM. IX-X^s. [Neues Archiv XIV p. 429,156]).

16) *au figuré*: a) *nourriture spirituelle, ressources de l'esprit ou de l'intelligence*: ANAST. sermo de Barth. col. 734^D: si alii -a vivorum eloquiorum tuorum potiti sunt. LIUTPR. legat. 200,14: -am adversus eos, qui tribulant me. b) *repas spirituel*: HRABAN. epist. 47: illi, qui bene fortes sunt et sensu atque corpore integri, sumant de amplissimis nobilium virorum deliciis ac sanctorum doctorum plenis -is dapes abundantissimas. ANAST. chron. 34,20: amplissime tui operis -e apponam. GERH. SEV. ad Henr. 39: quibus *particulis* extat tertia iudex / partibus adiectis, et sic crescentibus offis / quadruvio -as trivium proponit amicas. EPIST. Ratisb. 30 p. 353,13: hanc vim ad -am phylosophie sedentes animo tribuunt.

2. mensa, -e f. sive mensum, -i n. [pour mansus] *domaine rural*: ACTA Phil. I 24 p. 68 (a. 1066): VI -a

terre. LIB. Domesd. (Norfolk) II 273d: et erat -a eiusdem manerii.

mensacula, -e f. v. mesancula.

1. mensalis, -e I) *adj.*: A) *qui a rapport à la table, aux repas*: HERIB. BOS. Thom. col. 1111^D: crebris tunc ab archipresule -ibus visitatus exeniis. UGUTIO: -is, -e, ad mensam pertinens. B) *qui a rapport à la table sainte, de communion*: VITA Bard. 10 p. 327,28: cumque venisset abbas ad caminatam, sumpta ferula et ferro mire celato, in quo -es oblate coquebantur.

II) *subst., neutr.*: A) *nappe*: 1) *en général*: VITA Desid. Cad. p. 591,10: scamnalia, -ia et lectuaria. RUOTG. COL. testam. 49 p. 53,17: cortinam; -ia II. ib. 49 p. 53,18: -ia II, scamnalia totidem. GERH. AUG. vita Udalr. 4 p. 392,35: vespertina hora sine mensa atque -ibus in cubiculo suo pane et cervisa se recreare coepit. EGBERT. LEOD. rat. I 821: post epulas tarde in mensis -ia sternis. CONSUET. Trev. 11: -ia super mensas expandit, copas et choclearia ordinaliter ponit. ASINARIUS 216: -e tenet, dum domicella bibit. REG. Werd. 5 B p. 257: dabit... lectisternium I, pulvinare I, -e I, quadraginta stipulas lini purissimi. WALTH. MAP. carm. p. 185,13: -i mensa tegitur. LIB. trad. S. Petri Bland. p. 133 (XIIe): ille qui lavat -ia. POLYPT. Waldetrud. p. 305: -e novum continens X ulnas ad mensuram illam. *au plur.*: HERIM. AUGIENS. conflict. p. 222: alba superpositis mundi -ia donis sunt epulis regum cultus et auxilium. 2) *spéc. nappe d'autel*: CARTA a. 1162 (Dondi, Istoria di Padova VI 48): -ia brodata super mensam Domini. B) *vêtement des clercs porté sur la tunique, spécialement au moment des repas* (v. DuC): GERH. AUG. vita Udalr. 26 p. 412,12: nisi pauca camisalia et septem vel octo -ia et duo sarcilia et decem solidi argenti. DIPL. Henr. II 502 (a. 1023): ad femoralia, mantelas etiam, et -ia fratrum. DIPL. Henr. III 262 (a. 1051): fratres... sagimen habeant, femoralia etiam, mantelas ac -ia ad usus necessarios inde percipiant. C) *nappe ou vaisselle de table*: UGUTIO: hoc -e, -is, i.e. mantile vel vas escarum quod hoc menserium dicitur. D) *fig. repas, mensale sacre cene = la messe*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,230: invitavit sacre secum ad -ia cene.

2. mensalis, -is m. [pour mensualis, cf. GLOSS. V 310,42. Thes. 1.1.] *formes*: menzalis: CARTUL. Gimund. p. 438 (a. 1163). mesalis: CARTUL. S. Maxent. p. 158,12 (a. 1070). *redevance correspondant à un mois de revenu*: CARTUL. S. German. Prat. I 28 p. 45 (a. 829): -em de duodecim villis melle et cera, id est unoquoque mense sextaria quatuor et cera libras duas. CARTUL. S. Maxent. p. 158,12 (a. 1070): ut concederet sibi... -em suum... auctorizavit Aleardo... -em suum de omnibus rebus sicut petebant excepto vino. ACTA Henr. II, I p. 227,33 (a. 1156—59): duos -es coquine et prebendam unius equi. CARTUL. Gimund. p. 438 (a. 1163): pro predicto fevo predicti fevatarii debent dare servicium predictis

dominis in unoquoque anno ad Martrorem I -em si queritur, et reapte, quando eveniat, I -em, et de clamore predicti fevi I -em in iusticiam.

mensata, -e f. [mensis, cf. mensa] *ravitaillement pour la durée d'un mois*: GESTA abb. Font. p. 28: -as hoc in cenobio constituit, deputatis videlicet villis que per unumquemque mensem sufficientem preberent alimoniam. VITA Hugon. Rot. p. 497 (AASS. Ben. III 1): -as ad unumquemque mensem sufficientes preberent alimoniam.

mensatius, -i m. [mensis] *tribut en nature pour un mois*: COD. Patav. 42,22 (a. 912): debeat persolvere ad Clugienses istos -os denar... per beveragecos. v. *mesaticum*.

mensatus, -a, -um [mensa] *de table*: DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 85: cultri -i nolint onerare salare.

menserium, -i n. [mensa] *nappe ou vaisselle de table*: UGUTIO: hoc mensale, mensalis i.e. mantile vel vās escarum quod hoc -um dicitur.

mensimbria, -e f. v. *mesembria*.

mensio, -nis f. v. *mansio*.

mensis, -is m. *formes*: meisis: REG. Gen. 15,3 (a. 969). memsis: FONT. Flor. 37,3 (a. 997). menssis: CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 526 (a. 1004). *gén. sing.* mensi: CARTUL. Parm. 579,3 (a. 908). messis: DIPL. Otton. I 400 (a. 970). *abl. sing.* menne: TRAD. Frising. 398b (a. 818), 412 et 414 (a. 819). mensi: CARTUL. Mica Aurea II p. 499,25 (a. 951). mense: LEO NEAP. versio Ps. Call. 3,35. menso: ADALB. MAGD. chron. p. 166 n. b. mencset: DOC. Amiat. XVII 100,34 (a. 1034). *gén. plur.* mensuum: LIB. pont. I p. 451,10. CARM. conc. mens. tit. *nom. plur.* mensi: COD. Amalf. I 1 p. 2 (a. 907). mensis: ib. 32 p. 47 (a. 1013).

1) *mois (durée)*: a) *en général*: WALAHR. carm. 5,9,2,2: ante aliquot -es. EINH. Carol. 29 p. 82: -ibus iuxta propriam linguam vocabula imposuit. WANDALB. martyr. compr. 14: quattuor ebdomades vulgaremolvere -em. mens. 179: Martis sub -e. ib. 181: per -em Veneris. POETA SAXO 3,595: Augusti circa primordia -is. SYNOD. Ticin. 458,18 (a. 876): -e Februario. VITA Juvenal. 392, 66: in -e Quintili. RIMB. Ansc. 41 p. 75,32: per tres continuos -es. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 107,22: -e Maiarum. WIDUK. 3,38: dum -e integro et dimidio obsideretur. WIPO gesta 14 p. 35,18: per duos -es et amplius. GLOSS. Vat. 1469: iunium -em. CARTA a. 1050 (Muratori, Est. 83,42): introeunte -e December (sic). BERTHOLD. CONST. annal. a. 1075 p. 281,32: circiter quinque -es. CARTA a. 1079 (Muratori, Est. 47,47): de -e septembris. DIPL. Henr. IV 341 (a. 1081): quarta decima die intrante -e decembris. OTTO FRIS. gesta 2,39 p. 146,10: circa principia -is Septembris. b) *spéc. mois lunaire (par opposition au mois solaire)*: HRABAN. UNIV. X 10 col. 301^B: -is lune sit luminis lunaris circuitus et redintegratio de nova ad novam; solaris autem -is di-

gressio sit solis per duodecimam partem Zodiaci. JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 454,15 p. 180,23 (ed. Lutz): nihil enim est -is lune, nisi lunaria luminis circuitus. ib. p. 180,25: dum -is integer lunaris sit. ib. 456,20 p. 182,11: tamen necesse est ut XXVIII dies sint et duodecim hore in -e lune. HONOR. AUG. imag. mundi II 34 col. 151^c: -is est duodecima pars anni... lunaris autem -is 29 diebus 12 horis impletur, solaris vero 30 diebus ac decem semis horis. c) *abl. mense pris adverbialement, par mois*: DOC. Pictav. 28 p. 57 (XIIe): mercerius qui vendit sericum et qui non vendit, reddit obolum -e.

2) *travail ou service durant un mois*: CARTA a. 1188—92 (Chartes du Forez I 13): duos -es quos habeo in turru Anse scillicet -em aprilis et maii.

3) *usufruit d'un moulin pendant un mois*: COD. Amalf. I 1 p. 2 (a. 907): plenarii dui -i nostri. ib. I 32 p. 47 (a. 1013): ipsi quattuor -is de ipsa mola nostra aquaria. ib. 38 p. 61 (a. 1034): ipsam portionem meam de ipsis duobus -ibus minus dies quinque de ipsa molaquaria.

20 **menso** 1. [mensa] *déposer sur la table*: DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 77: amplexus, oscula prestas *hospiti*, / et tibi que bona sunt -entur frontis honore. ib. p. 85: leviora fercula -entur.

mentor, -is m. *celui qui mesure*: 1) *en général*: WALAHR. carm. 5,45,16: tibi mitto libellos / -emque orbis. 2) *géomètre*: ANAST. chron. 181,16: lineatores sive -es (γραμμαισταί) interrogati dixerunt. ANON. geom. I p. 318: qua inspecta loco, in quo steterit -r, nota imprimatur, et huic impressioni statura -is adiungatur. EBERH. FRISING. fist. p. 282 b: nec non si provida -is diligentia, ut necesse est, adhibetur. DOM. GUNDISS. div. philos. II p. 109,3: -es sunt, qui terre altitudinem vel profunditatem vel planiciem mensurant.

mentorium, -i n. *forme*: mentorius: CARTA a. 947 (López Ferreiro, Santiago 2, 128). *plat* (ÆLFR. Angl. Sax. vocabul. p. 26: -um, meose): ADAM PONT. utens. p. 131: promptuaria intravimus, in quibus... vasa cri-sendina et anaglafla videbamus. Parte una -a, parapsides, patellas. cf. *missorium*.

40 **1. mentorius, -i m.** v. *mentorium*.

2. mentorius, -a, -um *qui sert à mesurer*: ALAN. INS. dist. col. 923^D: dicitur etiam instrumentum geometricum, id est virga -a. CARM. (BODL. MS. Add. A. 44. Art. c. et 218 v° in E.H.R. V. Ap. 1890 p. 319): rectoris imitans baculum / virga -a.

3. mentorius, -a, -um [mensis] *forme*: mentorium GLOSS. AA 465,1,31. *d'un mois*: GLOSS. AA 465,1,31: -um subaudis tempus unius mensis.

menssis, -is m. v. *mensis*.

50 **menstrualis, -e menstruel**: HILDEGARD. phys. 7,24: quia homini aliquantum assimilatur *simia*, secundum lunam -ia tempora habet.

menstruata, -e f. [menstruor] *femme impure (à l'époque de son flux menstruel)*: GERARD. MORES. delib.

p. 180: luna... sub sanguinis specie... et -e immunditiis habundantis. EPIST. Meginh. 41 p. 243,6 (c. 1075): Chrisma corpusque Domini, quod ipsi confecerat, velut immundicias -e exhorrenterent. GUILL. S. THEOD. contempl. Deo 24 p. 60,17: omnes iustitie hominum sicut pannus -e.

menstruum, -i n. v. *menstruus*.

menstruus, -a, -um I) *adj.*: A) *qui a rapport au cycle mensuel*: 1) *lunaire*: AGIUS comput. 4,26: tempus quo -a luna resplendet. 2) *solaire*: HERIM. DALM. util. astrol. I 2 col. 392^C: in quorum intervallis gradus ascensus et descensus solis diurni et -i geminato in utrisque partibus XC inscripti permetiuntur. ib. II 1 col. 406^B: iuxta ascensum et descensum solis diurnum seu -um. B) *qui a rapport aux menstrues*: SCHOL. Isid. Vallicell (ALMA II [1926] p. 141): sanguis -us. HILDEGARD. caus. p. 78,8: sanguis per -um tempus. ib. p. 213,4: -um sanguinem. C) *incertain, changeant*: NIGEL. WIREK. stult. 1017 p. 46: -a namque fides faciem cum tempore mutat. ib. 2314 p. 91: unde nec admissa penitus, nec tota repulsa / exulat, in patria -a facta sua.

II) *subst.*: A) *fém.*: 1) *revenu mensuel*: BULLA Innoc. III a. 1199 (Gallia Christ. XI 169): capellam que est in grangia vestra de Bodevilla et -as de archidiaconatu Belismen. 2) *flux menstruel, menstrues*: SCHOL. Isid. Vallicell. (ALMA II [1926] p. 141): sanguis menstruus: I. c. fertur -a a malignis potui data pessimos leprosos efficere. ib.: -a hoc in se solum salutare habere dicitur, qui avertat sidus Hel[el]ene perniciosum navigantibus. B) *neutr.*: *forme*: minstruum: RECEPT. C. LXVIII p. 77 (IXe). *menstrues*: RECEPT. C. LXVIII p. 77 (IXe): minstrua continendum. HILDEGARD. caus. p. 89,29: si -a in eis defecerint, antequam iustum secundum naturam femininarum fuerit. ib. p. 111,28: de -is. ib. p. 106,18: de -i defectu. ib. p. 187,15: de -orum fluxu. ib. p. 185,25: de -i retentione.

mensuatim [mensis, cf. annuatim] *chaque mois*: DIPL. Karoli M. 97 p. 140,7 (a. 775): quasdam villas instituerit, que fratribus -m... servire deberent.

mensula, -e f. *forme*: mensola: COD. Lang. col. 658^C (a. 901). 1) *table préparée pour le repas*: CONSUET. Trev. 16 p. 18,19: -am cum tali pulmento apponit. EKKEB. HERSF. Haimer. 15 p. 603,55: cum minister -am apposuisset. 2) *console, table de pierre fixée au mur*: COD. Lang. 658^C (a. 901): dedit ad pensione libellario nomine statione una cum -sola. 3) *nourriture, repas*: AMALAR. inst. can. col. 883^C: -am tuam pauperes et peregrini, et cum illis Christus conviva noverit. WOLFHARD. Waldb. 2,14 (8): de -a paupertatis mee panis portionem porrexi pauperi. LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p. 748,8: preteriens de -a eiusdem pauperis, se invitantis, coram omnibus libare non dedignatur. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 303,30: ad -am... semper ex divinis recitabatur lectio. 4) *sens métaphorique*: MILO ELN. Amand. II p. 460,14: -am dilectioni vestre perparvam quidem pro exiguitate

sensus, sed de maximis utriusque testamenti copiis excerptam ferculo oris offerimus.

mensularius, -i m. *banquier, changeur*: AELFR. Angl. Sax. vocabul. append. p. 57 (X—XIe): -us, pennighwyrffere.

mensum, -i n. v. 2. *mensa*.

mensura, -e f. *formes*: mansura: COD. Cav. II 154,9 (a. 980) cf. C. Morbio, Novara 305,12 (a. 1017). mensuria: MEM. Amalf. I p. 168,8 (X^e). COD. Amalf. I 38 p. 59 (a. 1033). misura: CARTUL. Compend. I 127 p. 215 (a. 1175). minsura: DOC. Trev. 59,4. minsuria: COD. Amalf. I 15 p. 24 (a. 993).

I) *mesure, grandeur ou quantité finie susceptible d'évaluation*: HRABAN. univ. XVIII 2 col. 485^C: -a est res aliqua modo suo vel tempore circumscribita. Hec autem aut corporis est aut temporis; corporis, ut... longitudo et brevitatis... temporis, ut mensura horarum. PS. BOET. geom. p. 187: -a est quidquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine animoque finitur. THEODOR. CARNOT. tractat. 44 p. 199: -a omnis vel ab equalitate vel ab inequalitate habet existere. GERARD. CREM. transl. Algazel. metaphys. II 2 p. 150: -a igitur est accidens que crescit et decrescit. ERMENR. ad Grim. 32 p. 572,33: in deitate gradus, -a et tempora non sunt / et quod idem est, maius non habet atque minus.

II) *action de mesurer, estimation, évaluation*: A) *en général*: COD. Odalb. 85 p. 148: tradidit... in orientali plaga fluminis Salzaha hobas X inter duo loca... si forte inibi pleniter metiri potuissent, sin autem in occidentali parte eiusdem fluminis -a impleretur. TRAD. Patav. 94 (a. 1013—1045): episcopus... de terra sue ecclesie tantundem recta -a et demonstratione ubi silvarum obstaculo -a non pertinuit... Sigiberto tradidit. LIB. Domesd. (Yorks.) fol. 373 b.i.: hec predicta villa est infra metam Ilberti secundum primam -am, et secundum novissimam -am extra. EPIST. Tegerns. I 112 b. tit.: de -a cere et metalli in operibus fusilibus. CARTUL. civ. Halb. 4 (a. 1105): ut... in illorum potestate... consistat omnis censura et -a stipendiorum carnalium vendendo et emendo. HELM. 84 p. 163,3: perlata igitur causa ad ducem adiudicavit dux episcopo dari -am iuxta morem terre huius, nec mensurandas paludes aut silvas robustiores. RICHARD. S. VICT. trin. 904^B: recte ergo Deus immensus dicitur, cuius magnitudo nulla -a comprehenditur. B) *spéc., construction du tracé géométrique d'un astrolabe ou d'un cadran*: HERIM. DALM. util. astrol. I 1 col. 389^B: quicumque astronomice peritiam discipline et celestium spherarum geometricaliumque -arum altiorum scientiam diligenti veritatis inquisitione altius rimari conatur.

III) *résultat du mesurage, quantité, volume ou dimension déterminée*: A) *en général*: EPIST. Einh. 71: et in ipso indiculo -e, quas nobis transmisistis, pariter ablatae sunt; que a nobis actenus nullo modo reperiri possunt. DIPL. Ludow. Germ. 2 (a. 830): alium locum nuncu-

panthem Accussabah iuxta ripam Danubii, cuius -a est in longitudine miliarium unum. EPIST. Worm. I 30 p. 56,20: geometrica ratione -am certam batelli etiam nostre artis auditores non ignorant. HROTSV. Agn. 228: vestem eius -e conformatam satis apte. LIUTPR. legat. 177,5: hominem coxis ad -am ipsam brevem longissimum. B) *plus particulièrement, ce qui a été déterminé à l'aide d'instruments de mesure spécialisés*: 1) *longueur*: WETT. Gall. 27 p. 271,26: invenerunt axem prefatam longiorem aliis -a pedis dimidii. WALAHR. Wett. 534: moenia que tantum latam longamque tenebant -am. EINH. Karol. 22 p. 26,23: septem suorum pedum proceritatem eius constat habuisse -am. COD. trad. mon. Lunacl. 125 p. 74: tradidi silvam proprietatis mee in loco nominato Fangauvi in longitudine habentem leuam unam et in latitudinem -am curnalium (= *iurnalium*) duorum. ACTA Phil. I p. 19 no. 6 (a. 1060): cum hec eadem pars silve -a leuge unius quaquaversum ab orientali plaga determinata. 2) *superficie*: TRAD. Ratisb. 154 (a. 889—891): econtra vero eadem Epa duas -as terre arabilis tradidit. TRAD. Wizenb. p. 227,5: tres -as supra ad arare. COD. Hartw. 8 p. 193: tradidit... ad Sanctum Petrum perpetualiter possidendum -am unius iugeris. ACTA Phil. I p. 62 n. 22 (a. 1065): in ministerio Furnensi bercariam I et XXIII -as terre. ACTA com. Flandr. 61 p. 146 (a. 1113): LXIII -as terre in Bruggensi territorio. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 4 p. 565,17: de terra illa censuali, que fere octoginta jugera sive geometricalium perticarum -as continet. LIB. trad. s. Petri Bland. p. 164 (a. 1162): 30 -as terre. 3) *capacité*: a) *grains*: TRAD. Patav. 184 (a. 1090—1120): X tritici -is fratribus annuatim pro censu solutis. CARTUL. archiep. Magd. 392 (a. 1184): cum... duabus -is, una siliginis, altera hordei. CARTUL. Naumb. 405 (a. 1199): duo modii... unus frumentum et alter avene,... unam facient -am integram. HELM. 12 p. 25,27: -a grani. *spéc. mesure rase (et non comble)*: CARTUL. Marciniac. 228 p. 128 (a. 1123—30): panem unum de uno bichet frumenti ad planiam -am. b) *liquides*: CONSUEV. Trev. 44 (43?) p. 54,19: de -a potus. TRAD. Patav. 483 p. 191,25 (a. 1120—1140): prebens eis... -am... cerevise, quam minnam vocant. CARTUL. Rhen. med. I 640 p. 699^{ex} (a. 1170): anforam vini, quam rustici heimer vocant, ministrabit, sequentibus vero annis omnibus eandem anforam in eandem -am que vulgariter burden vocatur... duplicabit. c) *sel*: LIB. Domesd. (Glouc.) fol. 166 a. 2 (a. 1086): ibi VIII servi et II ancille et XXIII -e salis de Wich. 4) *poids*: WALAHR. Blaithm. 76: -am farris opimi. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. VIII p. 270 (a. 1086 *faux*. a. 1135—71): de fructibus... datur septima pars -arum. TRAD. Patav. 483 p. 191,24 (a. 1120—40): duo *panes* de -a quam mezzan vocant. VITA Udalr. Cell. II 21 (11): utriusque panis candidi videlicet et nigri, dimidiam -am paupertate cogente singule accipiebant.

IV) *instrument de mesure* (UGUTIO: proprie quandoque dicitur -a quia in ea metiatur aliquid ut urna, amphora): CAPIT. reg. Franc. I p. 255,3 (c. 810): -am modiorum et sestariorum ita invenimus sicut et in palatio. HRABAN. hom. I 44 col. 82^c: qui stateras dolosas et -as duplices velut gladium diaboli pertimescit. AMALAR. inst. sanct. col. 976^a: direximus preterea tibi pondus et -am secundum que clericis et sanctimonialibus panis et potus equaliter tribuenda sunt. CAPIT. reg. Franc. II p. 319,11 (a. 864): qui providentiam habere debebunt ne mance -e fiant. CARTUL. S. Hilar. Pictav. p. 60 (a. 989): ut... ministerialem constituent qui neque scopaticum accipiat, nec iniustas -as habeat. LIB. Domesd. (Glouc.) fol. 162 a I (a. 1086): XII sextaria mellis ad -am eiusdem burgi. CARTUL. Gellon. 443 p. 361 (a. 1141): decem sextarios annone ad -am mercadalem de Mairoz. DOC. comm. Ven. 245 p. 239 (a. 1172): de... -is ad vinum et oleum et mel mensurandis. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. VIII p. 276 (a. 1171 *faux*. ante a. 1334): illamque -am... conservare misit.

V) *mesure du temps, durée*: WANDALB. hor. 16: que Februum -a tenet sotiatque Novembrem, / ter denis pedibus supremas colligit umbras. ib. 33: hoc quoque te iuste horarum -a monebit. CARM. temp. rat. 747: modus -e me non fallit.

VI) *mesure, rythme*: A) *musique*: ANON. Mell. 106: Aribo sive Cirinus musicus musicam scribit, quam propter eius -e celeritatem capream nuncupavit. GUILL. CONCH. imag. mundi I 81 col. 140^b: in terra namque si in luna A, in Mercurio B, in Venere C, in sole D, in Marte E, in Jove F, in Saturno G ponitur, profecto -a musice invenitur. OTKER RATISB. mens. quadr. p. 348 b: -a Guidonice facta et punctis superne et infra cum litteris positis. B) *métrique*: WALAHR. Wett. pref.: si in pedum -is et synalipharum positione fefelli. HINCM. REM. carm. II 2 p. 415: hec, ut vobis nulla desit... gratia versuum -a pandit.

VII) *limite*: A) *sens propre*: 1) *limite d'un bien-fonds*: CARTUL. S. Petri Virziliac. p. 41 (a. 840—875): infra vero has terminationes et -as ancingas V quod nos rusticani rusticanorum toenaturas vocamus. DIPL. Henr. III 361 (a. 1055): in villis Gevoatisprunnen et Crubeten dictis atque ut in terminis et in -is optinuit. 2) *par extension*: a) *genre de tenure*: CARTUL. Vindoc. I p. 281 (a. 1062): ad hec decimam -e Teduini Manseli. POLYPT. S. Vit. Virdun. p. 121: de -is vero veniunt IIII solidi. v. *mansura*. b) *redevance*: CARTUL. Paris. I p. 48 (a. 829): neque ullah in aliqua re exactiones inde exigat absque inevitabili necessitate preter -as in principali ecclesia beati Germani et in ponte Parisius longo a tempore dispositas. DIPL. Henr. IV 226 (a. 1069): ut eiusdem alodii rusticis -am, quam Wolfschefel vocant, ac pontis apud urbem faciendi muri que reficiendi ius remitteremus. ACTA pont. Rom. Gall. IV 22 98 (a. 1135):

corveias, inventiones, -as et furum captiones. CARTUL. Icaun. II p. 101 (a. 1159): iustitiam et -as et teloneum et latronum exuvias... concessi. B) *sens figurés*: 1) *mesure, limite*: EINH. ?pass. Marc. 67: ut -am pervidere propriam non valeas. CAND. FULD. Eigil. I 19: tendebatur statim -a laboris, effossaque terra operis magistri consequenter fundamenta ponebant. BERTH. WERD. narr. pref.: parvitatibus mee -a. RICHARD. S. VICT. decl. script. col. 261^A: quia non omnes omnia possunt nec omnibus omnia eque expediunt, cum -am nostram et bonum agendi modum in quolibet proposito operando addiscimus. 2) *modération*: CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,41: discretionem, -am et caritatem te docet habere. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. 1134^B: ut unaqueque virtus in sua actione iuste equitatis -am teneat.

VIII) *accommodement, compromis* (cf. A. F. *mesure*): CARTUL. Derven. p. 181 (a. 1082): monachi S. Petri et S. Bercharii proclamationem fecerunt ad magnanimum comitem Teobaldum de superfluitate quam comes Breonensis donnus Walterus faciebat eis, quam proclamationem misit predictus comes in -am.

IX) *ouvrage d'art destiné à régler le débit d'un cours d'eau*: CARTUL. Paris. I p. 319 (a. 1148—54): controversiam inter ecclesia Beate Genovefe et Sancti Victoris extitisse de positione -e que vulgo patella vocatur in aqua Beveri... ad cuius -e summum aqua perveniente, molendinum Sancte Genovefe, superius situm, nostro ac communi horum omnium artificium iudicio, in nullo impeditum erit.

X) *sens spéciaux*: A) falsa mensura, *term. techn. juridique, droit pour un seigneur justicier de connaître des causes de falsification des poids et mesures*: CARTUL. Castr. Ledip. 34 (c. 1100): et in omni terra de Castrolidi... homines aubani sunt comitis... et falsa -a et falsa moneta (CARTA a. 1157 [H. d'Arbois de Jubainville, Histoire des comtes de Champagne, III 447]). B) *biblique*: 1) *mesure, dans l'ordre général du monde* (cf. VULG. sap. 2, 24): HRABAN. univ. XVIII 2 col. 485^C: Deus omnia -a, numero et pondere disponit... Hec intelligi possunt ut in -a constet qualitas. GUILL. S. THEOD. nat. amor. 27 p. 104,11: omnia age et dispone in pondere et -a. VERS. Angilb. (MGH Poet. lat. IV 3) p. 916,4: qui mare fundavit, celum terramque creavit / omnia numero, -a et pondere clausit. 2) *mesure parfaite* (cf. VULG. Eph. 4,13): GERH. AUG. vita Udalr. 9 p. 398,5: sicut in die iudicii corpora mortuorum in -a plenitudinis etatis Christi resurgent.

XI) *employé avec une préposition*: A) ad mensuram: 1) *à la mesure de, mesurant*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 305,22: duo pili ad -am digiti unius longi in pollice manus illius excreverant. CARTUL. Cupersan. 33,1: cardino ad -am uncie tres. 2) *à la mesure de, mesuré avec un instrument de mesure qui a cours légal*: LIB. feud. maior I 157 p. 161 (a. 1018—1026): ad -am

de Gerundense. LIB. Domesd. (Glouc.) fol. 162 a.i. (a. 1086): XII sextaria mellis ad -am eiusdem burgi. ib. fol. 166 a. 2.: VIII sextaria mellis ad -am regis. CARTUL. Compend. I 129 p. 217 (c. 1175): sub annuo censu decem et octo minarum annone... ad -am Sancti Justi. 3) *employé absolument, à la mesure, au détail*: CARTUL. S. Hilar. Pictav. I p. 116 (a. 1102): de proprio suo XX sextarios ad -am vendentem. 4) *avec mesure, modérément*: THEGAN. Ludow. 19: tunc ad -am ridebat populus coram eo. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,4: opera non necessaria... ex hinc penitus ad -am dimitte. RUOTG. COL. I: soli Unigenito non ad -am dat Deus spiritum, PETR. CANTOR verb. abbrev. IV col. 32^B: ergo per classes et ad -am... dispensanda esset esca sacre Scripture. B) in mensura: 1) esse *ou* habere (*mesurer, intrans.*): DIPL. Arnulfi 106 (a. 892): ut unusquisque mansus iugera LX habeat in -a. DIPL. Henr. III 307 p. 418,8 (a. 1053): prope terram filiorum Chuniberti, que est in -a sistariorum VII. 2) sumere (*prendre un liquide à la mesure*): RIMB. Ansc. 35 p. 66,38: panem in pondere et aquam in -a sumebat. C) per mensuram: 1) habere *ou* esse (*avoir pour mesure, mesurer, intrans.*): DIPL. Karolom. II 16 (a. 878): terra... habente scilicet per -am tabulas quadringenta. DIPL. Karoli III 29 (a. 880): ecclesiam sancte Brigide, que est per -am pertiches sex legitimas iugialis. DIPL. Otton. I 145 p. 226,25 (a. 952): que prelibate quinque aree cum supradicta in unum collecte sunt per -am iustam tabulas viginti quattuor. 2) venumdare: MEM. Amalf. I p. 168,8 (X^e): venundedimus... pergule octo de vinea iuxta per -iam. D) super mensuram (*en outre*): COD. Odalb. 43 p. 105: tradidit... proprietatem quam habuit, dictis ad Rorpach et Pache, et super -am territorii iugera XX et pratas, quas habuit ad Isnam, ad sanctum Petrum... perenniter in proprietatem possidendum. E) ultra mensuram: 1) *oultre mesure, trop*: RADULF. DIC. II p. 140: ne forte tribulatio nostra vos ultra -am affligat. 2) *par dessus le marché, en supplément*: ANAST. chron. 200,27: ziggiber et alias species ultra -am vel numerum.

mensurabilis, -e 1) *mesurable, qui peut être mesuré*: ANON. geom. I p. 326: quod est -e duplum. 2) *qui sert à mesurer*: QUADRIP. (MSS. M. H. B2) (Episc. 12) p. 478—9 (c. 1150): et rectum est ut non sit aliqua -is virga longior quam alia. 3) *fait selon certaines normes, d'un certain poids et d'une certaine qualité*: CAPIT. reg. Franc. II p. 319,6 (a. 864): sed quantos -es panes in unaqueque civitate de iusto modio episcopi vel abbatis seu comitis ministeriales a pistoribus suis recipiunt, tantos -es panes de equo modio a pistoribus qui panem vendunt, fieri faciant.

mensurabiliter 1) *selon la mesure*: ANON. geom. I p. 326: -r apponatur. 2) *proportionnellement*: FLOR. WIGORN. chron. II p. 254 (a. 1175): assignabit rex Scotie de redditu suo -r ad voluntatem domini regis.

au menton: AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 45: -us, tanede.

mentalis, -e *spirituel, de l'esprit (opposé à materialis)*: JOH. SCOT. theol. Dion. 1,1 col. 270^A: per excessum omnium sensuum et virium -ium. ODO CLUN. occ. p. 44: -em qui non meruere decorem. ib. p. 98: sic -e chaos penetrat. ib. p. 96: -es oculos reserate... clausos. AGAPIT. II epist. col. 912^B: cum illi oculos habeant -es clausos. ADAM EYN. Hugon. p. 348: -ibus oculis agebat. ALAN. INS. planct. nat. p. 505: -em foris depinxit affectum. Anticlaud. V 289: ducis ab exemplo mundi -is. GIRALD. gemma II 24 p. 282: -is etiam, nedum innuitiva pactio, apud rerum scrutatorem et cordium, utinam periculum non haberet. v. *mentualis*.

mentaliter *intérieurement, en esprit*: BALTH. Frid. p. 356,6: sive dicendo, sive -r eructando. EPIST. Tegerns. I 101: harum rerum... memoriam cordi -r infigens. CARTUL. Carinth. III 749 b p. 293 (a. 1142): miraculo rex et regina... -r iocundati. PETR. CANTOR summa 28 p. 89,31: intentio fuit in toto, prolatio vocalis fuit in parte; forma *baptismi* ergo illa prolata fuit -r et tota, in parte vocaliter. id. verb. abbrev. XXXVII col. 127^C: pactio mentalis coram Deo et angelis, non nisi -r loquuntur.

mentaneus, -a, -um [mentum] *qui pousse sur le menton (en parlant de la barbe)*: BURCH. BELV. apol. barb. 6 p. 37: est autem triplex illa species barbarum: alia -a, alia submentanea, alia maxillaris. ib. 9 p. 39: de morali sensu barbe -e et submentaneae, hoc est barbe in mento et barbe sub mento.

mentarium, -i n. [*pour mentarion*] *menthe sauvage (Calamintha Nepeta Savi)*: ANGL. SAX. vocabul. I p. 69 (XIe): nomina herbarum. -... -um, feld-minte.

mentastra, -e f. v. *mentastrum*.

mentastrum, -i n. *forme*: mentastra: CAPIT. reg. Franc. I p. 255,7. *menthe sauvage (Calamintha Nepeta Savi)*: CAPIT. reg. Franc. I p. 90,7 (c. 800): in horto omnes herbas... sisimbrium, mentam, -um. ib. p. 255,7 (c. 810): de herbis hortulanis quas repperimus, id est lilium... -am. RECEPT. A. XXXVIII p. 15 (IXe): -o colligis et teris. ib. A. XLIII p. 16: -o succus. COLL. Salern. II p. 87: accipe pulegriem, -um et mentam.

mentatim [mens] *par l'esprit*: ODO CLUN. occ. p. 69: ni legere bono -m herescere summo.

mentedra, -e f. [mentum] *aphte, ulcère de la bouche*: AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 43 (X^e): -a, vel oscedo, muð-adl on goman.

mentimentum, -i n. [mentior] *manquement, défaut*: CARTUL. Mont. Pessul. p. 525 (a. 1161): promitto et convenio tibi... quod in quantum deficeretis in Raimbaldum morte vel -o vel aliquo alio modo, me observatum vobis omnes conventiones predictas.

1. **mentio**, -nis f. 1) *mention, citation*: HRABAN. epist. 19: aliarum gentium... -o fit. CAND. FULD. Eigil. I 23 p. 232,9: non enim lectori supradicte inquietudinis tam

crebra -o calumnia videatur. OTTO FRIS. gesta 1,70 p. 99,6: decursis summatim avi, patris patrique tui non sine aliqua tui -ne factis. ib. 2,12: huius terre -o habita est. STEPH. TORN. summa 27,2 princ. p. 236: desponsatio est -o et repromissio futurarum nuptiarum. GUILL. CAS. II 1362 p. 98: lib. XIII... de quibus -o fit in testamento Petri eiusdem. ANDR. SUN. lex Scan. 37 p. 514,3: -nem *facere* super scotatione. 2) *mémoire, souvenir*: a) *avec gén.*: WORMON. Paul. p. 230 (a. 884): tui nominis. DIPL. Otton. III 258 (a. 997): anime Karoli magni imperatoris. VITA Mathild. II 23: nostri. TRAD. Ratisb. 287 (c. 1010—20). HELM. 102 p. 202,6: quorum. b) *abs.*: EPIST. Tegerns. I 118: nobiscum quidem quamplures sanctorum solemnitates annualiter celebrantur, que aput vestram -nem obliterantur. THIETM. 8,10: si aliquatenus ei profuisset, -nem promerisset sedulam. WIPO gesta 40 p. 61,16: recenti -ne vivat vir indolis bone. HENR. ARIST. transl. Plat. Phed. p. 31,7: quod dicimus addiscere, nichil nisi reminiscimus illa et disciplina -o utique est. 3) *tombeau*: ROB. WALC. Foran. p. 592: ante sancti adveniens iterum se proiecit -nem.

2. **mentio**, -nis f. *mensonge*: VITA Sig. I p. 610,18: aliis -nibus affirmabat.

mentionarius, -i m. [mentior] *imposteur*: ANAST. chron. 252,14: alium talem -um Iustinianus non habuit.

mentior 4. *forme active mentire*: ADNOT. cod. Iustin. 229,11. TRAD. Frising. 284 (a. 808). 1) *intr.*, *mentir, parler contre sa pensée, dire quelque chose de faux* (UGUTIO: -or... id est contra mentem ire et dicere, scilicet aliter dicere quam in mente extimare, sive sit verum, sive sit falsum; unde dicendo verum potest quis -iri et dicendo falsum potest quis non -iri... ponitur tamen sepe -iri pro falsum dicere): AGIUS vita Hath. 7: nullus detrahentem, nullus -ientem audivit. RIMB. Ansc. 20 p. 44,22: si enim malum est... hominibus -iri quanto magis Deo? YSAG. theol. p. 137,4: -iri est... contra hoc, quod animo sentitur, loqui. PETR. LOMB. sent. 3,38,2: hoc enim malum est proprium -ientis aliud habere clausum in corde, alium promptum in lingua. 2) *trans.*: a) *affirmer mensongèrement*: TRAD. Frising. 284 (a. 808): omnia verba quibus contradicebat domui sancte Marie. THEGAN. Ludow. 36: omnia. (CARTUL. Sord. 79 p. 63 [c. 1125]). EPIST. Hann. 78a p. 126,29 (a. 1057—64): si quid veri. THIETM. 4,54 p. 284,27: se... monachum. OTTO FRIS. gesta 2,49 p. 157,5: maritima sibi a principe concessa fuisse loca. ISINGR. annal. I a. 1148: se Deum. ADNOT. cod. Iustin. 59,11: qui maiorem se esse -itus est. b) *refuser*: WALAHFR. Mamm. 20,8: nouvelle / sevitie... minas. WALTH. SPIR. Christoph. II pref. 48: victrices aquilas. THIETM. 1,3: suum... fructum. RAHEW. 3,5 p. 170,29: Italicam... expeditionem. c) *renier (sa foi)*: ANNAL. Fuld. II a. 849: more solito fidem (ANNAL. Xant. a. 844. BALD. BURG. carm. 196,284 p. 204). ACTA

Phil. Aug. II 647 p. 207 (a. 1200): plegios apud episcopum constituit Rainaldus qui iuraverunt quod absque fide (*sic*) -iri quam Rainaldo debeant, eum relinquunt et ad episcopum se tenebunt. d) *simuler l'aspect d'une personne ou d'une chose*: VITAL. BLES. Geta 251 p. 45: Getam -itur eratque / persimilis vultu, corpore, voce magis. GUILL. BLES. Alda 6 p. 130: hunc mulierem / -itum sentit clausa puella marem. ib. 133 p. 135: aurum -itur coma. *un sentiment*: MATH. VINDOC. Milo 110 p. 172: ad sponse speculum perit indignacio sponsi / -iturque metus et sua causa iacet.

mentiosus, -a, -um *menteur*: CONVERS. Afre p. 60,23: O episcopum -um!

mentirosus, -a, -um [mentior] *mensonger*: DOC. hist. Port. reg. I 289 p. 371 (a. 1166): et testimonia -a et fidele -o pectet LX solidos.

mentonalis, -e [mentum] *haut jusqu'au menton*: LEGES Henr. I 90,4 p. 605: quodsi in sepem animal inpalaverit et ipsa sepes -is non fuerit.

mentoria, -e f. [mens] *souvenir*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. p. 575,15: ob cuius facti -am et memoriam.

mentorium, -i n. [orig. inc.] *étal*: CARTUL. S. Werburgh. p. 53 (XIIe): nundinas et -a mercatorum, ita vero quod ipsi monachi faciant ex suo -a mercatorum.

mentosus, -a, -um [mentum] *qui a le menton saillant*: UGUTIO: unde -us, -a, -um, et mentutus, -a, -um, magnum habens mentum.

mentovatus, -a, -um v. *memoratus*.

mentualis, -e [mens] *mental, de l'esprit*: GUIBERT. Nov. pign. sanct. col. 672^A: verbum, ut sic dixerim, -e. GESTA Serv. Tung. p. 17: ungitur oleo spiritalis letitie, admonetur per cidarim hemisperialem celo -e caput inserere. v. *mentalis*.

mentula, -e f. *membre viril*: COSM. PRAG. III 23 p. 191,28: qui ilico captus oculis et -a est privatus. ITIN. S. Jacobi VI p. 16: non solum -as suas, verum etiam tocium corporis sui sordes, apostoli amore lavari solet. NIGEL. WIREK. stult. p. 45: oculos dextros auferat atque pedes... -a tollatur quodque coheret ei.

mentum, -i n. *menton*: WALTHARIUS 716: donec Waltharius sub -um cuspidis ictum / fixerat. OTTO FRIS. gesta 2,13 p. 115,28: reflexis ad -um crinibus sicque virilem et barbatam faciem imitantibus. VITA Godefr. Cap. I 9 p. 524,40: -um illius apprehensum concutiens.

mentutus, -a, -um [mentum] *qui a le menton saillant*: UGUTIO: -us, -a, -um, magnum habens mentum.

menudus, -a, -um v. *minutus* s. v. 2. *minuo*.

menuthes, -is v. *memithes*.

menya, -e f. [orig. inc.] *plante indéterminée*: UGUTIO: -a est herba quedam foliis pastinace similis.

menza, -e f. [forme germanique pour menta] v. *menta*.

menzerigo 1. [arabe manzur, consacré à Dieu] *embrasser la religion musulmane après avoir abjuré le christianisme*: ANAST. chron. 300,5: repromittit se non com-

pellere ad -andum nisi eos qui ex infidelibus dudum fuissent.

meo 1. I) *au propre*: A) *sens local*: 1) *passer par un lieu*: CAND. FULD. Eigil. II 14,1: post hec inde -ans socium comitante caterva / iste pater letus gressum direxit ad urbem. WALAHFR. hort. 169: huc stricto lenis -at ore Nothi vis. WALTHARIUS 1211: videt descendere binos / quodam colle viros raptim et sine more -antes. ADAM BREM. 1,60 p. 58,24: periculosum eque suis ac predonibus iter -andi fecerunt. 2) *arriver*: THEODULF. carm. XXV 236 p. 489: rex bene letus eat, plebs leta -et. HRABAN. carm. 47,13: has tres personas Romana ex arce -antes / suscepit Hraban. METELL. Quir. 15,44: post elementa -at / robur eis impar multum, plane nisi fallar, / seu leve seu solidum. 3) *passer, couler (en parlant de rivières)*: WANDALB. creat. mundi 69: fontes, flumina, rivi, / stagna et maxima ripis / mox distincta -arunt. 4) *pénétrer*: JOH. SCOT. ier. Dion. 15,2 col. 256^D: acute -ans; penetrat enim omnia acute, ineffabili celeritate. B) *s'écouler (en parlant du temps)*: WANDALB. hor. 46: horarum sibi Quintilem quis Iunius equat, / bis denis prima in pedibus patet atque duobus, / undenisque -ans ostenditur inde secunda, / tertia moxque pedes explet comprehensa novenos.

II) *au fig.*: A) *se développer*: HRABAN. carm. 10,14: sermo decorus ovet, servetur regula dictis, / nexibus et certis versus in arte -et. B) *s'écrouler, s'en aller*: SALOM. III carm. I 2,110: celum, terra -ant, sed firma hec famina perstant.

meomniter [μνημων, pour mnemoniter] *mnémotiquement*: EUGEN. VULG. syll. 39,2: sermones interpretati 'quis' pro 'qualis' et pro 'quantus' invenitur; 'qualis' vero et 'quantus' non pro 'quis' et -r fit interrogatio: quid sit vel quid est Vulgarius? animal; quale sit? rationalis vel stultus vel rusticus vel calvus; quomodo se habet? aut sedet aut legit et cetera.

meonesia, -e f. v. *meonesia*.

meonesia, -e f. [μειονεσία] *forme*: meonesia: GERBERT. geom. 66 note o. (*math.*) *infériorité (par rapport à l'angle droit)*: GERBERT. geom. 66: acutus angulus est, qui, -am imitans et infra rectum subsistens, identidem quantitate indiffinita usque in lineam directam coarctari valet.

meoparo, -nis m. v. *myoparo*.

mera, -e f. v. *merus*.

mera, -orum n. plur. v. *merus*.

meraca, -e f. v. *meracus*.

meracitas, -tis f. [meracus] *pureté*: UGUTIO: hec -as id est puritas, claritas.

meraciter v. *merax*.

meracula, -e f. [medacula] *maille (monnaie)*: CARTA a. 1187 (J. Plantavitius, Chronologia praesulum Lodovensium [1634] p. 94): ea tamen lege ut prior ab episcopo... daret singulis synodis sex denarios et -am unam. v. *medacula*.

tion: CARTA a. 1154—89 (Brit. Borough Charters p. 380): monachi habeant... primam -am post me et ministros meos in victualibus suis emendis aput civitatem R.

mercantia, -e *f.* [mercator] *marchandise*: DIPL. Caroli M. I 278 (a. 809 *faux*, XI—XIIe): emere omnes -cias convenientes. *v. mercandia*.

mercantobulum, -i *n.* [orig. inc.] *marché?*: COD. Bar. 5,285 (1090—2): in ipso -o civitatis, case mee et astationes quas habeo.

mercarium, -i *n.* [marcha] *limite, borne*: CARTA a. 936 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 67 col. 175): dono totum allodium... cum omnibus finalibus et -is.

mercarius, -i *m.* [merx] *forme*: mercarius; ROTUL. pip. 2 Henr. II p. 53 (a. 1155). *mercier*: MEM. Mutin. 25,25 (a. 830): casas quas in eis (*i. eius*) manus tradedit quondam -o. ROTUL. pip. 16 Henr. II p. 37 (a. 1170): A. -us debet XX s. de misericordia. *v. mercerius*.

mercatalis, -e [mercatum] *forme*: mercadalis: CARTUL. Gellon. 443 p. 361 (a. 1141). CARTUL. Salvan. 122 p. 97 (a. 1160). CARTUL. Gimund. p. 379 (a. 1160). CARTUL. Magalon. 49 p. 100 (XIIe). ib. 231 p. 416 (a. 1195).

1) *adj.*: a) *suivi par les marchands*: CARTA a. 891 (éd. R. d'Abadal, Eixalada-Cuixa ap. 63, Anal. Mons. VIII [1954]): meum campum qui est inter viam -em et viam de Beliz (CARTUL. Agath. 117 p. 133 [a. 1140]. CARTUL. Gimund. p. 379 [a. 1160]). *v. mercatarius et mercaderus*. b) *selon la mesure du marché*: CARTUL. Biter. 75 p. 94 (a. 1067): debetis ad nos dare... sestarium unum -e de ordeo. CARTUL. Agath. 33 p. 50 (a. 1076): modium unum de annona mitadencia a sestario villano raso, qui cumulus faciat ad rasum -em. CARTUL. Anian. 78 p. 216 (a. 1136): unum modium -em de annona. CARTUL. Magalon. 49 p. 100 (XIIe): de vino puro unum modium et VIII sestaria et dimidium et faciunt unum modium -e de vino. ib. 231 p. 416 (a. 1195): XL sestariis boni ordei ... ad mensuram -em Montispezzulani ita quod mercato possint vendi. *v. mercatorius et mercatilis*.

2) *subst. neutr.*, *marché, place du marché* (*formes*: mercadale: CARTA a. 950 [Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 90 col. 210]. merchadal: LIB. mon. S. Cruc. 76 [a. 1157]): CARTA a. 950 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 90 col. 210): usque ab ipso ponte ad ipso -e. LIB. mon. S. Cruc. 88 (a. 1160): sunt autem prefate domus in ipsa villa de Martorello ad ipsum mercatum... terminantur autem a circio in ipso -i. CARTUL. Ruscion priv. p. 56 (a. 1174): nec faciat aliquid de quo -e ville Perpiniani impediatur. ib. qui tabulas et banchos habetis in ipso -i.

mercatorius, -a, -um [mercatum] 1) *adj.*, *suivi par les marchands*: CARTUL. Templ. 284 p. 142 (Barcelone) (a. 1142): ab occiduo ipsam stratam -am. *v. mercatalis*. 2) *subst. m.* (*formes*: mercetarius: DIPL. comit. Pal. Rip. 31 p. 298 [a. 846]. merchatarius: ib. 74 p. 324 [a. 875]) *marchand* (*ou mercier?*): DIPL. comit. Pal. Rip. 21

p. 291 (a. 845): Anastasio -o (ib. 22 p. 292 [a. 845]. ib. 54 p. 312 [a. 858]). ib. 56 p. 314 (a. 859): Tuderico -o. ib. 71 p. 322 (a. 874): Nicholaus -us (ib. 73 p. 323 [a. 874]).

5) **mercaterus**, -i *m.* [mercatum] *marchand*: DIPL. comit. Pal. Rip. 84 p. 330 (a. 889). LIB. feud. mai. 143 (a. 1177).

mercatalis, -e [mercatum] *forme*: mercadilis (*cf. mercadum*): CARTUL. Biter. 138 p. 189 (a. 1130). 1) *du marché*: CARTA a. 1082 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 352 col. 676): dono vobis... tres puneiras de sal in unaquoque (*sic*) die -e. 2) *à la mesure du marché*: CARTUL. Biter. 138 p. 189 (a. 1130): tres sestariatas -es de frumento. *v. mercatalis*.

mercatio, -nis *f.* 1) *acquisition onéreuse*: CARTA c. 1140 (B. M. Roy. Ch. 1070—1198 n. 17): quecumque poterint adipisci vel dono vel -ne in cuiuscumque dominio feudi mei sit. 2) *pl., commerce*: HELM. 95 p. 186,22: forum etiam Plunense... prohibuit, eo quod populus Christianus, deserto cultu ecclesie et missarum sollempniis, -nibus tantum operam daret. CONST. Frid. I 205,5 p. 283,25: quod libere Pisani... exercere suas -nes possint. 3) *marché*: DIPL. Ludow. Pii a. 838 (Huvelin, Essai hist. sur le droit des marchés et des foires p. 163 n. 2): locum -nis ipsa regio indigebat. DIPL. Catal. II, I p. 71,18 (a. 878): terciam partem tolonei... de suburbio loci ipsius tam de mari quam de omni -ni. DIPL. Bereng. I 94 p. 250 (c. 902—913): donamus potestatem inibi faciendi annuales -nes. DIPL. Conr. I 36 (a. 918): theloneumque sicuti in ceteris -num locis mos est. DIPL. Otton. I 177 (a. 956): publicas -nes fieri concessimus. LEGES Cnuti 15 p. 295 (c. 1102): interdiximus... diei dominice -cionem et popularia placita. CAL. rotul. cart. I 258 (1100—1129): concedo ut apud E. sit porthus et -o die Jovis quaqua ebdomada. 4) *marchandise*: CAPIT. reg. Franc. II p. 252,7 (a. 903—906): iuxta estimationem -nis... exsolvat. CARTA a. 1162—86 (Brit. Borough Charters 1042—1216 p. 168): -nes que per mare burgo adportantur. BENED. Petr. gesta II 131: quod mercator de quacumque -ne sit non potest emere panem. 5) *taxe sur les transactions commerciales*: DIPL. Bereng. I 166,12 (a. 905): ripaticum cum universis -nibus. DIPL. Bereng. II 9,13 (a. 926): cum -cionibus, vectigalibus, districtionibus.

45) **mercator**, -is *m.* *forme*: mercador: DOC. hist. Port. reg. I 152 p. 178 (a. 1136). 1) *subst.*: A) *marchand, négociant* (GLOSS. AA 441,1,22: arillator *i. e.* mercator): 1) *en général*: EINH. transl. Marc. I 3,6 p. 250,14: -es quidam de civitate Mogontiaci, qui frumentum in superioribus Germanie partibus emere ac per fluvium Moinum ad urbem devehere solebant. DIPL. Otton. II 85 (a. 974): -es ad ipsum locum negotii properantes. THIETM. 3,1 p. 98,10: quicquid Merseburgiensis murus continet urbis cum Judeis et -ibus ac moneta et foresto. MIRAC. Winn.

p. 784,25: -ibus... ultramarinis. DIPL. Conr. II 66 (a. 1026): negociaciones -um. LIB. Domesd. (Herts) fol. 137 a. I (v.c. H. Herts. I v. 320): X -es reddunt X solidos de consuetudine. DIPL. Henr. III 93 (a. 1042): tali deinceps lege ac iustitia vivant quali mercatores de Goslaria et de Magdeburga... usi sunt. TRAD. Ratisb. 795 p. 375,31 (a. 1135—40): -r salis. DIPL. Loth. III 92 (a. 1136): ut... Magdeburgensibus -ibus partes theolonei remitteremus. CARTUL. S. Vedast. p. 191 (c. 1148): guilda -um. ACTA Henr. II, I p. 20,7 (a. 1151): homines Rothomagi qui de ghilda sunt -um. ib. I p. 483,1 (a. 1156—73): de hominibus Fiscannensibus, de ghilda -um. ROTUL. pip. p. 35 (a. 1190): Yvo -r. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 81 p. 598,47: in Ardea forum causarum et -um ghilleolam nuper edificasset. 2) *emplois spéciaux*: a) mercator bannalis (cf. *infra* mercator publicus): BULLA Leon. IX a. 1050 (J. Schneider, Notes sur l'organisation des métiers à Toul dans Mélanges Halphen, p. 660 n. 7): si cum ceteris bannalibus -ibus fuerint constituti per villicum civitatis. b) mercator cursorius, *colporteur*: CARTUL. Mai. Mon. Cenom. II Sablé 2 p. 60 (a. 1067): si -r cursorius fecerit venditionem aut emptionem in burgo monachorum. c) mercator foraneus, *marchand forain*: CONSUET. Lond. p. 616: foraneus -r nequit pannum madidum emere... in urbe. d) mercator foricus, *marchand forain*: LEGES Genuens. I col. 10 (a. 1157): neque faciam cum foricis -ibus mercatum pro aliis foricis -ibus in Janua. e) mercator publicus, *marchand exerçant son activité sous la protection de l'autorité publique*: CONST. Frid. I 283 p. 389,30 (a. 1182): omnes huiusmodi ecclesie Wormaciensis ministros, qui certi et publici -es non sunt. f) mercator aque Parisiensis, *marchand de l'eau parisien (transporteur fluvial appartenant à la Hanse parisienne)*: CARTUL. Paris. I 480 p. 404 (a. 1170): nemini licet aliquam mercatoriam Parisius per aquam adducere vel reducere... nisi ille sit Parisiensis aque -r vel nisi aliquem Parisiensem aque -em socium in ipsa mercatoria habuerit.

B) *sens péjoratif, trafiquant*: EPIST. Ratisb. 9 p. 313,34: Judas traditor, -r pessimus. CALIXT. II serm. Jacob. col. 1388^A: alii enim ex his -ibus vocantur Jude, alii Simoniaci, alii Giezite.

C) *classe des marchands*: BRUNO MAGD. bell. 95 p. 88,4: maxima pars eius exercitus ex -ibus erat. TRAD. Frising. 1644 h (a. 1078—98): testes sunt de nobilibus... de familia... de -ibus Soizman.

II) *adj., de bonne valeur marchande*: CARTUL. S. Cucuph. III 1148 (a. 1183): persolutis tamen prius VII aureis -ibus et dimidio ('*morabetinos usados habitualmente para las transacciones*', Botet i Sisó, *Los monedes catalanes I p. 68*).

mercatoria, -e f. v. *mercatorius*.

mercatorius, -a, -um *forme*: mercaturius: ALCUIN epist. I) *adj.*: A) *commercial, de marchand*: DIPL. Otton.

III 155 p. 567,1 (a. 994): in -o iure. CARTUL. civ. Halb. I (XI^{med}): pro -o usu. REG. Anglo-Norm. I p. 58 (GUILL. I a. 1080—86): nundinalia et argisteria, id est -a loca. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 128,38: -e atque usurarie artis. TRANSL. Godeh. 3 p. 648,39: vir... arti -e deditus. CONSUET. S. Audemar. c. 1080 (H. Pirenne, Les villes et les institutions urbaines, t. II p. 190): consuetudines gilde -e. CARTA a. 1148 (Brit. Borough Charters p. 203): -am ghildam cum omnibus consuetudinibus et dignitatibus que ad illam pertinent. SAXO p. 377,7: -um *navigium*. B) *selon la mesure du marché*: CARTUL. Gellon. 331 p. 272 (a. 1122—24): duobus sextariis ordeis -is.

II) *subst.*: A) *masc., marchand, commerçant*: ALCUIN epist. p. 308,23: ut quemlibet de humiles vestros nobis cum -os qui veniunt, dirigatis. CARTUL. Talmund. 6 p. 17 (a. 1058). B) *fém., marchandise*: CARTUL. Paris. I 480 p. 404 (a. 1170): nemini licet aliquam -am Parisius per aquam adducere vel reducere... nisi ille sit Parisiensis aque mercator vel nisi aliquem Parisiensem aque mercatorem socium in ipsa -a habuerit. C) *neutr.*: 1) *marché, lieu où se tient le marché*: CARTUL. Mai. Mon. Cenom. II Mayenne 13 p. 13 (a. 1120): a fossatis -i versus forestem. ib. p. 14: facere burgum in -o quod est in terra capelle intra fossata. CATAL. Galeran. II 13 (a. 1135—1165): domum unum in -o. CARTUL. Coron. p. 141 (a. 1159): extra castrum, in -o. 2) *mesure de capacité (= selon la mesure du marché)*: CARTUL. Rhen. inf. I (Werd.) 266 (a. 1081—1105): mansum... VIII modios siliginis cum totidem modiis hordei et I -um leguminis annuatim persolventem.

mercatix, -cis f. *celle qui achète*: HILDEGARD. epist. I 135 col. 363^C: mulierem autem -cem ad te collige. ib. 135 p. 363^B: quedam... mulier -x de omni arte ad se collegit que oculis pulchra ad videndum sunt.

mercatum, -i n. *sive mercatus*, -us m. *formes*: *marcadum*: CARTUL. Conch. 15 p. 20 (a. 1060). *marc(h)atum*: CARTA a. 996 (Mon. Hist. Patr. I 305 d). HIST. S. Catherine Rotom. a. 1088 (éd. Pommeraye). *mercadum* (cf. Kohler, *Urkunden* 67,5 a. 865); DOC. Trev. 72,10 (a. 884). CARTUL. Conch. p. 346 (XI—XIIe). DOC. hist. Port. reg. I 284 p. 363 (a. 1162). *merchatum*: DIPL. Ludow. Germ. 119 p. 169,27 (a. 866). DIPL. Otton. III 367 (a. 1000). CARTUL. Nic. 21 p. 29 (a. 1066). LIB. feud. maior 820 p. 340 (a. 1070). *merkatum*: DIPL. Otton. III 311 (a. 999).

1) *commerce, négoce, transaction*: CAPIT. reg. Franc. II 253 p. 250,34 (a. 903—906): naves... ubicunque sedere voluerint et -um habere, donent pro theloneo semi dragmam. CARTUL. Clun. I 171 p. 165 (a. 910—927): vendo monachis... de terra duas perticatas... ut istum nostrum -um laudaret. DIPL. Conr. I 35 (a. 918): a cunctis qui cum -us sui mercimonio... conveniunt. COLOM. decr. I c. 33: qui de -o vivunt. CAL. rotul. cart.

III 7 (a. 1154—58): omnes illis qui de -o vivunt et -um deducunt infra quatuor divisas que pertinent civitati Lincolnie. LEGES Genuens. I col. 7 (a. 1157): suam pecuniam me sciente per mare ad -um nullo modo portabo. ib. col. 10 (a. 1157): neque faciam cum foricis mercatoribus -um pro aliis foricis mercatoribus in Janua. DOC. comm. Ven. 316 p. 313 (a. 1180): ipsi -um fecerant de oleo per se et per socios suos.

2) *marché, foire*: CAPIT. reg. Franc. I p. 149,5 (a. 809): ut -us die dominico in nullo loco habeatur nisi ubi antiquitus fuit et legitime esse debet. ib. I p. 294,22 (a. 820): constituta -a fugiens, ne teloneum solvere cogatur. DIPL. Pepin. I 3 (a. 825): ut -a que sunt in earum villis... perpetualiter in iisdem locis manere licuisset. AGOBARD. epist. p. 184,35: missi... -a, que in sabbatis solebant fieri, transmutari preceperunt. ALMAN. Niv. p. 169,3: neque in publicis -is aut vectigalibus vel census regie potestatis. INVENT. Taur. p. 78: in proximo -o cecum bovem comparavit. DIPL. Pepin. II 51 (a. 845): concedimus... ut, sicut in aliis locis... aguntur -a. HINCM. REM. epist. col. 507^A: Helmigarium... -i palatii telonearium. annal. Bertin. p. 496,42: -um habere. CAPIT. reg. Franc. II p. 302,33 (a. 861): in mallis atque in placitis seu in -is. POLYPT. Rem. p. 91: -o annuali. DIPL. Ludow. Germ. 119 p. 169,27 (a. 886): -um... sub nostra tuitione volumus consistat, ut nullus de quolibet negotio ex eo teloneum... auferre presumat. CAPIT. reg. Franc. II 253 p. 251,35 (a. 903—906): ubicunque... salinarium -um fuerit constitutum. CARTUL. S. Lambert. Leod. I p. 19,2 (a. 974): concessimus ut... -um... constitueret. JOH. METT. Joh. p. 367,44: villam... ubi -um ea forte die habebatur. DIPL. Henr. II 8 p. 10,26 (a. 1002): in eodem loco -um habere. BRUNO QUERF. Adalb. (rec. A.) 15: ubi ipsa die -us erat magnus. DIPL. Conr. II 247 (a. 1037): annualiter -um publicum habere. DIPL. Henr. III 42 (a. 1040): annualis -us ibi celebrari. CHRON. Ben. Divion. p. 124: -um quoque die sabbati. CARTUL. Conch. p. 53 (a. 1076): si ibi -um factum fuerit, retineo mallevantiam usque ad XV dies. FORM. Anglic. p. 177 (a. 1095): -a sua absque thelonio... faciant. DIPL. reg. Col. p. 42 (a. 1111): per omnia -a. DIPL. Loth. III 25 p. 39,10 (a. 1130): sit idem -um liberum iudicum, ducum, comitum omniumque iudicarium potestatum contradictione securum. ACTA Phil. Aug. I 32 (a. 1181): die -i. ACTA Ricardi I (a. 1190) (Kirkstall Coucher. p. 216,311): de omnibus rebus quas emerint vel vendiderint vel deportare fecerint in nundinis vel -is. v. *mercata*.

3) *lieu où se tient un marché (parfois marché couvert)*. (UGUTIO: -us, -us, -ui, id est cetus multorum vendicium et emencium vel locus ubi venditur et emitur. RADULF. TORT. Bened. p. 420: unde tam ipse conventiculi locus, quam negotium ibi habitum, -um vulgo dicitur): CAPIT. reg. Franc. I 146 p. 298,24 (c. 820): in

-um adducatur et ibi... flagelletur. CARTUL. Gratianop. p. 10 (a. 885): Genoliacum quoque villam, cum portu et -o. CARTUL. Saviniac. I p. 91 (X^e): sunt termini earum rerum -um et via publica. GLOSS. X^os. (ALMA XXII [1953] p. 227 s.v. forum): foro quod vulgo dicitur -o. ACTA a. 1006 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 165 col. 352): in hac quidem strata et in -o... malos usaticos immiserant. THIETM. 8,32 p. 530,25: in magna hac civitate... plus quam quadringente habentur ecclesie et -us VIII. DIPL. Otton. III 311 (a. 999): publicum faciendi et construendi -um. DIPL. Henr. II 79 (a. 1004): licentiam dedimus constituendi -um sive emporium. ib. 300 (a. 1014): campo -i. DIPL. Conr. II 267 (a. 1038): cum omnibus casis et puteghis infra -um in loco qui dicitur platea maior. ib. 273 (a. 1038): unam mansionem prope -um Florentine civitatis. LADISL. decr. II c. 7: nemo emat vel vendat preter -um. CARTUL. Biter. 83 p. 107 (a. 1080): foras ipsum portale de ipso -o LADISL. decr. III 20: usucapiones... ducantur in civitatem... presententurque... in -o. CARTUL. S. Vinc. Cenom. 272 col. 164 (XI^{ex}): hoc factum fuit in -o de Luciaco. DIPL. Loth. III 97 p. 154,30 (a. 1136): in communibus -is... homicidium perpetraverit. CARTUL. Gimund. p. 93 (a. 1157): hanc... vendicionem laudavit... in -o de la Isla. HERBORD. Ott. I 36 p. 717,31 K: nosti... preciosos pannos... frugi -u Halle inveniri. MON. Strig. I p. 57 (a. 1075—1217): villam... cum terra sua, -umque in eadem, cum vado libero *dedi*.

4) *droit de tenir un marché*: DIPL. Caroli Prov. p. 9 (a. 859): concedimus quoque -um annum. CARTUL. Luver. I p. 5 (a. 1027): concedo etiam apud Argentias -um forense per singulas anni ebdomadas. CARTUL. Conch. p. 33 (a. 1031—1060): donamus et -um et licitum usum et vicariam, et iusticiam -i. CARTA a. 1088 (HIST. S. Catherine Rotom., éd. Pommeraye): *dedi* etiam eis feriam et marchatum in eadem villa. CANTAT. S. Huberti 5 p. 17,2 (ed. K. Hanquet).

5) *taxe sur les marchés*: VITA Argr. p. 23: inter plurima que huic monasterio contulit beneficia, hoc quoque ex suo superaddidit, medietatem scilicet annualis -i. DIPL. Caroli III p. 3,22: monetam... ac rivaticum cum -o sepedicte ecclesie concederemus. CARTUL. Derven. p. 136 (a. 968): reclamationem facientes de -o scilicet et pontatico de villa que dicitur Olumna. CARTUL. S. Mar. Paris. I p. 95 (a. 1004): -um et teloneum rotarum atque tensamentum vini. CARTUL. Ausc. 26 p. 26 (a. 1040): *dedi* medietatem -i. GESTA episc. Viridun. p. 49,1: cum dimidio Mosomensis -u. CHRON. Ben. Divion. p. 117: concessit et -um annuale ad vestimenta fratrum emenda, medietatem que ad se pertinebat. TRAD. Frising. 1457 (a. 1039—46): cum decimis et censu hominum ad ecclesiam eiusdem loci censuatorum cum -u in secundo anno redeunte... et cum illius anni fructu. CARTUL. Novigent. p. 27 (a. 1080): dono... decimam etiam

data. REG. Anglo-Norm. I p. 128 (GUILL. I a. 1080—86): concedo... sanctimonialibus unum -um in Sedana. HARIULF. chron. Centul. p. 307: de -o per ebdomadam XL solidos. CARTUL. Castr. Ledi p. 34 (c. 1100): omnis -us totus est comitis. PASCAL. II epist. 389 col. 352^B: cum portu et ripatico et teloneo et -o. CHRON. Morig. p. 20: nundinas etiam denominatas... cum -o et omnibus consuetudinibus regia munificentia contulit. CARTUL. Clun. V 4223 p. 572 (a. 1166): si ibi facte fuerint... exactiones vel questus, vel nundinas vel -um vel pedagia. CARTUL. Naumb. 398 p. 360 (a. 1197): X solidos -us... fratribus deputavit.

6) *droit de commercer librement*: FRID. I epist. p. 2,20: ibique dum ab eis -um quereremus et ipsi nobis eum negarent. CONST. Frid. I 85 p. 139,1 (a. 1111): regalia, id est civitas, ducatus, marchias, comitatus, monetas, teloneum, -um, advocatias regni. CHRON. reg. Col. I a. 1189 p. 145,20: imperator legatos ad regem Grecie misit... pro pace et conductu per terram suam et -u. HELM. 60 p. 115,27: miseruntque legatos ad regem Grecie, ut daret eis conductum -umque transire cupientibus terram suam.

7) *marchandise*: CONSUET. S. Audemar. c. 1080 (H. Pirenne, Les villes et les institutions urbaines, t. II p. 190): si quis vero, gildam habens, -um aliquid... taxaverit. ACTA pont. Rom. ined. II 203 p. 167 (a. 1097—99): omnes mercatores cum magno seu cum parvo -o. ACTA Phil. Aug. I 43 c. 15 p. 62,15 (a. 1181): -um, quod ad octo denarios non ascenderit, teloneum non habebit. CARTA a. 1189 (Brit. Borough. Charters p. 14): habeant eandem quietationem... de omnibus -is suis quocumque venerint.

8) *ravitaillement*: CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 2 (a. 1107—1135): precipio quod totum -um et omnes res quas serviens leprosorum de Carnoto de Belle Loco affidare poterit se emisse ad victum vel vestitum vel alia necessaria eorum, sint quiete de teloneo. GESTA Franc. Hierosol. 35 p. 188: naves nostre venerunt, deferentes maximum -um, scilicet frumentum, vinum et carnem, et caseum et hordeum et oleum. CHRON. reg. Col. a. 1159 p. 102,27 (rec. 1): destruens pontes... per diversas aquas, unde -us adduci poterat Mediolanensibus. CONST. Frid. I 172,4 p. 239,1: consules precipient -um deferri exercitui et facient deferre bona fide.

9) *(au figuré) combinaison*: HRABAN. hom. I 62 col. 118^D: -u infausto non vitam meretur eternam. EPIST. Ratisb. 9 p. 316,32: -um vitiorum ascendentes.

mercatura, -e f. 1) *commerce*: CONSUET. Argent. 38 p. 10 (c. 980): in causis pertinentibus ad -am. TRANSL. Godeh. 3 p. 650,9: ut hic quodam tempore causa -e... inter paganos tenderet. CARTUL. Novigent. p. 48 (a. 1165): nisi forte -am exercuerint de qua more mercatorum... consuetudines suas reddent. GODEFR. S. VICT. microcosm. 1, 57 p. 74,5: mechanice quidem scientie species... secunda -a mercatorum... adinventio est.

ACTA Phil. Aug. II 491 p. 18 (a. 1195): quamdiu vir in -a aut in peregrinatione morabitur, mulier de ea re submoneri non debet, nisi et ipsa -am exerceat. 2) *marchandise*: CARTUL. S. Vedast. p. 166 (a. 1036): de pannis et maioribus -is teloneum. ib. p. 169 (a. 1036): potest sanctus Vedastus capere teloneum suum et arrestare -as illorum. Doc. hist. Port. reg. I 239 p. 292 (a. 1152): si mercatores de Balneo exierint cum suis -is de terra regis. CARTUL. Novigent. p. 47 (a. 1165): si de -a que est in burgo submonitio facta fuerit... teloneum vicecomitis erit.

mercaturius, -i m. v. *mercatorius*.

mercatus, -us m. v. *mercatum*.

mercecula, -e f. [merx] *marchandise de peu de prix*:

15 UGUTIO: mers, -cis,... unde hec -a, -e, diminutivum.

mercedarius, -i m. *celui qui paye le salaire*: AYNARD. p. 621: -us est qui mercedes dat. UGUTIO: -us, id est servus qui distribuit eam *mercedem operariis domini* sub domino. GLOSS. AA 465,1,37: -us qui dat mercedem pro labore sibi impenso.

20 *mercedicus*, -i m. [merx et dico] *qui parle moyennant salaire*: UGUTIO: merces componitur cum dico et dicitur -us, -i, id est propter mercedem dicens et loquens.

mercediosus, -i m. [merces] *celui qui paye le salaire*:

25 ADNOT. cod. Iustin. 296,10: si quis... de servitio... -i sui eum *mercenarium* distulerit.

mercedonius, -i m. *employeur payant un salaire*: UGUTIO: merces componitur... cum dona et dicitur hic -us, -i, id est dominus qui dat mercedem operariis suis.

30 *mercedula*, -e f. *petite récompense* (UGUTIO: merces, -dis... unde hec -a, diminutivum): VITA Norb. I 6 p. 675,31: vilibus et abiectis -is inservire.

mercenarius, -i m. v. *mercennarius*.

mercennaliter [mercennalis] *selon le prix*: CARTUL.

35 S. Vict. Mass. I p. 427 (a. 1048—61): si o forfan, emendent o -r aut iuste.

mercennaria, -e f. v. *mercennarius*.

mercennarius, -a, -um [GLOSS. AA 465,2,16: Metellus -us a merendo]. GLOSS. Vat. 1469 523,29: -us vilis luxuriosus I) *adj. formes*: mercenarius: BERNARD. serm. in cant. XI col. 825^D. mercennarius: COD. Esr. 5 p. 151 (a. 1193). A) *au propre*: 1) *salarié, mercenaire*: RAHEW. 3,35 p. 209,20: omnium vero agminum postrema erat -a multitudo. 2) *qui est fait pour un marchand*: DIPL. comit. Pal. Rip. II 302 p. 444 (988—996): aliquis homo qui ista carta -a inquietare voluerit. ib. *passim*. B) *au figuré*: BERNARD. serm. in cant. XI col. 825^D: ne aut spes mercennaria sit, si amore non comitetur.

II) *subst.*: A) *masc. forme*: mercenarius: ANNAL. Xant. a. 871. CARTUL. Vindoc. II p. 109 (a. 1089). MARIAN. SCOT. chron. a. 1094. ROTUL. pip. 31 Henr. I p. 148 (a. 1130). CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 18 (a. 1155). TRAD. Ratisb. 977 (a. 1184—85). 1) *salarié, employé à gages* (cf. A.F. mercenier. UGUTIO: -cenarius, pretio

conductus vel qui accipit mercedem): a) *en général*: LIB. Domesd. (Essex) II p. 26: I porcarius et I -us. CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 17 (a. 1050): in tali convenientia ... quod illi vestimentum donent, sicut dederint ad alios -os. CARTUL. Rhen. inf. I 312 p. 206 (a. 1131): unus tantum ex -is curialibus. MEM. Autissiod. p. 36 (a. 1134): neque ipse, neque aliquis de -is earum. CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 18 (a. 1155): filius Roberti -i. CARTUL. Durbon. p. 80 (a. 1161—1172): in hospitio -orum. TRAD. Ratisb. 977 (a. 1184—85): serviens -i more in domo S. Emmerammi. CARTUL. Wangion. p. 196 (a. 1197): tam ipsi quam eorum -i. b) (*fig.*) *dans l'Eglise, mercenaire, qui travaille par intérêt, non pour les âmes* (cf. Joan. X 12—3, *souvent opposé à pastor*): HRABAN. hom. II col. 187^c: mercenarius quippe est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non querit. HINC. REM. annal. Bertin. p. 108: non iam pastoris, sed -i (THIETM. 3,14). ANNAL. Xant. a. 871: non venatore, non hypocritam, non -um neque mercede conductum. RUOTG. COL. 37: quid pastoris esset officium, quid -i viciium, quid in ministerio susceptio, quid in angaria aut agendum esset aut sperandum. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 139,1: baculum pastorem, quem non ut pastor, sed ut -us usurpaverat. MARIAN. SCOT. chron. a. 1094: dum -i Mogontinum episcopatum comparare vellent precio. BERNARD. serm. de div. III col. 551^B: nec -us rapitur ad contemendam veritatem, qui propriam querit utilitatem. PETR. CANTOR verb. abbrev. 25 col. 98^A: mercenarius enim est, qui deum ob aliud quam propter seipsum laudat. 2) *mercier, marchand de mercerie* (cf. *mercerius*): ACTA com. Namurc. p. 90,24 (a. 1047—64): -us... si in die stallum in foro posuerit, nocte pro stallum obolum solvit. CARTUL. Vindoc. II p. 109 (a. 1098): testes... Guillelmus -us... A. mercator. B) *fém., salariée, mercenaire*: BERTHA VII. Adelh. 6 p. 761,14: hec erat patrix et non -a, quia numquam patiebatur gregi deesse vite utriusque necessaria.

merceria, -e f. [mercerius] 1) *objet de mercerie*: CARTA a. 1175 (R. H. Bautier, Les foires de Champagne dans Recueil Soc. Jean Bodin V p. 111 n. 5): omnes mercerii de Remis... et omnes qui -am vendunt. 2) *la Mercerie, quartier ou rue des merciers*: REG. August. Cant. p. 67,36 (a. 1200): de scopis in -a.

mercerius, -i m. [merx] *forme*: mercerus: CARTA c. 1175 (Danelaw Charters p. 78). *mercier, marchand de certaines petites marchandises*: CARTUL. Bituric. 131 p. 234 (c. 1110): -i reddent unusquisque obolum in Martio ... et si -us extraneus venerit, reddet similiter obolum. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 83 p. 98 (a. 1082—1106): Warinus -us. CARTA a. 1164 (E. Chapin, Les villes de Champagne des origines au début du XIVe s. p. 283): -os hospitari et merces suas venales exponere. CARTUL. S. Pauli Lond. p. 135 (c. 1170): Ricardo -o. CARTUL. Biter. 252 p. 336 (a. 1173): S... -us. CARTA a. 1175

(R. H. Bautier, Les foires de Champagne dans Recueil Soc. Jean Bodin V p. 111 n. 5): omnes -i de Remis, de Parisiis, de Rothomago... et omnes qui merceriam vendunt. OBERT. SCRIBA a. 1186, 106 p. 40: Guidone -o. STATUT. Arelat. 74 p. 213: omnes libre et alia pondera nummulariorum, speciatorum, -orum. USAT. Barc. 62 p. 24 (éd. R. d'Abadal y F. Valls): omnes homines... tam -i quam negociatores (ib. 64 p. 25). *v. mercarius. mercerus, -i m. v. mercerius.*

merces, -dis f. *formes*: mercis: LEO III epist. 60,14. TRAD. Frising. 458 (a. 822). mercedes: COD. Cav. I 98,1 (a. 872). mercedes: CARTUL. Regiens. 77,18 (a. 900). acc. mercem: OTTO FRIS. gesta I prol. p. 10,26. acc. mercede: ANNAL. Camald. 28,45 (a. 881). CARTUL. Parm. 242,12 (a. 923).

1) *salairé, contrepartie d'un travail*: a) *en général*: HRABAN. carm. 12,14: -s operis (WETT. Gall. II p. 263,15). HROTSV. Abr. 4,6: quo *solidum* stabulario pro -de tribuam. b) *salairé d'un esclave*: STEPH. TORN. summa, causa II q. 6 p. 181: 'pensiones' que locatoribus dantur a colonis, quod postea dicit 'mercedes'. Vel -des dicit, quod datur servis locantibus operas suas, ut pensiones referas ad predia, -des ad mancipia.

2) *récompense, prix d'une bonne action*: a) *en général*: DIPL. Arnulfi 171 (c. 899): ob bone fidelitatis et servitutis sue -dem. METELL. buc. 7,44: dum pauper rerum pascari -de dierum. LABORANS iustit. III 4 p. 34,5: dabatur... merito -s. DIPL. reg. Bel. p. 347 (a. 1193): -s fidelitatis. b) *spéc.*: α) pro mercede, *en contrepartie*: TRAD. Frising. 1059 (a. 926—937): econtra vero pro eiusdem proprietatis -de... episcopus... tradidit. β) mercede, *grâce à*: EINH. Carol. 21 p. 26,18: cum etiam ingentia incommoda laude liberalitatis ac bone fame -de compensaret.

3) *récompense divine, salut éternel* (cf. Mt. 5, 12; Lc. 6, 23): CAND. FULD. Eigil. I 21: -dem consequerentur a Deo. HRABAN. epist. 51^{ex}: eterna -s... in celis. WALAHFR. Wett. 497: pro -de futura. CARTUL. S. Lambert. Leod. I p. 2,18 (a. 826): pro -dis nostre reconpensatione ipso perpetualiter proficiant augmento. CARTUL. Ruscinon. I p. 3 (a. 865): preceptum regis Karoli quod ille dignatus est facere propter suam -dem. CARTUL. Paris. I p. 67 (a. 871): ob nostre -dis coniugisque regine nostre Richeldis, ac Virginis intemerate genitricis Marie emolumentum. DIPL. Karoli III 32 p. 55,11 (a. 881): pro Dei amore animeque nostre omniumque parentum nostrorum -de locellum... concederemus (CARTUL. Interamn. 57,22 [a. 897]. CARTUL. Cupersan. 12,21 [a. 915]. DIPL. Bereng. II 23,24 [a. 927]. CARTUL. Clun. I p. 265 [X^e]). POETA SAXO 5,488: -dis leto perpetis intuitu. COD. trad. mon. Lunel. I p. 1: dono... per remedium et perennem salutem Otilonis et Thessilonis et nostram -dem mansos XIII. ib. 46 p. 27: -s vestra non deficiet in celis. CARTUL. Saviniac. 546 p. 274 (c. 1000): nobis in -dis augmentum. DIPL. Henr. II 369 p. 472,19 (a. 1017): -s nobis a Domino tri-

buatur. COD. Amalf. I 84 p. 135 (a. 1090): per -dem et medelle anime nostre. HIST. ord. Bened. S. Mont. Panon. I p. 589 (a. 1002 *faux*): divina -de remunerandum. ADAM BREM. 2,30 p. 92,1: dignam... a Deo... recepit -dem. GERH. AUG. vita Udalr. 19: ob future beatitudinis -dem. HELM. 3 p. 10,16: superne -dis. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1121^B: ob hoc virtutum merito vacua, -disque retributione frustrata.

4) *prix d'une mauvaise action*: CALIXT. II serm. Jacob. col. 1387^C: Issachar quippe, qui dicitur -s, pretium damnationis insinuat. FULCO. MELD. epist. 18,44 p. 254: -s corda necat, -s et lumina cecat / ... -dem captant et sese fraudibus aptant.

5) *châtiment d'une faute*: LIB. pont. 179,23 (éd. Mommsen): condempnavit eum sub vinculo anathematis iuxta -dem ac retributionem proprie transgressionis. WALTH. SPIR. Christoph. I 12: eternum generant pro -de supplicium. DIPL. Henr. IV 444 p. 599,19 (a. 1095): -dem per iudicium consilium.

6) *amende*: LEX Frision. p. 689,8: IV solidorum -dem accipiat. DIPL. Karoli III 146 p. 236,17 (a. 887): -dem aut tributa aut mansionem vel paratas... tollere.

7) *merci, pitié, miséricorde*: BENED. ANIAN. epist. 2 col. 1382^A: sicut -dem habuisti semper de fratribus qui degunt in monasterio Aniano. COD. trad. mon. Lunel. 126 p. 75 (IXe): hoc tradedi ego ad Maninseo atque ad illos monachos... ut de me -dem habeant atque ut ego illis serviam omnibus diebus vite mee.

8) *oeuvre de miséricorde*: FROUM. carm. 9,11: maximaque est -s infirmis addere curam.

9) *libéralité, marque de faveur (généralement donation en faveur d'une église en vue du salut éternel)*: DIPL. Caroli II, I 93 p. 252,29 (a. 847): ut autem hec genitoris nostri ac nostra -s, ... diutinis temporibus... valeat. COD. Cav. I 82,27 (a. 868): nisi semper per ipsorum ordinationem ista -s se adimpleatur. DIPL. Bereng. I 22, 23 (a. 890): concedimus ad cumulus -dis nostre portaticum. ANNAL. Camald. 63,22 (a. 957): ne -s virorum predia monasterio largientium attenuaretur. CARTA a. 977 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 127 col. 282): hanc donationem sive -dem. CARTA a. 978 (ib. V pr. 130 col. 286): ego quoque hanc -dem atque eleemosynam quam facio propter amorem summi regis eterni. COD. Cav. III 332,9 (a. 992): eius almitas postulavi (t) ut mihi licentiam tribuerent ec -cis (*sic*) pro nostre anime perficiendum. CARTUL. Richar. 38 p. 41 (a. 1136): hoc donum et istam -dem fecerunt... in manus Arhaldi.

10) *spéc. 'Notre, Votre, Sa Grâce', désignation honorifique*: LEIDR. epist. p. 542,36: Deo juvante et -de vestra (*imperatoris*) annuente. FOLC. gesta Bert. p. 22 (éd. Guérard): iudiciaria potestas ibidem ingredi non presumat, nisi pro nostra -de habuero introitum iudicium. CARTA a. 1028 (Haskins, Norman institutions 7 p. 259):

deprecatus est autem -dem meam ut apud ipsius monasterii monachos impetrarem.

11) *pouvoir discrétionnaire d'un prince, merci*: HINCM. LAUD. epist. col. 1034^A: mandaveritque mihi se velle ad meam -dem venire et sustinere qualem illi commendassem harmiscaram. CARTA a. 1028 (Haskins, Norman institutions 7 p. 259): episcopus venit ad meam -dem castro Fiscanni.

12) *remerciements*: ATTO VERC. epist. Pauli 315,3: multas vestre caritati -des referimus. RATHER. epist. 3,1,3: refero gratiarum -des.

13) *cens*: CARTUL. Bund. I p. 164,39 (a. 1084): census posuit I denarium de -de. ib. 165, 18: tres denarios de -de in butiro. LIB. Domesd. (Hereford) f. 169b: de -de terre manerii huius exeunt IX solidi. CHRON. Petroburg. p. 166 (XIIe): de -de terrarum et pratorum XX solidi. CARTUL. Mai. Mon. Cenom. I p. 133 (a. 1135—42): de -de domus in qua congregatur annona, monachi unum sextarium frumenti habebunt.

14) *numéraire, espèces*: HARIULF. chron. Centul. p. 54: rex Karolus ex suis... thesauris tantam et tam immensam eidem delegavit pecuniam ut, ... -de abundante... mercetarius, -i m. v. mercatarius.

1. mercha, -e f. v. I. marca.

2. mercha, -e f. [*pour marcha*] *droit de marque, reprises*: ACTA Henr. II II p. 329,32 (a. 1172—89): *liberas* ab... defensis et -is et equitacionibus. v. *marcha*.

merchadellum, -i n. [*mercadium*] *place du marché*: CARTUL. Anian. p. 287 (XIe): revolvit per lungarnos usque ad -um de Buxaria. v. *mercadale* (s. v. *mercatis*), *mercadallum* et *mercadilum*.

merchandia, -e f. v. *mercandia*.

merchandigia, -e f. v. *mercandisa*.

merchangisa, -e f. v. *mercandisa*.

mercharius, -i m. [*mercor*] *accord*: CARTUL. Bituric. 35 p. 91 (a. 820): deternum (*sic*) sibi valeat -i premium.

merchatarius, -i m. v. *mercatarius*.

merchaterus, -i m. v. *mercatarius*.

merchatum, -i n. v. *mercatum*.

merchetum, -i n. [*marcheta*] *impôt sur le mariage des filles (dans le droit féodal anglo-normand)*: LIB. Calch. I 104 (a. 1180—1203): -um de filiabus hominum suorum habebit, et de filiabus suis dabit nobis -um. v. *marketum*.

(m)erchimotum, -i n. [*marcha et angl. motian; angl. moot*] *assemblée judiciaire de la marche*: LEGES Henr. I 57,8 (a. 1114—18): iuxta causarum modum et locum diffinitum, aliquando in divisis vel (m)erchimotis... aliquando in curia domini.

merchio, -nis m. v. *marchio*.

1. merchor 1. v. I. *mercor*.

2. merchor, -is m. v. 2. *mercor*.

merchorinus, -a, -um v. *mercorinus*.

1. mercia, -e f. [*merces, forme refaite régressivement sur A. F. merci*?] 1) *indulgence*: CARTUL. Conch. I p. 1

(a. 801): ut exinde -is michi ad crescat. 2) *amende* (cf. angl. *amerce*): MONAST. Angl. II p. 14 (a. 1178) (1ere ed.): item catalla furum et -e que ex murdris vel aliis forisfactis contingunt. ib. V p. 605,29 (c. 1190): de escapio et de omnibus -is. ib. II p. 17 (a. 1198) (1ere ed.): si aliquis hominum suorum sit in -a erga regem vel ballivos suos... -e et merciamta predictis canonicis redduntur, servata regie potestati iustitia mortis et membrorum. ROTUL. cart. 2 (a. 1199): quod... -e et merciamta predictis fratribus reddantur.

2. *mercia*, -e f. [merx?] *marchandise?*: CARTUL. Bund. I p. 216,14 (a. 1135): libras XXII novorum merciarium (*sic?*) seu libras XII novorum pro qualibet libra -arum.

merciamentum, -i n. [merces] *amende* (cf. angl. *amercement*): MONAST. Angl. II p. 17 (a. 1198) (1ere ed.): mercie et -a predictis canonicis redduntur. ROTUL. cart. 2 (a. 1199): quod... mercie et -a predictis fratribus reddantur. v. *amerciamentum*.

merciarius, -i m. v. *mercarius*.

mercifer, -i m. [merx et fero] *marchand*: MILO ELN. Amand. I p. 581,81: mox pretio cupidus redimebat -r amplo.

mercimonia, -e f. [mercimonium] *marchandise*: DOC. comm. Ven. 8 p. 7 (a. 1039): besancios aureos... expendibiles in omni -a. GILD. Dan. I 1 p. 4,16 (c. 1177): -arum negotiis laborantibus.

mercimonalis, -e [mercimonium] *marchand, de commerce*: CARTUL. Magalon. 1,6 p. 8 (a. 1055): de navibus vero -ibus. GIRALD. topogr. II XL p. 126: ne avaritie stimulis, ut assolet, ad emolumentum -e cupidus mortalium animos ipsa provocaret abundantia.

mercimoniarium, -i n. v. *mercimonium*.

mercimonium, -i n. 1) *marchandise faisant l'objet d'un commerce* (UGUTIO: item a mers hoc -um, id est mers vel res que de una patria portatur in aliam patriam ut carius vendatur): ERMENT. vita Philib. p. 17: navis diversis -is plena. DIPL. Caroli II I 181 p. 482,35 (a. 856): medietatem telonei omnis -i undecumque ad predictae civitatis portum. LIB. pont. I p. 433,14: -i nundinas propagantes. AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 86: dum... quedam -a emere vellet. TRANSL. Dion. Ratisb. p. 352 b. 39: ceterorum metallorum copiis... cunctigenisque -is... et divitiarum cunctarum affluentis ultra alias urbes cumulata redundat. DOM. GUNDISS. transl. Avicen. an. V 1 B f° 22 b: ut... iste afferat illi aliquid -i ex peregrinis regionibus.

2) *lieu où sont vendues les marchandises, marché*: WIL-LIBALD. hodoep. (cf. DuC s. v.): ad loca venerunt destinata, iuxta illud -um, quod dicebatur Hamvic. CHRON. Namn. p. 46: quum ecclesia... multis possessionibus ac -is, theloneis... ditata foret.

3) *acte commercial, transaction*: a) *au propre*: DIPL. Otton. II 25 (a. 972): homines... -o quolibet in hac civi-

tate negotiantes. DIPL. Henr. II 187 (a. 1008): licentiam mercatum construendi et -a exercendi. EGBERT. LEOD. rat. I 144 schol.: si quis pro sapone caput vendiderit, triste est -um. CARTUL. Paris. I p. 328 (c. 1150): sciens tale -um sibi fore necessarium... se illa emere spondit. b) *au figuré*: RATHER. prel. V col. 807^c: lucra captantur terrena, unde animarum solummodo congeri debuerant -a.

4) *commerce*: a) *en général*: ERMENR. Sval. 4: flumen... navali... -o aptum. CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 16 (a. 1153): ut omnes qui de -o vivunt... ad feriam eant. CARTUL. Gemet. CXXIX p. 60 (a. 1181—90): antiqui porcarii comitis habent quitaciam in terra abbatis de hiis que pertinent ad usagium eorum excepto publico -o. b) *sens péjoratif, trafic malhonnête*: GERHOH. edif. 23 (59) p. 169,34 S (a. 1126—32): quo vendito (*i. Christo*) Pater ipsius graviter offenditur... contra episcopos tali -o consentientes. GERHOH. Sim. p. 250,17 (c. 1135): emptiones aut venditiones ecclesiarum rerum dicimus pertinere ad anathematizatum symonie -um.

5) *prix*: a) *sens propre*: LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 84,4: nam distractis ac dilapidatis rebus Fuldensis monasterii se suosque carissimo -o redemit. (cf. ib. a. 1071 p. 128,24). HELM. 6,17,10: tunc demum -a foro publicantur. b) *sens fig., récompense*: RADBERT. Wal. (DuC s. v.): hanc lucri pretium, hanc iustitie sue -um. TRAD. S. Petri I p. 253: pro -o perpetue requiei monachorum regulariter viventium reddiderat usui. CARTUL. S. Nicol. Andegav. p. 57 (a. 1021—22): de caduca substantia -a conficiamus eterna. BARDO serm. p. 330,21: quanti -o laboris consecutus sit honorem virginei decoris. VITA Bard. 15 p. 329,36: thesauri non parvus quem vigiliarum acquisivit -o, erarium sapientie aperuit.

mercio 1. [mercia] *frapper d'une amende*: CARTUL. Com. Cestr. p. 616 (a. 1186): si forte aliquis in misericordiam meam inciderit, -atus sit rationabiliter per ballivum meum. ROTUL. cart. 13 (a. 1199): si aliquis hominum suorum sit -atus versus nos... mercie et merciamta pecunie predictis fratribus reddantur. v. *amercio*.

mercipolis, -is f. [merx et polis] *ville commerciale*: RUODL. epigr. VII 7: quin ad -im venies, si nummi voracem / nil das caupone.

mercprecor 1. [merces et precor] *implorer, crier merci*: OBERT. CANC. annal. (MGH, SS. XVIII) p. 61,49: -ando ut plebeio Plecanie misericordiam prestarent. ib. p. 66,35: -amur, ne faciatis nobis iniuriam, quoniam Pisani in nostra fidutia sunt.

1. *merco(r)* 1. *formes*: *mercure*: CARTUL. Clun. I p. 147 (X^e). JOH. NEAP. Ath. p. 439,16. *merchor*: DONAT. METT. Ermel. p. 700,27.

1) *acheter, acquérir à prix d'argent*: WALTHARIUS 662: si tantam invidiam cunctis gens exhibet ista, / ut calcare solum nulli concedat eunti, / ecce viam -or, regi transmittito ducentas / armillas. RICHER. I p. 220: vinumque

-ati hospitem inebriant. HIST. mon. Volte 11 (a. 1031—49): a filia... pretio 60 sol., -atus est alium mansum. LIB. Domesd. (Norfolk) II p. 204: tenet dimidiam acram terre quam -atus est. HELM. 21 p. 44,1: ad ultimum XV^{ci} milibus marcarum pacem -ati sunt.

2) *au fig.*: a) *acquérir un bien spirituel (spéc. la vie éternelle)*: DONAT. METT. Ermel. p. 700,27: studia, quibus eterna mercharetur premia. CHRON. Namn. p. 69 (IXe): sanctorum gloriam fide devota -ari cupiens. SALOM. III carm. 1,2,51 (vs): risus fletu -andus creditur esse. JOH. NEAP. Ath. p. 439,16: ut merito credatur eterna ille -asse maxima gaudia. CARTUL. Clun. I p. 147 (X^e): -are possit premium celestis regni. ib. I p. 148 (X^e): quatenus... valeant sibi -ari perpetuum regnum. ECBAS. capt. 525 p. 19: si sequitur legem, -abatur undique laudem. DIPL. Henr. IV 128 (a. 1064): dum temporalibus -amur eterna. b) *acquérir une chose désagréable*: DIPL. Otton. II 104 (a. 975): alii ignem eternum -entur auferendo seu distrahendo. ANNAL. Fuld. Altah. a. 1071 p. 84,11: et sibi per heresim deo odibilem -etur intollerabile dedecus turpissime deiectionis.

3) *trafiquer, faire du commerce* (UGUTIO: -or, -aris, id est vendere, emere, nundinare): EIGIL. Sturm. 7: viam, que... -andi causa ad Magontiam pergentes ducit. DIPL. Otton. I 162 (a. 953): si aliquas moras in quolibet loco fecerint aut -ati fuerint vel vendiderint (DIPL. Otton. III 5 [a. 984]). DIPL. Conr. II 222 (a. 1035): qui illuc causa -an i veniant. DOC. hist. Port. reg. I 152 p. 178 (a. 1136): si homine de Sena fuerit fora -are que mercadore non sedeat usque in duas vices non det portatico... si fuerit -are per villas regalengas det portatico de que vendiderit. OBERT. SCRIBA a. 1186 I p. 1: lb. dr. ian. C. quas porto Alexandriam causa -andi.

mercantes, -ium masc. plur. les marchands: DIPL. Conr. II 194 (c. 1033): ritu omnium -antium liberaliter.

2. *mercor, -ris m. sive mercores* (GLOSS. X^{os}. dans ALMA XXII [1953] p. 230). 1) *Mercur* (pour Mercurius): GLOSS. X^{os}. (ALMA XXII [1953] p. 230): Mercurius gentilis fuit, rustici appellant -res. 2) dies Mercoris, *mercredi*: TRAD. Wizenb. p. 196: sub die -is (CARTUL. Clun. I p. 11. CHRON. Ben. Cas. 478,6. CARTUL. Athanac. 51 p. 592 [a. 980]. CARTUL. Conch. 90 p. 85 [X^{ex}]. ib. 11 p. 14 [a. 1031—59]. LIB. feud. maior II 708 p. 224 [a. 1064—66]. CARTUL. Templ. 416 p. 263 [Madrid] [a. 1146]). v. *mercurius*.

mercoriensis, -e v. melgoriensis.

mercorinus, -a, -um [1. *merc*] *forme*: merchorinus. *de valeur marchande*: CARTUL. S. Cucuph. I 258 p. 217 (a. 990): donare faciatis vacha una merchorina cum sua filia pro anima mea.

mercum, -i n. [myrica; cf. *merica*] *bande couverte de bruyère*: TRAD. S. Petri Bland. p. 31: *dedit* -um prope flumina Scaldis. v. *merica*.

mercurella, -e f. [*A. ital. mercorella*; cf. *Sella, Glos-*

sario latino-emiliano s. v.: Vat. lat. 7629 f. 177 v°: *mercurialis, id est mercorella*; cf. *ital. mercorella*] *mercuriale annuelle (Mercurialis annua L.)*: CHIRURG. Bamberg. p. 114: amarisci lib. I, esbrii id est -e savine. v. *mercurialis* 3.

5 *mercurialis, -e* 1) *de Mercure comme protecteur des sciences et des arts, poétique*: GUIBERT. Nov. gesta Franc. col. 681^C: nunquam gravitatis sibi indite tonum... modestia -is excederet. 2) *de Mercure comme dieu des marchands, commercial*: VITA Theofr. p. 477: cum etiam suffultus dogmate litterali, nullo carebat negotio -i. 3) *mercurialis herba, mercuriale annuelle (plante découverte par Mercure, Mercurialis annua L.)*: RECEPT. A. CXXVI p. 28 (IXe): sucum de herba -e in aure dextra infundis. ib. A. CLI p. 31: frequenter herba -is bibat. 15 COLL. Salern. II p. 85: in eius colatura pone succum -is. v. *mercurella*.

mercuriales, -ium m. plur. [Mercurius] *disciples de Mercure, les savants ou les poètes*: JOH. SARISB. epist. 225 col. 253^A: -es adeo depressi sunt, ut Francia, omnium mitissima et civilissima nationum, alienigenas scholares abegerit.

mercurius, -i m. 1) *messenger (comme Mercure)*: EPIST. Worm. I 43 p. 79,19: nam -o meo, qui ea negotii causa legatus exstitit, se in cassum preces effudisse mihi renuntiante primo paulisper motus. 2) *dies Mercurii, mercredi (forme: dies merculii v. ALMA XXI [1951] p. 362)*: TRAD. Ratisb. 16 p. 16,36 (a. 819): in ista pireisa die -i XVIII. kal. ian. (cf. CARTUL. Saviniac. I p. 9. CARTUL. Conch. 90 p. 85 [X^{ex}]. CARTUL. Magalon. p. 187 [a. 1156]). v. *merc*. 3) *tas de pierres au sommet des collines (cf. Gloss. Isid. d'après DuC s. v.)*: HERIB. Bos. Thom. col. 1194^B: sicut lapis est in acervo -i. v. *mergorium*.

merda, -e f. excrement (UGUTIO: item a merus hec -a et hoc merdum quasi merum per contrarium quia non sit mera vel a meris, quod divisio vel pars *est* qui stercus in digestis dividitur ab eo quod incorporatur et per secesum emittitur): THEODULF. carm. LXXIX 75 p. 581: nocte thoro comedens propriis obvolvere -is / gestit et est illi stercore tecta quies. ECBAS. capt. 1155: mentior at si quid, -is caput inquinare albis (HOR. sat. 2,8,95). DOC. hist. Port. reg. I 157 p. 188 (a. 1137—39): si quis homo per mala voluntate dederit cum -a in vultu hominis XXX solidos.

merdanzio, -nis f. [merda] *forme*: merdancio: CARTUL. Magalon. 210 p. 378 (a. 1192). *ruisseau fangeux, bourbier*: CARTA a. 954 (Gallia christ. noviss. Arel. 256 col. 106): consortes, de uno latus, fluvium Licis; de alio latus, -ne. CARTUL. Magalon. 210 p. 378 (a. 1192): coniungitur... ex alia parte cum -ne.

50 *merdififer, -a, -um* [merda et fero] *souillé d'excréments*: UGUTIO: -er, -a, -um, ferens merdam.

merdo 1. [merda] *aller à la selle* (UGUTIO: item a merda, -o, -as, merda inquinare, stercorare): WARN. BASIL. schol. p. 43: dum sedes et -as, caveas ne viscera perdas.

merdositas, -tis *f.* [merdum] UGUTIO: hec merdula et merdosus, -a, -um et comparatur, unde adverbium et hec -s.

merdosus, -a, -um [merdum] *fangeux*: CARTA XII^os. (Hubert, Recueil Chartes Indre I 16 p. 144): usque ad fontem -am. UGUTIO. *v. supra s. v. merdositas.*

merdula, -e *f.* UGUTIO. *v. supra s. v. merdositas.*

merdum, -i *n.* *v. merda.*

merdus, -i *m.* [mergus] *plongeon (oiseau aquatique)*: ADAM EYN. Hugon. 5,17 p. 351: pervagabant totam insulam -i sive mergi huiusmodi, insidiantes egrotantibus. *v. mergus.*

merebundus, -a, -um *affligé*: FROUM. carm. 29,7: fuerat qui et filius illius unicus, extinctum, mater -a secuta est.

merecata, -e *f.* [pour mercatum] *marché*: CARTUL. S. Joh. Ang. p. 266 (c. 1050): nundinas atque -as ecclesiae sancti Joannis libere habenda concedimus.

mereella, -e *m.* [orig. germ.; cf. A.F. esmeril et angl. merlin] *émerillon*: DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 73: aucipitres, nisi, falcones et -e.

merellis, -is *m.* [orig. inc.] *mince plaque*: COLL. Salern. II p. 189: item ad colorandam facies mulierum accipe viticelle radices, et per subtilissimos -es sicca (*i. seca*) et ad solem dessica, deinde fac pulverem. *cf. merallus (2)?*

merenda, -e *f.* *forme*: meranda: HILDEGARD. phys. 1,184. *acc.*: meranden: HILDEGARD. phys. 1, 184. 1) *collation* (UGUTIO: dicitur hec -a... quia... componitur a meridies et edenda, quasi cibus post meridiem edendus): ABBO SANGERM. bell. Par. III 72 (glose): anteceniam i. -am. ADAM PONT. utens. p. 125: ego vero iter agentium more gentaculo viali et -a vel malimerenda simplici appetitum... represseram. 2) *trempe* (*morceaux de pain trempés dans un liquide*): HILDEGARD. phys. 1,184: De meranda. Qui meranden facere vult, panem tenuem in scissura in vinum aut cervisiam aut in aquam incidat. UGUTIO: merus componitur cum edendus, -a, -um et dicitur hec -a quasi mere edenda quia purus edatur de consuetudine.

merendo 1. *faire collation*: AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 41: -o, meridiendo, to middan daege ic ete. UGUTIO: -o, -as, merendam sumere, post meridiem comedere.

merendula, -e *f.* *petite collation*: VITA Rom. Jur. p. 138,30: hordeacasincretas que solummodo parare iubeas in -a pultes.

merennium, -i *n.* *v. mairemium.*

merens, -tis *v. 2. mereo.*

1. mereo(r) 2. *formes*: mereare: TRAD. Frising. 375 (a. 817). mereire: ib. 595 (a. 830). merire: RHYTHM. Mer. et Car. 84 str. 7 p. 638.

1) *mériter, se rendre digne de*: a) *avec acc.*: HRABAN. carm. 4,1,10: penam (RICHARD. S. VICT. diff. pecc. col. 1191B). WALAHR. carm. 5,29,7: nil. WANDALB.

martyr. prop. 10: veniam pietate. ANAST. chron. 65,26: honores. RIMB. Ansc. 36^{ex}: iram regis. RADULF. ARD. spec. univ. p. 14 (éd. Landgraf, Coll. francis. 1951): premium. WALTH. SPIR. Christoph. I 22^{ex}: eterne glorie coronam. ANDR. SUN. hex. 7232: magnos... fautores. b) *abs.*: LEO NEAP. versio Ps. Call. pr. 1: -endo considerent quam sapientes et pios viros tunc possidebat diabolus. PREPOSIT. CREMON. (O. Lottin, Psychologie Morale IV 352,66): dicitur etiam -eri i.e. dignus esse aliquo, sive illud sequatur, sive non sequatur. RATHER. epist. 5,3,7: peccatis -entibus. c) *avec inf.*: RIMB. Ansc. 42 p. 79,10: in celis vivere. RUOTG. COL. 38 p. 41,11: accipere episcopum. GERARD. MORES. delib. p. 261: visiones inextricabiles expedire. ADAM BREM. 1,34 p. 15 38,4: talem suscipere pastorem. VITA Theodg. 21,1: infirmos curare. ib. p. 22,38: loca sancta... adire. 2) *obtenir, acquérir*: GERARD. MORES. delib. p. 21: diversa corpora, quasi vincula. ADAM BREM. 2,29 p. 89,9: virgam episcopalem ab Ottone tertio. 3) *pouvoir, être capable de*: ACTUS pont. Cenom. p. 258 (IXe): vivere. ib. p. 265 (IXe): usque ad Dominum Karolum pervenire. DIPL. Karoli III 34 (c. 881): nostre confirmationis preceptum... habere. DIPL. Arnulf. 72 (a. 889): quendam locum... ad predictam ecclesiam in honore Sancti Salvatoris dicatam... construere. DIPL. Otton. II 130 (a. 976): ad veniam recuperacionis predii pervenire. DIPL. Otton. III 240 (a. 997): veniam delictorum mihi impetrare. GERH. AUG. vita Udalr. 8¹ⁿ: sacrorum officiorum celebrationem audire. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1080 p. 325,22: Saxonibus congregari. WIPO gesta p. 4,15: regnum et imperium... obtinere. AMATUS CAS. Petr. p. 82: cunctum... subdere mundum. MIRAC. Gerard. And. 12 p. 503: integram adipisci... sanitatem. GILLEG. carm. (ed. L. Tross, 1849) p. 71: linguam iuste moderari. 4) *obtenir le droit de*: LIUTG. Greg. 5: ipsum locum... possidere. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,233: per me patriam... adire. MIRAC. Gerard. And. 52 p. 507: tumulum osculari. CARTUL. S. Ben. Divion. II 436 p. 210 (a. 1113): divino... auxilio... possessiones nunquam habitas acquirere. ANON. gesta Hung. cap. 17: quas... terras... habere. HELM. 107 p. 210,13: interventu Cesaris... redire in parrochiam suam. 5) *devoir, devoir être*: COD. Cav. 1,142 (a. 901): sicut -uerit ipse locus. ib. 1,157 (a. 957): ubi arbores et vites -uerit ibidem plantare... sicut in ipso loco -uerit. COD. Amalf. I 148 p. 257 (a. 1144): bona est cultata... sicut -et et pertinet.

6) *bien vouloir, daigner*: CARTUL. Athanac. 132 p. 651 (a. 1022—32): ut Dominus in die iudicii -atur me liberare a gehennalibus flammis.

7) *décider*: SERG. IV epist. col. 1501^A: quicumque episcopi alio remittere -rint causas plebi detrimentum patiantur. EPIST. Worm. I 42 p. 78,26: numquid ita de nobis -uerunt Herbipolenses? ANDR. SUN. hex. 1006: scripture tradita... non extendi... -entur. ib. 4275.

8) *avoir pour effet*: a) *avec quod*: ANDR. SUN. hex. 545: quod privaretur opus huius laude diei, Luciferi -uit... ruina. b) *avec prop. inf.*: ANDR. SUN. hex. 581: *arborem sterilem fieri*. ib. 3920. 3968. 7994.

meritum, -i n. 1) *mérite, ce qui rend digne d'un bien ou d'un mal*: A) *en général*: WALAHFR. Wett. 625: o -um sublime tuum, sanctissima mater, virginitas. RUOTG. COL. 45^{ex}: -a in rem publicam, in imperatorem. INSCR. Ut. 140,17 (X^e): pontifici -is auxiliare tuis. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1127^A: prevaricatorem ex prevaricationis sue -o. ib. col. 1124^B: malicie nostre -um miserie nostre quantitas non exuperat. SIMEON TORN. disp. 100 p. 289: -o dignus est, qui verbo vel facto meruit sibi aliquid dari vel fieri. OBERT. SCRIBA a. 1190 461 p. 182: promittimus tibi... quod nos... tibi vel tuo heredi... nullo modo mallum (i. malum) -um vel offensionem ullam faciemus. MON. STRIG. I p. 161 (a. 1199): tales malorum exactores, exigentibus -is, a suis bonis privavimus. SAXO p. 292,2: quam *benevolentiam* Kanutus perfidis Ulvonis -is denegavit. ANDR. SUN. hex. 6133: sine -is fuit in cruce Christus.

B) *grâce à, à cause de*: 1) *abl. merito avec gén.*: HRABAN. carm. 81,32: -o ecclesie laudantur in orbe magistris. epist. 50ⁱⁿ: Domino glorioso et -o recte fidei ac vere religionis... optat et orat eternam in Christo salutem. RADULF. NIGER p. 4: huius fidei -o accepit gratiam. ib. p. 12: usurpationis -o lepram incurrit. ALAN. INS. art. fid. col. 595^D: -o peccaminum. RICHARD. S. VICT. trin. col. 890^A: virtutum -o. COD. Arp. cont. VI p. 200 (a. 1199): ob invidiam nostre dilectionis, quam ei -o sue devotionis impendimus. 2) *pro merito avec gén.*: DIPL. Arnulfi 14 (a. 888): pro -o bone fidelitatis et servitutis. RUOTG. COL. prol. p. 2,20: quem pro -o virtutis tam suaviter amastis. DIPL. Henr. II 530 p. 686,9 (a. 1022 *faux*): unde pro ipso -o culpe legaliter omnes res eius nostro cecidit phisco. ADAM BREM. 3,78 p. 225,29: pro cuius fidei -o... ut maiordomus in palatio constitutus est. 3) *meritis avec gén.*: SYNOD. Ticin. 416 VII 31 (a. 899): post bella horribilia cladesque nefandissimas que -is facinorum nostrorum acciderunt huic provincie.

C) *dignité, rang*: AGIUS epic. Hath. 698: heredem dignam nihilominus eius / sive ministerii sive pii -i. ADAM BREM. 2,61 p. 122,1: Dominus ostendere dignatur, quanti -i sit in celis, qui sic glorificatur in terris. COLOM. decr. I pref. p. 181: disertis ac didascalici -i viris. CALIXT. II serm. Jacob. col. 1387^C: ut ostenderet apostolatam et ecclesiasticos gradus non esse -um, sed ministerium.

D) (*théol.*), *mérite surnaturel acquis par l'homme (au singulier; les théologiens ont multiplié les expressions exposant dans leurs systèmes respectifs les modalités du mérite; par ex.*: PETR. CANTOR summa II 81 p. 50: -um ex condigno...; ex promisso...; ex adminiculo... ib. p. 51: -um comparatione in bono...; valde improprie... ib. p. 52: -um quasi pro exigentia...; improprie. cf.

A. Landgraf, Dogmengeschichte der Frühscholastik I I pp. 268—80): PETR. LOMBARD. sent. II 27,5: quid est -um ante gratiam, cum omne bonum nostrum -um non in nobis facit nisi gratia. ib. 7: gratia que non est -um sed facit -um. BANDIN. sent. II 27 col. 1057^A (PL 192): ex gratia enim et libero arbitrio -um pervenit. RADULF. ARD. spec. univ. (*Landgraf, Dogmengesch.* p. 249): digni sunt iustificari, digni dico congruo, non -o. COMM. Cantab. ep. Pauli Rom. 8 p. 58: dicimus -um esse id quod quis meretur, ... quod per dilectionem habetur.

E) *qualité positive de l'âme, vertu*: 1) *en général (au singulier)*: COD. Arp. cont. XI p. 56 (a. 1194 *faux*): cum inter cetera genera virtutum sinceritatis -um primum sit et precipuum. COD. Arp. cont. VI p. 200 (a. 1199): petimus, quatenus grates super -o sue devotionis eidem Episcopo, ut antea, referentes, in ardorem perpetue dilectionis ipsum erga nos incitetis. 2) *actes, attitudes, ensemble d'une vie qui mérite une récompense divine (au pluriel)*: a) *en général*: WALAHFR. carm. 5,56,22: nobilis in verbis, nobilior in -is. THEGAN. Ludow. 3: frequenter iunior frater seniore frater -is precedebat. HRABAN. epist. 37 p. 474,35: ut recipient omnes iuxta -orum qualitatem aut premium aut penam. VISIO Rad. p. 262: ductus amore -orum beati Remigii. ADAM BREM. 1,20 p. 26,21: gratia -orum in celesti regno consortem fore. CALIXT. II serm. Jacob. col. 1382^A: sibi pro -is prima corona datur. RICHARD. S. VICT. iud. pot. col. 1180^D: iudicium quod mortem hominis sequitur non solum in qualitate, sed etiam in quantitate iuxta -orum modum dispensabitur. b) *puissance auprès de Dieu acquise par ces mérites, intercession d'un saint*: WALAHFR. Blaithm. 168: cum sanctis, quorum -is mea crimina solvi. POLYPT. Irm. II p. 173: eius piis -is et intercessionibus. WETT. Gall. 30 p. 274,10: de miraculis, que post eius obitum per -a ipsius dominus declaravit. MEM. Spolet. 297,6 (a. 864): procul dubio sanctorum -is nos protegi non titubamus. ANNAL. Xant. a. 864: nonnisi -is sancti intervenientibus. ANAST. pass. Dem. col. 720^A: restrictum est opus -is sancti martyris. ODO CLUN. serm. col. 713^A: ut quantum propriis peccatis deprimimur, tantum apostolicis -is erigamur. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 305,15: tot et tanta -is ipsius ibidem Deus operatur magnalia. ENCHIR. hist. Hung. p. 100 (a. 1091): rex, audiens opinionem -orum beati Epichii confessoris. CALIXT. II serm. Jacob. col. 1390^C: ut eorum -is et intercessionibus adiuti cum illis gaudere in celis mereamur. HOMIL. Prosp. 125,5: -is... beati Prosperti promerentibus.

F) *reliques d'un saint*: AGNELL. RAV. lib. pont. 72 p. 327,31: collocavit hic -a apostolorum et martirum. CARTUL. Roton. p. 229,11 (a. 924): sanctorum -a e suis locis fuerunt permota (CARM. Salisb. 12,4 p. 646. ACTUS pont. Cenom. p. 334 [XIe]).

II) *l'objet du mérite, récompense, prix, valeur*: DIPL.

Ottō. I 121 (a. 950): ob eterne retributionis -um. DIPL. Henr. II 510 p. 654,11 (a. 1004): ad condigne recompensationis -um. DIPL. Conr. II 118 p. 164,2 (a. 1028): in futuro -um recipere satis credimus (cf. DIPL. Henr. IV 63 [a. 1060]). JOH. VEN. chron. 69,9: ob -um gratie quindecim ei auri centenaria deferens.

III) *profit, revenu*: COD. trad. mon. Lunel. 99 p. 60: ipsam rem cum omni -o ad se pertinente. CARTUL. Rhen. med. I 43 (a. 804): in compensatione huius -i dedit... quicquid ibidem habent (cf. CARTUL. S. Julian. Brivat. 10 p. 28 [a. 827]). CARTUL. Paris. I p. 38 (a. 811): omnia -a colonorum. COD. Lang. 382 col. 633 b (a. 899): cum omni -o et termino suo. FOLC. gesta Bert. p. 18 (éd. Guérard): villam proprietatis mee... cum omni -o suo vel adiacentiis... ipsius ville.

IV) *bienfait, donation*: CARTUL. Matic. 244 p. 150 (a. 886–927): in compensatione huius -i donat... vineam. CARTUL. S. Michael. Mos. 27 p. 121 (a. 962): in huius recompensatione -i reddit... mansos.

V) *matière de droit*: ADNOT. cod. Iustin. 69,16: si 20 index civilis in cause -um crimen agnoscat.

VI) *don fait à l'occasion d'une cession de bien par vente ou donation (en Italie)*: DOC. Ar. 87,2 (a. 936): pro suprascripta mea donazione recepi -o cavallo uno ad fenito -o. ANNAL. Camald. 80,45 (a. 969): in -o venditionis receperunt duos equos infrenati et insellati. CARTA a. 1109 (DuC): pro qua mea venditione et traditione recepi -um... unum par pellium. CARTA a. 1120 (Muratori, Ant. Ital. III col. 1138, DuC): unde prefatus vicedominus fecit ei -um spatam unam. CARTA a. 1129 (ib. 30 col. 1146, DuC): R. archiepiscopus fecit ei -um anulum aureum ut magis omni tempore predicta finis et transactio... firma et stabilis permaneat. CARTA a. 1198 (DuC): pro qua donazione ego Symeon profiteor me recepissem -um seu launelchild a supradicto patre... anulum aureum in prefinito.

merito 1) *à bon droit, avec raison, justement*: LIUTG. Greg. 11: ut ad arcem episcopatus et sacerdotalem dignitatem et -o vocarentur et venirent. EINH. Carol. pref.: ut -o ingratus videri et iudicari possem. HRABAN. epist. 5 p. 388,17: beatissimo ac -o venerabili... archiepiscopo. CAND. FULD. Egit. I 17^{ex}: iusti -o coronantur in evum. WALAHFR. hort. 401: ut -o florum flos esse feratur. TRAD. Frising. 1213 (a. 972–76): cum omnibus ad eundem locum -o legaliterque pertinentibus. THIETM. 45 I,18^{ex}: a cunctis optimatibus -o defletur. WIDUK. I,13: -o... odiosus omnibus mortalibus factus sum. DIPL. Henr. III 211 (c. 1048): V mansos regales... cum omni iure -o ad eosdem mansos pertinenti. GLOSS. Pist. 37,12: -o dicimus. 2) *c'est pourquoi, en conséquence*: WALAHFR. 50 Blaithm. 29: cuius honorandum nomen sermone Latino / 'Pulcher natus' adest -oque probabilis illo / nomine dignus erat. WIPO gesta 2 p. 20,15: 'gloriam precedit humilitas' -o precessit huius mundi gloriosos.

2. *mereo* 2. *forme*: moereo: WALAHFR. carm. 5,55,1. AGIUS vita Hath. 21. WIDUK. 3,74 p. 151,2. THANGM. Bernw. 9 et 17. *être affligé, se désoler*: AGIUS epic. Hath. 127: hinc gemimus, hinc -emus, hinc denique flemus. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1133^D: dicitur quia omne cor -et.

merens, -tis triste, affligé: 1) *adj.*: HRABAN. carm. 9,31: fac corda -tia leta. HROTSV. gest. 294: plus tantorum -s de cede virorum. TRANSL. Athan. 285,11: -tium viduarum consolator. 2) *subst.*: WIDUK. 3,74 p. 151,2: -tium consolatrix. THANGM. Bernw. 9: dum quisque -s ibi prostratus.

meretaria, -e f. [pour meritoria] 1) *prostituée*: UGUTIO: hec meritoria id est meretrix et etiam caupona, tam pro loco quam pro femina et eadem dicitur hec -a a mereo vel a mero vino dicta. 2) *lupanar*: ib. (v. supra).

meretricalis, -e [meretrix] 1) *de prostituée, qui a rapport à la prostitution*: a) *au propre*: BALD. BURG. carm. 184, v. 118 p. 178: in -es... tabernas. Hugon. col. 1170^D: tabernas -es, lupanar et prostibulum... destrui mandavit. ALAN. INS. planct. nat. col. 448^C: -i prostibulo. ib. col. 462^A: -i officio. b) *par métaphore*: PETR. BLES. col. 866^B: verba... quibus... literalem aut potius -em destruas intellectum. DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 25: minas pudor est formare minanti. Est -is certantibus ultio talis. ANNAL. S. Jacobi Leod. (MGH. SS. XVI p. 654): mulieres... officio -i deditas. 2) *qui fréquente les prostituées*: NIGEL. WIREK. mirac. S. Mar. (Vesp. D XIX p. 12 b col. 1): iam -is potius quam vir monachalis / promeruit dici.

meretriculiter à la manière d'une prostituée: ALAN. INS. planct. nat. col. 452^C: me vestibus orphanatam cogunt -r lupari.

meretricatio, -nis f. prostitution: ALAN. INS. planct. nat. col. 450^A: pulchritudinis usum in -nis abusum abire coegit.

meretricatus, -a, -um v. meretricor.

meretricium, -i n. v. meretricius.

meretricius, -a, -um forme: meritricius: VERS. BIBL. ad Carol. Calv. 16,5 p. 262. 1) *adj.*: *de courtisane, de prostituée*: HROTSV. Pafn. 7,4: -o more vitam instituit. Abr. 6,1: -o cultu ornatam. HILDEGARD. epist. I 141 p. 372^A: quod noluit esse concubina nec saltatrix in habitu -o.

2) *subst. neutr.*: a) *lupanar*: UGUTIO: hoc -um, domus meretricum, vel turpis actus eorum vel officium. b) *prostitution, débauche*: OSBERN. Dunst. p. 100,31: qui... mulieris adultere -um suspendii comminatione percclat.

meretricor 1. *forme*: meretrico: RUODL. XV 77. 1) *se prostituer (pour une femme)*: BENED. PETR. gesta I p. 292: tradebat eas... ad -andum. 2) *fréquenter des prostituées, se livrer à la débauche*: ASSER Aelfr. p. 58 (éd. Wise): corpus... trahentes ante ostium... meretricis, quasi illic occisus esset in -ando. EPIST. Hann. 6 p. 24,24:

ecce uxorem, quam non -andi commercio, sed spe procreande prolis legitime duxi. GUILL. CAS. II 1166 p. 26 (a. 1191): ut ludendo, -ando et similibus. JOH. SARISB. poligr. 3,6 (éd. Webb I p. 185,6): ut... more -antis fortunam subripiat.

meretricatus, -a, -um *qui se livre à la débauche*: ALAN. INS. planct. nat. p. 512: sicque prodigalitatē -a communitas mentiēdo largitatis profitetur honorem.

meretricula, -e *f. vile prostituée* (UGUTIO: hec -e, diminutivum): RATHER. conf. col. 400^A: -e cuiusdam damnabile facinus. RICHER. II p. 46: potius -is quam monachis a tergo assimilentur. AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 87: maleficio matris cuiusdam -e. ADAM BREM. 3,46 p. 190,13: gemmas... -is donatas.

meretrix, -cis *f.* 1) *prostituée*: PASS. Afre I p. 203,4: Afra publica -x. HROTSV. Abr. IV 4: hoc -cibus antiquitus fuit in more, ut alieno delectarentur in amore. GERARD. SUESS. Rom. metr. col. 177^A: in quo fedarum domus atra latet -cum. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,162: dominus plantas -ci prebuit almas. DIPL. Otton. II 268 (a. 983): -cibus dando. THIETM. 8,3 p. 494,32: qua -x inveniebatur. EBERW. Sym. 32: cum quedam -x ad sepulcrum viri Dei accedere vellet. ANON. Has. 22 p. 259,45: filius -cis. HILDEGARD. epist. I 141 p. 373^A: -x omnia quasi similia et equalia habet, videlicet principem ut rusticum. OTTO FRIS. gesta 1,32 p. 50,2: ex incubis et -cibus orti. 2) *femme adultère*: HROTSV. Gong. 543: O nimis infelix flammis credenda -x.

meretum, -i *n.* *v. meritum s.v. I. mereo.*

mereum *v. merus.*

merga, -e *f.* [mergae] *fourche des moissonneurs* (UGUTIO: hec -a, i.e. furca cum qua gononus portatur): AYNARD. p. 621: -a est furca.

mergerium, -i *n.* [muricarium, *cf. A.F. mergier et murgier*] *mergier, tas de pierres*: CARTUL. S. Mar. de la Bourdinière p. 186 (éd. R. Merlet) (a. 1191): item unam peciam terre iuxta muros dicti loci... et in dicta terra est unum -um.

1. **merges**, -itis *f.* *forme: acc.* mergeten: TRANSL. Genulfi p. 235. *gerbe de blé* (UGUTIO: hec -s, -tis, i.e. gerba segetis et dicitur sic quia mergitur in terra cum ligatur): ABBO SANGERM. bell. Par. II 87: -itibus plaustrum... gravitatum. TRANSL. Genulfi p. 235: ex multiplicatis manipulis, -eten colligare nititur.

2. **merges**, -itis *f.* [pour mergus, *cf. All. merch, A.F. merge*] *plongeon, oiseau aquatique*: ALEX. NECK. utens. p. 106: -ites sive mergiaciones (*glosé* plunguns).

mergiacio, -nis *f.* [mergus] *plongeon, oiseau aquatique*: ALEX. NECK. utens. p. 106: mergites sive -nes (*glosé* plunguns).

mergingiva, -e *f.* [*germ. morgen et give, all. morgen-gabe*] *donation du mari le jour des nocēs*: CARTUL. Clun. I p. 177 (X^e): infra istas terminaciones parcione mea

secundum lege mea Gonbada in -a ad integrum tibi dono. *v. morgincaput.*

mergo 3. I) *forme active*: A) *trans.*: 1) *immerger, plonger dans l'eau*: HRABAN. carm. 39,36: Noe deus temporibus / -sit aquis ultricibus, / totam mundi progeniem. THIETM. 4,28: corpus pelago -sere beatum. AELFR. colloq. p. 95: piscem... qui non solum me sed etiam meos socios uno ictu potest -ere aut mortificare. 2) *plonger, enforcer*: HELM. 64 p. 121,25: gladios... vestros... -ite prius in medullis eorum (*cf. THIETM. 5,29*). 3) *par métaphore*: a) *noyer*: FROUM. carm. 15,15: -e dolos somni gelidi sub gurgite ponti *baptismatis*. b) *engloutir*: JOH. FISCAMN. pater mi (éd. Leclerq) p. 230: mors me -it.

B) *intr.*: 1) *se noyer*: ATTO VERC. epist. Pauli 321,6: beato Petro -enti manum porrexit. ANNAL. Fuld. Altah. a. 982 p. 14,30: iam -entem in navim levaverunt. 2) *s'écrouler*: LEO VERC. Leon. 2,43: ut cito repsit, sic cito -sit *asellus*. 3) *aboutir* (*cf. REW 5525 Roum. merge 'aller'*): BULL. Rom. 189,2, IV 33 (a. 857): in loco, ubi -ere videtur aqua iam prenomina Marmora. COD. Cav. II 173,14 (a. 982): via que -it ad ipsa via publica. CARTA a. 1153 (Carte Gubbio 177): in covetulo -ente in Sabunda. DOC. hist. March. 2,14: et -it in lamis prati et intrat in flumen... et -it per via ad raves. 4) *apparaître, être suscité (pour émerger)*: ACTA pont. Rom. Gall. II 82 p. 168 (a. 1155): ut -entes inter viros ecclesiasticos controversie.

II) *forme passive*: 1) *se noyer*: LEX Frision. add. 3a, 41: qui alium in aquam impinxerit, ita ut -atur. WIDUK. 1,36: factum est, ut... in mari -eretur. 2) *couler (pour un navire)*: GERH. AUG. vita Udalr. 17: si navis onusta eo insedente -i non potuit. WIDUK. 2,26: onere pregravata *navis* subcumbens -itur. 3) *se coucher (pour un astre)*: CAND. FULD. Eigil. II 15,30: solis ad occasum qua Phoebus more recepto / -itur in solitum vergens lux aurea callem. 4) *confluer, se jeter dans (pour un fleuve)*: DIPL. Caroli M. p. 337,22: Bilena fluvius -itur in Albiam. CHRON. Namn. p. 15: Ligerim fluvium qui... in occiduuum -itur Oceanum. 5) *aboutir (se dit d'une route)*: COD. Cav. II 173,14 (a. 982): via publica que -itur ad ipso castello. 6) *se cacher*: TRANSL. Dion. Ratisb. 25 p. 365b,33: ostiola latent, ubi in modum testudinis aditus -itur.

mergens, -tis *apportant l'ivresse*: WALAHFR. Wett. 895: -tia pocula.

mersus, -a, -um 1) *noyé*: WIDUK. 2,26: dux cum ceteris -us nunquam est inventus. OTTO FRIS. gesta 2,33 p. 142,2: in Tyberi -i pene mille. ib. 4,1: Maxentio -o. 2) *baissé*: EINH. Carol. 32: capite deorsum -o. 3) *imprégné*: a) *au propre*: WANDALB. creat. mundi 39: mox celum deus altum / informique creavit / -am pondere terram. HRABAN. carm. 16,39: fons Mara dulcis erat, ligni dulcedine -a. b) *au figuré*: GALTER. CASTIL. Alex. col. 467^A: formidine -a.

mergoliensis, -e v. *melgoriensis*.

mergula, -e f. [mergus] *oiseau aquatique*: ANGL. SAX. vocabul. I p. 63: -a, scealfor.

merguliensis, -is m. v. *melgoriensis*.

mergulinus, -a, -um [melgoriensis] *de Melgueil*: CARTUL. S. Vict. Mass. I 168 p. 198 (1064—76): quatuor libras denarios -os.

1. **mergulus**, -i m. *plongeon, oiseau aquatique* (AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 29: nomina avium... -us, fugel-doppe. ANGL. SAX. vocabul. I p. 62: -us, dop-fugel. GLOSS. AA 465,1,39: -i corbi marini): WALAHFR. epit. in Lev. col. 815^A: -us, nigra avis, mergit se sub aquas pisces querere. THEODULF. carm. XXVII 7 p. 491: -us atque niger Ligeri piscator in undis, / Brigenses silvas nunc habitare solet.

2. **mergulus**, -i m. [calabr. mérgulu 'segnale di confine fra due territori; roccia piana e elevata']. *signe de frontière*: COD. Amalf. I 123 p. 209 (a. 1123): possideatis per finis et vie et -i et fabricis.

1. **mergus**, -i m. *plongeon, oiseau aquatique* (AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 29: Nomina avium... -us, scealf. UGUTIO: hic -us, -i, avis ab assiduitate mergendi dicta): ADAM EYN. Hugon. V 17 p. 351: pervagabant totam insulam merdi sive -i huiusmodi. v. *merdus*, 2. *merges*, *mergula* et *mergulus*.

2. **mergus**, -oris n. [mergo] *treuil de puits* (UGUTIO: item a mergo hoc -us, -oris, i.e. situla cum qua aqua extrahitur de puteo): AYNARD. p. 620: girgillus est -us.

meriada, -e f. *orig. et sens inc.*: GLOSS. AA 465,2,7: -a summa.

meribibulus, -a, -um *qui boit du vin pur*: MICO carm. Cent. CLXI p. 362: de quodam lurgone -o.

merica, -e f. [mirica, μυρίκη] (*lande couverte de bruyère*): COD. Pom. I p. 91 (a. 1174): termini exeunt ad aquilonem in quandam viam in -a. v. *myrica* et *mercum*.

meridialis, -e *méridional, du sud*: ADAM BREM. 2,28 p. 89,6: a -i plaga.

meridiana, -e f. v. *meridianus*.

meridianus, -a, -um 1) *adj.*: A) *de midi*: 1) *en général*: VITA Audomari p. 757,9: -is diei horis (ib. p. 777,24. VITA Winn. I p. 774,3). EINH. Carol. 24 p. 72 (éd. Halphen): post cibum -um. PASS. Trudp. I 5: -um prandium. DIPL. Otton. I 314 (a. 966): post -am quietem. EPIST. Meginh. 32 p. 230,1: ad -am illam lectionem. ANNALISTA SAXO a. 1126 p. 764,10: -o tempore. 2) *en parlant du démon de midi, c.à.d. la tentation de l'ennui* (cf. *P. de Labriolle dans ALMA IX* [1935] p. 46—54): VITA Eugendi p. 159,2: -e et diurne et nocturne et omnis spiritus in-munde. VITA Rust. p. 347,28: ab infestatione -i demonis. HINCM. REM. div. Loth. col. 720^C: demonio -o, accidie scilicet, quod facit fervorem cepte devotionis tepescere (EPIST. Hildegard. 31 p. 438,27). BERNARD. serm. in cant. I 33 p. 242,20: postrema tentatio est demonium -um, quod solet maxime insidiari perfectis, qui videlicet,

tanquam viri virtutum, omnia superaverint, voluptates, favores, honores.

B) *du sud, du midi, méridional*: 1) *en général*: TRAD. Ratisb. 11 p. 10, 32 (a. 810): parte -a miliaria III, aquilone miliaria II (EINH. Carol. 17. CARTUL. Ruscinon. 54 p. 81 [a. 1072]. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. VIII p. 269 [a. 1086 *faux*. c. 1135—71]). CARTA Angilberti (Hariulf, Chronique de l'abbaye de S. Riquier, éd. Lot p. 297): per cocleam -am ascendentes. WIDUK. 1,9 p. 16,8: ad -am plagam urbis (DIPL. Contr. II 148 p. 200,34 [a. 1030]). DIPL. Henr. II 455b p. 577,39 (a. 1021): extra -um murum civitatis. CHRON. Besuens. p. 146: in eodem latere -o. 2) *spéc., ligne de midi*: HERIM. DALM. util. astrol. I 2 col. 391^B: Walzazene, id est lineam -am, eo quod sol, ipsa ascendendo attacta, sex dimensis horis meridiem efficiat, et descendendo ad occasum vergere incipiat. C) *alidade*: HERIM. DALM. util. astrol. I 2 col. 392^C: quod foramen -e respondet regule.

II) *subst.*: A) *masc.*: 1) *sud*: COD. Laresh. 217 (a. 829): ab oriente locus Ginnesloch, a -o terminatur in Iurbruoch. ANGILB. MIL. carm. Font. p. 53: oriens, -us, occidens et aquilo. CARTUL. Clun. IV 2874 p. 70 (a. 1031): terminatur -o forestea. 2) *méridien*: DUNCAL. sol. ecl. col. 449^D: -us et horizon non scribuntur in sphaera, quia certum locum habere non possunt, sed pro diversitate circumspicientis habitantisve variantur. ANON. geom. II p. 363: est et alia ratio, qua tribus umbris comprehensis -um describemus. GUILL. CONCH. phil. II 15 col. 61^C: -us dicitur linea designans illam partem celi, in qua sol existens equilater distat ab ortu et occasu. B) *fém., méridienne, sieste de midi*: LANFR. decr. col. 446^A: kalendis Octobris remaneat -a quam facere solent monachi in estate.

meridiendo 1. [merities] *prendre le déjeuner de midi*: AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 41: merendo, -o, to mid-dan daege ic etc.

merities, -ei m. *formes*: medities: CARTUL. Clun. V 89 bis p. 833 (a. 905). medies: ib. II 1468 p. 522 (a. 978). meredies: CARTUL. Naumb. 217 p. 197 (a. 1154). meries: CARTUL. Templ. 507 p. 313 (Barcelone) (a. 1148). merizies: ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,12. *gén.* meridié: COD. Caiet. I 108,6 (a. 958). *abl.* meridio: CARTUL. Parm. 236,22 (a. 1005).

1) *midi, l'heure de midi*: ANNAL. Xant. a. 841: ante horam diei terciam... et usque post -em permanserunt. GERBERT. astrol. p. 139: sicut propter situm terre non idem -s fit ubique, ita eadem horologia esse nequeunt. ib. p. 146: ut scias, si sit ante vel post -em. HONOR. AUG. imag. mundi II 21 col. 149^A: dies vulgaris habet tres divisiones: mane, -em, supremum... -es a media die, et dicitur quasi mera et pura dies.

2) *le midi, le sud*: LIUTG. Greg. 5: a septentrione usque ad -em ecclesiis Dei... repleta est. DIPL. Karoli III 148 (a. 886): de -e autem a cruce ad confines Arbutie (cf.

CARTUL. Bund. I p. 161,18 [a. 1078]). DIPL. Arnulfi 72 (a. 889): de via que ducit... a -e in fontem illum (cf. CARTUL. Ruscino. 3 p. 10 [c. 900]. ADAM BREM. 2,17 p. 72,8. DIPL. Conr. II 65 [a. 1026]. DIPL. Henr. III 316 [a. 1054]. CARTUL. Roman. p. 38 [a. 1061]. CARTUL. S. Andr. Vienn. p. 268 [a. 1062]). WIDUK. 1,28: regiones terminum habens ab occidente... ab aquilone... et ad -em... ad orientem. BULL. Cas. II 67,57 (a. 1007): sunt fines de ipsa corte da mane Bondagnuolo, de -e palude de Salecito. CHRON. Besuens. p. 146: a -e sunt altaria. OTTO FRIS. gesta 2,21 p. 123,26: in suburbio, quod -em versus Apenninum respicit. v. 2. *medies*.

3) linea meridiēi, *méridien*: GERBERT. astrol. p. 119: linea diagonalis -ei (cf. ib. p. 143).

meridie à midi: HARIULF. chron. Centul. p. 72: misse... que mane et -e solemnissime celebrantur.

meridio(r) 1. 1) *faire la sieste* (UGUTIO s. v. *dyae*: -or, -aris, verbum deponens, meridie requiescere): VITA Bonif. II 11 p. 103,17: in omnibus locis, in quibus contigit -are sive noctare. ARNO REICHERSB. scut. col. 1508^B: usque ad nonam lectioni vacandum est, nisi forte per dies estivos huic tempori propter -andum, et parcendum oculis aliquid detrahendum videatur. ib.: cum etiam signo ab hoc dato diebus estivis -atum fuerit. 2) *jouir de, profiter de*: ALAN. INS. planct. nat. col. 445^B: homo iuventutis -atur estate. ib. col. 459^D: nullius iocose iucunditatis vult -ari deliciis. 3) *briller comme la lumière de midi*: ALAN. INS. planct. nat. col. 482^B: lampades... cereorum in manibus virginum suis -antes luminibus.

meridians, -tis *de midi*: BONIF. ANAST. 311,9: -tis diei tempore.

meridionalis, -e *méridional, du sud*: CARTUL. march. Misn. II 510 p. 351,39: usque ad -es fines Bertoldisdorf. MON. Strig. I p. 54 (a. 1075—1217): versus orientalem et -em plagam. DIPL. Loth. III 114 (a. 1137): in -i plaga adiacente. ITIN. Ricardi p. 86. I. XXXVIII: populi -es solis adustione deformes.

meridior 1. v. *meridio*.

meries, -ei *m. v. meridies*.

merinus, -i *m.* [marinus, maiorinus] *formes*: meirinus: 40 DOC. hist. Port. reg. I 134 p. 158 (a. 1133). merino: CARTUL. Sahagun 63 (a. 1084) (V. Vignau, Glosario... de voces sacadas de los documentos del monasterio de Sahagun.) CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 452 (a. 1150). meyrinus: DOC. hist. Port. reg. I 252 p. 309 (a. 1155—57). »merino«, *agent royal espagnol*: CARTUL. Car. 312 p. 320 (a. 981): vendimus tibi Belasco, -o de Karadigna. CARTUL. S. Emil. Cucul. 60 (996—1020): et collegerunt iuras -os de rex (cf. COL. dipl. Oña 1,35 a. 1011: nostro vicario atque -o). FOR. Sepulv. a. 1076 p. 46: qui -um interfecerit. CARTUL. Clun. V 4230 p. 581 (a. 1169): -us meus in illa feria nihil omnino accipiat. CONST. I p. 456,39 (a. 1188): Lupus Didaci -us regis. v. *marinus*.

meris, ou *mer(i)sis* -is *f. si.* [meris, -dis] *formes*: me-

rissi: COD. Caiet. I 71,27 (a. 941). merisi: ib. I 124,23 (a. 972). meresis: COD. Amalf. I 75 p. 122 (a. 1080) etc. mersis: COD. Amalf. I 56 p. 88 (a. 1044). *gén.* merisi: COD. Amalf. I 4 p. 6 (a. 939). *gén.* merissi: MEM. Amalf. 169,1 (X^e). *gén.* merre: COD. Amalf. I 101 p. 167 (a. 1102). *acc.* merise: COD. Amalf. I 30 p. 45 (a. 1012). *acc.* merisem: COD. Cav. II 102,5 (a. 976). *acc.* merissim: MON. hist. Neap. 22,19 (a. 921). *acc.* merissis: MON. arch. Neap. V 404 p. 26 (a. 1064). *acc.* merisse: ib. *acc.* 10 merses: MEM. Amalf. 168,5 (X^e).

1) *division, part*: COD. Amalf. I 4 p. 6 (a. 939): per hanc chartulam merisi di<visio>nis dividere et difinire. COD. Caiet. I 71,27 (a. 941): -issi et divisio inter uterini fratres. UGUTIO: -s i. e. divisio vel pars. 2) *acte de partage*: COD. Cav. II 102,5 (a. 976): quantum tegit per -isem suprascriptam. MON. hist. Neap. 137,34 (a. 979): quantum ipsos germanos impartita tetigit per -issim divisionis. COD. Amalf. 56 p. 88 (a. 1044): ipsa mersis cum qua eos divisit. MON. arch. Neap. V 404 p. 26 (a. 1064): scripta integra clusura de memorata terra diviserunt inter se scriptis germanis per -ssis divisionis.

merista, -e *m.* [μεριστής] 1) *Mériste, membre de la secte hérétique des Méristes* (UGUTIO: meris i. e. divisio vel pars, unde -e dicti sunt quidam heretici quia separent et parciantur scripturas non credentes omnibus propheciis dicentes aliis et aliis spiritibus prophetasse): HRABAN. univ. IV 9 col. 95^D: -e separant scripturas, non credentes omnibus prophetis. 2) *qui scande, qui marque la cadence (donné comme étymologie de merula)*: UGUTIO s. v. merula: hic merulus et hec merula... vel -a quasi modula quia modulariter cantat unde et olim modula dicebatur.

meritas, -tis *f.* [merus] *pureté*: UGUTIO: -s, puritas, claritas.

meritorius, -a, -um [meritum] *méritoire*: COD. Babenb. I 113 p. 148,38 (a. 1200): que quidem voluntas in levioribus personis et hiis, quibus rerum non suppetit facultas, sufficit et est -a, quippe cum voluntas pro facto reputatur.

merito v. 1. *mereo(r)*.

meritoria, -e *f.* v. *meritorius*.

meritorie v. *meritorius*.

meritorium, -i *n.* v. *meritorius*.

meritorius, -a, -um 1) *adj.*: A) *digne, méritoire, qui a du mérite* (UGUTIO: idem -us, -a, -um, qui meritus vel quod dignum est merito et remuneratione): DIPL. Otton. III 237 p. 654,5 (a. 997): eorundem nos -um satis esse intendimus. THANGM. ? transl. Epiph. 10: nec minus quoque illud memorabile et -um illius insigne pretereundum arbitror. VITA Cunib. I C 3 p. 365,13: continuis -is operationibus, consiliis, auxiliis et exemplis optimis eas 50 *scripturas* studuit... explicare. GIRALD. gemma II p. 17: oratio fidelium fidem -am habens comitem. B) *de prostituée*: GLOSS. AA 465,2,2: -a loca tabernarum ubi adulteria committuntur.

II) *subst.*: A) *fém.*: 1) *courtisane, prostituée*: UGUTIO: hec -a i. e. meretrix et etiam caupona, tam pro loco quam pro femina. 2) *lupanar*: UGUTIO (*v. supra*). *v. meretaria*.

B) *neutr.*: 1) *marché*: UGUTIO: a mereor hoc -um, locus ubi cives vendunt res suas et ubicumque mercimonia tenentur. 2) *auberge*: JOH. SCOT. versio Dion. Ar. fol. 130 v° (ALMA VI [1931] p. 198): -um [ξενοδοχεῖον]. WALTH. SPIR. Christoph. I 14: de reliquo tamen cella -i vitam, pro dolor, iocundissimam nobis instituit. GUIBERT. NOV. gesta Franc. col. 693^D: ut non iam basilice, sed -a et scene fierent. UGUTIO: -um... taberna. 3) *lupanar*: AYNARD. p. 621: -um domus meretricis. JOH. SARISB. polier. p. 213,16: -a discute et lixarum castrensium inquire sententias. UGUTIO: -um... locus tenebrosus ubi patrantur adulteria et fornicationes.

meritorie 1) *à bon droit*: CHRON. Salern. 85: ab omnibus nimirum collaudabatur et -e. 2) *comme un dû*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 87 p. 602,35: ut gratiam sancto viro pro gratia non gratis, sed -e pendat.

meritum, -i n. *v. l. mereo(r)*.

merkatum, -i n. *v. mercatum*.

merkacza, -e f. [*cf. all. Meerkatze*] *sorte de phoque*: HILDEGARD. phys. 7,25: -a plus frigida quam calida, et de ere et de aqua est, ita quod etiam interdum in aqua versari potest, et etiam aliquantum de natura lupi et de natura catti habet.

merla, -e f. *v. merula*.

merlengus, -i m. [*merula; cf. REW; germ. meerling*] *merlan (poisson)*: ACTA pont. Rom. Gall. IV 184 p. 326 (a. 1176): apud Ruam tres salmas et ducentos -os.

merlus, -i m. *v. merulus*.

mernicus, -i m. *orig. et sens inc.*: CARTUL. S. Petri Gomai 51 p. 221 (1080): comparavi servum... pro uno -o, quod fuit per manupreso de Ludino.

meropes, -edis [*merus et pes*] *aux pieds nus*: GLOSS. X^o. (ALMA IV [1928] p. 112): -edem, nudis pedibus.

merops, -is m. [*μέροψ*] *guêpier (oiseau)*: UGUTIO: -s, -is, avis est viridis coloris que aspiaster dicitur quia libenter apes comedit.

meror, -is m. *formes*: moeror: EIGIL. Sturm. 18,24. AGIUS vita Hath. 19. WIDUK. 1,25. THANGM. Bernw. 19. RUOTG. COL. 15. GERH. AUG. vita Udalt. 9. DIPL. Otton. III 228 (a. 996). BERTHOLD. CONST. annal. a. 1079 p. 319,28. OTTO FRIS. gesta 1,21 p. 35,34. *abl. mero pour merore*: PASS. Quir. Rom. p. 14,14. *tristesse, désolation*: WALAHFR. Mamm. 13,20: metus pariter -rque premebant. AGIUS vita Hath. 19: gaudium nostrum in -em,... commutaverunt. RIMB. Ansc. 19 p. 39,34: nimio -e anxius. HROTSV. gesta 1183: omne -is pondus cunctique doloris. DIPL. Otton. III 228 (c. 996): vehementi -e afficior. EPIST. Hann. 48 p. 94,5: tanto languidus tabescebam -e. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1125^B: -r est dolor intus acrius se[r]viens et per lacrimas foras erumpens.

merosus, -a, -um 1) *buveur de vin*: UGUTIO: item a merus, -us, -a, -um, merosus dicitur potatorem vini, pocionem meracam, et merosus potest dici vinosus. 2) *de vin pur*: UGUTIO *v. supra*. 3) *de vin*: UGUTIO *v. supra*. DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 92: fercula que sapiant et pocula sume -a.

merotheca, -e *cave à vin*: UGUTIO: item merum componitur cum theca et dicitur hec -a, i. e. vini repositorium vel custodia.

merothecarius, -i m. [*merotheca*] *employé préposé à la garde des vins, sommelier*: UGUTIO: hic -us, i. e. vini custos vel repositor.

merramentum, -i n. [*mairemium*] *bois de charpente*: CARTUL. Tiron. II p. 89 (c. 1160): possessionem ad -um et ad calefaciendum sine mala consuetudine nemo dedit. *v. mairamentum*.

merremium, -i n. *v. mairemium*.

merrien *v. mairemium*.

mers, -cis f. *v. merx*.

mersio, -nis f. 1) *immersion*: GERHOF. Antichr. 1,18^{ex}: sicut de naviculis evangelicis scribitur, quoniam implete sunt, ita ut mergerentur non quod merse sint, sed quod ad -nem usque periclitare. 2) *immersion pour le baptême*: HRABAN. epist. 30,6 p. 452,35: in nomine sancte Trinitatis sub trina -ne baptizaverit. hom. II 113 col. 357^C: post tertiam -nem elevamur de fonte. inst. cler. 1,28 p. 49,19: potest et hec trina -o triduanam domini sepulturam significare. WALAHFR. exord. 27 p. 511,2: alii trinam -nem volunt in similitudinem triduanae sepulture. ib. 27 p. 511,13: in tribus -nibus personarum trinitas... potest... designari. HINCM. REM. Remig. p. 297,22: baptizatus est trina -ne. RADULF. NIGER I p. 44: Eunomius dogmatizavit unam -nem in baptismo. GIRALD. gemma II p. 47: quos trine -nis vocabulo sacro baptismate tingimus.

mersis *v. meris*.

mersito 1. *plonger*: UGUTIO: a mergo... merso, -as, frequentativum unde -o, -as, aliud frequentativum.

merso 1. *plonger*: UGUTIO: a mergo... merso, -as, frequentativum. GLOSS. AA 465,2,1: -at mergit.

mersor, -is m. [*mergo*] *plongeur*: VITA Liutg. I 2: miserescens parvulam de manu -is eripuit. ORD. VIT. hist. XII 26 (éd. Le Prevost IV p. 420): nandi gnaros et famosos -es... querebant.

mertinus, -i m. [*orig. inc.*] *martin pêcheur?*: CARTA a. 857 (Muratori, Ant. Ital. III col. 1029) (DuC): vobis non dederimus in suprascripto constituto aucellos boni -os centum.

merula, -e f. *formes*: merla: HILDEGARD. phys. 6,56. merulus: CARM. Cant. 23,2,2. UGUTIO. *merle (cf. A. Graur, Notes de latin vulgaire, Romania, 53,199)* (UGUTIO: item a merus, hic merulus et hec -a, avis quia sola volat vel solus, vel mere volans vel cantans, vel merista quasi modula quia modulante cantat unde et olim modula dicebatur): THEODULF. carm. XXVII 17 p. 491:

vox -e taceat. HRABAN. univ. VIII, VI col. 241^A: alie cantus edunt dulcissimos, ut cygnus et -a. WANDALB. mens. 90: sturni; -e, turdi silvisque volucres. RUD. FULD. Leob. 23: nigerrima avis instar -e. SALOM. II epist. 29: aves psitacos, -am albam. ECBAS. capt. 817: accedat -a colludens cum filomena, / organa que -a miscet, luscinia mulcet. CARM. Cant. 23,2,2: hic turtur gemit, resonat hic turdus, / pangit hic priscus -orum sonus. HILDEGARD. phys. 6,56: merla frigida est et pastus eius immundus ac nocivus. HUGO FOL. best. I col. 44^{AB}: -a, inquit, antiquitus medulata vocabatur, eo quod moduletur. Alii -am vocatam aiunt, quia sola volat quasi mera volans.

merulinus, -i -um [merula] *de merle*: UGUTIO: hic merulus et hec merula, avis... unde -us, -a, -um.

merulum, -i n. v. 2. *merulus*.

1. **merulus**, -i m. v. *merula*.

2. **merulus**, -i m. [cf. ital. merlo] *formes*: merlus: CAF. annal. p. 28,4. merrulus: COD. Bar. 78,46 (a. 911—915). merulum: DIPL. Otton. I 259 p. 370,17 (a. 963). *merlon*: DIPL. Bereng. I 177,15 (a. 906): castrum edificare cum -orum propugnaculis. COD. Caiet. I 34,26 (a. 906): -os marmoreos. CARTA a. 911—15 (Bibl. soc. stor. subalp. 78,46): merrulos, fossata, bertiscas atque spizatas. BULL. Cas. II 40,45 (a. 916): castellum... cum bertiscis, spizatis, turribus et -orum propugnaculis. COD. Istr. a. 921: munire -is et propugnaculis. DIPL. Otton. I 259 p. 370,17 (a. 963): castella, turres et -a hedificare et fossas facere. ib. 374 p. 514,20 (a. 969): castella, turres, -os, monetiones, valla, fossas et fossata cum propugnaculis struere et edificare. DIPL. Otton. II 291 (a. 983): firmamentum castris et munimina ac -os peragere. CAF. annal. p. 28,4: fecerunt etiam in ipso muro merlos mille septuaginta, tam pro formositate et fortitudine muri, quam pro comoditate et tuicione civitatis et civium.

merum, -i n. v. *merus*.

merus, -a, -um *forme*: mereum: GLOSS. AA 465,1,36. D) *adj.*: A) *pur, sans mélange* (UGUTIO: merus, -a, -um, purus, clarus) *en parlant d'une monnaie*: CAPIT. reg. Franc. I p. 152,7 (a. 809): denarium -um et bene pensantem (cf. ib. p. 314,24 [a. 864]). DIPL. Arnulfi 125 p. 186,34 (a. 894): triginta libras argenti -i. B) *au fig.*: 1) *véridique*: RATHER. epist. 3,2,3: mendax Grecia... -a latinitas. HELM. 79 p. 149,5: -a narracione... ideo utique -a, quia vera. 2) *véritable*: COD. Croat. II p. 1 (a. 1097?): volumus... -um fieri sacramentum. ACTA Pont. 32 p. 55,17 (a. 1145): in signum -e libertatis. OBERT. SCRIBA. a. 1186 no 342 p. 130: do tibi... -am et integram libertatem. CARTUL. Naumb. 287 p. 277 (a. 1172): donavit in -am proprietatem tres mansos. 3) *t. t. juridique*: BULL. Cas. II 27,26 (a. 846): que nostre iuris, ibi esse videntur una cum -o et mixto imperio... concedimus ('alta e bassa giustizia', cf. C. Morbio, Novara 367,35). DIPL. Otton.

I 465 p. 637,18 (a. 972): concedimus -um et mistum imperium in iam dicto comitatu.

II) *subst.*: A) *fém.*: 1) *partie pure, âme*: ODO CLUN. occ. p. 15: lima gravat -am mergitque subinde deorsum. 2) *milieu (?)*: GUILL. MALM. Glast. eccl. p. 118 (éd. Hearne): in -a noctis diem clausit (PL 179 col. 1732^B: in meta noctis). B) *neutr., vin pur, sans mélange* (UGUTIO: -um, -i i.e. vinum bonum et clarum a fece divinum): 1) *sens propre*: WALAHFR. hort. 225: radicis ramenta tue siccata fluenti / diluimus contusa -o. FOLC. gesta Bert. p. 27 (éd. Guérard): cellarium vino vacuum... fragrantissimo -o repleverat. WALTHARIUS 1410: iam misceto -um Haganoni et porrige primum. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,229: cum Chana -i Galilea liquorem / senserit. AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 98: cuius magis ipse lethum, quam aliud siteret -um. NB *l'emploi du plur.*: DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 88: ebrius efficitur citius potans -a nigra. 2) *sens figuré*: CARM. Salisb. 14,7 p. 647: dulcia dum hauriunt divino de latice -a. SEQ. ined. 121 133,5 b: crucis dum -um potas bellando. METELL. Quir. 10,9: bibes in evum vite sorech -um.

merx, -cis f. *formes*: merca: CARTA a. 1188 (Brit. Borough Charters p. 287). mers: UGUTIO. *acc.* marca: COD. Patav. 116,5 (a. 1006). merze: MON. hist. Port. dipl. 1,124 b (a. 1008). *abl.* merze: CARTUL. Bund. I p. 257,8 (a. 1161). *abl. plur.* mertibus: DIPL. Otton. I 301 (a. 965).

merchandise, denrée (UGUTIO: item a mereor hec mers, -cis, i.e. ipsa res que vendetur, sed nominativus non est in usu): 1) *sens propre*: COD. Ver. 234,25 (a. 841): precio fenito per -cem valentem solidos... undicem. DIPL. Otton. I 299 (a. 965): allatis -cibus acquirendis vel accipiendis. MON. hist. Port. dipl. 1,124 b (a. 1008): et dimisit mici illa merze et rezebit me pro sua muliere. DIPL. Conr. II 131 (a. 1028): in qualibet venali -ce ipsos denarios accipere. ADAM BREM. 22,2 p. 79,16: -cibus omnium nationum locuples. HELM. 6 p. 17,9: nec mercatoribus... patet ulla facultas vendendi vel emendi, nisi prius de -cibus suis deo ipsorum preciosa queque libaverint. ACTA pont. Rom. Gall. I 62 p. 254 (a. 1154): in foro Cathalaunensi theloneum minute -cis, herbarum scilicet et fructuum. CARTUL. Bund. I p. 243,15 (a. 1154—55): V solidos in -ce. 2) *spécialement, mercerie*: CARTUL. S. Lupi Trec. 16 p. 35 (a. 1147): in nundinis sancti Remigii binos denarios de singulis logiis vendentium -ces, exceptis illis que sunt famulorum comitis Trecis commanentium. 3) *sens figuré*: TRANSL. duodecim frat. 155,27: querit reliquias Procerum... suis si viribus usa *provincia* negaret has -ces. EPIST. Meginh. 24 p. 221,27: non adeo fortassis domestica litterarum inopia -ces peregrinas persequimur.

merze v. *merx*.

1. **mesa**, -e f. v. 1. *meisa*.

2. mesa, -e f. v. mensa.

1. **mesagium**, -i n. [cf. angl. message; A.F. massage, masaige] formes: mesagium: CARTA a. 1174–80 (Brit. Borough Charters p. 65). mesuagium: GLANV. leg. VII 3. *domaine rural avec sa maison*: CARTUL. S. Vinc. Cenom. 836 col. 472 (a. 1067): auxit -um iuxta ecclesiam ad habitationem monachis. CARTA a. 1174–80 (Brit. Borough Charters p. 65): quilibet... mesagium aliquid possidens... nomine burgagii. ACTA Henr. II 600 p. 198,24 (a. 1180–82): -um sacerdotis. ROTUL. de dom. 10 75 (a. 1185): cum -o et XL acris. GLANV. leg. VII 3: dividetur hereditas inter omnes filios... salvo tamen capitali -o (i. *chef-manoir*) primogenito filio pro dignitate aescencie. v. *maisagium, masagium et masuagium*.

2. **mesagium**, -i n. [pour mesaticum?] forme: mesagium: CARTUL. Compend. I 237 p. 352 (a. 1199). *redevance*: CARTUL. Clun. V 4143 p. 503 (a. 1149): debet Cluniaco I septimanam de -o. CARTUL. Compend. I 237 p. 352 (a. 1199): concessimus... nemus nostrum de Rareto... extirpandum... ita quod exinde terragium et decimam plenarie habebimus, excepto dono et mesagio.

mesale, -is n. [forme refaite sur le français mesure] *taxe sur le mesurage*: CARTA a. 1121 (M. Le Glay, Glossaire topogr. de l'ancien Cambrésis p. 33): diffinimus quoque ut redemptiones mensurarum de Becherllo, sex solidi, scilicet qui vulgo -ia vocantur... recompensentur.

mesalis, -is m. v. 2. *mensalis*.

mesalla, -e f. v. *medalia*.

mesallia, -e f. v. *medalia*.

mesancula, -e f. forme: mensacula (*faute de copiste*): ADAM PONT. utens. p. 128. *genre de trait*: ADAM PONT. utens. p. 128: deerant tela et iacula gladiique quorum nomina in historiis veteribus reperiuntur, hec sunt... gesti, -e, rumpie, sinbones.

mesarius, -i f. [mensa] *sens inc.*: CARTUL. Anian. 100 p. 240 (s.d.): si facit opera in coquina de vino de senioribus ad II magistros et ad illum qui facit olivas in unoquoque die II iusticiales de vino puro et palla ad II bestias cotidie, et -i ad predictos magistros de coquina panem.

mesaticum, -i n. [v. mensatius] *redevance mensuelle en grains et vivres*: CARTUL. Clun. V 4172 p. 476 (a. 1147): alique decanie que -a faciebant ad alios monasterii usus, iuxta quod ratio exigebat. ib. p. 477 (a. 1147): -a per decanias constitui, et ut conventum Cluniacensem de pane, de fabis, et earum sagimine quidam ex decanis uno mense, quidam duo mensibus... procurarent... hec -a ita constituta sunt ut non tres tantum neque quatuor sextarios frumenti... sed quantum necessarium fuerit. 50 v. *mensatius*.

mesaticus, -i m. v. *missaticus*.

mesbota, -e f. v. *maegbota*.

mescheninga, -e f. v. *miskeninga*.

meschinus, -i m. [forme refaite régressivement sur A.F. meschin; esp. mesquino; de l'arabe miskîn] formes: meskinus: CARTA a. 1070 (DuC s.v. mischinus). mesquinos: CARTA a. 893 (Col. dipl. SJPeña 23). CARTA a. 1052 (S. María de Nájera, Bol. Ac. Hist. 26,232). mischinus: CARTUL. S. Petri Carnot. I 7,8 p. 31 (ante 1070). CARTUL. Mai. Mon. Dun. 60 p. 53,14 (a. 1092).

homme dans la dépendance du seigneur: CARTA a. 893 (Col. dipl. SJPeña 23): illo monasterio cum suos mesquinos. CARTA a. 1052 (S. María de Nájera, Bol. Ac. Hist. 26,232): nec super illos mesquinos, nec super suos caseros. CARTUL. S. Petri Carnot. I 7,8 p. 31 (ante 1070): Rodbertus -us. CARTUL. Mai. Mon. Dun. p. 53,14 (a. 1092): Guanilo mischinus de Balgertiaco. CARTA a. 1097 (Col. dipl. Pedro I Arag. 268): totos meos meskinos. CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 323 (XIIe): dono ei quod -i emi dederunt. ib. p. 324 (XIIe): ut si -i meo eos laboraverunt.

meschita, -e f. v. *mezquita*.

mescentia, -e f. [forme faite sur A.F. à m'escience] *connaissance (à mon escient)*: CARTUL. Gellon. 15 p. 19 (a. 1051–74): neque alios abbates tibi successores... deceptos de sito placito non habeo ullo malo ingenio nec ulla subdola calliditate, -a.

mescla, -e f. [mixture; cf. esp. mezcla; A.F. mescle, mesclaigne] *méteil*: CARTUL. Mont. Pessul. p. 94 (a. 1138): de campo Poncii Rogerii, I sest. de -a, unde sunt duas partes frumenti et tercia ordeï. CARTUL. Salvan. p. 279 (a. 1164): X sextarios de bona -a. CARTUL. Gellon. 552 p. 476 (a. 1175): octo modios bladi, quorum... duo -e. CARTUL. Magalon. 211 p. 380 (a. 1192): I sestarium frumenti et I sestarium -e.

mese, -es f. v. *mesos*, -a, -on.

meseleus, -i m. [mausoleum?] *mausolée(?)*: CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 556 (XIe): in medio autem -us situs est.

mesellaria, -e f. [misellus; A.F. mesellerie] forme: mezellaria: CARTA a. 1114 (DuC). *mésellerie, maladrière*: CARTUL. Biter. 258 p. 330 (a. 1172): ultra pontem B. prope -am. CARTA a. 1180 (Gallia christ. noviss. Arel. 2541 col. 1049): quod clausum est ante -am.

mesembria, -e f. [μεσημβρία] formes: mensimbria: CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 522 (a. 1006). mesymbria: ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,32. *le sud, le midi*: ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,32: Anathole et disis, nunc psalle, -a et arctos, / cardine quadrifido cantica pange Deo. ANAST. chron. 211,5: a -a usque ad arctum. CARTA c. 1180 (Thom. Becket Materials I 218): derivatur in disim, allabatur arton, anathole -amque non preterit.

mesembrinum, -i n. v. *mesembrinus*.

mesembrinus, -a, -um 1) *adj., méridional*: EPIST. var. III p. 199,22: ad eum circulum, qui -os, id est australis, vocatur. ib. p. 99,27: ad australem circulum, quem -um greci vocant. 2) *subst. neutr., zénith, point le plus élevé du*

parcours solaire: RICHER. II p. 226: iam sol a -o disceserat, ... in occasum vergebat.

meseraicus, -a, -um [μεσεντεραικόζ] *intermédiaire* (pour le canal cholédoque, passage entre le foie et l'intestin): GUILL. CONCH. phil. IV 19 col. 92^B: huic ieuno vene quedam ab hepate venientes se coniungunt, per quas quod liquidius est transit in infima hepatis, -e, quia sucum mutant sic dicte. COLL. Salern. II p. 246: epar a stomacho per -as venas.

mesericordia, -e f. v. *misericordia*.

mesfallo 4. [mis et fallo] *forme*: menesfallio: CARTUL. Agath. 95 p. 111 (a. 1130) *perdre* (une personne): CARTUL. Agath. 86 p. 101 (a. 1123): si -iebat de uxore mea sine infante de marito, et eius honor michi advenerit, ipsa suam partem de alode sub... laudo similiter iam dicte ecclesie. ib. 95 p. 111 (a. 1130): si autem de uno illorum *nepotum* menesfalliebat, pars eius revertatur ad alium.

mesga, -e f. v. *mesgus*.

mesgeicus, -i m. [A. F. mesgeyer] *mégissier*: CARTUL. Paris. I p. 363 (a. 1160; *peut-être faux du XIIIe*): magisterium... -orum. v. *messagericerius*.

mesgium, -i n. v. *mesgus*.

mesgus, -i m. [celtique; cf. *Thes. I. 1.*; REW, A. F. megue; cf. *Rom. XXXV p. 123 et XL p. 158*] *formes*: mesga: MONAST. Angl. II 748 (VI 41) (c. 1148). mesgium: RECTITUD. p. 451. *petit lait, serum*: AYNARD. p. 623: serum est -us. RECTITUD. p. 451: pastoris ovium rectum est ut habeat... lac gregis sui VII noctibus ante equinoctium et blede (id est cuppam) plenam mesguui de siringia tota estate. MONAST. Angl. II 748 (VI 41) (c. 1148): certus numerus ovium... secundum quod -a ibi abundaverit. v. *mestha*.

mesida, -e f. *orig. et sens inc.*: GLOSS. medic. p. 63,12: prasio... alii -am.

meskenninga, -e f. v. *miskeninga*.

meskida, -e f. v. *mezquita*.

meslea, -e f. [A. ital. mellea; angl. mellay] *formes*: mellea: CARTUL. S. Lupi Trec. 32 p. 57 (a. 1161). ROTUL. cur. reg. I 115 (a. 1194). melleta: GLANV. leg. I c. 2. mesleda: LEGES Genuens. I col. 6 (a. 1161). mesleta: ROTUL. pip. 16 Henr. II p. 33 (a. 1169—70).

mélée, *rixe*: CARTUL. S. Lupi Trec. 32 p. 57 (a. 1161): in forefacto quod dicitur mellea et hoc quando sanguinis effusio intervenerit. ROTUL. pip. 13 Henr. II p. 182 (a. 1166—67): pro -a inter ipsum et hominem Wateri. ROTUL. pip. 16 Henr. II p. 33 (a. 1169—70): homines Willelmo Monetarii debent c. s. pro I -ta. W. B. et G. debent II m. pro I -ta cum hominibus canonicorum. ROTUL. cur. reg. I 115 (a. 1194): de placito mellee. GLANV. leg. I c. 2: ad vicecomites etiam pertinet per defectum dominorum cognoscere de melletis, de verberibus, de plagis etiam.

mesleda, -e f. v. *meslea*.

meslede *indécl.* [germ. metzlede] *boucherie*: LIB. trad. S. Petri Bland. p. 158 (XIIe): de achtिंगhe, de prece, de -e habent coci et disnarium et etiam cibarium.

meslerius, -i f. [mespilarium] *néflier* (*Mespilus germanica* L.; cf. *normand* meljé): ACTA Pont. 85 p. 123,16 (a. 1171): exceptis quatuor arboribus, quercu et haistro, pomerio et -o (cf. ib. 106 p. 153,28 [a. 1184]). v. *mespilarius*.

mesleta, -e f. v. *meslea*.

mesnada, -e f. v. *masnada*.

mesnagium, -i n. [*pour* masnagium; A. F. mesnage] *forme*: menasgium: CARTUL. Bon. Port. 16 p. 13 (a. 1197). *maison*: CARTA Richard. a. 1190 (DuC): ex dono Laurentii Archidiaconi unum -um apud S. Vivianum... ex dono Nicolai Putesel unum -um apud Blospum. v. *masnagium*.

mesnillum, -i n. [*forme régressive refaite sur* A. F. mesnil] *petit domaine rural, ménil*: CARTUL. Morigniac. a. 1142 (DuC): dederunt -um quoddam desertum, nomine Erchevillerum. ROTUL. cart. 32b (a. 1200): -um de oiseleria in parochia de Logervill. cf. *masnile*.

mesoides, -is f. *mélodie qui se déroule sur les sons intermédiaires de l'échelle musicale*: REMIG. mus. p. 79: -es, que et lipara iambica, propter iambum pedem, lipara id est pingua... que tonos equales, id est integros et medios custodit.

mesos, -e, -on I) *moyen*: ODO CLUN. occ. p. 3: ast tamen ut micros megalos quoque vel quasi -os. II) *subst.*: A) *fém.* (acc. -en; gén. -es): 1) *mèse, degré intermédiaire de l'échelle musicale antique et médiévale*: PS. HUCBALD. mus. p. 114: secundum, a media totius seriei, -e. ib. p. 117: -e medium significat. REMIG. mus. p. 71: media nominatur, ipsa est -e. ib. p. 75: a media, id est a -e. ADELB. mus. p. 309: horum tertia pars addita facient -en. 2) *corde intermédiaire d'un instrument*: PS. HUCBALD. mus. p. 127: terminatur eo, qui -es dicitur, medio nervo. ib. p. 138: sunt enim a -e superius quatuor chorde. REMIG. mus. p. 70: iuncturam medie, scilicet chorde, id est -e.

B) *neutr.* (*indécl.*): 1) *mèse, degré intermédiaire de l'échelle musicale antique*: CARM. var. III 41,8: hypate -nque secundum. ib. 41,9: ordo hinc quem poscat -n parhypate noscat. ib. 41,10: quartum et eorundem lychanos -n probet idem. HOGER. ? mus. ench. p. 168: hypate autem -n, ea que est mese. ODO CLUN. mus. col. 756^C: vox iubilo, metrum vero hypate -n. ib. col. 758: metrum vero lychanos -n. PS. HUCBALD. mus. p. 114: primum ex his, quod et gravissimum, vel infimum, hypaton, secundum, -n. 2) *tétracorde intermédiaire*: PS. HUCBALD. mus. p. 124: secundus tropus habet tetrachorda duo, -n et hypaton. ADELB. mus. p. 310: reliqua tetrachorda -n atque hypaton extendenda sunt. 3) *veine médiane*: CHIRURG. Bamberg. p. 136: flebotomie genera sunt tria: cefalicon, -n, epaticon... -n vena a pulmone principium habet.

mespelum, -i n. v. *mespilum*.

mespezola [A. prov. mespezol; cf. minus pensus] *mal pesé* (v. A. Thomas, *Mélanges* p. 109): CARTUL. Aurel. p. 248 (a. 1196): cum quatuor sextariis avenae -a quos reddent homines famulo eiusdem domini.

mespila, -e f. *néflier* (*Mespilus Germanica* L.): AELFR. 5 Angl. Sax. vocabul. p. 32: Nomina arborum. -... -a, open-aers. UGUTIO: -a, arbor spinosa facta similitudine malorum, sed paulo brevior, unde et sic dicitur quia pilule habeant formam eius poma.

mespilarius, -i f. [mespilum] *formes*: mespileus: ORD. 10 VIT. hist. 8,17 III p. 367. mispilarius: CAPIT. reg. Franc. I p. 255,8 (c. 810). ib. p. 256,39. *néflier* (*Mespilus germanica* L.; cf. Hehn, *Kulturpfl.* p. 502): CAPIT. reg. Franc. I p. 90,14 (c. 800): de arboribus volumus quod habeant pomarios diversi generis, ... sorbarios, -os, castanearios. ib. p. 255,8 (c. 810): De arboribus: pirarios, pomarios, mispilarios *repperimus*. v. *meslerius et mesplarius*.

mespiletum, -i n. [mespilum] *plantation de néfliers*: CARTUL. Thenol. a. 1199 (DuC): quatuor alios parvos 20 campos et -a que ibi habent.

mespileus, -i f. v. *mespilarius*.

mespilum, -i n. *forme*: mespelum: COLL. Salern. II p. 258. *néfle*: COLL. Salern. II p. 252: cibos stipticos comedant, ut sunt pira coctana, -a, pullos assos.

mespleus, -a, -um-a, -um [mespilum] *planté de néfliers*: CARTUL. Pared. Mon. 184 p. 91 (XIe): silva Martiniaca ex una parte castanea vel -a.

mesprisio, -nis f. [misprisio] *acte illégal, qui viole la loi*: MONAST. Angl. I p. 178,28b (c. 1189): per -nem et 30 negligenciam.

mesquinus, -i m. v. *meschinus*.

mesquiciarius, -i m. [cf. A. F. mesquis, *basane*] *mégissier*: CARTUL. S. Vedast. p. 335 (XIIe): a lorimeriis, a 35 -is, a molnariis.

messagiaria, -e f. [missus; cf. Ital. *messengeria*] *ambassade*: CARTA a. 1198 (J. Ficker, *Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens* IV 200 p. 254): -am faciam et portabo, sicut continetur in brevi consulum inperpetuum per singula capitula.

messengericarius, -i m. [mesgeicus; A. F. mesgeyer] *mégissier*: STATUT. Stamp. 19 p. 112 (a. 1179): -i singuli nonnisi XII denarios pro bonitate dabunt singulis annis. v. *mesgeicus*.

messagium, -i n. v. 1. et 2. *mesagium*.

messaltus, -i m. [orig. inc.] *partie antérieure de l'échine du porc*: CARTA a. 1200 (Minotto, *Acta* III 1,10): XL panes, II paria de caponis, II -os et cutellum de latere.

messarius, -i m. [*faute pour mellarius, de mel*] *celui qui recueille le miel, apiculteur*: POLYPT. Rem. p. 2: 40 Hrodo, silvarius et -us.

messata, -e f. *orig. et sens inc.*: GLOSS. AA 465,2,5: -a secta incisa.

messatgerius, -i m. [*forme refaite régressivement sur*

A. Prov. *messatger*] *messenger*: CARTUL. Mont. Pessul. p. 310 (a. 1197): de quibus usaticis donat... Guillelmus -us II sol.

messaticum, -i n. v. *missaticum*.

messaticus, -i m. v. *missaticus*.

messella, -e f. [messis] *petit champ de terre arable (par opposition aux vignes et aux prés)*: CONCIL. Paris. p. 646,12 (a. 829): nihil commodare pauperibus volunt, nisi -as suas et vineolas et pratella ea ratione in pignus dederint.

messeria, -e f. [messis] *redevance en grain sur le produit de la moisson*: LIB. feud. maior II 524 p. 39 (a. 1128): ipsam -am quam accipiebam ex hominibus sancte Marie.

Messia, -e f. *Mysia*: BULL. Rom. 278,1, II 16 (a. 977): Lauriacensis ecclesia in inferioris Pannonie atque -e regiones.

messias, -e m. [hébr.] *le Messie*: AMULO opusc. col. 148^B: habent etiam scriptum in suis traditionibus, quod iste talis -s ostenderit se antiquitus cuidam magno eorum doctori.

messicus, -i m. [messis] *possesseur de la moisson*: COL. doc. Arag. 2,170 (a. 1176): cum dominus messis sive -us ganatum in messem invenerit.

messifer, -a, -um [messis et fero] *destiné à la culture des céréales*: CARTUL. S. Alb. Andegav. I 180 p. 210 (a. 1075): monachi in -a terra vineas edificaverunt.

messilis, -e [messis] *des moissons*: DAN. BECCL. Urb. Magn. p. 91: tempore -i sociantur frigida siccis.

1. **messio**, -nis f. *forme*: meisos: CARTUL. Conch. 38 p. 41 (a. 1060—62). 1) *moisson*: a) *en général*: CARTUL. S. Gall. II 203 p. 193 (a. 809): tres operare in anno dies in fossione vinearium unum et in secatione feni unum et in -ne unum. b) *spéc., époque des moissons (au plur.)*: CAPIT. reg. Franc. II p. 324,10 (a. 864): inde ad -nes in terram suam unusquisque redeat. CARTUL. Brivat. 309 p. 314 (a. 898): tempore -num. CARTUL. Conch. p. 41 (a. 1060—62): a -nes I medium molton escartgatum. ib. p. 182 (XIⁱⁿ): XII denarios ad -nes Lemovicanos. ib. p. 299 (a. 1065—87): dat censum sex denarios ad -nes, et 40 sex ad kalendas. CARTUL. Clun. V 4205 p. 551 (a. 1154): a -nibus usque ad natale Domini.

2) *moissonnage, redevance en nature versée au seigneur au moment de la moisson (cf. messonagium)*: CARTUL. Gellon. 101 p. 88 (a. 1070): dat ipse mansum... unum panem per -nes. CARTUL. Molism. p. 471 (a. 1079): sacerdos vero sine monachis totam suscipiet -nem. CARTUL. S. German. Prat. II 279 p. 66 (a. 1196): super medietate minute decime et maioris, que -o dicitur. ROTUL. cur. reg. II 25 (a. 1199): debet ei de tribus virgatis terre... -nes.

3) *fig.*: a) *la moisson éternelle*: ACTA pont. Rom. Gall. II 259 p. 351 (a. 1184—85): oportet nos diem -nis extreme misericordie operibus prevenire. b) *destruction, mort*: ADAM EYN. Hugon. 5,15 p. 330: huius sane prenuntia -nis ei fuit oculorum sensim irrepens hebetudo. v. *messis*.

2. **messio**, -nis *f.* v. *missio*.

messionagium, -i *n.* [messio] *forme*: messonagium: ACTA Phil. Aug. I 17 p. 24 (a. 1180–81). *moissonnage, redevance payée au seigneur au moment de la moisson*: CARTUL. Clun. V 4277 p. 639 (a. 1180): in universa terra non habet palliam vel porcellagium... vel -um seu annonagium. ACTA Phil. Aug. I 17 p. 24 (a. 1180–81): in villa Paredi non habet talliam... vel -um.

messionalis, -e [messio] *offert à l'occasion de la moisson*: CARTUL. Clun. IV 3761 p. 113 (a. 1100): habet totas gallinas et panes -es de villa Sancti Andree. CARTUL. Gellon. 499 p. 409 (a. 1140): omnes isti mansi et apendarie dant prandium -e decimario et quartatorio.

messiorenium, -i *n.* [messio] *redevance de la moisson*: CARTA a. 1116 (Mon. Hist. Patr. Chart. 1,741): de omni illo veneficio... videlicet roidas, albergarias, bannos, vendiciones, circorenium, -um, vindemiarenium.

messis, -is *f.* *formes*: *gén.* mesis: COD. Lang. 367^c (a. 861). CARTUL. Parm. 255,24 (a. 991). *gén.* meses: ib. 287,25 (a. 936). *gén.* messi: ib. 235, 7 (a. 921).

1) *moisson, action de moissonner*: WANDALB. mens. 207: agricola ad -em cum cingitur omnis. THIETM. 7,70: in -e laboriosa. VITA Bonif. II 4 p. 96,3: -i operarios inmisit.

2) *moisson, récolte (ce qu'on a moissonné)*: THEODULF. capitula VII col. 194^B: videmus crebro in ecclesiis -es et fenum congeri. WANDALB. mens. 177: spem -is mature ferre. DIPL. Caroli II I 160 p. 426,10 (a. 853): in -ibus aut pratis colligendis. ANNAL. FULD. II a. 870 p. 71,26: -em colligentes. RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,32: ut... segetem et -em congregaret in acervos. CARTUL. Rhen. med. I 135,1 (a. 893): claudit in circuitu -em per-ticas VI. ib. 135,30: ad -em purgandam mancipios II et ad colligendam. HROTSV. Dion. 122: mature -is aristas. THIETM. 6,48^{ex}: fructum future -is. CARTUL. archiep. Magd. 258 p. 327 (a. 1145): in denariis -ium. ACTA pont. Rom. Gall. II 78 p. 160 (a. 1154): omnes -es suas... a moltura et omni alia consuetudine liberat. ib. IV 163 p. 305 (a. 1174): modium et dimidium de -e.

3) *époque de la moisson*: WIDUK. 2,37: usque ad -em. THIETM. 6,54: proxima... -e interventu regine... Here-manno comiti marcham dedit. CARTUL. Conch. p. 280 (a. 1060–1108): in mense medio unum multonem... et per -es alium receptum.

4) *droit de gîte à l'époque de la moisson*: CARTUL. S. Vedast. p. 408 (XIIe): cum -em per mensem augusti idem maior in dicta domo postulasset, hoc... abiudicaverunt.

5) *sole d'assolement*: ACTA Tirol. I 19,21 (a. 995–1005): hec est summa iugerum ipsius proprietatis, in unaqueque (!) -e quindecim, in alia novem.

6) *au figuré*: WALAHFR. hort. 75: tante / -is, ut ingenti res parve ornentur honore. JOH. SCOT. ier. Dion. XV 35 p. 295: -is virtutum. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 7: offerat ad veram supplex devotio -em. EPIST. Ratisb.

app. 1 p. 371,11: sufficientes ad -em Domini. ACTA pont. Rom. Gall. II 4 p. 57 (a. 1102): -is dominice... operarii. v. *mexona et messio*.

messiuncula, -e *f.* [messis] *petite moisson*: VITA Guethenoci et Jacuti 8 (AASS nov. III p. 99^B): ad metendam -am.

messivus, -a, -um *des moissons*: ANNAL. Ved. p. 74: -o tempore.

messonagium, -i *n.* v. *messionagium*.

messor, -is *m.* *moissonneur*: 1) *en général*: WALAHFR. hort. 159: donec / ... -es calathos matura fruge replevit. TRAD. Frising. 538a (a. 826): episcopus cum suis -ibus ipsum hluz herbe secavit. GLOSS. AA 464,2,7: manipula stipula -um. LIB. Domesd. (Cheshire) fol. 269.b.2: in Augusto mittebat -es suos secare segetes regis. 2) *messier ou chef-moissonneur*: CARTUL. Vindoc. I p. 234 (a. 1059): ipse Herveus -r et homines eius. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 196 p. 226 (a. 1146): in utraque area canonici unum -em ponent.

messorensis, -is *m.* [messor] *deniers payables au temps de la moisson*: CARTUL. Clun. IV 3567 p. 704 (a. 1081): sex kalendarii, sex madienses, et sex -es.

messoria, -e *f.* v. *missoria*.

messorium, -i *n.* v. 2. *missorium*.

messura, -e *f.* 1) *redevance en nature versée au seigneur au moment de la moisson*: CARTUL. Rhen. med. I 378 p. 436^{med} (a. 1084): qui *morgani* deputati cultoribus reddunt ad -am tertiam garbam. 2) *moissonnage, corvée pour la moisson*: ROTUL. cur. reg. I 368 (a. 1200): XXIII homines de C... qui debent facere -am unius diei tunc sint ibi.

messus, -i *m.* [pour missus; cf. A. prov. mes] *envoyé, légat*: CARTUL. Mont. Pessul. p. 349 (XIIe): post inquisitionem consulum Januensium vel Pisanorum aut eorum certi -i.

mesta, -e *f.* [mixta] *confluent de deux rivières*: CARTA a. 969 (Esp. sagr. 18,335): super ambas -as. DOC. Port. reg. I 16 p. 22 (a. 1109): inter ambas -as. CARTA a. 1152 (Alguns diplomas particulares, Coimbra 1942, 26): per ipso arrugio usque ad -as.

mestelum, -i *n.* [mixtulum, forme refaite régressivement sur fr. méteil] *méteil*: CARTA Paris. a. 1193 (L. Delisle, Etude sur la condition de la classe agricole... en Normandie au Moyen Age p. 320 n. 14): dimidium modium boni -i. v. *mestura*.

mesteria, -e *f.* v. *medietaria*.

mestha, -e *f.* [cf. mesga, mesgus] *petit-lait*: INQU. terr. don. p. 56: omnes femine debent habere inter se dimidium -e omni die, quod exierit de ipso lacte.

mesticia, -e *f.* v. *mestitia*.

mestifico 1. *forme*: moestifico: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 291,40. EADM. hist. V p. 286. *rendre triste, affliger*: AGIUS epic. Hath. 177: -atur... vestro sacra femina fletu. THIETM. 1,9: fama novi regis... ami-

corum corda letificat rebelliumque... -at. EADM. hist. V p. 286: de absentia illius fuerant -ati.

mestificatus, -a, -um *affligé*: CARTA a. 970 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 119 col. 263): -i omnes dui aderant cum magno gemitu... coeperunt Dominum orare. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 291,40: pro tot et tantis hereticorum et scismaticorum scandalis et repugnantis non parum -us. CHRON. Rames. p. 87: -a super tam miserabili eventu fratrum corda.

mestificus, -a, -um *affligeant*: HILDEG. EPISC. Faron. p. 199,33: tempora nostra... -a.

mestitia, -e *f. forme*: moestitia: AGIUS vita Hath. 8. WIDUK. 1,36 p. 52. GERH. AUG. vita Udalr. 24. *tristesse* (UGUTIO: item tristitia tempore est et fit ex aliquo antecedente dolore sed -cia vicium perpetuum): RADBERT. carm. p. 47,41: -cie, fletus, lacrimae simul ethera. NITHARD. hist. p. 50: ubique penuria atque -cia. RIMB. Ansc. 5: ex salute pueri -am sui relevaret animi. POETA SAXO 4,347: amplius angebant cunctos tamen intus amari / -e stimuli. WIDUK. 1,36 p. 52: variavere -a pariter atque letitia. INVENT. Troph. p. 234,17: illius infirmitatis... -a.

mestitudo, -inis, *f. tristesse*: HROTSV. Abr. 6,1: simulata vultus hilaritate interne amaritudinem -inis contego.

mestiva, -e *f. [orig. inc., cf. A. F. mestive] formes*: mastiva: CARTA Ludov. VII a. 1145 (dans Ord. reg. Franc. I p. 10; DuC). mestivia: CARTUL. Novigent. p. 177 (a. 1005). CARTUL. S. Joh. Ang. p. 44 (a. 1085—96). CARTUL. S. Cypr. Pictav. p. 146,23 (1100). metiva: CARTUL. Absiens. p. 78 (XIIe). mistiva: CARTUL. Icaun. II p. 204 (a. 1168—76).

1) *moisson*: CARTUL. Absiens. p. 3 (XIIe): concessit libenter omnia dona patris sui... videlicet... vendam et paagium servitorum de sua -a. ib. p. 78 (XIIe): concesserunt infra haiam metive iura. ib. p. 81 (XIIe): -as suas transferre ubicumque voluerint.

2) *mestivage, redevance en grains sur le produit de la moisson*: CARTUL. S. Maxent. p. 249,5 (a. 1060—1108): dapifer eius querebat iniuste -am in terra. ib. p. 174,11 (a. 1079): malam consuetudinem -e. CARTUL. S. Joh. Ang. p. 44 (a. 1085—86): unum modium frumenti de -a ecclesie. CARTUL. S. Cypr. Pictav. p. 146,23 (a. 1100): omnes consuetudines... et -as. CARTUL. S. Martin. Camp. I 287 (a. 1120—24): dabunt presbitero -am suam. CARTUL. Saviniac. I p. 486 (c. 1121): statuentes quam portionem predictus prior et successores sui in redditibus... et -a... habeant. CARTUL. S. German. Prat. I 106 p. 163 (a. 1149—50): super -a que presbitero a monachis annuatim debetur, obtinuit isdem presbiter... de -a unum modium de meliori annona que fuit in horreo sancti Germani. CARTUL. Icaun. II p. 204 (a. 1168—76): medietatem tremesii pro mistiva. ACTA Henr. II p. 55,14 (a. 1172—77): pro -a apud Charceium, unum sextarium frumenti. ib. p. 56,26: -a alicuius messoris non reddit

nisi obolum a festo S. Johannis usque ad festum Sancti Michaelis. CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 44 (a. 1178): solvant maiori meo duo sextaria bladi pro -a.

3) *blé versé à titre de redevance*: CARTUL. Vindoc. II p. 412 (a. 1159): requirebat etiam quatuor sextarias -e.

mestivarius, -i *m.* [mestiva; A. F. mestivier] *métivier ou messier*: CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 52 (a. 1186): testes... -i istius granchie Regis (cf. ACTA Henr. II, I 83 p. 89 [a. 1154]).

mestivia, -e *f. v. mestiva*.

mestivo 1. [mestiva] *lever la redevance sur la moisson*: CARTUL. S. Eparch. 48 p. 27 (a. 1166): si tamen monachus -are voluerit, parrochianos suos sacerdos diligenter admoneat ut monacho de segetibus suis donant.

mestivus, -i *m.* [mestiva; cf. A. F. mestivier] 1) *métivier, agent domanial levant le mestivage*: CARTUL. Absiens. p. 81 (XIIe): concedo cosdumas de mestivis servientium et de mestivis -orum abbatie et grangiarum eius que sunt in terra mea, ut ipsi -i et servientes possint libere mestivas suas transferre ubicumque voluerint.

2) *pour mestiva, mestivage*: CARTUL. Nobiliac. 215 p. 335 (a. 1155—57): in terra tamen illa... -os, questas, chaptiones pro consuetudine terre habuerant.

mestralia, -e *f. [A. prov. mistral], 1) fonction de mistral, agent seigneurial ou domanial, intendance*: CARTUL. Domin. 196 p. 174 (c. 1090): Humbertus Ferrolus -am habebat. 2) *revenu domanial attaché à la fonction d'un mistral*: CARTA a. 1096 (Cart. N. D. Avignon 65): in domibus, in terris cultis et incultis, vineis, ortis, oglatis, arboribus, meiaris, in cambia, in -a ac placitis. CARTUL. Lerin. 286 p. 290 (XIe): vendiderunt medietatem quarteronis vini et porcorum et multonum ac obliarum et -arum et astuum vel iusticiarum. cf. *ministralia*.

mestralus, -i *m.* [ministerialis; A. F. mestral ou mistral] *mistral, agent seigneurial ou domanial (dans le sud de la France)*: CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 155 (a. 1035): Pontius -us firmavit. cf. *ministerialis*.

mestulum, -i *n.* [mixtulum; cf. A. F. mestueil] *méteil*: CARTA c. 1162 (Register of Abbot Whethamstede, II p. 316 [éd. Riley]): duodecim quarteria duri bladi, quale venit ad molendinum, scilicet, -um. v. *mestelum*.

mestura, -e *f.* [mixtura; cf. A. F. mesture] *méteil*: CARTUL. S. Joh. Ang. p. 258 (a. 1092): dimidium modius annone, in -a. CARTUL. Talmund. 367 p. 268 (a. 1100): redduntur... de -a unum quarterium. CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 258 (a. 1145): recognoverunt per pignus... X sextarios de -a. v. *mesturia et mixtura*.

mesturata, -e *f.* [mixtura] *méteil*: CARTUL. Parm. p. 149 (a. 1035): granum, spelta, -a.

mesturia, -e *f.* [mixtura] *méteil*: CARTA a. 1130 (II registrum magnum del comune di Piacenza I p. 22 in Biblioteca della Soc. storica subalpina 95 [1921]): -am frumentii. v. *mestura*.

mestus, -a, -um *forme*: moestus: CAND. FULD. Eigil.

I o. AGIUS vita Hath. 18. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 289,44. CHRON. Salern. 20.

1) *triste, affligé*: a) *adj.* (UGUTIO: -us, -a, -um, naturaliter tristis et non casu): HRABAN. carm. 89,24: ex obitu -us. WALAHFR. hort. 263: raptu -a puella mater. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,5: -um... metum huius tempestatis... secludite. AGIUS epic. Hath. 18: -as de morte sororis. HROTSV. Bas. 215: invenit letum, quem credebat fore -um. b) *subst.*: CAND. FULD. Eigil. I 11: -orum consolator (*cf.* CHRON. Salern. 20).

2) *irrité*: ANAST. chron. 317,10: -i (λυπηθέντες) adversus eos effecti.

mesuagium, -i n. v. *I. mesagium*.

mesum, -i n. v. *medium s. v. medius*.

mesuratgium, -i n. [mensura, *cf. fr.* mesurage] *mesurage, droit perçu pour le mesurage des grains*: CARTUL. Coron. p. 159 (a. 1192): dedit in helemosina... quicquid habebat in toto -o bladi de Archiaco. v. *mesuragium*.

mesuro 1. v. *mensuro*.

mesus, -a, -um v. *medius*.

mesus, -i m. [*A. F.* meix; *pour mansus*] *forme: acc. plur. mesis*: CARTUL. S. Hilar. Pictav. p. 62 (a. 990). *meix, tenure*: CARTUL. S. Hilar. Pictav. p. 62 (a. 990): dono tibi... in villa qui dicitur Arziloco -is duos, vineas, cum pratis et viridigariis. CARTUL. S. Martin. Camp. II 54 (a. 1113): -i etiam quos rustici diu iniuste reclamaverant... adiudicati sunt ecclesie.

mesymbria, -e f. v. *mesembria*.

met indécl. v. *ego, tu, se, nos, vos, ille etc.*

1. meta, -e f. *formes*: maeta: GERBERT. epist. p. 148. GLOSS. AA 469,2,4. metas: GLOSS. X^os. (ALMA XXII [1953] p. 230). metha: UGUTIO. metta: HIST. Carcas. I p. 23 (a. 873). moeta: HERIC. vita Germ. metr. 101 p. 441. POETA SAXO 5,315. WAZO? Gerb. reg. p. 257 n. a.

1) *meule de blé*: HINCM. REM. Remig. p. 315,21: acervos quos -as dicimus. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. p. 264: acervus quoque frugum, quem -am vulgo dicimus. GUIBERT. NOV. gesta Franc. col. 705^B: cum enim plurimorum annorum segetes triticeas, ut in ea terra moris est, in modum turrium per agros stabilitas cernerent, quas nos -as vulgariter vocare solebant. v. *meia*.

2) *mesure agraire (meulée, étendue de terre propre à fournir une meule moyenne)*: ACTA pont. Rom. Gall. IV 7 p. 71 (a. 1107): atrium cum XI -is frumentalis terre. GODEFR. AMB. epist. col. 741^C: tertiam partem de tribus hospitibus et de tribus -is arabilis terre.

3) *borne*: MON. Strig. I p. 53 (a. 1075—1217): terram... dedi, cum propriis... -is. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. I p. 594 (a. 1105—16): -as recuperavimus. CARTUL. Templ. 61 p. 45 (Dijon) (c. 1133): in hoc pratum lapideas cruces loco -arum, concessu suorum vicinorum, posuit. CARTUL. Clareval. I 6 p. 11 (a. 1135): addidit maximam partem foreste... -is ad hoc positus. ACTA pont. Rom. ined. I 209 p. 192 (a. 1147): sicut determinant -e la-

pidee. COD. Croat. II p. 177 (a. 1181): -a... per montem itur et certis -is descendit. COD. Hung. V p. 2 (a. 1199): terram... propriis -is undique divisam. OTTO FRIS. chron. 8,18 p. 417,7: lapillos seu aliam -am collocant. CARTUL. Excub. p. 96 (XIIe): huius prati -a est ex parte domine quidam lapis et quidam fraxinus. ACTA Phil. Aug. I 40 p. 56 (a. 1181): si quis accusatus fuerit... -am arasse aut fodisse. ANON. gesta Hung. cap. 57: fixit -as usque ad fluvium Moroa.

4) *limite dans l'espace* (UGUTIO: hec metha i.e. circuitus vel alicuius rei finis vel terminus): WANDALB. horol. 21: quod orbis / diverse partes varias forment quoque -as. GLOSS. X^os. (ALMA XXII [1953] p. 230): -as i. extremitas. RUOTG. COL. 43¹ⁿ: intra -as regni (*cf.* DIPL. Henr. II 339 [a. 1015]). ACTA Phil. I 25 p. 73 (a. 1066): a septentrionali porta usque ad -am atrii versus meridiem. LIB. Domesd. (Lincs.) fol. 336b.1: extra -am castelli. AILN. p. 82,6: decidui longeva imperii -a decursa. HAIMO Willih. epil. p. 225,8: terrarum -as scrutans. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. I p. 594 (a. 1105—1116): prima -a oritur de ipsa aqua Wacha. CARTUL. Clun. IV 3920 p. 271 (a. 1115): bannum Cluniaci infra -as istas consistit. CARTUL. archiep. Magd. 293 p. 363 (a. 1157): ad vallem, quam natura quasi -am fecerat. ACTA Phil. Aug. I 18 p. 26 (a. 1180—81): tenementum monachis remansit, his -is. CARTA a. 1184 (Stubbs, Select Charters 187 [9e éd.]): infra -as foreste. MON. Strig. I p. 143 (a. 1193): -a... vadit ad pratum. ANON. gesta Hung. cap. 57: sicut primo fecerat regni -am Borsu filius Bunger.

5) (*méton.*) *territoire*: VITA Lantb. p. 611,18: inveniet loca designata, per que ipsius donationis -a terminatur. CHRON. monasterii de Hida (Rolls Series 45 p. 291): Anglorum -e flammas sensere comete. COD. Hung. VIII p. 11 (c. 1197—1334): possessiones... ecclesie... tam in villis... tam in -is quam in... hominibus... dignum duximus corroborare.

6) *limite dans le temps (souvent au pluriel)*: a) *pour le déroulement du temps (en général)*: WANDALB. hor. 1: horarum... -as. HIST. Carcas. I p. 23 (a. 873): infra metas temporis. VITA Gang. p. 158,1: decursis adolescentie -is. b) *pour le compte des années (= au bout de x ans)*: HROTSV. Mar. 280: post hec annorum -a vergente duorum. PURCH. Witig. 431: ut sol octavi -am tunc volverat anni. PASS. Ursule I 10: cum volubilis orbita Apollonie facis tertii -am clauderet anni. VITA Bonif. III 1: cum adhuc puerulus quinque scilicet annorum -am attingeret. NADDA Cyr. I 2,1: ut in etatis sue tempore puer septimi anni -am iam tetigerat. c) *pour la fin de la vie*: VITA Pirm. I 6: humani -am ducere evi (HRABAN. carm. 81,40). VITA Gang. p. 155,9. AIMOIN. FLOR. transl. Bened. p. 140. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 175 p. 200 [a. 1127—54]. VITA Wulfr. p. 666,32: usque ad vite sue -as (HERTO Wett. 31. CARM. pro schola Wirz. 68). ODO CLUN. occ. p. 77: seculi -as... percurrunt (TRAD. Teg. 291 [a.

1157)). GERARD. SUESS. Rom. metr. col. 183^B: venerat ad -as iam sancti presulis etas. VITA Henr. IV 2 p. 14,15: cum in eam etatis et ingenii -am evasisset. SAXO p. 214,26: -a vitalis. *abs.* = *mort*: CARTUL. Luxemb. I 150 (a. 926): post nostram vero -am ad communem fratrum utilitatem remeantur. d) *au bord de la mort*: VITA Remacli p. 108,19: -am mortis attigit. e) *pour la fin du monde*: CARTUL. Saviniac. I p. 310 (ante 1028): -a mundi ineunte.

7) *fin (d'un livre, d'un texte écrit)*: FRULAND. Leud. p. 358,17: prioris voluminis -am hic sistemus. FORM. Augiens. C 25: ut... plenitudini opusculi mei honestissime et oportune -am inponam. EPIST. Hann. 36 p. 78,12: nec -am scribam mihi nec loca tuta revisam.

8) *au figuré, borne, limite (souvent au pluriel)*: a) *en général*: ODO CLUN. occ. p. 24: proprias sapiendo excedere -as. GERBERT. epist. p. 148: prescriptas vobis maetas recognoscite. LIB. Domesd. (Yorks) fol. 316b.1.: infra hanc -am continentur elemosina pauperum. ANDR. S. VICT. prol. proph. (Smalley, Study of the Bible p. 376,21): absit... ut... proprietarum -as virium excedamus. b) *ultra metas, infiniment*: SEQ. ined. 21,9,7b: ultra -as / Es illi amabilis.

9) *au figuré, frein moral*: THANGM. Bernw. 14 p. 765,8: -am prioris discipline ac severitatis ignorantes. BALDER. Alber. 30 p. 259,3: magnus erat magnis, par parvis, -a tyrannis, gloria divitibus. OTTO FRIS. chron. 7,31 p. 359,1: insanie sue -as ponere volens.

10) *fin, but*: EPIST. Worm. I 3 p. 18,23: quantum gaudii quantumque spei vestri laboris -a iocundissimique vestri adventus gratia nobis arrisit (ADAM EYN. Hugon. III 3 p. 108). PETR. CANTOR verb. abbrev. 84 col. 254^A: ut ad -am attingamus, procincti esse debemus.

11) *lit d'un fleuve (au pluriel)*: MILO ELN. Amand. II p. 476,31: plurima ultra solitum aquarum inundatio facta, multis in locis -as suas excesserat. CHRON. Floriac. p. 255: Liger in tantum suas preteriiit -as.

12) *term. techn., pale, vanne*: CARTUL. Paris. I p. 317 (a. 1148–54): ad molendinum nostrum iuxta aqueductum, -a quedam, que vulgo patella vocatur, posita est, quam scilicet -am aqua, nulla operis eorum elevatione vel ipsius aque retentione, transire debet.

13) *term. techn. mus.*: a) *limite d'un mode musical*: HUCBALD. mus. p. 136: observat -as eiusdem tropi. HERIM. AUGIENS. mus. p. 19,43: legitimam sex vocum -am excesserunt, que a C incipiens in A porrigitur. b) *intonation juste*: BERNO ton. prol. 11 p. 74b: ne extra -am inferius aut superius canendi exordium sumat.

14) *term. techn. math.*: a) *colonne de l'abaque*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,169: inde abaci -as defert Geometrica miras. b) *graduation d'un instrument astronomique*: HERIM. DALM. util. astrol. I 2 col. 342^A: media est linea diagonalis meridiei, cuius ex utrisque partibus... duodecim horarum -a constituitur.

2. *meta, -e f.* [*orig. lombard; cf. all. miete, angl. meed*] *donation faite par le mari au moment des noces*: COD.

Lang. 117 col. 212^C (a. 833): pro... rebus... quibus mihi debentur pro -a nomine. CONCORD. 250,40: qui uxorem duxerit... de rebus communibus -a data fuerit. GREG. CAT. reg. Farf. 847: concedo... per -a et per morgincap donationis. COD. Bar. 3,124 (a. 1167): medietatem -e, quam olim Attus magister, prior suus maritus, ei dare obligavit. v. *meffum*: *forme methium*.

metabole, -es f. forme: abl. plur.: metabolis: REMIG. mus. p. 69. 1) *métabole (figure de rhétorique)*: LIB. Carol. p. 2,15: id locutionis genus, quod a rhetoribus -e dicitur. 2) *term. techn. mus., changement de ton*: REMIG. mus. p. 69: quintam de tonis, id est phthongis; sextam de commutationibus, id est -is.

metabolum, -i n. [*cf. GLOSS. V 604,57*] *déplacement, voyage sur mer*: VITA Galli II 568 p. 443: talia iure quidem sancti -a carpunt, / quos divina salus refovet, veneratur, honorat.

metacismus, -i m. forme: methacismus: UGUTIO. *métacisme, élision de l'm final d'un mot devant un mot commençant par une voyelle ou par un m*: CARTUL. S. Michael. Mos. p. 2 (a. 1021–44): obsecro autem eos qui hec forte lecturi sunt ne causentur me solecismos aut -os vel quid horum simile frequentius incurrisse. HECELIN. mirac. Clement. p. 908,26: veniam a te, o lector, exposco primum quod solecismis et -is et vilitate dictionum aures tuas vulnero. PAPIAS: -us vel motacismus, est M littere congeminata collisio; vel quotiens littera M sequitur, vel quotiens vocalis sequitur M ut bonum aurum. UGUTIO: methacismus est M. littere per scansionem collisio. HUGO S. VICT. gramm. p. 314,19: per -os: hec sunt vitia per m, quando post m litteram vocalis sequitur ut 'bonum aureum'.

metafora, -e f. v. *metaphora*.

metaforice v. *metaphorice*.

metaforicos v. *metaphoricos*.

metalepsis, -is f. forme: methalemsis: MATTH. VIND. ars vers. III 42. 1) *perception, participation (sens philosophique)*: JOH. SCOT. ier. Dion. 8,2 col. 201^B: -n, id est perceptionem, participationem scilicet; -s enim dicitur proprie participatio. 2) *métalepse, figure de rhétorique*: HUGO S. VICT. gramm. p. 319,29: -is est dictio gradatim pergens ad id, quod ostendit. MATTH. VIND. ars vers. III 42 p. 176: -is,... est gradatim procedens clausularum progressio, ita ut dictio prioris clausule terminalis ostiaria sit subsequens.

metalepticos par métalepse: GODESC. SAX. conf. col. 356^A: -os id intelligi regulariter potuisset.

metalís, -e de bornage: CARTA a. 1196 (Calmet, Hist. de Lorraine II col. 411): per transitum eiusdem montis usque ad lapidem -em, qui vulgo dicitur marstein.

metaliter en forme de cône: JOH. SCOT. divis. nat. III 33 col. 721^C: neque telluris luneve amplitudo inveniretur, nisi umbra earum, -r iacta, certis dimensionibus extenderetur.

metallia *orig. et sens inc.*: GLOSS. AA 465,2,17: -a dicuntur in legem.

metallicus, -a, -um 1) *adj.*: a) *de métal*: AGOBARD. reg. eccl. col. 192^C: querit consolationem... in divitiis, in ornamentis -is. MIRAC. Antonini p. 583,42: pretiosissimo -i operis apparatu exornatam. TRAD. Gottwic. 86 p. 227¹ⁿ: *terminus* incipiens a monte qui -us dicitur (*suprascr.* Arizperch). GUILL. MALM. gesta pont. II p. 193: addita... crusta -a. 2) *qui travaille le métal*: COD. Hist. 19,3: omnes artifices -os congregaret. b) *subst. neutr.*, *métal*: GLOSS. medic. p. 72,18: contingit... hec passio qui -a operantur.

metallinus, -a, -um 1) *de métal*: FRECULPH. chron. col. 1230^D: dii lignei ignibus traderentur, -i vero conflarentur. ANDR. CAPELL. amor. I 6: citius vas -um incipit calore fervere quam vas ligneum. 2) *en bronze* (*cf. DuCs. v. I. metallum; v. aussi A. F., métal*): CARTUL. Rhen. med. I app. 3 p. 719¹ⁿ (a. 1003): turribula IIII, duo aurea, I argenteum et I -um. HIST. sept. sap. II 102,13: hec statue auree, argentee ligneeque et lapidee et -e initium hac occasione ceperunt.

metallizo 1. [metallum] *fondre, obtenir par fusion*: MAPPE clav. CXCI p. 224: harena est, unde vitrum -antur. GESTA Trev. 30 p. 172,25: tabulam ex auro et argento et lapidibus preciosis -atam equalis secundum altare sancti Petri magnitudinis.

metallum, -i *n. formes*: medalum: CARTA a. 882 (Dipl. Esp. periodo astur 2.129,686). DOC. Port. partic. III 252 p. 224 (a. 1107). medeilum: CARTA a. 882 (Dipl. Esp. periodo astur 2.139,686). mettallum: DIPL. Caroli III 82 p. 183,35 (a. 915). 1) *mine* (GLOSS. AA 465,2,9: -um locus ubi auri vel argentique pondus nascit. GLOSS. Pist. 32,5: -um est ubi exules deportentur ad eruendam venam marmoraque secanda): CONCIL. Aquisgran. 122 p. 403,1 (a. 816): provintiis, civitatibus -isque inditum. DIPL. Henr. II 347 (a. 1016): omnes fodine cuiuscumque -i et saline. DIPL. Henr. IV 252 p. 321,6 (a. 1072): fodinas et -a cuiusque generis.

2) *travail dans les mines*: CONCIL. Carisiac. p. 842,16 (a. 838): magis -is et aliis penis deputetur. FRECULPH. chron. col. 1154^A: in Pathmos insula -o relegatur. ib. col. 1196^B: per -a damnaverat. GERARD. MORES. delib. p. 73: vel interimat, vel -is subigat.

3) *métal (à l'état brut ou travaillé)*: EINH. Carol. 33 p. 39,20: omnia ex ere et ferro aliisque -is vasa. HRABAN. univ. XVII 11 col. 474^D: -um dicitur grece apo tou metallou, quod natura eius ea sit, ut ubi una vena apparuit, ibi spes sit alterius inveniendi. ib. col. 475^A: septem autem sunt genera -orum: aurum, argentum, es, electrum, stannum, plumbum et, quod domat omnia, ferrum. FRECULPH. chron. col. 1160^A: omnia que vellet ex -o et marmore fingendi. PRUD. annal. Bert. II p. 49 (éd. Waitz): que ex diversis -is in ornamentis cingulorum vel hominum vel equestrium falerarum extrinsecus adfigi

solent. ODO CLUN. epit. Job col. 170^B: -o eris in nullo discrepantes. FLODOARD. hist. col. 196^B: de -o quod ei transmisit ad faciendum signum. DIPL. Otton. II 308 (a. 983): ex omni genere tam vestium quam ferri et -orum (*cf. DIPL. Loth. III 34 [a. 1131]*). AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 102: balteo auro fabrefacto... qui fulgore memorati carebat -i. CHRON. Ved. p. 707: cancellos, aras voluit vestire -is. ANNALISTA SAXO a. 1009 p. 660,39: venas -orum argenti, cupri seu plumbi. DIPL. Henr. II 514 p. 661,19 (*faux*): ex -is lapidibusque preciosis (*cf. DIPL. Loth. III 29 [a. 1130]*). ADAM BREM. 4,41 p. 278,12: copia vasorum aureorum et eiusmodi -orum. THEOPH. sched. 3,62^{med}: cupro taliter fuso quinta pars stagni admiscetur et conficitur -um, quo campane funduntur.

4) *espèces monnayées ou monnayables*: CAPIT. reg. Franc. I p. 272,34 (a. 817): de tributis vero et censibus vel -is. ANAST. chron. 120,17: Anastasius removit auri argentique -a. DIPL. Caroli III 82 p. 183,35 (a. 915): ut trapazetas locus predictus habeat, qui nostri nominis signum singulis imprimant nummis ne metallorum mixtura adesse valeat.

5) *métaph., cloche*: ABBO SANGERM. bell. Par. I 238: totius ecclesie convexa boando -a. ECBAS. capt. 888: in cruce quod Christi reticescunt signa -i, / non vox ulla tube resonat.

6) *matière quelconque (non métallique)*: VITA Severi Neap. 273,1: pretiosis marmorum -is. WALAHFR. Mamm. 23,11: ligni lapidive -o. LIB. pont. I p. 317: scyphum singularem ex -o coralli. ib. II p. 10,1: fenestras ipsius ecclesie mire pulcritudinis ex -o gypsino decoravit. MIRAC. Modo. 2 p. 311 b, 38: vitrei -i natura fragilis est. VITA Iuven. 393,20: habebat calicem ex -o crystallino factum.

metamorfoseon *v. metamorphosis*.

metamorfosion *v. metamorphosis*.

metamorphosicus, -a, -um [metamorphosis] *métamorphosé, qui a subi une métamorphose*: HERIM. ARCH. Edm. 41 p. 82: surgit a sedili talis ac celestis vir -us.

metamorphosis, -is *f. formes*: metamorfoseon: SICARD. CREM. chron. p. 85,24. metamorfosion: CONR. HIRS. didasc. p. 66,12. methamorfosis: SIMEON TORN. serm. p. 302,1. *métamorphose, transformation*: EPIST. var. II p. 635,38: quadam mirabili -i in virum alterum, immo in apostolicam ierarchiam transfusum, in Domini potentias... introduxit. CONR. HIRS. didasc. p. 66,12: nonne auctorum eundem maximam dixerim partem ydolatrie in -fosion id est in transformatione substantiarum. SIMEON TORN. serm. p. 302,1 (éd. Warichez, Les "disputationes" de Simon de Tournai): est methamorfosis species extasis, cum quis a statu nature se recedens, et infra descendens, transformatur.

metania, -e *f. v. metanoea*.

metanoea, -e *f. formes*: metania: JOH. AMALF. mirac. 80,25 et 111,19. methanoea: UGUTIO. 1) *généflexion*

(UGUTIO: hec -a, i.e. curva complexio): ANAST. disp. col. 656^A: misit -am. ib. col. 656^B: missa -a. JOH. AMALF. mirac. 80,25: cogitavi vero ut illi mitterem -niam. ib. 111,19: -nias faciens. PETR. VENER. stat. Clun. 53 col. 1040^A: frequentibus -is vel genuflexionibus. 2) *pardon, pénitence*: PETR. VENER. stat. Clun. 4 col. 1027^B: illis -is, que quotidiano usu in capitulo fiunt et vulgo venie nominantur.

metanomia, -e f. v. *metonymia*.

metaphora, -e f. *forme*: metafora: MALSACH. ars p. 13. 10 GISLEM. Droct. p. 541,1. *métaphore* (MATTH. VIND. ars vers. III 19 p. 172: -a est alicuius verbi usurpata translatio. HUGO S. VICT. gramm. p. 319,20: -a est rerum verborumque translatio): WALAHR. subv. Ier. col. 965^D: non existimandum est quod flevit Dominus pulchra menia civitatis..., sed per -am habitatores deflet civitatis. SMAR. coll. col. 488^C: per -am opes regie intelligantur spiritualis. reg. Bened. col. 707^B: per -am membrorum corporalium. ib. col. 803^B: per -am pro operibus manus dicitur lingua habere. DHUODA lib. man. p. 111: prepone tibi similitudinem, per allocutionis -am. RADBERT. Matth. col. 246^D: servat namque a principio -am, quasi ab exactione publica et iudiciaria seculi potestate. REMIG. proph. min. col. 37^D: quia cooperat loqui de vacca lasciviente, servat -am in reliquis.

metaphoricos *forme*: metaforicos: LIB. Carol. p. 2,9. *en parlant par métaphore*: ib. p. 2,9: quamquam -foricos mutatis verbis sensus nostros immisceat. REMIG. proph. min. col. 156^C: quod autem cornu dicit et ungulas, -s accipiendum est. RATHER. prel. col. 269^B: si tamen ita 30 catholice, -s scilicet, dici possit. VITA Amantii Eng. II p. 331: aliqua ex beati Isidori sententiis prefigenda -s huic opusculo ob moralitatem censui. HUMBERT. CARD. adv. sim. p. 106,44: ut in Genesi -s legitur.

metaphoricus, -a, -um *métaphorique*: MATTH. VIND. ars vers. IV 19 p. 184—5: in attributis... negotio magis quam in attributis persone castigato utendum est brevisloquio..., ut in authenticis et -is et epithetis et in similibus.

metaphorice *forme*: metaforice: HROTSV. Pafn. 1,2. 40 *en parlant par métaphore*: COMM. Boet. phil. p. 84: quod dicit tradere manus inpatientie -e dicitur. AUREL. mus. p. 44: -e dicitur exurgere, qui numquam sedit. BOVO MIN. in Boeth. 4: quamvis hic sator pro conditore non proprie sed -e positum videatur. LANFR. comm. Pauli col. 245—6: per Deum (-e loquitur). RADULF. ARD. homil. col. 1353^B: -e... vocat radicem semen Jesse. ib. col. 2070^A: dicuntur autem omnes fideles -e unum corpus, quod est Ecclesia.

metaphrasis, -is f. *forme*: methaphrasis. *circonlocution*: UGUTIO: hec methaphrasis explanatio a metha et frasis.

metaphysica, -e f. [*μετά et φυσικά*] *métaphysique, philosophie première*: ABELARD. gloss. Porph. p. 240,1:

que hic (*i. in libro Categoriae inscripto*) desunt, in libro, qui -a inscribitur, appositus *Aristoteles*. DOM. GUNDISS. div. phil. 3 p. 38,12: scientia divina... dicitur eciam -a, i.e. post physicam, quia ipsa est de eo quod est post naturam.

metaplasmus, -i m. *métaplasme, altération de la forme d'un mot par licence poétique*: CRUINDM. p. 40: quattuordecim -i species. AMALAR. canon misse I p. 305,15 (éd. Hanssens): et dicitur osanna per speciem -orum, sincopem. OTFR. epist. p. 168,1: patitur quoque -i figuram nimium, non tamen assidue, quam doctores grammaticae artis vocant sinalipham. HRABAN. epist. 2a p. 383,35: per -os et scemata atque tropos, et cetera que poetis abundantissime a grammaticis concessa sunt. 15 ABBO SANGERM. bell. Par. 6 p. 79: quod nothum species -i modo nomen. JOH. SARISB. metal. I 17 p. 45: in metro -us reperitur, qui fit in uno verbo licentius, urgente metri lege... Dicitur quasi transformatio vel deformatio, eo quod quasi a iure suo dictionem transformat vel deformat. HUGO S. VICT. gramm. p. 316,2: -us est transformatio quedam recti solitique sermonis in aliam speciem, metri ornatus necessitatisve causa, cuius species quatuordecim sunt.

metapsicosis, -is f. [*pour metempsychosis*] 1) *métempsychose*: CARM. Cant. 12,2a,4: claruit Pitagoras, / -is quem / iuxta famam Troie peremptum / seculo rursus reddit. 2) *résurrection*: GESTA Serv. Tung. p. 64,4: sub terra non deserens ossa cernitur spirituum presentia, donec in universali -i resurgant cum spiritibus ossa.

metaria, -e f. v. *medietaria*.

metaritia, -e f. [*pour metaria; v. medietaria*] *métairie*: DIPL. Caroli Prov. 7 p. 15 (a. 861): in Rostonnaco -a una; in Mutiano, colonica vestita una...; in Blodennaco, -e due.

metastasis, -is f. *station dans les cortèges solennels des empereurs de Constantinople*: LIUTPR. legat. 188,18: habuit Nicephorus extra Constantinopolim -in, id est stationem.

metasynthesis, -is f. [*μετά et σύνθεσις*] *term. techn. méd., saignée du côté où est le mal*: COLL. Salern. V p. 270 (XIIe): flebotomie duplex est modus, scilicet per antipasim et per metathesim, vel per -im, id est per eandem partem; per antipasim id est per contrariam partem ut si in dextra parte patiat, in sinistra minuat; si vero patiat in sinistra et minuat in eadem parte fit per -im.

metathesis, -is f. 1) *métathèse*: HUGO S. VICT. gramm. fol. 71 (ms. Mazarine): -is est transmutatio litterarum nulla ex dictione sublata, ut Tymbre pro Tymber. 2) *term. techn. méd., saignée du côté où est le mal*: COLL. Salern. V p. 210 (XIIe): flebotomie duplex est modus, scilicet per antipasim et per -im, vel per metasynthesis, id est per eandem partem.

metatio, -nis f. 1) *endroit où l'on passe la nuit, loge-*

ment, gîte d'étape: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. p. 359: dormitorium fratrum sue -nis delegit sedem. RADULF. TORT. Bened. p. 405: mox ut sue -nis subiit limitem. 2) *droit de gîte*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. p. 362: Pauliacensis parrochie predium assidua exinanibat -ne. CARTUL. S. Joh. Valle 116 p. 60 (a. 1187—96): -ciones et omnes iusticie terre illius nostre sunt. 3) *étaped'une journée*: ADAM EYN. Hugon. 5,14 p. 320: in Angliam tendens, ad Belensem altera -ne pervenit urbem. ib. 5,19 p. 370: -nem quartam Stanfordia, quintam nobis Anacastria prefixit.

metator, -is *m.* *forme*: methator: UGUTIO. 1) *officier chargé de marquer l'emplacement d'un camp*: PAPIAS (DuC s.v. metare, metator): -r, qui locum preparat adventi potestatis. UGUTIO: unde hic methator qui castra locat. 2) *celui qui est chargé de marquer l'emplacement des maisons*: GLOSS. AA 465,2,13: -es *i.* mansionum preparatores. 3) *au fig.*: a) *celui qui prépare la venue de Dieu*: EPIST. var. II p. 636,32: unde salvationis earum ac venientis in nomine Dei internuntius et preparator atque... -r extitit. b) *celui qui montre le chemin*: LIB. dat. Lund. p. 277,6 (c. 1150): *sanctus Rogatianus* -r quodammodo vester nunc quoque vos antecedit.

metatum, -i *n.* *v.* *metatus*.

metatus, -us *m.* *formes*: meitatus: CARTUL. Bean. 58 p. 36 (a. 1083). metatum: CARTUL. Parm. 577,13 (a. 907). AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 38. COD. Bar. 4,44 (a. 1033). 1) *campement pour une armée*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 300,15: comperto illorum -u. ib. p. 300,38: iterato impetus bellici accursu -um pridianum audacissime occupavit. 2) *gîte, logement*: AMALAR. epist. p. 251,13: tempus est, ut de -u cogitem. VITA Mach. p. 325,10 (éd. Lot): -um sibi statuens, dum quodam mane vellet lavari. CONST. I 5,4 (a. 948): nobis... degendi -us disponitur. AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 38: hospitium vel -um, cumena wicung. AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 51: Clotarius -um repeti suum. mirac. Bened. p. 380: monacho ei curti preposito... imperat, ut sibi portas aperiat, eo quod ipse inibi -us habiturus foret. MIRAC. Marculfi p. 521: Suessionis -um acceperunt. CARTUL. Bean. 58 p. 36 (a. 1083): si homines huius terre venerint in nostris ecclesiis aut in nostris meitatis, nullus vicarius noster faciat rectum. 3) *droit de gîte* (*gr. byz.* μετάτον): COD. Bar. 4,21 p. 44 (a. 1033): id est de finithia et suffragia et sinoni et -o et via et de omni serbitio alio. 4) *écurie, étable*: CARTUL. Parm. 577,13 (a. 907): petiola vineata cum -o et orto. GREG. CAT. chron. Farf. 45^B: in Modiano terras modiorum centum ubi est -us Luceradi cavallarii. REG. Sublac. 171,23 (a. 952): cortis duabus cum furnu et -u. 5) *au fig., point, proposition (dans une dissertation)*: AMALAR. epist. ad Hilduinum I p. 357,9 (éd. Hanssens): proposui duos -us vos rogandos, unum elicui in superioribus, hoc est stationem firmam de consecratione primi mensis; nunc secundum presto habemus, hoc est de ieiunio sabbati.

metaxa, -e *f.* *forme*: methaxa. *écheveau*: UGUTIO: item a metha quod est circuitus, hec -a, -e, i.e. coadunatio filorum quasi metarum a circuitu scilicet filorum. *cf.* *mataxa*.

metcales, -is *f.* [*cf.* *mencales*] *forme*: metkale: DOC. hist. Port. reg. I 29 p. 39 (a. 1112). *monnaie d'or espagnole*: CARTA Sahagun a. 945 (V. Vignau, Glosario... de voces sacadas de los documentos del monasterio de Sahagun): una spata valente XXX metkales de auro. DOC. Coimbra a. 1080 (F. Mateu y Llopis, Glosario hispánico de Numismática): accepi XXXVII -es de auro. *v.* *mencales*.

metchanicus, -a, -um *v.* *mechanicus*.

1. metearia, -e *f.* *v.* *medietaria*.

2. metearia, -e *f.* [metio(r)] *mesure de capacité pour les grains*: CARTA a. 1149 (Saint-Julien, Bourgongn. p. 251) exceptis quatuor -is avene ad veterem mensuram.

metearius, -i *m.* *v.* *medietarius*.

metedarius, -i *m.* *v.* *medietarius*.

meteeria, -e *f.* *v.* *medietaria*.

metegablum, -i *n.* [*A. sax.* metegafol; *cf.* (land)gabulum ou gabulum] *redevance en nourriture*: RECTITUD. 4,5 p. 448: in quibusdam locis gebur dabit... -um.

metempsychosis, -is *f.* *v.* *metapsicosis*.

metentasis, -is *f.* [μετά et ἔντασις] *saignée du côté où est le mal*: ROG. SALERN. chirurg. glos. p. 282: nota quod in antrace prius remedium, est, ut fiat minutio per -im et non per antipasim. *v.* *metathesis*.

meteo, -nis *f.* [metio(r)] *taxe de mesurage* (*A.F.* moisson): CARTA a. 1157 (E. Chapin, Les villes de foires de Champagne des origines au début du XIVe s. p. 280): premium mensurarum salis, scilicet -nes salagii.

meter, -is *f.* *v.* *mater*.

meterarium, -i *n.* [*cf.* *medietaria*] *domaine rural sous contrat de métayage*: CARTA Rob. com. Moreton. a. 1082 (Paris, Arch. Nat. JJ 66 fol. 495 no 1158): dedit eis comes XXX et II libras Cenomanensium, et unum -um de dominio suo in Molinis (leçon fautive de J. Bousard *dans* Le Moyen Age t. LVIII, 1952 p. 260: vinum meteriarum... in molendinis).

metere *indécl.* [*infinitif substantivé de meto*] *époque des moissons*: MON. hist. Neap. 27,6 (a. 928): promittit facere omni anno sex operas... tres bernoticas, unam in magio mense, unam ad -e, et aliam ad vendemmiare.

metereius, -i *m.* *v.* *medietarius*.

meteria, -e *f.* *v.* *medietaria*.

meterium, -i *n.* [medietarius] *forme*: meitterium: ACTA Henr. II, I p. 574,32 (a. 1170—73). *métairie*: CARTUL. Mai. Mon. Cenom. I Laval p. 349 (c. 1065): unum -um quem illa tunc temporis habebat ultra Meduane. *v.* *medietaria*.

meterius, -i *m.* *v.* *medietarius*.

metha, -e *f.* *v.* *meta*.

methacismus, -i *m.* *v.* *metacismus*.

methalemsis, -is *f.* v. *metalepsis*.
methanoea, -e *f.* v. *metanoea*.
methaphrasis, -is *f.* v. *metaphrasis*.
methator, -is *m.* v. *metator*.
methaxa, -e *f.* v. *metaxa*.
metheora, -e *f.* [μετέωρα] *gonflement*: ALFR. ANGL. cord. 15 p. 78,6: cordi destinata particula... pro materie et nutrimenti qualitatibus -am facit.
metheoricus, -a, -um [metheora] *qui dilate*: ALFR. ANGL. cord. 15 p. 79,8: cerebrum... ex sanguine cordis fere -o alitur et robustum efficitur.
methereus, -i *m.* v. *medietarius*.
methis, -dis *f.* [μέθυσ] *vin*: GODEFR. MONEM. Merl. 1282—7: delectant pocius... / quam segetis situle, quam dulcis -dis uve.
methium, -i *n.* v. *meffium*.
methocensis, -is *f.* [μετοκηνσις] *changement*: UGUTIO: -is, -is; derivatio humorum vel nervorum cum quolibet loco residens cessaverit.
methodia, -e *f.* [methodus] *invention*: GLOSS. Vat. 1469, 524,10: -as *i.* adinventiones vel versutias.
methodianista, -e *m.* [Methodius] *Méthodien, disciple de l'hérétique Méthodius*: GERARD. MORES. delib. p. 99: quo ecclesiastica virtus suffragantibus -is... tota quandoque infirmetur.
methodicus, -a, -um *méthodique, appartenant à l'école médicale qui s'attache à l'étude de la pathologie*: DOM. GUNDISS. div. phil. 8 p. 89,14: -i *medici* nec elementorum rationem observant, nec tempora, nec etates, sed solas morborum substantias. v. *methoycus*.
methodos, -i *m.* v. *methodus*.
methodus, -i *m.* *forme*: methodos: JOH. SARISB. metal. 938a p. 28,14. *métrique*: mētōdūs: RICHARD. LOND. EP. dial. scac. pref. p. 2. ANDR. SUN. hex. 1990. 1) *poursuite, recherche*: JOH. ALT. arch. VI 422 p. 339: -us inferni. 2) *méthode, procédé réglant et facilitant l'action*: OTTO FRIS. gesta 1,65 p. 92,4: iuxta logicorum... regulam -us a genere ad destruendum, a specie valet ad astruendum. chron. 2,8 p. 76,6: de -is, i.e. via sillogizandi. JOH. SARISB. metal. 938a p. 28,14: Greci eam -on dicunt, quasi compendiarium rationem, que nature vitet dispendium et anfractuosum eius circuitum dirigit, ut quod fieri expedit, rectius et facilius fiat. RICHARD. LOND. EP. dial. scac. pref. p. 2: quod difficile videbatur per hanc *pecuniam*, quasi per quandam negotiorum metodum, facilem consequitur effectum. 3) *sens issu d'une erreur étymologique*: a) *milieu de la terre*: UGUTIO: hic -us, -i, i.e. terre medium, vel via vel potius finalis terminus et componitur a metha et oda quod est finis. b) *chemin*: UGUTIO v. *supra*. c) *but, fin*: UGUTIO v. *supra*.
methonomia, -e *f.* v. *metonymia*.
methor 1. v. *metor*.
methorica, -e *f.* [pour methodica, sc. ars] *la systéma-*

tique, école de médecine opposée aux rationalistes et empiriques: UGUTIO: hec -a quedam species medicine que remedia sectatur et carmina.

methoycus, -i *m.* [pour methodicus; cf. methodica] *médecin de l'école de Salerne opposé aux rationalistes et aux empiriques*: MAURUS glos. (COLL. Salern. IV p. 514): causa intentionis fuit -orum et empiricorum temeritas... -orum a methoys quod est incantatio.

methropolis, -is *f.* v. *metropolis*.

metkale, -is *n.* v. *metcales*.

metianum, -i *n.* [medius et amnis, cf. hisp. mejana] *île au milieu d'une rivière*: CARTA a. 1192 (Castelnuovo Scrvia, Bibl. soc. stor. subalp. 29,159,160, Serra, Del nome Polesine. Napoli 1956,7): et laxavit in medio aque unum mezanellum parvum... quod istud -um et alia insule. v. *mediamna, medianum*.

metianus, -a, -um [medianus, *forme refaite sur ital. mezzano*] *forme*: mezanam: LIB. Farf. 2, 139 (a. 1096). 1) *adj., mitoyen*: COD. Cav. I 107, 17 (a. 880): de terra ipsa, qui dicitur agella ad ipse placarie ipsa -a. 2) *subst. masc., limite mitoyenne*: COD. Cav. I 107, 15 (a. 880): cum castaniatu uno tenente de ipso -u (i. -o). v. *medianus*.

metibilis, -e [metior] *de mise, qui a cours (pour une monnaie)*: CARTA a. 1152 (Vaissete, Hist. Languedoc V pr. 593 col. 1158): propter quinque millia solidos Melgorienses bonos et rectos, -es et percurribiles. CARTA a. 1167 (ib. VIII pr. 4 col. 271): propter XI millia solidos Melgoriensis monete bonos et rectos, -es ac percurribiles.

meticulositas, -tis *f.* [meticulosus] *timidité*: SAXO p. 391,5: reiecto -tis opprobrio (cf. ib. p. 391,1).

meticulosus, -a, -um 1) *crainitif*: ODO CERIT. fab. p. 230: ait lupus *lepori*: super omnia es animal -um. ANDR. S. VICT. prol. proph. (Smalley, Study of the Bible p. 376,25): -us es fugitansque periculi? docere non presumas, tutius enim audies. BERNARD. PAPIENS. decret. 1,30 p. 26: coactio in magnanimo levis, in -o violenta invenitur. GLOSS. AA 466,2,19: -us *i.* timidus, metu plenus. 2) *effrayant*: CARTUL. S. Ben. Divion. II 449 p. 219 (a. 1115): in -am contentionem rectores rerum et possessores deducuntur.

meticulose *comp.* *meticulosius. forme*: meticulosius: ASTRONOM. Ludov. p. 630 n.p. *timidement*: ASTRONOM. Ludov. p. 630 n.p.: quibus serius meticulosiusque quam decuit occurrentibus. RATHER. prel. col. 300^B: quomodo tam -e ipsi te, quem sub pedibus teneo, subicis? HUGO CANTOR arch. IV p. 196: qui timide ad curiam venerant et illic contra inimicos -e egerant.

metierius, -e *m.* v. *medietarius*.

metietas, -tis *f.* v. *medietas*.

metio(r) 4. *forme*: mecior: ANON. geom. II p. 364 n.b. 1) *mesurer*: a) *sens actif*: HRABAN. hymn. 5 (2),8,1 (vs.): palmo celum qui -itur, / terram claudit pugili, / pannis paucis obvolutus. POETA SAXO 5,462: aggeribusque pari spacio distantibus, ordo / -itur lati terga decem pelagi.

GERBERT. epist. p. 120: de numero denario quomodo se ipsum -iatur. WIBALD. epist. 103 p. 179,10: muliercule... -untur digitis suis. THEOPH. sched. 1,22: in circino ut regula -ire et dispone opus tuum. b) *au sens passif*: LEX Frision. add. 3a,58: si longius fuerit *vulnus*, iterum ad indicis articulos recurrat et -atur. REGINO harm. inst. 4 p. 233a: omnis musice discipline peritia arithmetice regulis -itur atque coarctatur.

2) *mesurer en avançant, parcourir*: a) *sens actif*: ADAM BREM. 4,1 p. 227,7: viam -iris. b) *sens passif*: HROTSV. Mar. 824: quod ter denis potuit vix ante diebus / -iri, faciam diei spacio repedari.

3) *au fig., apprécier, évaluer*: a) *sens actif*: ANNAL. FULD. Altah. a. 1068 p. 75,21: cum iam in mutuis corporibus loca vulneribus oculis -irentur. SIGEBOTO Paulin. 23 p. 920,27: nisi ut ex seculari prestantia -iatur eius humilitas.

4) *déterminer (la juridiction compétente)*: BERNARD. PAPIENS. decret. II 2 p. 34: -imur forum regulariter ratione persone, que convenitur... -imur etiam forum aliquando ratione admissi criminis.

mensus, -a, -um *mesuré*: UGUTIO: -us, -a, -um, quod quandoque accipitur in passiva significatione, id est mensuratus. GLOSS. AA 465,1,29: -um *i.e.* mensuratum.

metiu v. medius.

metiva, -e f. v. mestiva.

meto 3. 1) *moissonner, faire une récolte (intr.)*: HRABAN. epist. 5^{ex}: qui seminat simul gaudeat et qui -it, fructumque pariter congregent in vitam eternam (ib. 8). carm. 81,37: centuplicemque -ens fructum hic accipit amplum. RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,32: ut... -ens... segetem et messem congregaret in acervos. WIDUK. 1,35: ceteri vero octo seminarent et -erent frugesque colligerent. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. VIII p. 269 (a. 1086 *faux*. c. 1135—71): arantes dietas duarum dierum, -entes simul una die. 2) *récolter (trans.)*: RHYTHM. Mer. et Car. I 100,4 p. 659: messes. WALAHER. Mamm. 25,18: semina que lacrimis Mammes infusa serebat. RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,37: acervos frugum. ANNAL. FULD. Altah. a. 1041 p. 26,36: segetes. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. VIII p. 270 (a. 1086 *faux*. c. 1135—71): quicquid. MON. Strig. I p. 118 (c. 1165): segetes. 3) *recueillir (au fig.)*: HRABAN. carm. 34,6: post obitum mortis dona beata. HROTSV. Gong. 520: munera. WIPO gesta 1 p. 8,29: maturum fructum pacis. HELM. 69 p. 134,7: temporalia. 4) *détruire*: WALTHARIUS 197: obvia queque. 5) *trancher, couper*: ALAN. INS. Anticlaud. IX 36: ense... caput.

metodus, -i m. v. methodus.

metonimia, -e f. v. metonymia.

metonimicos v. metonymicos.

metonomia, -e f. v. metonymia.

metonimicos v. metonymicos.

metonymia, -e f. formes: metanomia: SEDUL. Eph. col.

208^A. methonomia: MATTH. VIND. ars vers. I 15 p. 113. ib. III 30 p. 174. metonimia: GESTA abb. Font. p. 21. metonomia: BRUNO CARTHUS. psalm. col. 910^D. JOH. SARISB. metal. I 19 p. 46,21. HUGO S. VICT. gramm. p. 319,32. GUILL. MALM. gesta pont. II p. 188. CONR. HIRS. didasc. p. 50,31.

métonymie (fig. de rhétorique): JOH. SCOT. divis. nat. I 37 col. 480^B: per -am, id est transnominatorem, ab his, que continent, nominari ea que continentur. HINCM. REM. trin. col. 515^B: tropo illo qui -a, id est transnominatio, dicitur. CHRIST. in Matth. col. 1288^B: per -am speciem, per id quod continetur id quod continet ostendit. SEDUL. Eph. col. 208^A: quoniam dies mali sunt. Per metanomiam, pro his qui in diebus sunt, quia dies mali esse non possunt. BRUNO CARTHUS. psalm. col. 910^D: fines terre pro his gentibus ponit per metonomiam. RADULF. ARD. homil. col. 1442^A: est enim tropus, qui -a nuncupatur, quando videlicet quod contenti est, continenti attribuitur. GUILL. MALM. gesta reg. II p. 299: portus *Walericus* ita per -am dicitur. CONR. HIRS. didasc. p. 50,31: tropice id est per figuram metonomiam hec accipienda sunt, ubi ponitur continens pro eo quod continetur id est fides pro fidele. MATTH. VIND. ars vers. III 30 p. 174: methonomia est transmutatio que fit tribus modis, quando inventum pro inventore, vel e converso, accipitur; vel continens pro contineto accipitur, vel e converso; vel possessio pro possessore accipitur, vel e converso. HUGO S. VICT. gramm. p. 319,32: metonomia est velut quedam transnominatio de alio ad aliud proximum. GERHON. Antichr. 2,36 p. 270,2: eo videlicet loquendi usu quem Grammatici -am dicunt, quo efficiens pro effecto poni solet vel e converso (*cf.* ib. 1,20). LABORANS iustit. p. 9: tropo -e, quoniam causa boni bona quoque dicitur, quia boni forma sit bonitas.

metonymice v. metonymicus.

metonymicos formes: metonimicos: VITA Deic. p. 106. metonimicos: BRUNO CARTHUS. psalm. col. 912^B. *par métonymie*: PRUD. predest. col. 1242^C: -s potius accipiendum existimo, videlicet effectum pro efficiente. VITA Deic. p. 106: quia propheta metonimicos loquebatur. BRUNO CARTHUS. psalm. col. 912^B: pro salinas metonimicos e contiguo sal accipitur.

metonymicus, -a, -um [μετωνυμικός] *métonymique, de métonymie*: ALAN. INS. planct. nat. col. 458^D (PL 210): sic -as rethorum propositiones... interdixi.

metonymice par métonymie: WALAHER. epit. in Lev. col. 803^C: sive -e dictum est, rogat quasi rogari facit. REMIG. dedic. eccl. col. 846^A: domus autem ipsa dominica abusive vel -e ecclesia dicitur, non proprie. RADULF. ARD. homil. col. 1847^B: dicitur autem Christus vita nostra -e, quoniam ipse est causa, largitor et auctor vite nostre.

metopium, -i n. formes: mecopium: ANTIDOT. Sangall. p. 98. metropium: ib. p. 98. *huile d'amande*: ANTIDOT.

Sangall. p. 96: oleum amigdalinum quod alii -um... vocant. ib. p. 98: oleo metropium conficitur in Egyptu.

metor 1. *forme*: methor: UGUTIO. 1) *poser des bornes, délimiter (un champ)* UGUTIO: item a metha, methor, -aris, terminare, terminum ponere vel locare metam et constituere): CARTUL. Vindoc. II p. 453 (a. 1189): promisit terram -ari. Deinde... fixit metas. 2) *tracer les limites d'un camp, camper* (UGUTIO: methari proprie dividere castra et assignare loca militibus in castris vel ponere vel mutare): EIGIL. Sturm. 23: milites Christi castra -ati sunt (HRABAN. epist. 11ⁱⁿ. WIDUK. 1,9 p. 16. GERH. AUG. vita Udalr. 25 p. 410,20. DIPL. Otton. III 331 (a. 999). THIETM. 5,21ⁱⁿ. OTTO FRIS. gesta 2,28ⁱⁿ). 3) *loger*: PASS. Gratin. 26,66: ubi Decius Caesar et Valerianus -abantur. VITA Annon. I 2,15 p. 490a,46. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. 3,3 p. 131: locum -andi in sua concesserat domo. 4) *arranger*: WALAHFR. hort. 121: spirisque ingentibus omnem / filorum seriem pulchros -antur in orbis. 5) *au fig., déterminer, choisir*: HERIC. vita Germ. metr. 285 p. 468: precepti memores socium -antur ituro. 6) *finem metari, mourir*: WANDALB. martyr. 241: martyrii Iacobus similem et Marianus honorem / sortiti pridie finem -antur Aprili.

1. **metra**, -e f. [*pour metreta*] *mesure de capacité pour le vin*: VITA Desid. Cad. p. 581,24: centum et eo amplius -as se solum in decimo inlaturum respondit. v. 1. *metrum* 5.

2. **metra**, -e f. *erreur de lecture pour petra, colonne*: ANAST. chron. 292,14: deposuit Petrum styliten a -a.

3. **metra**, -e f. [*mater, cf. matrona, matre dans les gloses*] *grande camomille (Anthemis nobilis L.)*: HILDEGARD. phys. 1,116: -a calida est, et suavem succum habet, et dolentibus visceribus ut suave unguentum est.

metrapolis, -is f. v. *metropolis*.

metrapolitanus, -a, -um v. *metropolitanus*.

metreta, -e f. *formes*: metreda: CARTA a. 1102 (Col. dipl. de la iglesia de Santillana, ed. M. Escagedo Sal-món 1,27). metretum: VITA Austreg. p. 195,19. 1) *mesure de capacité pour les liquides* (UGUTIO: hec -a, -e, quedam mensura... et est liquidarum. PAPIAS: -a, mensura liquidorum habens sextarios decem): DONAT. METT. Ermel. p. 697,17: non plus quam in uno vasculo, capiente... -as quaternas, parumper habebat vini. VITA Austreg. p. 195,19: cupa, ferme viginti -a capiens. SCHOL. Isid. Vallicell. (ALMA II [1926] p. 159): -a est mensura que recipit centum sextarios. HUGO S. VICT. dif. p. 136: -a, duo bathi. 2) *mesure de capacité pour le miel ou les grains*: CARTUL. Rhen. med. I 431 p. 492^{ex} (a. 1115): III -e mellis. TRAD. Patav. 552 (a. 1130—50): X -as avene. TRAD. Scheftl. 285 (c. 1189): venalis -e duos modios de priore frumento. 3) *mesure étalon*: CARTUL. Paris. I p. 343 (c. 1154): ipse vel servientes sui, sine assensu nostro et officialium nostrorum, debebant de iure -as de villa Pyrodio ad rectum parare. 4) *vase pour la mesure des li-*

quides: UGUTIO: -a... scilicet ulna vel amphora. 5) *vase sacré destiné à recevoir les provisions d'huile pour les lampes d'église*: LIB. pont. I p. 173,17: -as III ex argento purissimo... portantes medemnos X. ib. p. 176,13: -as argenteas II, pens. lib. CC. ib. p. 181,22: -a ex argento, pens. lib. CL, portante medemnos II. 6) *limitation*: HILDEB. inscr. Christ. 48 col. 1284^D: fons est de petra populo datus absque -a. 7) *au fig., mesure*: ODO CLUN. occ. p. 21: sprevit ut acceptam cupiens meliora -am. ib. p. 143: vera fides propriam retinet sed cauta -am. v. 1. *metra et 1. metrum* 5.

metretum, -i n. v. *metreta*.

metrica, -e f. v. *metricus*.

metricanorus, -i m. [*metrum et canorus*] *poète*: VITA Alberti p. 527: cui etiam rei quidam -us congruentem sententiam inferens ait.

metricanus, -i m. [*metrum et cano*] *versificateur, poète*: HERIG. gesta 21 col. 1025^A (PL 139): quidam -us... de eis deque hoc tempore sic ait. ARNULF. MON. del. cleri 28 p. 217: versibus alternis ubi deflorata poesis / -is gratum pandit lectoribus usum.

metrica v. *metricus*.

metrico 1. [*metricus*] 1) *composer des vers métriques*: PAUL. ALB. carm. IX 34 p. 133: et dulcis dulcem -at sic dulciter David, / Idida quem signat, Christum. 2) *maîtriser, modérer, mesurer*: ODO CLUN. occ. p. 2: mens ita quod -et semet, ut inde modestet.

metricus, -a, -um I) *adj.*: A) *métrique, qui obéit aux règles de la poésie métrique*: WALAHFR. carm. 5,24,19: -is... versibus (RUD. FULD. mirac. 8). exord. 26 p. 506,7: ymni -i. CARM. var. I 22,30: -a... carmina. MILO ELN. Amand. II p. 431,29: in eroicum carmen -o stilo transfusa (AGIUS epic. Hath. 328. CHRON. S. Ben. Divion. p. 110). BERTHOLD. CONST. annal. pref. p. 268,13: libellum... -a diversitate lyricum, poetice satis elaboravit. B) *poétique, relatif à la poésie*: OTFR. epist. p. 168: non quo series scriptionis huius -a sit subtilitate constricta. REGINO chron. p. 23: doctus in arte grammatica sive rethorica seu -a. HROTSV. gesta pref. 3: ut gesta Cesaris Augusti... -a percurrem ratione. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. p. 92: multa de illius miraculis -o opere elegantissime ediderunt. GUILL. MALM. gesta pont. III p. 256: delatum est per carmina -e artis. C) *en vers (par opposition à la prose)*: HROTSV. lib. I prol. 1,8 p. XXI 10: an sit prosaicum, nescio, an -um. RATHER. Metr. (rec. A) col. 457^C: cur mirabilia, que per eum Deus fuerat operatus, etsi non -o stylo vulgaras saltem prosaico? VITA Mederici p. 10: tam prosaico quam -o deducere certaverunt eloquio. D) *mathématique*: STEPH. LANGTON. quest. p. 72 (Englhardt, Entwicklung der dogm. Glaubenspsychologie): videmus in -o exemplo: triangulus habet tres angulos equales duobus rectis.

II) *subst.*: A) *masc.*: 1) *au sing., versificateur*: HRABAN. epist. 2a p. 383,34: si autem -is omnibus, qui solum-

modo metri genus et pedum regulam servant, potestas non minima datur per metaplasmos et scemata atque tropos... cur non mihi...? PETR. VENER. epist. I 9 col. 78^A: cum -is ludis, cum poetis fallis, cum philosophis falleris. 2) *au plur.*, la poésie sérieuse par opposition à la poésie légère: FROUM. carm. 32,46: diligitis iocos en mage quam -os. B) *fém.*: 1) *métrique, partie de la musique qui concerne la forme métrique des phrases musicales*: ODO CLUN. mus. col. 796^A: -a est que mensuras diversorum metrorum probabili ratione cognoscit. ib. col. 793^A: musica est scientia bene modulandi quatuor consistens partibus, id est, harmonica, rhythmica, -a, organica. AUREL. mus. p. 33: sunt ergo tres, videlicet harmonica, rhythmica, -a. REMIG. mus. p. 67: tertia vero, que vocatur -a, non solum tonos certis temporibus terminatos inquirat, sed etiam cogit, ut aliquid significant et certum numerum terminumque non excedant. 2) *métrique, partie de la poésie qui concerne les vers métriques*: DOM. GUNDISS. div. phil. 10 p. 99,9: -a est, que genera diversorum metrorum cum probabili ratione cognoscit, verbi gratia, ut heroicum, iambicum. VITA Samson. Dol. p. 468: in omni philosophie genere ac -e et rethorice.

metrice 1) *en vers métriques*: CARTUL. Roton. p. 190,28 (a. 869): vitam... prosaice et -e compositam. ACTUS pont. Cenom. p. 294 (IXe): epitafium eius -e conscribere. ODO CLUN. serm. col. 730^A: prosaice et -e sive etiam rhythmice scripserunt. Ivo epist. 65 I p. 288: unam cantilenam -e et musice de eo compositam. CONR. HIRS. didasc. p. 39,31: -e resolvit evangelium. ANON. Mell. 91: scripsit et -e librum, qui inscribitur. RADULF. DIC. II p. 116: illud a Lucano poeta -e scriptum. 2) *selon de justes proportions*: HENR. ARIST. transl. Plat. Phed. p. 45,9: mixtionem esse necnon armoniam ipsorum horum animam nostram, ex quo hec -e et bene misceantur ad invicem.

metridas, -tis m. [mithridax] *opale*: UGUTIO: hic -s, -atis, lapis est qui sole repercussus variis micat coloribus.

metridaticus, -a, -um [pour mithridaticus] *qui a vertu d'antidote*: UGUTIO: Metridates rex fuit Ponti; unde -us, -a, -um.

metridatum, -i n. [pour mithridaticum] *antidote*: UGUTIO: Metridates rex fuit Ponti; unde metridaticus, -a, -um et hoc -um id est antidotum quo ille multum usus est et ideo ab eius nomine sic dictum est. cf. *mithridatum*.

metrista, -e m. [metrum] *poète*: WARN. BASIL. schol. p. 43: unde -a.

metrographia, -e f. [gr. μέτρον et γραφή] *poésie*: RATHER. Metr. (rec. A) col. 462^A: ut non dedocet quidam inter suos -e diligentissimus ita.

metropium, -i n. v. *metopium*.

metropolatus, -us m. [metropolis] *dignité archiépiscope*: VITA Gebeh. Salisb. II 4 p. 37,27: Salzpurgensis ecclesie -u sublimabor.

metropolicus, -a, -um *archiépiscope*: CARTA a. 1188 (J. Ramackers dans Annal. hist. Vereins f. d. Niederrhein 126 p. 36 no 3): -a auctoritas. v. *metropoliticus et metropolitus*.

5 **1. metropolis**, -is f. *formes*: metropolis: MARIAN. SCOT. chron. a. 93 p. 510. ib. a. 321 p. 524,18. methropolis: UGUTIO. acc. -im: CHRON. Morig. p. 25 etc. acc. -in: ANAST. chron. p. 140,15. acc. -ym: JOH. VEN. chron. 62,18. *gén. sing.* -eos: GREG. V epist. 909^D. VITA Ansb. 10 p. 627,4. VITA Prec. p. 196. *gén. plur.* -eorum: EINH. Caroli 33 p. 38,28,31.

1) *subst.*: A) *métropole, ville capitale d'une province ou d'un pays*: FRECULPH. chron. col. 933^D: Tharsis enim apud eos maxima civitatum -is appellatur. JOH. DIAC. ROM. Greg. 100^A: in civitate Dorovernensi, que erat regni eius -s. ANNAL. Laub. IV p. 21: corpus beati Nicolai a Miraea in Barrensem -im Apulie transfertur. ANNAL. Fuld. Altah. a. 1063 p. 63,37: invitavit regem ad Wizinburg, que est regni sui -s. HERBORD. Otton. 2,5 p. 727,4 K: civitatem Stetinensem... que etiam totius Pomeranie -s fuit. OTTO FRIS. chron. 3,3 p. 136,16: ad austrum Egypti, cuius -s fuit Alexandria. B) *ville primatiale ou patriarcale*: VITA Rom. Jur. p. 134,31: supradicte -is patriarcham. EPIST. var. III p. 172,45: ab Asia vel a finibus Europe, ubi sita, Constantinopolis Grecie -is habetur. EPIST. Vienn. spur. p. 96,18: habeat unaqueque -is civitates sibi subditas, quas beatissimus Leo post Calcedonensem synodum singulis -is distinxit. ADALB. MAGD. chron. a. 953 p. 167,15: Moguntiam, -im Francie regiamque civitatem. DIPL. Otton. II 58 (a. 973): Treverim tocius Gallie Germanieque -im. JOH. VEN. chron. 62,18: eandem Gradensem urbem -ym esse constituit. JOH. SARISB. hist. pont. 73: ut sedes eius Scotorum, Orcadum et adiacentium insularum -is fieret. 35 OTTO FRIS. gesta 2,13 p. 114,32: Venetia, Emilia, Liguria, quarum prime Aquilegia, secunde Ravenna, tercié Mediolanum -is fuere. C) *métropole, chef-lieu d'une province ecclésiastique, siège d'un archevêché* (UGUTIO: hec -is, -is vel -eos, i. e. civitas ad cuius mensuram relique civitates disponuntur scilicet ubi est archiepiscopus. RUFIN. summa decret. 18,13 p. 41: -is, sc. civitas vel episcopalis sedes, qui ad mensuram certam civitates vel episcopi traditi sunt): HINC. REM. annal. Bert. p. 91: si locus eveniret, etiam de -i, isdem Actardus in vacante civitate pastore auctoritate apostolica ab episcopis provincie ipsius incardinetur. SYNOD. Ticin. 459,31 (a. 876): Ausegisus Senonum -is episcopus. ACTUS pont. Cenom. p. 245 (IXe): ad Rotomacam urbem et -im. DIPL. Bereng. I 142,3 (a. 904): si ecclesiis Dei regie pietati 50 convenit ferre subsidium, multo magis -i. FLODOARD. hist. col. 138^D: a clero et a plebe ipsius -is, necnon ab episcopis eiusdem provincie. D) *par extension, province ecclésiastique, archevêché*: EINH. Carol. 33 p. 94: unaqueque illarum partium ad unamquamque -im per ma-

nus heredum... pervenerat et archiepiscopus qui tunc illius ecclesie rector exstiterit partem que ad suam ecclesiam data est... cum suis suffraganeis partiatur. HINCM. REM. annal. Bert. p. 83: ad consignandam Bituricensem -im Vulfado. DIPL. Catal. I p. 203,8 (a. 968): Odelrico Remorum -s archiepiscopo. RICHER. II p. 26: ordinatur itaque in basilica sancti Remigii ab episcopis Remensis -is diocesaneis. ANNAL. Nivern. p. 89: ab Herardo Turonice -is archiepiscopo. DIPL. Conr. II 139 (a. 1029): in Radesponensi -i. DIPL. Henr. III 408 (a. 1055 spur.): ipsa ecclesia... spectat ad -im Treverensem. CARTUL. Gratianop. I p. 3 (a. 1107): in Diensi sue Vivariensi parochia, ad Viennensem -im pertinente. GUILL. TYR. hist. rer. transm. col. 479^C: una de urbibus suffraganeis que ad Tyrensem -im habent respectum. HELM. 9 p. 21,29: Dania plenarie recepit fidem et, divisa in tres episcopatus, Hammenburgensi -i subiecta est.

II) *adj. (forme gén. sing.: -eos: STEPH. TORN. epist. col. 423^B): A) archiépiscopal: 1) avec urbs: PRUD. annal. Bert. p. 36. FLODOARD. hist. col. 130^D. 2) avec civitas: EINH. Carol. 33 p. 96. AIMOIN. SANGERM. Georg. p. 50. ACTUS pont. Cenom. p. 257 (IX°). FREULPH. chron. col. 1186^C. VITA Alberti p. 22,9. 3) avec ecclesia: DIPL. Caroli II, II p. 386,4 (a. 872—75). VITA Tigris p. 533,12. TRANSL. Laun. p. 250. FLODOARD. hist. col. 196^C. VITA Barn. III p. 415. DIPL. Henr. II 111 (a. 1006). STEPH. TORN. epist. col. 423^B. 4) avec sedes: CARTUL. S. Ben. Divion. II 309 p. 87 (a. 1031). CHRON. Namn. p. 54 (XI°). EADM. hist. I p. 10. B) principal: GLOSS. X^{os}. (ALMA XXII [1953] p. 230): -is i. maior.*

2. metropolis, -is m. 1) *métropolitite: CONCIL. Grec. I 200,4: habeat statutum honorem, salva -is propria dignitate. VITA Macar. p. 617: Sancti Macharii Antiochie, -is Sirie, archiepiscopi. 2) archevêque: VITA Desid. Cad. p. 573,14: ad Sulpicium Betorive urbis episcopum, qui -s dinoscebatur. CARTUL. Avenion. p. 64 (a. 972): Ioannes, episcopus, ... Iterio condigno fratri, Arelatensis ecclesie -i pariterque archipresuli, salutem. CHRON. Tornac. p. 489: Remensis -is sub se duodecim habebat episcopos. ib. p. 504. ib. p. 519 etc.*

metropolita, -e m. formes: metropolitana: DIPL. reg. Col. p. 61 (a. 1113). metropolitites, -is: JONAS AUREL. Hugb. p. 80 (éd. Arndt). VITA Eberh. I 8 p. 81,42. mitropolita: HINCM. REM. carm. 138 p. 419.

1) *habitant d'une métropole; plus spécialement de Jérusalem (sens figuré, les justes): ALCUIN. eccl. col. 669^B: contemptus mundi, nonnisi -is convenit, hoc est, habitatoribus Hierusalem. RADBERT. Matth. col. 530^D: a loco sancto venerant -e, ubi arcem tenebant divine auctoritatis, et magisterium doctrine.*

2) *métropolitite (en Orient): LIB. pont. I p. 351: -e vel episcopi Orientalium partium. EPIST. Vienn. spur. p. 96,18: habeat unaqueque metropolis civitates sibi sub-*

ditas, quas beatissimus Leo post Calcedonensem synodum singulis -is distinxit.

3) *archevêque (en Occident après le IXe s.; cf. STEPH. TORN. summa, dist. XXI p. 30: videntur autem idem esse -e et archiepiscopi): HINCM. REM. carm. 138 p. 419: Remorum presul, mitropolita tuus. VITA Maxim. Mic. II p. 597: presul siquidem accersiens Senonarum plebium antistitem -am. VITA Fulr. p. 340: Aldricum -am Senonicum cum suffraganeis suis. DIPL. comit. Pal. Rip. II 117 p. 344 (a. 911): quesitum est... diligentius tam a iam fato -a quamque et cetero sancto collegio. REGINO chron. a. 865: quod ullus -a sine... presentia aliorum -orum fuerit degradatus. ib. a. 879 p. 114,24: ab Aureliano eiusdem urbis -a et aliis pontificibus. DIPL. reg. Col. p. 61 (a. 1113): facta est... hec carta ... presidente Strigoniensi sedi domino Laurentio metropolitana (*faute pour metropolitano ou metropolita*). MIRAC. Sind. p. 154: ibi totius Gallie maiores -e affuerunt, scilicet Domnus noster Raginoldus Remensis archiepiscopus, et Rodulfus Turonensis archiepiscopus, et Ricarius Senonensis archiepiscopus, singuli cum aliquantis sue dioeceseos suffraganeis et abbatibus. ITIN. Ricardi I, LXIII p. 120: verbum tam diri sceleris ad aures sacratissimi Cantuariorum -e delatum.*

metropolitana, -e f. v. metropolita, metropolitanus.

metropolitanensis, -e [metropolita] 1) archiépiscopal: COD. Ital. I 1945,13: -em dignitatem. 2) spécialement pour l'abbaye et les abbesses de Quedlinburg qui avaient un siège au banc des évêques du Rhin: ANNAL. Magd. II a. 981 p. 155,6: una cum sorore Machthilde, -e abbattissa (i. Quedlinburgensi). ANNAL. Quedl. a. 997 p. 74,5: instauratio sancte -is ecclesie Quedelignensi castello... peragitur.

metropolitanus, -a, -um formes: metrapolitanus: HROTSV. Theoph. 37. metropolithanus: UGUTIO. I) adj., métropolitain, archiépiscopal: A) avec antistes: GIRALD. itin. Kambr. pref. p. 7. B) avec archiepiscopus: CHRON. S. Petr. Besuens. p. 255. C) avec episcopus: PRUD. annal. Bert. p. 19. CAPIT. reg. Franc. II p. 264,1 (a. 853). ADVENT. epist. col. 1147^A (PL 121) etc. D) avec pontifex: HROTSV. Theoph. 37. Adso Berch. p. 72 (éd. Camuzat). E) avec synodus: FLODOARD. hist. col. 208^B. F) avec civitas: EINH. Carol. 33. G) avec sedes: LIUTG. Greg. 4. HINCM. REM. carm. 134 p. 419. CHRON. Ved. p. 678. OTTO FRIS gesta 1,64^{ex} etc. H) avec urbs: VITA Pirm. I p. 28,26. FLODOARD. hist. col. 121^B. EPIST. Vienn. spur. p. 96,16. AELN. Canut. prol. I p. 121 (AASS jul. III). ANNAL. Laub. IV a. 1163 p. 24. GIRALD. itin. Kambr. II pref. p. 101. I) avec ecclesia: EPIST. var. II p. 313,32. DIPL. Karoli III 77 p. 127,1 (a. 883). DIPL. Otton. III 344 (a. 1000). ABBO FLOR. vita Eadm. col. 507^B. K) avec auctoritas: HINCM. REM. epist. col. 525^B. FLODOARD. hist. col. 154^A. L) avec ius: VITA Dalm. p. 545,15.

II) *subst.: A) masc.: 1) métropolitain, archevêque*

(UGUTIO: hic -us i.e. dominus vel archiepiscopus illius civitatis; singulis enim provinciis metropolitani preminent, quorum auctoritati ceteri episcopi sunt subiecti. STEPH. TORN. summa, dist. XXI p. 30: per -os, quos archiepiscopos consulto usu loquendi appellamus): CAPIT. reg. Franc. I p. 133,16 (a. 806): ut nequaquam inter duos -os provincia dividatur. HRABAN. inst. cler. 1,5 p. 16,13: -us autem idem vocatur, eo quod presideat illi civitati, que ceteris civitatibus... quodammodo mater sit. epist. 25 p. 434,20: nec inferioribus episcopis dignitas proprii gradus tollitur, cum -o totius provincie cura delegatur. CAND. FULD. Egil. II 16,8: primum progrediens -us et exin / turba sacerdotum, abbatum comitumque potentum. ASTRONOM. Ludov. p. 618: quod ecclesiis distribuendum censuit, -orum subdivisit superscriptione nominum. CAPIT. reg. Franc. II p. 392,12 (a. 845—46): ut -is reverentiam exhibeant episcopi provincie. FRE-CULPH. chron. col. 1256^D: Lundonie quoque et Eboraci episcopis, accepto a sede apostolica pallio -os esse debere decernit. HINCM. REM. epist. col. 331^A: haberent -os suos, qui predictis iuste obedirent primatibus,... qui non primatum, sed aut -orum, aut archiepiscoporum nomine fruerentur. carm. 47 p. 418: iuraque confirmant sedis apostolice / -um curam regionis habere. DIPL. Caroli II, II p. 234,12 (a. 869): -um dioecesis adire. REGINO chron. p. 144 (éd. Kurze): a -o Rathbodo ac suis suffraganeis episcopus consecratur. FLODOARD. hist. col. 227^A: rex -is regni sui litteras miserit, precipiens, ut coepiscopos suos ad eandem convocarent synodum. RICHER. I p. 166: qui a papa eodem sacerdotale pallium Hugoni -o detulere. URBAN. II epist. col. 290^C: primatem in totis Hispaniarum regnis fore decrevimus, salva sedis apostolice auctoritate et -orum privilegiis singulorum. HERIM. AUGIENS. conflict. p. 237: non nisi consultis primum -is pontifices dicant quid super hoc statuant. DIPL. reg. Col. p. 43—44 (a. 1111): presidente Strigonensi dedi domino L. -o. BALD. BURG. Rob. Arbris. col. 1046^A: ego Baldricus Dolensium -us. OTTO FRIS. chron. 3,2 p. 138,2: sic dicimus eum honorandum, non sicut summum pontificem, sed sicut -um. 2) *le souverain pontife*: VITA Pirm. I p. 24,3: ab urbe Roma a -o missus est prefatus Dei servus. 3) *métropole, ville capitale (pour metropolis)*: GLOSS. Nov. 218,16: -us i.e. maior civitas, hinc -us dicitur archiepiscopus.

B) *fém.*: 1) *sc. ecclesia, église métropolitaine*: LEX ROM. can. 87,120,1: convenire omnes in unum, civitatis ad -am. 2) *sc. provincia, province ecclésiastique*: TRANSL. Regine p. 450 (MGH, SS XV): ab eodem tunc venerabili abbate Egili, nunc -e Senonum episcopo. CARTUL. S. Mont. 31 p. 52 (a. 1084): Ausciorum -e presidente dompno ac venerabili W. archiepiscopo.

metropolitēs, -is *m.* v. *metropolita*.

metropoliticus, -a, -um *métropolitain, archiépiscopal*: HONOR. II epist. 29 col. 1242^D: quidquid parochiarum

vel episcopali vel -o iure ad eandem cognoscitur ecclesiam pertinere. ib. 67 col. 1279^B: Turonensis episcopus... de more -o concilium celebravit. JOH. SARISB. epist. 289 col. 330^C (PL 199): cathedram -am illuc transferri faciet. CARTA a. 1189 (J. Ramackers, Annal. hist. Ver-eins f. d. Niederrhein 126 p. 37 no 4): -a auctoritas. *cf. metropolicus*.

metropolitus, -a, -um [metropolis] *archiépiscopal*: VITA Vicel. 159: sedem -am. v. *metropolicus*.

1. **metrum**, -i *n.* *formes*: *acc. plur.* metros: LIB. feud. maior I 51 p. 66 (a. 1094). *gén. plur.* metrarum: DHUODA lib. man. p. 191.

1) *mesure poétique en général*: CRUINDM. p. 24: -um quid est? Rei cuiusque mensura; metrum enim grece, mensura latine dicitur. GLOSS. AA 465,2,20: metrum i. mensura. UGUTIO: item dicitur hoc -um a metros quod est -um quod constat ex uno pede, unde versus ex- ameter dicitur ubi sunt sex pedes. Item -um dicitur legitima pedum coniunctio et secundum hoc quandoque -um dicitur versus qui constat ex duobus iam-bis. Item -um dicitur quidquid mensura sillabarum perficitur ut in rimis; et secundum quamlibet eius significationem competenter dicitur a metros quia mensura pedum et sillabarum fit, quasi mensurando sillabas longas brevesque, vel numerorum sillabarum in coniunctione eiusdem. DOM. GUNDISS. div. phil. p. 54: -um est temporum et pedum distincta varietate oratio et dicitur -um a mensura, eo quod certis pedum mensuris atque spaciis terminatur, neque ultra dimensionis tempora constituta progreditur.

2) *mètre poétique*: ERMENR. Sval. pref. 2 vs (tit.): oratio et -um bipedale Erminrichi ad Ruadolfum incipit. ad Grim. 34 p. 574,1: oratio Hermenrici -o tetrametro acatalectico asclepiadeo decurrit. JOH. SCOT. glos. Mart. Cap. 499.13 p. 207,28 (éd. Lutz): -um pedibus propriisque certis finibus ordinatur; non transgreditur octo pedes. CRUINDM. p. 24: -um poeticum quid est? versificandi disciplina certa syllabarum ac temporum ratione in pedibus observata. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,150: quia dactilico non cernis idonea -o. GUILL. MALM. gesta pont. I p. 22: heroico -o vitam illius texti precepit. ABELARD. hymn. p. 94: omnes psalmos Hebraice rythmo vel -o compositos. HUGO S. VICT. gramm. p. 310,20: -um est modulatio syllabarum cum ratione temporum observata; sive ita: -um est in syllabis temporis et numeri certa mensura; -um enim mensura interpretatur eo quod modum servet et mensuram temporis et numeri. CONR. HIRS. didasc. p. 23,13: -um est, quod certis pedibus mensuretur, id est longis et correptis, metron enim mensura dicitur.

3) *vers, poésie (opposé à prose)*: HRABAN. epist. 2b p. 384,3: -o simul et prosa unam eandemque rem descripserunt. WALAHFR. carm. 5,12,4: talia curantes non recitare -a. GERARD. SUESS. Rom. metr. col. 184^C: al-

terius studio prosa -oque polito. FROUM. carm. 32,63: certemus carmine -i. ABBO FLOR. quest. col. 529^B: eius penultima in prosa producitur, cum in -o communis habeatur.

4) *pièce de vers, poème*: HRABAN. carm. 40 tit.: -um de transitu monachorum. WALAHFR. Mamm. orat. 13: cuius facta libet -o referre / ad laudem tibi gloriamque. RADULF. TORT. memorab. I 3,57 p. 18: ille -o celebri tumulum commendat amici, / servat ob horrendo se quia naufragio.

5) *mesure de capacité*: DIPL. comit. Pal. Rip. II 155 p. 363 (a. 947): dono tibi aliquid... et tonnam unam vini tenentem metra VII. LIB. feud. maior I 51 p. 66 (a. 1094): quinque -os de vino. CARTA a. 1136 (Ecc. Ven. 8,220): olium purum -a duo. CARTA a. 1147 (Nuovi documenti del commercio Veneto 8 p. 10): -a quidem et rubos et stateras ibi suprascripta ecclesia habeat. CARTA a. 1150 (ib. 9 p. 11): quia Marinus Benbo excussit de oleo Leonardi Fradelli quod *commendavit* ad excuciendum de Grecis de Lakedemonia -a quatuorcenta sicut Greci dicebant. v. *1. metra et metreta*.

2. **metrum**, -i n. [*pour metropolis? faute du cartulaire*] *archevêché?*: FOLC. cartul. Sith. p. 6 (éd. Guérard): lacum cis Constancie, -o sub Maguntie.

metta, -e f. v. *meta*.

mettalum, -i n. v. *metallum*.

metuendus, -a, -um v. *metuo*.

metuo 3. (GLOSS. AA 459,2,18: hoc -ens i. hoc ipsud timens) 1) *trans.*, *craindre*: HROTSV. Dulc. 12,2: supplicia. Theoph. 263: ancille vocem. WIDUK. 2,32ⁱⁿ: aut nimiam pestilentiam vel certe regni mutationem. ib. 3,18: successorem. WALTH. SPIR. Christoph. I 4ⁱⁿ: paupertatem. ADAM BREM. 2,58 p. 118,13: intentionem. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1075 p. 281,10: severitatis illius comminatorium gladium. HIST. ord. Bened. S. Mont. Pannon. X p. 501 (a. 1184): maioris condempnacionis incursum. 2) *avec le datif, craindre pour*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 282,11: vite sue et suorum. 3) *avec l'infinitif, craindre de*: WALAHFR. carm. 5,5,51: pulsata malis per secla moveri. Mamm. 21,42: probris lacerare magistros. HROTSV. Pel. 235: crebro regis reprehendere sacra. WALTH. SPIR. Christoph. I 18: pro Christo mori. WALTHARIUS 199: presentem... cernere mortem. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 286,9: unde regi adhuc indurato... communicare. ib. a. 1077 p. 289,23: apportare. ADAM BREM. pref. p. 3,17: improbari. 4) *craindre que*: a) *avec proposition infinitive*: WALAHFR. hort. 57: siti... graciles torpescere fibras. POETA SAXO 3,478: concurrentes... non talia turbas / passuras, sed velle suum defendere papam. b) *avec ne*: LIUTG. Greg. 12 p. 76,18: ne forte... perderet celestia. POETA SAXO 2,264: ne christicularum / sanguinis effusi posthec reus ipse maneret. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 290,28: ne omnino ipsi iurarent. ADAM BREM. 3,42 p. 185,13: ne

... incurrant ultionem. c) *avec ut*: VITA Burch. Wirz. I 1: ut in laudibus beatorum virorum fideliter prolatis modum possit excedere veritatis pie narratio devotionis. TRAD. Teg. 34 (a. 1034—41): ut ipsa posteritas miseriam deveniret. d) *avec quod*: LIUTB. ad Salom.: quod in ecclesiis nostre pusillitati commissis multa grandia et insanabilia... concreverint.

metuendus, -a, -um *redoutable*: GREG. CAT. chron. Farf. 21^A: Deus predicandus etiam et -us.

1. **metus**, -us m. *formes*: methus: RADULF. TORT. memorab. I 2,253 p. 16. *abl. sing.* metui: REG. Gen. 74,5 (a. 1009). 1) *crainte* (GLOSS. Pist. 32,10: -us est instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio, cf. l.xx): a) *absolument*: HRABAN. epist. 41 p. 480,2: ut ceteri -um habentes tale scelus post hec committere non presumant. WALAHFR. carm. 5,26,8: inter / spem dubito atque -um. POETA SAXO 1,123: -us... ingens (ib. 4,317). RIMB. Ansc. 30 p. 62,15: alacriores facti et absque -u imperterriti, pugnare tantum desiderantes. HROTSV. epist. 6 p. 108,5: inter hec diversis affectibus, gaudio videlicet et -u. WIDUK. 1,11: sine -u, sine vigiliis et solita custodia manent. GERH. AUG. vita Udalr. 9 p. 397,51: ab eis auferentem omnem -um et omnem merorem. THIETM. 6,55: inter spem et -um sollicitus. OTTO FRIS. gesta 1,10^{ex}: totum imperium ita in brevi sue subiecit ditioni ut... vicini dominationem eius suspectam habentes -u obri-gescerent. ib. 2,42^{ex}: tantus etenim eos qui remanserant ob ipsius gestorum magnificentiam invaserat -us, ut omnes ultro venirent. WIPO gesta 1 p. 9,10: unde cuique optimo -us et sollicitudo. BERNARD. PAPIENS. decret. I 30 § 1 p. 26: -us est periculi causa mentis trepidatio. b) *crainte de quelqu'un*: THANGM. Bernw. 13 p. 764,9: illius (ib. 20 p. 768,9). BERTHOLD. CONST. annal. a. 1080 p. 324,35: illorum. OTTO FRIS. gesta 1,70ⁱⁿ: Rogerii Siculi. c) *crainte de quelque chose*: LIUTG. Greg. 2 p. 69,36: mortis. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,5: tempestatis. WALAHFR. Mamm. 13,8: penarum. DIPL. Karoli III 119 (a. 885): sui obitus. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 287,3: future in eos regis ultionis et iniurie. OTTO FRIS. gesta 1,62 p. 88,26: naufragii.

2) *crainte religieuse*: WETT. Gall. 41 p. 280,11: ipse lapis... servatur, quatenus ex visione eius fraudulentis -us nec non et devotis edificatio generetur. CAND. FULD. Eigil. II 9,9: parce -u solique Deo confidere disces / posce Deo placita si scis. WANDALB. martyr. concl. 3: multo supplicii namque premor perpetui -u. RIMB. Ansc. 38 p. 73,26: in qua videlicet profectione tantam illi Dominus concessit gratiam, tantumque -u auctoritatis eius contumacibus terrorem incussit. DIPL. Conr. II 63 (a. 1026): pro Dei... omniumque sanctorum -u et dilectione (cf. ib. 86 [a. 1027]).

3) *metus mortis, danger (de mort)*: ACTA pont. Rom. Gall. II 264 p. 359 (a. 1185): liceat eos absolvere in -u mortis et ipsis ecclesiastica sacramenta cum sepultura conferre.

4) *terreur*: GLOSS. Pist. 39,20: stipulationem ex dolo vel -u interpositam.

2. metus, -a, -um [metior] *li mité, mesuré*: CARTUL. Agath. 17 p. 31 (a. 983): fuit probatum infra -um tempus (= *metam temporis*).

metusia, -e f. [μετουσία] *participation*: HILDUIN. transl. Dion. p. 24,13: ierarchice communionis -a. ib. p. 25,4: in -a divinitatis.

meum, -i n. *baudremoine, fenouil des Alpes (Meum Athamanticum Jacq.)*: RECEPT. C. LXVI p. 75 (X^e): semen sisimbrii et olive granum de nocceolis vel fu et -u et celticin. COLL. Salern. II p. 181: -u cum melle distemperata.

meura, -e f. *sens et orig. inc.*: MAPPE Clav. CCLXX p. 238: compositio arietis ad muros... secas columnas, et in minutis rotis, usque ad IIII unciarum cooperiens, et super connexionem facies et configes cum -a astringens arietes et contextes funibus.

meus, -a, -um *formes: nom. fém. ma*: FONT. Flor. 38,4 (a. 997). *gén. fém. me*: PASS. III. 83,31. *gén. fém. meis*: CARTUL. Interamn. 24,21 (a. 1007). *acc. masc. meu*: COD. Patav. 85,2 (a. 972). CARTUL. Conch. p. 361 (a. 1065). *acc. masc. meo*: CARTUL. Interamn. 7,7 (a. 926). *acc. fém. meis*: CARTUL. Imol. 6,36 (a. 984). *nom. plur. masc. meas*: CARTUL. Interamn. 8,2 (a. 926).

1) *adj. mon, ma*: a) *en général*: BRUNO QUERF. frat. prol.: dic Deus -us. b) *en insistant sur l'idée de propriété*: CARTUL. S. Maxent. 208 p. 239 (a. 1105): terram -am, quam emi et que -a erat. *notez le vocatif*: WALAHER. carm. app. 5,7,5: dulcia, mi nati, fugite non verbera pacis. NADDA Cyriac. I 26,4: obsecro, mi soror carissima. THANGM. Bernw. 23: anima mi. b) *sens actif, provoqué par moi*: EIGIL. Sturm. 24: vos, inquit, o fratres, studium -um cognovistis. c) *sens passif, subi par moi*: EIGIL. Sturm. 24: omnes contumelias -as ignosco.

2) *employé subst.*: a) *neutr. sing., moi intérieur*: GUILL. S. THEOD. epist. frat. M. D. p. 68,1: nichil omnino aut non multum de -o dixi. GODEFR. S. VICT. microcosm. 1, 62 p. 78,7: ne de -o influere videar, beato Gregorio teste utar. b) *masc. plur., les miens (parents, amis ou dépendants)*: HENR. ARIST. transl. Plat. Phed. p. 83,1: vos et michi et -is atque vobis ipsis in gratia facietis. transl. Plat. Men. p. 35,10: neque... ego cohabitavi... neque aliorum sinerem -orum neminem.

mewa, -e f. [*orig. germ., cf. all. möwe*] *sorte de pigeon*: HILDEGARD. phys. 6,29: -a calida est... et non alte volat et sanis et infirmis hominibus ad comedendum bona est.

mexime v. *maxime*.

mexona, -e f. [messis] *époque de la moisson*: COD. S. Columb. Bobbio II p. 282 (XIIe): pastum in -is.

meygelana, -e f. [*cf. Diefenbach: migale*] 1) *plante indéterminée*: HILDEGARD. phys. 1,159: -a frigida est et frigidatem hanc habet quam terra, cum flores ad fructus producit. ib. 6,71 [lib. de avibus?]: -a frigida est. Si

autem scrofulae in homine sunt, ille vermiculum hunc tollat et venenum quod in eo est exprimat, et huic minus de pulvere -e addat.

meylo, -nis m. *orig. et sens inc.* LIB. Domesd. S. Paul. 139: tota reliqua parte grangie remanente vacua cum -ne. v. *meylonus*.

meylonus, -i m. *orig. et sens inc.*: LIB. Domesd. S. Paul. 139: grangia debetur canonicis ex parte orientali retro hostium plena frumento et... culacium... plenum manchorn et ala... plena siligine..., reliqua autem parte cum toto -o vacua remanente. v. *meylo*.

meyrinus, -i m. v. *merinus*.

meysa, -e f. v. 2. *meisa*.

mezacula, -e f. v. *medacula*.

mezala, -e f. v. *medalia*.

mezalada, -e f. v. *medaliata*.

mezales v. *mealis*.

mezalla, -e f. v. *medalia*.

mezallia, -e f. v. *medalia*.

mezanelium, -i n. [mezanus] *petite île située au milieu d'une rivière*: CARTA a. 1192 (Castelnuovo Scivina, Bibl. soc. stor. subalp. 29,159,160, Serra, Del nome Polesine. Napoli 1956,7): et laxavit in medio aque unum -um parvum.

mezanum, -i n. v. *mezanus*.

1. mezanus, -a, -um [medianus, *forme refaite sur ital. mezzano*] 1) *adj.*: a) *situé au milieu*: GUILL. CAS. II 1582 p. 187 (a. 1192): recolligendo cuneos mortuos omnes usque ad arcam -am de costa de Curti. b) *demi*: CARTUL. Anian. 165 p. 302 (s.d.): la -a pars de oliveta. c) *en parlant d'une monnaie*: COD. Cav. IV 198,7 (a. 1012): recepi a te pro finitum pretium unum solidum Constantinum aureum bonum -um. 2) *subst. neutr., terrasse, étage de la maison (à rapprocher de metianum)*: GUILL. CAS. II 1415 p. 119 (a. 1191): promittit... ingrossare murum ab utraque parte... et facere scalam et -um cum voltis. ib. p. 120: facere balconatam I in -o.

2. mezanus v. *metianus*.

mezarola, -e f. [*cf. ital. mezzaruola*] *formes*: meçarolia: OBERT. SCRIBA a. 1186, 335 p. 127 et a. 1190, 271 p. 107. mezarolia: OBERT. SCRIBA a. 1186, 59 p. 22. BONVILL. 227 p. 124 (a. 1191). *mesure pour les liquides, millerole*: OBERT. SCRIBA a. 1186, 335 p. 127: una meçarolia olei. GUILL. CAS. I 403 p. 160 (a. 1191): -am I vini. ib. 433 p. 172: cepit de vino Wilielmi Zetapanis usque in -as XXX vini. ib. II 1629 p. 207 (a. 1192): -am unam musti de predicta terra.

mezarolia, -e f. v. *mezarola*.

mezchita, -e f. v. *mezquita*.

mezcita, -e f. v. *mezquita*.

mezcla, -e f. [*esp. mezcla*] *sens inc.*: CARTA a. 1188 (Col. dipl. Alfonso IX 23): si aliquis faceret vel diceret mihi -am.

mezebanno 1. v. *mezibanno*.

mezebannum, -i n. v. *mezibannum*.

mezellaria, -e f. v. *mesellaria*.

1. **mezena**, -e f. v. *mezina*.

2. **mezena**, -e f. *flèche de lard*, cf. REW 5460: CARTA a. 1156 (Hist. Patr. Mon. Chart. 2,310): unam -am de porco.

mezengus, -i m. [*orig. inc.*] *sorte de monnaie*: CARTA a. 1136 (Carte Gubbio 128): solidos viginti quinque -i.

meziban indécl. [*germ. maz, mez et banu*] *banni*: CAPIT. reg. Franc. I p. 150,18 (a. 809): de -n, ut unusquisque comis alio mandet ut nullus eum recipere audeat.

mezibanno 1. [*meziban, banni*] *forme*: mezebanno. *bannir*: EPIST. Hann. 47 p. 92,24 (a. 1074): ut hominem mezebannatum a se removeat.

mezibannum, -i n. [*meziban, banni*] *forme*: mezeban-
num. *bannissement*: EPIST. Hann. 47 p. 92,20 (a. 1074): hic cum septimo demum anno habitam tam diu repudiaret, ego, in cuius episcopatu mulier est desponsata dotata coniugata, eundem ad synodum canonicè vocavi et venire nolentem et ea, que iustitie erant, subterfugientem -o ligavi.

mezina, -e f. [*medimna*] *forme*: mezena: CARTUL. Imol. I p. 581 (a. 1198). *mesure de capacité pour les grains*: CARTUL. Imol. I p. 338 (a. 1172): tres -as grani. ib. I p. 369 (a. 1177): -as frumenti (ib. I p. 566 [a. 1197]).

mezinus, -i m. [*medemnus*] *forme*: mezzinus: ANNAL. Camald. 81,1 (a. 969). *mesure de capacité pour les grains*: ANNAL. Camald. 81,1 (a. 969): receperunt octo -i grani et unum asinum bonum. COD. Bar. (Carte Gubbio 145; a. 1141): recepimus pretium libras tres -i.

mezius, -a, -um v. *medius*.

mezkida, -e f. v. *mezquita*.

mezkita, -e f. v. *mezquita*.

mezo, -nis m. [*forme refaite sur mez, lat. medius*] *forme indécl.* mez: REG. Frising. 8 p. 17^{ln} (a. 1160). *mesure de capacité*: REG. Frising. 8 p. 13^{ln} (a. 1160): solvit duas wagas lini, unum modium plumarum, unum saccum et funem, -nem unum synapis. ib. 8 p. 17^{ln} (a. 1160): de tritico quadraginta quinque modios et unum mez, de avena centum et viginti octo modios et quatuor mez.

mezquida, -e f. v. *mezquita*.

mezquita, -e f. [*cf. esp. mezquita, emprunt à l'arabe masgid*] *formes*: mechita: CARTA Petri Sancii reg. Aragon. a. 1101 (Gall. Christ. I pr. p. 54) (DuC). meschita: CARTA a. 1091 (Marca Hisp. 1190). meskida: CARTA a. 1124 (Estudios Edad Media Corona de Aragón 3,638). mezcita: CARTA a. 1097 (Col. dipl. Pedro I Arag. 251). CARTUL. Conch. p. 337,16 (a. 1100—04). mezcita: URBAN. II epist. col. 504^D. mezkida: CARTA a. 1087 (Col. dipl. Pedro I Arag. 213). mezkita: CARTUL. Celanov. f. 185 (a. 1031). mezquida: CARTA a. 1192 (F. Balaguer, Un monasterio medieval, S. Pedro el Viejo, Huesca

1946,61). misquita: DOC. hist. Port. reg. I 232 p. 284 (a. 1149).

mosquée: URBAN. II epist. col. 504^D: locus autem episcopalis cathedre in maiori illa mezcita servetur, quam Sancii regis dono, Saracenorum temporibus, canonici domini nostri Jesu Christi Nazareni possederunt. CARTA a. 1097 (Col. dipl. Pedro I Arag. 251): mezcitam contuli. CARTUL. Conch. p. 337,16 (a. 1100—04): concedo ... unam mezcitam que sit in Barbastro. CARTA Petri Sancii reg. Aragon. a. 1101 (Gall. Christ. I pr. p. 54) (DuC): dedisse S. Salvatori et Sancte Fidei de Conchis ... unam mezcitam meliorem, scilicet que esset in Barbastro..., ad construendum ibi monasterium. ib. infra: damus... molendinos... et hortos... cum balneis et furno que fuerant de ipsa mezcita.

mezzinata, -e f. [*mezinus*] *mesure agraire (terrain rapportant une 'mezina' de grain)*: ANNAL. Camald. 30,23 (a. 902): possessiones qualiter sunt terminate, excepto CCX -e, que sunt S. Maria de Barchaia.

mezzinus, -i m. v. *mezinus*.

mia *une*: CARM. de temp. rat. 223: hinc ex ordine hec discerne,... exa, -a, tessera, septus.

miarantia, -e f. v. *myacantha*.

miatius, -us m. v. *meatus*.

mica, -e f. *formes*: mica: ACTA pont. Rom. Gall. IV 106 p. 224 (a. 1165). micha: CARTUL. S. Mar. Santon. 56 p. 56 (a. 1107). CARTUL. S. Petri Carnot. 167 p. 384 (XII°). CARTUL. Anian. p. 240 (s. d.). michia: CARTUL. S. Vinc. Cenom. 642 col. 371 (c. 1075). CARTUL. S. Steph. Divion. IV 32 p. 49 (a. 1165—77). CARTUL. Clun. V 4279 p. 646 (a. 1180—81). michis: CARTUL. S. Steph. Divion. IV 73 p. 84 (a. 1180—93). miga: v. DuC. *quelques formes mich- refaites sur germ.? cf. néerl. micke, 'pain de froment'*.

I) *débris, parcelle*: A) *en général*: 1) *au propre*: GERH. AUG.? mirac. Udalr. 1: vestigium ignis de minimis -is ceri invenit. CARTUL. S. Cucuph. 2,131 (a. 1021): et miga de vineas qui sunt ad ipsa spina. 2) *au figuré*: ODO CLUN. serm. col. 726^B: -as misericordie eius sperare. EPIST. Hann. 62 p. 110,18: reliquias saltem et quasi -as temporis. ANDR. SUN. hex. 6696: sensus tangere -am non curaverunt verborum cortice sumpto. B) *miette, débris de nourriture*: 1) *en général*: WALAHFR. Gall. 1,11 p. 293,15: -as et fragmenta, que convivantibus deciderunt, carte legebat. ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,6: utinam sub axe huius *quadrige* cubans lycisca forem! colligerem vel -as inde cadentes. 2) *avec complément (mie de pain)*: RECEPT. A. XCIII p. 23: pani -as cum aceto calido infunde. MAPPE clav. CCXVIII p. 229: cum -is panis defrica. GERH. AUG. vita Udalr. 25 p. 410,32: -as panis aque infusas in os misit. PONTIF. Rom. I, IX 28 p. 137: manus suas cum -a panis lavet.

II) *miche, pain d'une dimension déterminée*: RATHER. prel. col. 292^B: in carcere -is indigens non reficitur

pauper. CARTUL. S. Vinc. Cenom. 642 col. 371 (c. 1075): unam vini iustam cum michia accepit. ACTA Henr. II I 27 p. 35,21 (a. 1151—53): XIII -as et duas summas vini. ACTA pont. Rom. Gall. IV 106 p. 224 (a. 1165): decem et octo panes scilicet miceas, ... unaquaque dominica de meliori pane. CARTUL. S. Alb. Andegav. II 808 p. 288 (a. 1165—89): charitatem trium iusticiarum vini et trium -arum ad Pascha. CARTUL. Clun. V 4279 p. 646 (a. 1181): centum etiam michias censuales et custodiam viarum. CARTUL. S. Steph. Divion. 73 p. 84 (a. 1180—93): V miches panis et sextarios vini. CARTUL. S. Petri Carnot. 167 p. 384 (XIIe): IIII sextarios vini et IIII michas. CARTUL. Anian. 240 (s. d.): VIII libras una de senioribus et VII michas.

micaria, -e f. v. *nucaria*.

micatorium, -i n. [mica?] *râpe*: ALEX. NECK. utens. p. 97 note: -um i. miur.

micatus, -us m. *splendeur*: SAXO p. 28,39: siderum. ib. p. 40,33: oculorum.

micca, -e f. v. 1. *micha*.

miccio 4. *bêler (en parlant du bouc)*: UGUTIO s. v. baulare: hyrcorum *est -ire*.

micea, -e f. v. *mica*.

1. **micha**, -e f. [orig. inc.] *formes*: micca: CARTUL. Clun. V 3771 p. 122 (c. 1100) mitcha: DIPL. Henr. III 239 p. 320,14 (a. 1049). *chaudière pour concentrer le sel par ébullition?*: DIPL. Henr. III 239 p. 320,14 (a. 1049): caldarias quatuor ad sal conficiendum cum propriis sedibus, que vulgo mitche vocantur. CARTUL. Clun. V 3771 p. 122 (c. 1100): damus... duas caldarias in salinis... dono etiam -am Jordanis quam tenebat Girardus Pusirs... miccam quoque Trisoldi Fabri solventem per singulos annos LX solidos. v. *michus*.

2. **micha**, -e f. v. *mica*.

michaelatus, -i m. [Michael] *formes*: michalatus: COD. Bar. 5,19 (a. 1088). DOC. comm. Ven. 20 p. 23 (a. 1092). PETR. DIAC. chron. Cas. III 58 p. 743,30. michaelatus: HIST. peregr. (Hist. des croisades t. III) p. 228. michelatus: COD. Bar. 3,46 (a. 1094). RADULF. CADOM. gesta Tancred. 147 p. 709. *monnaie byzantine (de l'empereur byzantin Michel Paléologue)*: COD. Bar. 5,19 (a. 1088): et debemus vobis integri et toti ipsi solidi septem michalati boni aurei melati sine aliqua minuatione. DOC. comm. Ven. 20 p. 23 (a. 1092): bisancium unum michalatum pesantem. COD. Bar. 3,46 (a. 1094): tres solidos michelatos bonos exinde ab illo accepi. DOC. comm. Ven. 24 p. 27 (a. 1095): bisancium unum -um. HIST. peregr. (Hist. des croisades t. III) p. 228: Boamundus... vix centum millibus michaletorum... redemptus. RADULF. CADOM. gesta Tancred. 147 p. 709: Boamundus revertitur, decem miriadis michelatorum vix redemptus. PETR. DIAC. chron. Cas. III 58 p. 743,30: 12 libras denariorum in infirmario et 100 michalatos pro pictura capituli.

michalatus, -i m. v. *michaelatus*.

michelatus, -i m. v. *michaelatus*.

michetus, -i m. [micha] *petite chaudière pour concentrer le sel par ébullition*: ACTA pont. Rom. Gall. +A 33 p. 71 (a. 1147): duos quoque -os apud Crosum et Perticam in puteo murie cum duobus mansis que a comitibus Burgundie... vobis donata sunt.

michi v. *ego*.

michia, -e f. v. *mica*.

10 **michis**, -is f. v. *mica*.

michium, -i n. v. *michus*.

michius, -i m. v. *michus*.

michonus, -i m. v. *miconus*.

michrocosmus, -i m. v. *microcosmus*.

15 **michus**, -i m. [orig. inc.] *forme*: michius ou michium: CARTUL. Clun. V 3776 p. 126 (c. 1100). CARTUL. S. Ben. Divion. II 456 p. 227 (a. 1118). *chaudière pour concentrer le sel par ébullition*: CARTUL. Clun. IV 3615 p. 777 (c. 1086): dono etiam aquam salsam de puteo meo ad unam caldariam. Istam donationem murie destinaverunt monachi Cluniacenses ad illum -um. ib. IV 3185 p. 330 (a. 1049—1109): donamus... duos -os in burgo Grosioni, ad censum duos solidos, iuxta viam publicam. ib. V 3776 p. 126 (c. 1100): dedit nominatim caldariam Girardi Nigrigoli... et -ium et muriam et baiernam... Muriam quoque pertinentem ad -ium de Funiculo nobis werpivit. CARTUL. S. Ben. Divion. II 456 p. 227 (a. 1118): unum -ium cum caldaria apud villam Salinis eis... eripiebat. cf. 1. *micha*.

20 **micleta**, -e f. *orig. et sens inc. forme*: nom. sing. miclete: COLL. Salern. II p. 270. COLL. Salern. II p. 270: contra discinteriam: ... detur siropus mirtinus, detur -e que specialis est contra hanc causam. ROG. SALERN. chirurg. glos. p. 291: mixtura -e et athanasie cum succo portulace sumpta restringit sanguinem emorroydarum et ventris et mensura.

miclo 1. v. *migro*.

25 1. **mico**, -nis m. [μῆκων] *pavot*: COLL. Salern. II p. 100: illam ergo bis vel ter in die, cum diarodon -nis infirmus bibat. v. *miconus*.

2. **mico**, -ui 1. *forme*: migans: VERS. nom. sanct. 82 p. 630. I) *s'agiter, faire vibrer*: SAXO p. 36,19: lingua trisculca -ans (cf. VERG. georg. 3,566). II) *scintiller, briller, rayonner*: A) *au propre*: 1) *en parlant des corps célestes, de l'éclair*: VITA Juvenal. 393,14: tonitrua et fulgura -antia. WANDALB. mens. 52: sidera -antia flammis. VERS. nom. sanct. 82 p. 630: astra migantia. ANNAL. Brunw. a. 1103: cometes. THIETM. 4,59: fulmina. SAXO p. 407,27: aer... crebris internitentium fulminum ignibus -ans. 2) *d'une lampe*: SAXO p. 140,7: crebras -are lucernas. 3) *d'un objet brillant*: WALTHARIUS 187: cuspis. ib. 645: cassis. ib. 1375: ensis. METELL. Quir. 1,22: margarita. ib. 4,3: gladiis lictor -at. 4) *des vêtements etc.*: HROTSV. Joh. 15: vestes nitido candore -antes. SAXO p. 131,15:

vexilla. 5) *des édifices*: WALAHFR. imag. Tetr. 117: templa supremis structuris equanda -ant. DIPL. Arnulfi 91 p. 134,18 (a. 891): constructa -at ecclesia. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,115: repercusso -uere ergastula Phebo. PURCH. Witig. 404: que aula -at. HROTSV. Agn. 222: locum -antem. 6) *du temps*: HRABAN. carm. 37,3: estas clara -at. HROTSV. prim. 386: aurore primo candore -ante. 7) *en parlant des yeux, d'une personne*: a) *trans.*: VITA Liutb. 30 p. 36,11: oculis -antibus ignem. ANSELM. MOG. Adalb. 701: lux, quam forma -at iuuenilis. b) *intr.*: CAND. FULD. Eigil. II 14,105: lingua vultuque -are. WANDALB. martyr. comm. 19: ore... Hilarius -at beato. HROTSV. prim. 43: iuuenem miro splendore -antem.

B) *au figuré (intr.)*: 1) *en général*: a) *avec abl.*: WALAHFR. carm. 5,83,2: martyres meritis -antes. WANDALB. martyr. concl. 2: his digesta -ant simul / celestis patrie et militie agmina. AGIUS epic. Hath. 301: has inter -at alma suis Machabea tropais. ERMOLD. NIGEL. Pipp. I 151: vir humilis bonitate -ans. SAXO p. 193,20: corde -at species. b) *avec per*: WALTHARIUS 108: per insignes isti -uere triumphos. c) *abs.*: HRABAN. carm. 3,6: historia regum ... sacro dogmate plena -at. ib. 37,77: ecclesia apostolico -at inradiata tropeo. WANDALB. creat. mundi 165: vertex -at altus homo. ERMOLD. NIGEL. Ludow. II 7: urbem quo, M., -as. COSM. IAPYG. MATER. carm. col. 882^C: funera dum relevat Nicomedia plebs et adornat, / Ecce Nonante -at, funera dum relevat. 2) *en parlant d'une fête religieuse*: WANDALB. martyr. 245: frater et his Kalendis domini Iacobus -at atque Philippus. 3) *en parlant de la béatitude éternelle*: INSCRIPT. Brix. 582,6: ambo perpetua die rogo luce -ent.

miconus, -i m. [μύκων] *formes*: michonus: ANTIDOT. Cantabr. p. 163. miconos: GLOSS. medic. p. 51,14. *pavot*: ANTIDOT. Augiens. p. 40: recipit hec:... galbanu VIII, costu II, -os II, storace II. ANTIDOT. Cantabr. p. 163: livestocki semen -VI, ciminu IX, aneso -VI, michonus e VI. GLOSS. medic. p. 51,14: papaver a Grecis dicitur quodie, alii oxytonon, alii miconos. v. I. mico.

microcosmographia, -e f. [microcosmus et γραφή] *science du microcosmus*: GUILL. REM. microcosmogr.: (tit.).

microcosmos, -i m. [microcosmos] *forme*: michrocosmus: RADULF. GLAB. hist. p. 4. *microcosme* (v. G. P. Conger, *Theories of macrocosms and microcosms in the history of philosophy. New York, 1922*): 1) *en général (par opposition à la création du monde)*: ODO CLUN. occ. p. 14: estque quod in mundo maiore sit in -o. 2) *l'homme*: AUREL. mus. p. 32: humana denique musica in -o, id est in minori mundo, qui homo a philosophis nominatur, plenissime abundat. AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 42: homo, man vel -us, laesse middanear. HONOR. AUG. imag. mundi II 59: iisdem qualitibus est humanum corpus temperatum, unde et -us, i. minor mundus, appel-

latur. BERNARD. SILV. Verg. Aen. p. 109: dicimus mundum qui a Iove regitur hominem qui ab anima movetur. Unde -us, i. minor mundus, dicitur. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1126^C: quere, obsecro, in -o, nam et sic dictus est homo; quere, inquam, in -o, hoc est in minore mundo. JOH. SARISB. poligr. IV 1: in quo quidem optimam vivendi ducem naturam sequimur, que -i sui i. mundi minoris, hominis scilicet, sensus universos in capite collocavit. GODEFR. S. VICT. microcosm. p. 31: megacosmi nomine hanc visibilem mundi machinam, -i vero nomine hominem significans. ALEX. NECK. nat. rer. 2,47 p. 158: -us etiam, hominem loquor, constat est hiis, in quibus est discordia sed concors. 3) *l'âme humaine*: HRABAN. epist. 8 p. 394,16: de machina corporalis mundi, -i spiritalem exquire intellegentiam. REMIG. genes. col. 57^A: quod Deus in maiori mundo, hoc anima in corpore nostro, operatur. Unde et -os grece vocatur, id est minor mundus. RADULF. GLAB. hist. p. 4: nam et illius vite substantiam greci philosophi michrocosmum, id est parvum mundum, dixerunt. ARNULF. AUREL. glos. Lucan. IX 4 p. 432: hi duo motus *rationalis et irrationalis* dicuntur esse in -o i. in minori mundo, i. in anima humana. 4) *l'humanité en général*: CARM. Cant. 4,4a,3: tertia die / surgit a morte, / trahens -um / ad semet ipsum, / scandit omnes / super celos. GERH. SEV. ad Henr. 2: gemma nitens regni, totius flos -i.

micrologus, -i m. *abrégé*: VITA Theofr. p. 481: -um cudens de lapsu mundi senario determinat eum sermone rythmico. DONIZO Mathild. I 496 p. 362: -um librum sibi dictat Guido peritus.

micros, -a, -on [μικρός] *petit*: 1) *en général*: AUREL. mus. I p. 32: -os autem grece, latine minor cognominatur. Gosb. Guillelm. p. 621,39: Gosbertus tapinos, -os, apodemus et exul. ODO CLUN. occ. p. 3: ast tamen ut -os, megalos quoque vel quasi mesos. 2) *en parlant des petits gens*: DONIZO Mathild. II 198 p. 383: absolvitque viros... -os (*opp.* proceres, grandes).

mictalis, -e *orig. et sens inc.*: GLOSS. medic. p. 46,10: -is: acreae.

micticum, -i n. *orig. et sens inc.*: GLOSS. medic. p. 46,10: -um: acrum.

mictos, -a, -on *formes*: mictum: CRUINDM. p. 45. mixton: CRUINDM. p. 45. *mixte (en parlant d'un genre littéraire)*: 1) *adj.*: ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,42: est genus hic dispar -on coenon prece iunctum. GERBERT. geom. p. 65: quod genus -on a Grecis dicitur. 2) *subst. neutr.*: CRUINDM. p. 45: commune vel mixtum, quod Greci coenon vel -on vocant. ib.: coenon est vel -on, in quo poeta ipse loquitur et persone loquentes introducuntur. ib.: coenon est vel mictum.

mictualis, -e *diurétique*: GLOSS. med. p. 14,7. ib. p. 22,10. p. 47,15.

micturio 4. *uriner*: BALDRIC. hist. Palaest. (DuC): quod quidam in manibus suis -ebant.

micula, -e f. *petite miette*: BENED. ANIAN. conc. col. 736^B: -as ipsa panis post viam detersas.

miculator, -is m. *faute du copiste pour adminiculator ou incusator?*: DIPL. Otton. I 340 p. 465,13: Johannes iudex, Stefanus -or.

midallum, -i n. [amydalum] *sens inc.*: RECEPT. A. 182 p. 35: electuario de -o ad tissicos et impiicos.

middila, -e f. *sens et orig. inc.*: REG. Werd. 2,24 p. 53,20: emit... in Lagi in -a duas scaras et in Uuibodi silva unius scare duas partes.

midietas, -tis f. v. *medietas*.

midus, -i m. [*orig. inc.*] *sorte de mesure?*: CONCIL. Dion. p. 691: de lignis mesure, que -i appellantur, mille centum.

1. miga, -e f. [*cat.* mitja, *dérivé de mig, lat. medius*] *moitié, demi*: CARTUL. S. Cucuph. II 131 (a. 1021): quarteradas VIII et -a de vineas. *cf. medius*.

2. miga, -e f. v. *mica*.

migale, -es f. [μυγαλή] *metr.*: mīgalē. *hermine*: EGBERT. LEOD. rat. I 450: -e, cuniculus, sophorum nigredine pulchra.

migalinus, -a, -um v. *mygalinus*.

migans v. *mico*.

migdala, -e f. [*pour amygdala*] *amande*: RECEPT. C. 22 p. 67: -as amaras... teris.

migera, -e f. [*cat.* mitgera, *dérivé de mig, lat. medius*] *formes*: mitgeriam: DOC. Helen p. 335 (a. 1097). migeres: CARTUL. S. Cucuph. II 656 p. 321 (a. 1067). *mesure de capacité*: 1) *pour les céréales*: CARTUL. S. Cucuph. II 198 p. 539 (a. 1035): in propter precium mancosos III et -as V de ordio. LIB. feud. maior II 511 p. 24 (c. 1050): si comes posset probare hominem vel homines Gaucerandi minuisse vel peiorasse -as mercati Bisulluni. CARTUL. S. Cucuph. II 656 p. 321 (a. 1067): de ipso ordio ad Ioan Babtidato eminas V et ad Guilabertus, presbiter, migeres V. ib. 705 p. 367 (a. 1081): concessit pro anima sua ad s. Vincencii -am I de ordio. CARTUL. Templ. 82 p. 63 (a. 1134): XL -as ordeï... XXX -as ordeï. 2) *pour le vin*: CARTA a. 1075 (Vaissete, Hist. Langued. V 519): -a I de vino. LIB. feud. maior I 453 p. 476 (a. 1092): de vino -as II ad mensuram de Modeliano ex unaqueque. DOC. Helen. p. 335 (a. 1097): unam peciam carnis et unum panem et mitgeriam unam vini. CARTUL. mon. de S. Cruc. 32 (a. 1110): -a una de vi. CARTA a. 1168 (Esp. Sagr. 47,262): -a... vini sinceri III.

migerada, -e f. v. *migerata*.

migerata, -e f. [*migera*] *orth.* migerada. *mesure agraire*: CARTUL. Popul. 58 p. 31 (a. 1187): habeant autem isti prenominati... predictum honorem, scilicet L migeradas, illas tantum in vita sua... donent eis in terminio de Avinbudino L migeradas de honore, XXX cultas et XX incultas. ib. 109 p. 62 (a. 1188): preteera damus vobis XXX -as de terra inculta... et sciendum quod XXX -as carrigue habent loca assignata.

migito *faute pour mitigo*: GLOSS. medic. p. 52,11: paragorizat id est migitat et delectat.

migma, -tis n. *mélange*: 1) *vin (?) coupé*: WALTHARIUS 299: alie referuntur edende. Atque exquisitum feruebat -a per aurum. 2) *paille, mélange de balle et de grain*: a) *au propre*: GLOSS. AA.: -a i. palea minuta trita frumento permixta. FORM. Sangall. II 35 p. 418,21: tolle... singulas oves et da illis cotidie sal et ventilamina vel commixtum -a, ut tunc bone sint (*cf. VULG. Is. 30,24*). 10 AELFR. Angl. Sax. vocabul. p. 38: nomina tritici sunt: ... -a, esceda. b) *au fig.*: VITA Bav. II p. 242: quam magis ingenii detriui -te crassi.

migmas v. *smegma*.

migranaria *orig. et sens inc.* GLOSS. AA. 445,1,35: caerula caelena seu -a.

migranea, -e f. [*hemicrania*] *migraine*: THIETM. 4,72: Alviricus, cui in capite suo multum nocuit -a, que duplex est, aut ex gutta aut ex vermibus.

migranium, -i n. [*hemicranium*] *forme*: -eum: MIRAC. Fid. p. 201. 1) *migraine*: RECEPT. B. III p. 41: a pota vel ad -um. MIRAC. Fid. p. 201: dolor intolerabilis migra-neoque similis caput quassare cepit. 2) *mal à la tête (en général)*: RECEPT. A. 124 p. 27: ad -o oculorum.

migratio, -nis f. *passage de la vie à la mort, trépas*: 1) *avec complément*: DIPL. Caroli II, II p. 184,16 (a. 868): post utriusque ab hac luce -nem. TRAD. Frising. 1441e,a (a. 1022—39): post -nem sue vite. 2) *abs.*: TRAD. Patav. 57a (a. 803): tradidit ad ecclesiam... omnia que habuit post -nem illius. ASTRONOM. Ludov. p. 648: instante -nis eius articulo. TRAD. Frising. 674 (a. 845): felici -ne defunctis. PRUD. Maur. p. 278: hora -nis sancte Virginis. UFFING. Ide 1,5: post cuius *Ecberti* -nem. TRAD. Ratisb. 258 (a. 996—1000): tempus eorum -nis. GODEFR. MONEM. hist. 8,15: o nobilissimi regis -nem. 35 THEOD. HIRS. loc. sanct. 23 p. 59: -o domine nostre cernitur esse depicta.

migro 1. *forme*: miclo: BONVILLANO 217 p. 118 (a. 1198). migror: VITA Eberh. I 10 p. 83,6. VITA Liutb. 35 p. 41,7. *changer de séjour*: I) *sens propre*: A) *partir, aller d'un lieu à un autre*: ANNAL. Laresh. a. 747 p. 26: ad Romam. WALAHFR. imag. Tetr. 135: ad arces Francorum. EIGIL. Sturm. 13 p. 371,16: cum operariis... inde -avit. CHRON. Moissiac. p. 289 (IXe): in Alamannia. HROTSV. Gong. 135: raptim redeundo -avit. OTTO FRIS. gesta 1,49 p. 69,7: ad gravissimos viros. B) *venir (poét.)*: HRABAN. carm. 11,35: iudex precinctus -ans tibi rite ministret. C) *voguer (poét.)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,52: commite vatem ventis, Aquilina, -antem.

II) *sens figuré*: A) *quitter la vie, mourir*: 1) *avec prép.*: a) ab: WALAHFR. carm. 5,83,2: carnis a claustro. DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 15,43 (a. 833): a b hac luce (CAND. FULD. Eigil. II 4,2. AGIUS vita Hath. 21 p. 173,39. DIPL. Arnulfi 146 p. 222,35 [a. 896]). ANNAL. Xant. a. 843: a seculo (CHRON. Moissiac. p. 312 [IXe]). REGINO chron.

p. 147. ANNAL. Engolism. p. 486. CARTUL. Clun. I p. 434 [X^e]. GERH. AUG. vita Udalr. 1 p. 387,9. CARTUL. Richar. 131 p. 125 [a. 1156—58]. DIPL. Karoli III 20 (a. 880): ab hoc seculo (AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 83. THIETM. 2,18. ib. 5,39). ACTUS pont. Cenom. p. 24 (IXe): a corpore. b) ad: LIUTG. Greg. 10 p. 75,6: ad Dominum (VITA Bertini I p. 767,25. GENEAL. S. Arnulfi p. 310. CHRON. Moissiac. p. 289. ADSo Waldeb. p. 1173. ANNAL. Engolism. p. 487. CHRON. Ved. p. 688. etc.). EIGIL. Sturm. 25 p. 377,35: ad Christum (ANNAL. Engolism. p. 487. FOLC. gesta Bert. p. 41. THIETM. 1,22 etc.). ACTUS pont. Cenom. p. 12 (IXe): ad celum. CANTAT. S. Huberti 53 p. 127,1: ad Deum. REGINO chron. p. 94: ad celestia regna. GERH. AUG. vita Udalr. 27 p. 414,11: ad requiem. WIPO prov. 87: ad eternam sedem. EGBERT. DIAC. Amor. p. 348^B: ad perpetue vite Auctorem. c) de: LIBELL. Baw. et Car. 2 p. 6: de seculo (ANNAL. Xant. a. 844). COD. trad. mon. Lunel. 38 p. 23 (IX^{ex}): vel ad Romam aut de hoc seculo (VITA Liutb. 35 p. 41,7. GENEAL. S. Arnulfi p. 309 note p. GENEAL. Caroli p. 246 [IXe]. THIETM. 2,29 etc.). DIPL. Ludow. Germ. 15 p. 19,12 (a. 834): de hac luce (CAND. FULD. Eigil. I 3 p. 223,33. ANNAL. Xant. a. 814. DIPL. Arnulfi 23 p. 34,31. CARTUL. S. Bened. Floriac. p. 147 [a. 974]. THIETM. 2,41 etc.). DIPL. Arnulfi 2 p. 4,19 (a. 880): de luce huius vite. CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,16: de hoc mundo. d) ex: LIUTG. Greg. 6 p. 72,21: e seculo. AGOBARD. epitaph. Caroli col. 349^C: ex orbe. ANNAL. Xant. a. 846: ex hac luce (POETA SAXO 3,217. THIETM. 4,63). ABBO FLOR. cycl. decenn. col. 575^D: ex hac vita. DOC. S. Florb. p. 378^C: e corpore. 2) *avec adv.*: POETA SAXO 4,301: hinc. 3) *avec abl.*: RICHER. I p. 200 (ed. Latouche): hac vita. 4) *abs.*: WALAHFR. Wett. 541: cras -abis... vite confinia linquens. DONAT. METT. Ermel. p. 6,14: didicerunt eum -asse (TRAD. Frising. 161 [a. 792—808]. WETT. Gall. 26 p. 271,3. HINCM. REM. epist. col. 55^B. EPIST. divort. Loth. II p. 215,33. ACTUS pont. Cenom. p. 49. VITA Odil. I p. 50,16. GERARD. SVES. Rom. metr. col. 175^C. HROTSV. asc. 80. ADAM BREM. 1,50 p. 51,13. CARTUL. scrin. Col. A I 9 p. 256 [a. 1175—91]. VITA Will. Ebbelh. p. 331,6. etc.). B) *passer à, être dévolu*: WIBALD. epist. 261^{med}: cum se asserat... uxorem potius in sua iura per matrimonium transire quam ipsum in femine leges -are debuisse. C) *cesser, disparaître*: WALTHARIUS 1255: -avit concordia nobis. D) *s'appliquer à qc.*: DIPL. Otton. III 389 p. 820,14 (a. 1001?): quidam pontificum... ad aliena, id est ad nostra et nostri imperii maxime -averunt.

migraturus, -a, -um *mourant*: NECROL. Lund. p. 39,28: in causa -i.

mihi v. *ego*.

mijarexus, -i m. [*gr. byz. μιλιάρχησιον de latin milia-*rense] *monnaie d'argent byzantine*: GUILL. CAS. I 84 p. 35: bisant. CC de -is de merce illa. ib. 378 p. 150:

bisant. mussimutinos de -is LXVII mundos ab omnidricto et iusti ponderis. v. *miliarense*.

mila, -e f. [*μῆλον*] *pomme: ici mila agreste = pomme sauvage*: ANTIDOT. Glasg. p. 120: -a agreste in umbra siccata in pila lignea cum pistillu ligneu teris.

miles, -itis m. *formes*: milix: LIB. Pont. I p. 328,5. milis: ARS BERN. p. 67 n. 33. *étymol. popul.*: HRABAN. univ. 1. XVI, II col. 449^C: -s dictus, quia mille erant ante in numero uno, vel quia unus est ex mille electus.

D) *soldat, combattant, guerrier*: A) *au propre*: WALAHFR. Mamm. 8,16: -s, vexilla sequeris. carm. 5,45,5: -s... fortis. POETA SAXO 1, 285: urbem... -itibus suis mandaverat... tuendam. VITA Corint. p. 136: plus honorant -ites quam angelos, plus frequentant curiam quam ecclesiam. ARTALD. libell. p. 122: aperientibus tandem tam -itibus quam civibus portas urbis regi Rodulfo. HROTSV. Gall. 7,2: convenite, congregamini, tribuni et centuriones omnesque mei iuris -ites. FLODOARD. annal. p. 93: regii -ites episcopatum Remensem depre-dantur. ib. p. 106: Ragenoldus comes et Dodo... cum quibusdam -itibus ecclesie, ipsos grassatores in fugam agunt. WIDUK. I, 9 p. 13,5: congregatis ducibus ac -itum principibus exercitus sui. ib. 3,4: exinde collecta ex omni exercitu electorum -itum manu Rothun Danorum urbem adiit. RICHER. II p. 270: reges de castris amissione commoti, in hostes -ites parant. THIETM. 6,49: fratrem meum... cum XX tantum -itibus armatis secum sumens. ADAM BREM. p. 264,3: fortissimos educat -ites. WIPO gesta 33: exhortans -ites ut pugnarent. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 301,30: inde collectis undecumque -itum suorum auxiliariis cohortibus, iterum in Franciam reversus est. FRID. I epist. p. 5,1: *victoriam* cum mille octingentis -itibus conquistam. OTTO FRIS. gesta 2,35: nullus in illa concertatione privatus principe strennuior nullus nec gregarius -s ad sumenda arma promptior. B) *au figuré*: 1) *celui qui a les qualités du soldat (en faisant allusion au courage)*: WIDUK. 3,46: ipse primus equum in hostes vertit, fortissimi -itis ac optimi imperatoris officium gerens. THIETM. 2,27: iste (*sc. episcopus*)... post longum mutui agonis luctamen victor hostem prostravit... excipitur ab omnibus -s bonus in clero et servatur optimus pastor in populo. ib. 3,8: comes Harnenburgensis, -s per cuncta laudabilis. MIRAC. Will. Gell. p. 561: vir quidam nobilis et -s strenuus. OTTO FRIS. gesta 1,8: strennuissimique ac nobilissimi -itis officium implens in omnibus periculis suis viriliter imperatori astiterat. 2) *celui qui a les défauts du soldat, qui se conduit en soudard*: THIETM. 8,4: uxor autem eius... supra modum bibebat et in equo, more -itis, iter agens quendam virum iracundie nimio fervore occidit. NICOL. LEOD. Lamb. p. 415,22: affectu non -s sed clericus, non comes sed Lamberti erat discipulus. C) *dans la hiérarchie militaire*: magister militum, *maître de la milice (aux époques romaine et byzantine, et par analogie)*: DIPL.

Karoli III 17 p. 30,26 (a. 880): terminatio... inter P. ducem et Marcellum magistrum -itum. ASTRONOM. Ludow. p. 628: Leo magister -itum. ANAST. chron. 51,23: Vitellius, magister -itum Romanorum. VINC. KADL. chron. p. 34: prius magister creatur -itum, tandem regia fungitur maiestate. D) *mercenaire*: RADBERT. epitaph. Arsen. II 15 p. 83: qui suis iustisque stipendiis ducat post se -ites. ROTUL. pip. 8 Henr. II p. 53 (a. 1161—62): in liberatione VII -itum soldariorum de toto anno quater XX. et IIII 1. et XVIII s. et VIII d.

II) (*collectif*) *troupe armée, armée*: A) *au propre*: ERMOLD. NIGELL. III 1597: -ite Francisco rura repleta manent. POETA SAXO 2,40: necnon Spoleti rector cum -ite multo/... ad hoc bellum properabat agendum. ib. 5, 615: ibat per patriam multo cum -ite nostram. WIDUK. 1,38: rex autem cum iam -item haberet equestri prelio probatum. ib. 2,11: vertit -item avidum pugne et preda urbis ditatum in Laras. OTTO FRIS. 1,19 p. 32,18: non parvo -ite Alemanniam ingressus. *notez l'expression* armatus miles: WIDUK. 1,38: evenit ut hostes viso -ite armato fuge statim indulsissent. ib. 3,6: armatumque -item in Italiam ducens. THIETM. 2,13: Romam armato petens -ite eiusdem cives sibi resistentes bis vicit. ib. 5,12: Argentinam... -ite petit armato. THANGM. Bernw. 32 p. 772,44: turre et munitiora loca circa ecclesiam armato compleat -ite. B) *par métaphore*: HROTSV. Bas. 76: dampnandus dampnandarum princeps legionem, / consedit medius, corvino -ite septus.

III) *compagnon*: A) *garde, compagnon armé*: 1) *en général*: FRULAND. Leud. p. 360,26: dum... rex ageret venationem accidit ut unum ex -itibus currentem... ramus... in oculo reverberaret. WALAHFR. carm. 5,77,10: purpuram, sceptrum, diadem, fascas, / -itum turmas, decus et patenum / temnit. ARDO Bened. p. 211,20: aule regie -itum stimulat corda. RIMB. Ansc. 29 p. 59: Christus... a Judeis et -itibus sputa et opprobria patiens. GERBERT. epist. p. 110: post meridiem occupatis -itibus regiis vino et sonno. THIETM. 6,2: ab archipresule predicto in castellum Ivicansten detruditur diligenterque a suis -itibus die noctuque servatur. ib. 7,14: dux... cum in silva quadam illicite venaretur, ab uno -itum suimet... vulneratur. ODO DIOCIL. 6 p. 69: rex... non habens secum gregarios -ites nec servientes. 2) (*collectif*) *escorte armée*: LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 198,10: ipse... gregario tantum ac privato -ite contentus, infesto exercitu ingressus est Ungariam. B) *homme d'escorte*: HROTSV. Gall. 4,5: statis, -ites? currite, abite; adducite filias ad obsequium sui domine. RADULF. TORT. Bened. p. 405: comitissa -itum vallata phalange, hospitium ibidem accepit. FALCO chron. p. 105: ut enim Hispanie rex Adefonsus Constantie regine coniugio poteretur... que, dum... iter ad Hispanias aggressa fuisset, Trenorchium sufficienti satis -itum agmine stipata devenit. MIRAC. Adalh. II p. 367: -itum stipante caterva, comes ad fere-

trum sancti accessit. HONOR. AUG. elucid. III 1: sicut sponsus cum multitudine -itum ad suscipiendam sponsam venit. OTTO FRIS. gesta 2,11: in qua eundem iuvenem sociumque vie habere debuit. C) *familier à la cour d'un roi ou d'un dignitaire*: HINCM. REM. ord. palat. 27 p. 68 (éd. Prou): ut illa multitudo, que in palatio semper esse debet... persistere posset, his tribus ordinibus fovebatur. uno videlicet ut absque ministeriis expediti -ites, anteposita dominorum benignitate et sollicitudine, qua nunc victu, nunc vestitu, nunc auro, nunc argento, modo equis vel ceteris ornamentis... ad regale obsequium inflammatum animum ardentius semper habebant. RUOTG. COL. 30: delicatas vestes... etiam in domibus regum... declinavit; inter purpuratos ministros et -ites suos auroque nitidos vilem ipse tunicam... induxit. MIRAC. Eugenii p. 58,9: erat quidam -s prefati principis nomine Hetilo, princeps cubiculariorum. MIRAC. Hugon. Enz. p. 97: Guillelmus Arvernorum dux... cuius familiares -ites sepius ipsum Balmensem frequentabant locum LAMB. ARD. hist. Ghisn. 144 p. 635,19: in terra sua residens, decem -ites... familiares sibi et semper collaterales... et honestissimam... detinuit familiam.

IV) *officier à la cour d'un roi ou d'un dignitaire*: DIPL. Otton. III 205 (a. 995): nullus dux, marchio, comes, vicecomes, sculdasio, gastaldius, decanus noster nostrorumque militum -s vel cuiuscumque ordinis persona. CONST. I 43 p. 88,6 (a. 1035): si vero abbas quenpiam... in suo obsequio habere voluerit, faciens eum dapiferum aut pincernam sive -item suum, et aliquod beneficium illi prestitit, quamdiu erga abbatem bene egerit, cum eo sit, cum non, ius quod ante habuit, habeat. ACTA Henr. Leon. 88 p. 132,17 (a. 1171): ministerialium nomina hec sunt: Jordanus dapifer, Heinricus pincerna, Wernerus camerarius... Frideric advocatus, Ludolfus -s. RICHARD. LOND. Ep. dial. scac. I 3 p. 9: -itum qui et camerarii dicuntur quia pro camerariis ministrant. ib. I 5 p. 16: in leva eius... residet cancellarius... post hunc -s gregarius quem constabularium dicimus, post hunc duo camerarii... post hos -s qui vulgo dicitur marescallus.

V) (*pour eques*) *qui appartient à l'ordre équestre dans l'antiquité romaine*: ANNAL. Hild. a. 4468: Romulus mille iuvenes de plebe elegit, quos -ites apellavit et centum seniores, quos senatores dixit. OTTO FRIS. chron. 3 capit. 14: de... seditione Romani populi, occisione senatorum et -itum.

VI) *soldat monté et pourvu de l'armement complet*: A) *en général*: CARTA a. 831 (HARIULF. chron. centul. app. VII p. 308): vicus -itum centum et decem, unusquisque semper equum, scutum, gladium, lanceam ceteraque arma exhibet. THIETM. 6,10: premissis clam loricatis -itibus electis (cf. ib. 4, 46). VITA Meinw. 142: singulos -ites electos, loricatedos et galeatos ensibusque precinctos

in singulis collocat. ANSELM. MOG. Adalb. 290: -s equo vectus, caput alta casside tectus, / cinctus et ense latus, clipeo, thorace gravatus. B) *cavalier par opposition à fantassin*: RICHER. I p. 20: congregari precepit -ites peditesque. ib. II p. 180: pedites mox vociferari, clangere -ites cepere. WIDUK. 3, 54: pedites barbarorum dum longiorem viam currunt et certamen ineunt, fatigatione dissoluti -itibus citius cedunt. THIETM. (?)5, 21: -ites cottidie ob acquirenda equorum pabula armati exire solebant. TRANSL. crucis p. 164: innumerabilis diversa 10 tam -itum quam peditum multitudo. ORD. VIT. hist. X, 7 t. IV p. 49: fere 140 -ites cum innumeris peditibus capti sunt. OTTO FRIS. gesta 1,13: civitatem cum infinita multitudine -itum ac plebis obsidione cinxit. CONST. I p. 206,11 (a. 1162): si -s est, si autem pedes est, iuxta 15 legem condicionis sue purgabitur. CARTA a. 1188 (Böhmer, Acta imp. 896 p. 608): adiuvabo cum -itibus et peditibus et archatoribus. C) *chevelier (par opposition à écuyer)*: MIRAC. S. Joh. Reom. (AA. SS. Jan. II p. 866): huius -itis armiger. ORD. VIT. hist. VIII, 18 t. III p. 379: 20 uno tantum -ite unoque clerico cum tribus armigeris contentus, pauperem vitam exegit.

VII) *vassal qui a reçu un fief d'un seigneur à charge de service noble (service de conseil et service militaire)*: A) *du roi ou de l'empereur*: 1) *en général*: HINCM. REM. ord. 25 palat. p. 17: de donis annuis -itum. annal. Bertin. p. 77: hec sunt nomina eorum qui hoc iuraverunt: de comitibus Milo, Ratharius... Rocolfus comes... De -itibus, Herleboldus, Vulfridus. DIPL. Otton. I 223 (a. 961): econtra vero noster dilectus -s Billinc tradidit. LIUTPR. 30 legat. 36 p. 194: principes isti... domini mei (*sc. imperatoris*) sunt -ites. id. antap. V 31: cui... se in -item dedit fidemque sibi servaturum curamento adfirmavit. RICHER. I p. 274: confert *rex* cum patre meo consilium, eo quod eius esset -s, consiliis commodus. ib. II p. 248: 35 Dudo, Karoli -s. TRANSL. Laun. p. 248: Rodulfus devotus -s, vassus dominicus Caroli regis. THIETM. 5, 7: Boemiorum ducem... ad -item sibi aliumque ad amicum... adipiscitur. ib. 5,22: Heremannus dux... regi humiliter presentatur... eius gratiam impetravit et... -s et 40 amicus eius fidus efficitur. ib. 6,3: habito regali placito, -iti suimet generoque Heinrico... ducatum dedit. ib. 6,91: manibus applicatis -s efficitur (*sc. Bolizlavus dux Polonie*) et post sacramenta regi ad ecclesiam ornato incedenti armiger habetur. ib. 7,30: Willehelmus comes (*sc. Burgundie*)... -s est regis in nomine et dominus in re. WIPO gesta 28: Manefoldus comes, -s imperatoris. ANNAL. Quedl. a. 985: ambabus in unum complicatis 45 manibus, -item se et vera ulterius fide militaturus tradere non erubuit *Heinricus dux*. ANNAL. Altah. a. 1041 p. 27,38: iusiurandum regi fecit *dux Boemorum* ut tam fidelis illi maneret, quam -s seniori esse deberet. ib. a. 1045 p. 39,17: filium Baldwini -item per manus accepit *rex* illique marcham sue terre conterminam... dedit.

GUILL. PICT. gesta I 22 p. 48: *comes Flandrie* nomine siquidem Romani imperii -s fuit. ib. I 37 p. 88: manibus sese dedit, cuncta sua ab eo, ut -s a domino, recepit. LAMB. HERSE. annal. a. 1076 p. 270,6: iuncto sibi duce ac -ite Boemico... in marcham Misinensem se infudit 5 *rex*. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1078 p. 307,24: Roudolfus, dux et -s regis Heinrici. GALB. BRUG. 106 p. 153: -ites et proceres et cives Flandrie assensum regi prebuerant de eligendo et ponendo illo Willelmo sibi in consulem. 2) *spécialement en parlant d'un 'thane' anglo-saxon (cf. Guilliermoz, L'origine de la noblesse en France p. 87—97)*: LIB. Domesd. (Berks) (V. C. H. Berks. I, p. 316): Tainus vel -s regis dominicus moriens.

B) *d'un seigneur laïque*: DIPL. Arnulfi 185 p. 287 (a. 891 spur.): sicut Ysaac -s Brinberti in beneficium tenuit. MIRAC. Eugenii p. 60,24: qui dum, ut mos -itum est, pergeret ad dominum suum. DIPL. Loth. Franc. 2 p. 5,17 (a. 954): Hugo dux Francorum... ac Gislebertus, Burgundie comes precipuus, prenotati -s Hugonis fortissimus. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 34 p. 58 (a. 976): quam... comes concesserat Hilgerio cuidam -iti suo in beneficio. CARTUL. Regul. p. 101 (a. 986): quod Arreitort, vicecomes de T. dedit domno Azello suo -iti. TRAD. Brixin. 61 p. 25 (c. 1005): Hatto, -s eiusdem comitis cui tunc in beneficium concesserant *colonie*. CARTUL. S. Ben. Divion. II 234 p. 31 (a. 1006): -s comitis Ottonis. FULB. epist. VI col. 204^C: exigo... commendationem vestrorum -itum qui de nostro casamento beneficium tenent, salva fidelitate vestra. CARTUL. S. Trin. Rotomag. p. 437 (a. 1030—91): veteris beneficii cuiusdam -itis. MIRAC. Fid. II 7 p. 112: dicebat enim -item se habere... virorum quinquaginta potentem. RADULF. TORT. Bened. p. 394: interpellatus... vir nobilis... a quodam suorum -itum... ut supradictum servum ei iure beneficii donaret, annuit. CARTUL. cath. Ambian. I 6 p. 10 (a. 1069—74): excepto quod -ites eius de ipso comitatu suo beneficio possidebant. TRAD. Frising. 1469 p. 31 (ante 1073): Arnolt comes de Diezan et -s ejus W. CARTA a. 1074 (*Le Glay, Glossaire topogr. de l'ancien Cambrésis p. 11*): pro sua et -itum suorum inde casatorum absolute. CARTUL. S. Ben. Divion. II 366 p. 146 (a. 1088): concesserunt -ites qui de me habebant casamentum in ipsa terra. CARTUL. Sithiens. II, I 94 p. 36 (a. 1096): coram plerisque beneficiatis -itibus suis. 45 GESTA cons. Andegav. p. 149: aggressus consulem precibus... ut eum -item constitueret et... modicum terre ei largiretur quo posset eum gratiosius et accuratius servire. SIGEBERT. GEM. chron. a. 1106 p. 370: sacramentum quod ut -s domino iuraverat. NALGOD. Odon. p. 190: Adegrinum -item, qui inter consiliarios predicti comitis nobilissimus et magnus erat. LIB. Feud. Maior II 511 p. 25 (XII s.): nullum dominium nullumque senioraticum habeat Gaucerandus vel sui in predicto honore vel in -ite predictum honorem tenente. ACTA

Henr. II, I 294 p. 443 (a. 1170): faciatis venire coram vobis de legalioribus et antiquioribus -itibus de honore de Saltwode.

C) *du pape*: URBAN. II epist. col. 293^D: eo videlicet tenore ut heredes sui Romani pontifices -ites fierent et ex eius manu comitatum obtinerent. BERNOLD. chron. a. 1084 p. 440,7: Roubertum Wiscardum, ducem Calabriae et Apulie et iuratum -item domni pape. ib. a. 1093 p. 457,12: Gebehardus... episcopus et apostolice sedis legatus, Welfonem ducem... per manus in -item accepit.

D) *d'un dignitaire ecclésiastique*: CARTUL. S. Mar. Carnot. I 9 p. 83 (a. 950): Carnotum... antistes... reddimus in propriis fratrum usibus... que eorum alimoniae subtracta... atque... in casamenta -itum... tradita. TRANSL. Gorg. II p. 243,3: veteranus -s senioris nostri domni A. presulis, infestus valde religioni nostre, eo quod teneret plurimum terre de abbacia nostra. RICHER. II p. 312: *episcopi* -ites mox regibus sacramento alligati sunt. GERH. AUG. vita Udalr. 28 p. 416,39: episcopus quibusdam de -itibus... voluit beneficia abstrahere, propter quorundam consilia, sine illorum reatu. TRAD. Brixin. 53 p. 21 (c. 995—1005): concambium factum inter Albuinum venerabilem episcopum et quendam nobilem -item suum Rihherium. VITA S. Guidon. Aniciens. (AA. SS. Ben. V p. 836): iussit ut omnes -ites ac rustici de episcopatu convenirent in unum, auditurus ab eis quale sibi de regenda pace darent consilium. DIPL. Conr. II 114 (a. 1028): nullus dehinc episcopus... ullam habeat potestatem... abalienare vel inde -ites suos beneficiare. CONST. I 441 p. 650,21 (a. 1071): dux Godefridus -s effectus est domni episcopi Dietwini. CARTUL. Mog. A 341 p. 237 (a. 1074): Bertoldus etiam comes -s noster (*sc. archiepiscopi*) effectus est, quem rogatu canonicorum eiusdem loci advocatum substitutumus. CARTUL. archiep. Magd. 175 p. 236 (a. 1100): de -itibus archiepiscopi, Fryderic palatii comes, Thiedric comes, Alveric secundus advocatus eiusdem civitatis. VITA Meinw. 126: Atholdus, -s Coloniensis archiepiscopi. ib. 70: episcopus eum ad -item suscipiens XXX aratra in predicto pago in beneficium dedit ea ratione ut in expeditionem IV scuta transmitteret et, si a servitio se umquam alienaret, XXX aratra redderet. OTTO FRIS. gesta 2,44: pontificatum eiusdem civitatis acceperat. Regalia... que iuxta rationes curie nulli episcoporum -iti, antequam de manu principis suscipiantur, tradere licet... tradiderat.

E) *d'une abbaye*: POLYPT. Irm. app. XXVII p. 364: servi vero Sancti Juniani ad eum venire solebant et ex illis suos servientes in domo sua, vel quoslibet ministros, quosdam autem -ites faciebat absque consensu abbatum atque monachorum. MIRAC. Eugenii p. 63,7: quidam ipsius abbati -s et propinquus. FOLC. gesta Bert. p. 619,26: abbas... villas... absque his, que in aliis ministeriis erant distribute vel que -itibus et cavallariis erant

beneficiate... iussit... describere. ANNAL. Nivern. (M. G. H. SS. XIII) p. 89: bellum inter Airardum et -ites Sancti Cirici. CARTUL. Argent. I 52 p. 45,12 (post 1007): quamdiu Fridericus abbatiam tenuerat, qua relicta erga episcopum Erkanbaldum eadem... sibi in beneficium conduxerat et postmodum suo -iti V. in beneficium prestiterat et postquam Fridericus obiit, Adalbertus advocatus predictum V. sibi ad -item conquirens dederat illi predicta in beneficium. CARTUL. Saviniac. 641 p. 321 (a. 1025): accepit hoc alodium ad partes Sancti Martini quidam liber -s eorum. CARTA Camprodon. a. 1078 (Monsalvatje, Noticias historicas VI p. 29 ap. X): omnes fevos -itum quos in Bisuldunensi confinio Sancta Maria habebat absque fevo. CARTUL. Bituric. IV p. 37 (a. 1097): S. Rodulfi -itis de Sancto Sulpitio. DIPL. Loth. III 79 p. 124,3 (a. 1136): cum ceteris beneficiis, que tenent -ites ad commune servitium congregacionis et abbatisse. CARTUL. Lerin. 200 p. 202 (a. 1158): -ites omnes fidelitatem et hominum fecerunt.

F) *d'une église*: TRAD. Frising. 1079 (a. 926—37): quendam nobilem virum -item eiusdem ecclesie. ABBO FLOR. epist. col. 440^D: dotes ecclesiarum... suis -itibus aut pro donativis erogant aut vice beneficiorum disperunt. CARTUL. S. Petri Carnot. I, 89 p. 214 (ante 1080): concedo... iuxta eandem ecclesiam, areas que dicuntur Arnulfi; necnon et Bovanem -item cum suo fevo, qui ad supradictam ecclesiam pertinere noscitur.

G) *spécialement, vassal laïque d'une église, participant aux élections épiscopales et aux actes de l'administration ecclésiastique* (cf. E. Laehns, *Die Bischofswahlen in Deutschland von 936—1056*, p. 87—89 et P. Imbart de la Tour, *Les élections épiscopales dans l'Eglise de France du 9e au 12e s.*): UTHO? Arbog. (AA. SS. Jul. V) p. 179: convocatoque clero -itumque coetu populique conventu. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 131 p. 159 (a. 973): huic... cessionis nostre assensum prebuerunt nostre sedis optimi quique clerici, potentissimi quoque -ites laici. GERH. AUG. vita Udalr. 28 p. 416,23: hec electio cum in ecclesia -itibus et familie nota facta fuisset... ab omnibus confirmabatur. ib. 28 p. 415,27: quidam clerici, advocato et aliis quibusdam -itibus de eodem episcopatu secum comitantibus. THIETM. 3,13: universus autem clerus et populus... completa electione, miserunt Ekkihardum... cum consortio aliorum fratrum et -itum, qui hanc imperatori nunciarent. ib. 4,2: conprovincialium autem Thiedricus et Sibert confratres... -itesque sancti Marini iussu archipresulis Willigisi, quibus adhebat occidentalium maxima multitudo. ib. 4,37: abbatissa... cum capellanis et -itibus respondit. ib. 6,62: veni ad refectorium, ubi prepositus cum universis confratribus atque -itibus sedens de electione tractabat. ib. 7,24: convenientibus archiantistitis -itibus. LEX fam. Worm. pref.: cum consilio cleri et -itum et totius familie has iussi scribere leges. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 87,24:

fratres et primos -itum Fuldensium diu ea consultatio tenuit, laicorum an monachorum iudicio in eos animadverti oporteret. HARIULF. chron. Centul. III 3 p. 97: hec sunt nomina -itum monasterio beatissimi Richarii famulantium, quos ubique abbas vel prepositi secum ducebant... ex sua frequentia regalem pene curiam nostram ecclesiam facientes. CARTUL. Sithiens. I p. 248 (a. 1107): abbas... sub testimonio et presentia fratrum et -itum suorum. RAHEW. 4,15 p. 255,6: civitas Frisingensis... conflagravit...; domus etiam et officine canonicorum et domus -itum... cremate sunt. CARTUL. episc. Halb. 47 p. 114,56 (XII s.): -ites, qui annuatim bis ad sinodum maiorem Halberstadensem et Caldenbornensem venire contempserint, tanquam putridum membrum ab ecclesia precidantur. CHRON. Lauresh. p. 414,47: abbas... omisso fratrum ac -itum consilio. ib. p. 414,50: -ites ecclesie tam ministeriales quam nobiles viri.

H) *en parlant de vassaux de rang supérieur et inférieur*: ALCUIN. epist. 233 p. 378: quid ei in comitatu suo tantus numerus -itum?... Item et illi (*sc. -ites nobiles*) gregarios, id est ignobiles, -ites plures habent quam deceat sub se. WIPO gesta 4 in.: quod... -ites primi, -ites gregarii, quin ingenui omnes si alicuius momenti sint, regibus fidem faciant. ib. 34: coniuraverunt enim omnes valvasores Italie et gregarii -ites adversus dominos suos, et omnes minores contra maiores. HERIM. AUG. chron. a. 1035: in Italia minores -ites... validam coniurationem fecere. CONST. I 45,4 p. 90,27 (a. 1037): precipimus... ut cum aliquis -s sive de maioribus sive de minoribus de hoc seculo migraverit, filius eius beneficium habeat. GODEFR. MALAT. hist. I 40: in curia comitis decem -ites sub se habens servivit.

I) *spécialement dans les cas de transfert d'hommage et par métonymie, hommage*: CARTUL. S. Petri Carnot. I p. 109 (XI s. in.): in eadem villa manentes tres -ites concedo cum beneficiis suis. ib. p. 163 (a. 1059): augeo huic domo quendam meum -item nomine Stabilem, cum terra seu decima quam ex meo beneficio in eodem loco tenebat. ib. p. 219 (a. 1081): quidam -s fundos quos possidebat... cum tribus -itibus, qui ex parte fundi ipsius fevati erant... Sancto Petro reliquit. ib. p. 214 (c. 1080): concedo etiam... Bovonem -item cum suo fevo. ib. p. 133 (XI s.): ea scilicet ratione ut, post mortem mulieris pars (*sc. beneficii*) retempta ab ea, cum omnibus -itibus ad ipsum fiscum pertinentibus... ad Sanctum Petrum rediret. CARTUL. Ciun. IV p. 515 (a. 1066): donamus castellum Aggeri cum -itibus, cavallariis, hominibus, mancipiis, universisque utriusque sexus infra terminos castelli predicti degentibus. CARTUL. S. Vict. Mass. I 217 p. 239 (a. 1070): reddo ei -item Gontardum cum universis que pertinent ad illius mansum.

K) *au fém., vassale*: BERNOLD. chron. a. 1085 p. 443,40: Mathildam, prudentissimam ducem et fidelissimam

Sancti Petri -item. CARTUL. archiep. Magd. 175 p. 236 (a. 1100): *archiepiscopus* Beatrici sue -iti facte pro legitima precaria de bonis episcopii tantum commendavit, unde... ipsa capere possit omnem utilitatem.

VIII) *dépendant (libre ou non) astreint au service armé* (*cf. O. von Zallinger, Ministeriales und milites*): A) *envers un établissement religieux*: DIPL. Otton. III 104 (a. 992): heribannum super -ites liberos et servos eiusdem ecclesie. CARTUL. S. Trin. Rotomag. p. 445 (a. 1030—91): abbas... unum -item suum nomine H. et servitium ejus prefato Rogerio dedit. CARTUL. Rhen. med. I 382 p. 439 (a. 1082—84): servientes... quos scaremmanos vocamus... cum ceteris nostre familie -itibus servire debent. CYROGRAPH. ep. Hereford a. 1085 (E. H. R. XLIV, 372): episcopus... concessit illi eandem terram ea conventionem ut duobus -itibus serviet sibi. CARTUL. Glannafol. II p. 453 (c. 1090): Raginendus -s... famulus est prioris Sancti Mauri. CARTUL. select. Altmann 83 p. 169 (c. 1154): archiepiscopus 30 -ites de familia sua de novo vestire debet. B) *envers un laïque*: CARTUL. Sithiens. I p. 249 (a. 1107): cum vero -ites ville in expeditionem comitis moniti proficisci deberent. TRAD. Altah. sup. (Monumenta Boica XII p. 16): probi -ites, videlicet omnes eorum servientes. OTTO FRIS. gesta 1,32: coloni... ad bellum necessaria instruunt... Qui vero de -itum ordine sunt, nulla occasione nisi gravissima domi remanere audebunt. ACTA a. 1195 (Stumpf, Acta imp. 530 p. 746): privilegium... de non serviendo nobis... nec in expeditione terrestri cum -itibus vel servientibus, nec in maritimo scolio cum -itibus marinariis vel galeotis.

IX) *prestation en hommes à laquelle des vassaux, des villes, des abbayes sont astreints envers le souverain ou un haut seigneur pour le service armé; ultérieurement son rachat en nature ou en espèces*: A) *dans le Nord de la France*: ACTA Phil. Aug. I 145 p. 176,12 (a. 1185): servient episcopo in guerra, quamdiu illa pecunia durabit, in quatuor tantum -itibus.

B) *en Angleterre et en Normandie, 'écuage'*: CARTA Guill. I c. 1072 (Cott. MS. Vesp. B. xxiv. f. 15 (18)); *cf.* E. H. R. VII Jan. 1892 p. 17): precipio tibi... quatinus omnes -ites quos mihi debent paratos habeant ante me ad octavas pentecostes. CARTA c. 1130 (Stenton, English Feudalism p. 280): pro tenura sua XVI ^{man} partem -itis perficiat. CARTUL. Rames. I 255 p. 14 (c. 1159): sciatis quod ubi R. clericus reddit compotum de scutagio -itum vestrorum ad Scaccarium, ego testificatus sum vos non debere regi plus quam quatuor -ites et per tantum quieti estis et in rotulo scripti. CARTA a. 1172 (Recueil Hist. de France XXIII p. 695 no 421): Vauquelinus de Ferrariis, V -ites et ad suum servicium XLII -ites et tres quartas et IIII -ites cum planis armis. ib. p. 697 no 429: I -item de XI -itibus cum scutis. ib. p. 703 no 453: abbas Montis debet VII -ites cum lorice ad servicium regis. ib. p. 704 no 460: vavassores de Baiocassino... faciunt

unum -item cum lorica et armis ad servicium domini Normannie. *ib.* p. 705 no 461: isti wavassores faciunt unum plenum -item cum equis et armis ad servitium domini Normannie. *ib.* p. 701 no 444: Enguerandus de V.... servit pro dimidio -ite;... fedum Roberti P.... vavassoria, debet servicium pro quarta parte -itis episcopo. *ROTUL. de Domin.* p. 36 (a. 1185): defendit se pro quinta parte -itis. *notez l'expression 'feodum militis', fief de chevalier (= en Normandie 'fief de haubert', cf. J. Boussard, L'enquête de 1172 en Normandie dans Recueil de travaux offerts a M. Clovis Brunel I p. 204—208): CARTA a. 1172 (Recueil Hist. de France XXIII p. 609 no 4): Guillelmus de W. tenet inde feodum unius -itis. Guillelmus R. tenet inde dimidium feodum lorice ... Guillelmus de W. tenet inde dimidium unius -itis. *ib.* no 5: Guillelmus de Humeto, constabularius Normannie tenet de domino rege honorem de Humeto per servicium quinque -itum et habet eadem baronia viginti duo feoda -itum ad servicium suum proprium, que reperiunt istos quinque -ites, quando opus est, ad servicium domini regis. *BENED. PETR. gesta I p. 278*: quicumque habet feodum unius -itis habeat lorica et cassidem et clypeum et lanceam; et omnis -s habeat tot loricas et cassides et clypeos et lanceas quot habuerit feoda -itum in dominico suo.*

C) *dans le Midi de la France, 'albergue'*: *CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 605* (a. 1053): habemus conventionem de receptis, in octobri, VI -ites, a pane et vino et carne et civada, in mense madio, alios VI -ites, a pane et vino et carne et erba. *ib.* II p. 161 (a. 1060—1108): per istos honores donat Bertrandus Pontius... duos multones... alberc a VI -ites et III sesters de ordeo. *CARTUL. Gellon. 329 p. 271* (a. 1121): solvimus... altari Sancti Salvatoris ... albergum decem -itibus et caseos et armoz... et cuncta que antecessores nostri et nos habuimus. *ib.* 490 p. 398 (a. 1134): donat per unumquemque annum de censu medietatem albergui de duobus -itibus et de uno sirvento.

X) *chevalier, noble de naissance*: A) *noble*: *VITA Will. Gell. p. 73*: precipue -itum ac nobilium virorum. *BERNER. transl. Huneg. p. 218*: erat quidam -s nobiliori genere exortus. *DROGO WIN. mirac. Winn. p. 281*: comes potentem -item offendere nolens. *MIRAC. Will. Gell. p. 560*: -s quidam de ordine militari militie secularis. *CHRON. S. Petr. Besuens. p. 310*: ut omnium -itum defunctorum corpora, que ab hoc Fontis-venue castro ad Besuam... non potuerint postari, in cimiterio istius loci a me consecrato, consuetudinaliter tumultentur. *CARTUL. Lerin. 74 p. 72* (a. 1035): si quis ex nostris hominibus... aut -s vel rusticus... ipsi monasterio dare voluerit. *CARTUL. S. Vict. Mass. II p. 194* (a. 1060): in laicorum hominum dominatione videtur esse redacta, ut -ites uxorati sint in ea prepositi et decani. *ib.* p. 195: si quis... clericus, -s, rusticus contra hanc cartam... ire voluerit. *TRANSL. Huneg. p. 223*: necnon et alios quamplures Viromanden-

sis territorii satrapas et -ites. *MIRAC. Fid. p. 185*: quendam -item genere ac potestate opinatissimum... ex castro Roca Dapulgi equitem... capere... constringere. *RADULF. TORT. Bened. p. 421*: unus -itum Patriciacum inhabitantium. *CARTUL. S. Vict. Mass. p. 555* (a. 1080): -ites Cadurgenses et alii homines. *DIPL. Henr. IV 355* (a. 1084): Hubertus civis Papie urbis et -s optimus. *LIB. Domesd. I f. 181 b, col. 1*: de hac terra tenent II clerici II hidas et III virgatas et unus -s unam hidam. *CONST. I 426 p. 609,17* (XI s.): qui convicia in alium dixerit, si -s, baculis multetur, si rusticus, scopis verberetur. *CARTUL. Gratianop. p. 49* (a. 1092—97): Viennensis archiepiscopus voluit audire iudicium, quoniam eo tempore -ites illius terre ad pacem faciendam coniuratos in manu sua tenebat. *CARTUL. Cellafr. p. 115* (a. 1120—40): Jordanus de Parezac, Guido d'Aenzac -ites et prepositi sui. *HONOR. AUG. imag. mundi III col. 166^A*: divisum est genus humanum in tria: in liberos, -ites, servos; liberi de Sem, -ites de Japhet, servi de Cham. *FULCH. hist. Hier. 2,32 p. 496*: -ites nostri erant quingenti, exceptis illis qui militari nomine non censebantur, tamen equitantes. *CONST. I p. 140,10* (a. 1152): si rusticus -item de violata pace pulsans manu sua iuraverit, ... manu quarta se -s expurgabit. *ib.* p. 215,2 (a. 1162): omnes cives... tam -ites quam populares. *CONCIL. Abrinc. a. 1172 (Mansi, Coll. concil. XXII col. 140)*: in adventu Domini, omnibus qui poterint, maxime autem clericis et -itibus, ieiunium et abstinentia carniū indicatur. *ACTA Phil. Aug. I 10 p. 15* (a. 1180): ad petitionem clericorum, -itum et burgensium. *CARTUL. Tirol. I 427 p. 223* (a. 1185): cum vassallis quos ibi habent... excepto ... eis vassallis qui nomen habent -itis.

B) *simple chevalier (par opposition à des nobles d'un rang plus élevé)*: *CARTUL. Roton. 241 p. 189* (a. 869): comitibus ceterisque nobilissimis ducibus fortissimisque -itibus. *WALTHARIUS 409*: nullus fuit in tanta regione tyrannus / vel dux sive comes seu -s sive minister. *RICHER. II p. 142*: lectum regnorum primates deferebant... -ites etiam... suo ordine prosequerantur. *DUDO Norm. 3,38*: constipatus dignissime comitibus -itibusque condignis. *GESTA cons. Andegav. p. 148* (a. 1044): viginti barones castellenses cum eo et quadraginta -ites vavassores. *CARTUL. S. Petri Carnot. II 112 p. 602* (a. 1082—1112): audientibus cunctis qui ibi aderant eiusdem domni baronibus atque -itibus. *CARTUL. Conch. 470 p. 341* (a. 1101): *opp.* barones. *LIB. Feud. Maior I 6 p. 11* (a. 1131): omnibus hominibus terre mee... obtimatibus, -itibus, burgensibus, rusticis. *USAT. Barc. 64 p. 25*: omnes homines, nobiles et ignobiles, magnates, -ites et pedites. *OTTO FRIS. gesta 1,3*: ex mediocri stirpe in Nortmannia ex eorum -itum ordine, quos vavassores vulgo ibi dicere solent. *GISLEB. chron. Han. p. 584, 12*: ab aliis nobilibus et -itibus et burgensibus fidelitates accepit.

C) (*avec un nom de lieu*) *seigneur*: CARTUL. Bituric. 5 p. 40 (c. 1040): S. Odoni -itis de castro Linensis. LIB. Serv. p. 31,5: -s quidam de castro Lavarzino. CARTUL. Cormar. 50 p. 102 (a. 1070—1110): Stephanus -s de castello Adraldi. CARTUL. Ausc. 7 p. 11 (a. 1081): Berardus quidam -s de Pertgeda. CARTUL. Rhen. inf. I 433 p. 302 (a. 1169): Gerardum, -item de Eppindorp. CARTUL. Lerin. 88 p. 81 (XII s.): Boso, -s Grassensis. CARTUL. Bean. 431 p. 174: Fulcherius -s de Boiset. CARTA a. 1188 (Mazzoleni, Le pergamene di Capua I 42 p. 98): Raynaldus -s de Petramellara.

XI) *chevalier (après la cérémonie de consécration ou d'adoubement)*: CARTUL. Belliloc. Lemov. 50 p. 92 (c. 971): sic per omnes curtes... imponimus iudices servos in tali conveniencia, ut nullus ex illis neque de posteris eorum efficiatur -s, neque ullus portet scutum, neque spadam, neque ulla arma, nisi tantum lanceam et unum speronem; non habeant vestem scissam de antea et de retro sed tantum clause fiant. CARTUL. Regul. p. 142 (a. 1087): tamdiu castra sua et allodia... cum filiis suis quos nutrire faceret, teneret quoadusque ipse -ites eos faceret. CARTA XI s. ex. (Le Prévost, Hist. ecclésiastique d'Orderic Vital V p. 194 no 47): Rodulfus... noviter -s effectus. CARTUL. Pontis. 36 p. 30 (c. 1099): maiorem filium suum... qui futurus erat -s in proximo. CARTUL. Mai. Mon. Dun. p. 71,24 (a. 1104): eo ipso anno quo arma recepit, iam factus -s. DOC. PORT. Doc. reg. I 25 p. 32 (a. 1111): tributarius si potuerit esse -s, habeat morem -itum. FULCH. hist. Hier. III 31 p. 726: acceptus armis, ab armigero in -item provecus est. Comes nempe Tripolitanus ad hunc gradum eum sublimavit. CARTUL. Clareval. I 60 p. 72 (a. 1140—63): filii postquam -ites facti sunt. HERIM. TORNAC. restaur. 20 p. 283,19: filium eius adulescentulum, necdumque -item factum. HILDEGARD. phys. 9,6: velut -s, qui de genere suo -s non est, sed factus est -s. CARTUL. S. Mar. Paris. I 40 p. 50 (a. 1169): filii eiusdem Ledesmalli, Matheus -s et Philippus, nondum -s. DOC. Carlat. II, 6 p. 10 (a. 1176): idem comes, post biennium factus -s, prestabit iusiurandum. ROTUL. Scacc. Norm. I p. 22 col. 2 (a. 1180): in roba quindecim sociorum comitis Teobaldis et in hernesio duorum novorum -itum 280 lib. et 20 sol. ACTA Pont. 109 p. 164,18 (a. 1184): centum videlicet libras Pontivensis monete ad filium meum -item faciendum. RAHEW. 3,6 p. 171,15: Fridericum ducem Suevie... adhuc adulescentulum, in presentia sua gladio accingi et -item profiteri postulant. OTTO FRIS. gesta 1,33: nam eo usque in puerilibus annis positus nondum -item induerat. GISLEB. chron. Han. p. 510,19: de ea filium habuit... quem avunculus suus... -item ordinare festinavit ut terre dominium valeret obtinere. ib. p. 567,1: dominus rex Romanorum Balduinum, comitis Hanoniensis filium de consensu patris novum ordinavit -item. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 12 p. 568,27:

factus igitur adolescens... in amorem Flandrensis comitis... in tantum excrevit quod eum militaribus implicans sacramentis -item fecit.

XII) *en parlant d'un ordre religieux militaire*, miles Templi, *Templier*: BERNARD. epist. 261 col. 468^A: unus de -itibus Templi voluit monachari in ordine nostro. CARTUL. Templ. 2 p. 2 (a. 1124): -itum Templi Salomonis. ib. 22 p. 16 (c. 1129): Xristo et suis -itibus sancte civitatis. ACTA pont. Rom. ined. I 201 p. 183 (a. 1145—46): -ites Templi Jerosolimitani novi. CARTUL. Clareval. I 8 p. 15 (a. 1147): frater Osto et frater Robertus, -ites Templi. OTTO FRIS. gesta 1,62: in cimiterio -itum Templi non longe ab antiquo Templo Domini sepultus. ANNAL. Herb. I a. 1148 p. 7,41: rex... superbiam -itum Templi detestatus. CARTUL. Mont. Salv. 67 p. 263: -itibus Templi Jherusalem. CARTUL. Cadun. p. 63 (c. 1158): duobus -itibus templianis.

XIII) *sens chrétien, champion du Christ*: A) *en parlant d'un saint qui a effectivement été soldat (S. Martin, S. Maurice)*: DIPL. Ludow. Germ. 100 p. 145,8 (a. 860): ob honorem Dei et sancti Mauricii -itis Christi. CARTUL. Athanac. 3 p. 552 (c. 968): donamus monachis, Deo et eius -iti Martino. THIETM. 2,11: totum hoc Deo -itique eius Mauricio. ib. 7,16: interventum Christi -itis Mauricii. B) *en parlant d'un saint ou d'un martyr*: 1) *avec génitif*: miles Christi: VITA Audomari p. 753,3: de... vita -itum Christi Audomari, Bertini et Winnoci. WALAHFR. carm. 5,77,12: -itis Christi... triumphum. HILDEG. EPISC. Faron. p. 192,4: -s Christi Faro. HROTSV. Dion. 120: o -s Christi, frater Dyonisi. id. Pel. 238: non patitur talem Christi nam -s amorem. THANGM. Bernw. 24 p. 770,19: devotis -itis... Christi (*sc. Bernwardi*). HARIULF. Madelg. p. 540: apparantur utilia que Christi -iti forent necessaria. NALGOD. Odon. p. 190: socius futurus mercedis in agone Christi -iti collaborat. miles Dei: WALAHFR. Mamm. 9,10: -s Dei sine crimine summi. GERARD. SUESS. Rom. metr. col. 175^C: vestiturque toga magis ardens celibe vita / intra castra Dei devotus -s haberi. miles Domini: VITA Leutfr. p. 11,16: devotus vero -s Domini Leutfredus. CALIXT. II serm. Jacob. col. 1384^C: isti (*sc. apostoli*)... -ites celi... habentur. 2) *avec adjectif*: WALAHFR. Mamm. 13,16: -s invicte. WALTH. SPIR. Christoph. I 10 p. 71,19: divini -itis (*sc. Christophori*) vocem. C) *en parlant des moines*: VITA Audomari p. 755,1: ad Christi -itum perrexere cenubium. VITA Winn. p. 771,19: prefatos Christi -ites cum aliis fratribus eorum precepto obedientibus in predictum transmisit pagum. D) *en parlant d'ecclésiastiques (par opposition aux laïques: miles ecclesie ou miles Christi par opposition à miles seculi)*: NICOL. I epist. 38 p. 309,35 (a. 865): cum -itibus Christi sit Christo servire, -itibus vero seculi seculo. ib. p. 310,1: quodsi seculi -ites seculari militie student, quid ad episcopos et -ites Christi, nisi ut vacent orationi? ib. epist. 104 p.

613,18 (a. 861): cum discreti -ites sint seculi a -itibus ecclesie, non convenit -item ecclesie seculo militare, per quod ad effusionem sanguinis necesse sit pervenire (cf. GRATIAN. I dist. L c. 5). SPICIL. Brivat. IV p. 8 (a. 1078—91): Alexander tunc -s seculo nunc autem Christo. STEPH. TORN. summa, causa I q. 3 p. 148: -ites, clerici, qui Deo militant in ecclesia. E) *en parlant des chrétiens, des fidèles du Christ*: CAND. FULD. Eigil. II 19,20: Haistolf presul Mogontiacensis / ecclesie Christi pri-

mevis -s ab annis. EIGIL. Sturm. 23: ibique fiximus tentorium, in quo sacratissimum Christi martyris statuimus corpus, et in circuitu -ites Christi castra metati sunt. LIUTG. Greg. 13 p. 78,19: eia, -ites Christi, audite et intelligite et assumite exempla patris huius rectissima. F) *par analogie, en parlant des vertus chrétiennes*: OSBERN. Dunst. p. 83,5: nil cum uxore federis paciscar; sola me virtus -item habebit.